

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**AĞ YAKLAŞIMI VE SOSYAL SERMAYE KURAMI
PERSPEKTİFİNDEN FORMEL ÖRGÜTLERDE İLİŞKİLER:
BELEDİYE MECLİSİ SOSYAL AĞ ANALİZİ İNCELEMESİ**

**Hülya AĞCASULU
1140203003**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Murat OKCU**

ISPARTA-2017

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Hülya AĞCASULU
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tez Başlığı	Ağ Yaklaşımı ve Sosyal Sermaye Kuramı Perspektifinden Formel Örgütlerde İlişkiler: Belediye Meclisi Sosyal Ağ Analizi İncelemesi
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	-

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Doktora Tez Savunma Sınavında Jürimiz 09/05/2017 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Doktora tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ

☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Murat OKCU/ Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Elvettin AKMAN/ Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK/ Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Emine ÇELİKSOY/ Çankırı Karatekin Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Tuğba EROĞLU/ Selçuk Üniversitesi	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrenci, yeni tez konusu belirler.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Ağ Yaklaşımı & Sosyal Sermaye Kuramı Perspektifinden Formel Örgütlerde İlişkiler: Belediye Meclisi Sosyal Ağ Analizi İncelemesi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Hülya AĞCASULU

Mayıs/2017

ÖZET

AĞ YAKLAŞIMI VE SOSYAL SERMAYE KURAMI PERSPEKTİFİNDEN FORMEL ÖRGÜTLERDE İLİŞKİLER: BELEDİYE MECLİSİ SOSYAL AĞ ANALİZİ İNCELEMESİ

Hülya AĞCASULU

Süleyman Demirel Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora
Tezi

245 sayfa, Mayıs 2017

Danışman: Prof. Dr. Murat OKCU

Bu çalışmanın temel hipotezi enformel ilişkilerle elde edilen sosyal sermayenin birey ve örgüt yönetimi ve işleyişine etki ettiğidir. Temel hipotezi tamamlayıcı olarak enformel yapının formel yapıyı şekillendirdiği varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın amacı, formel yapıyla enformel yapının etkileşimlerini, enformel ağlar ve sosyal sermaye aracılığıyla incelemektir. Aynı zamanda özünde ilişkisellik barındıran enformel güç, liderlik, saygınlık ve enformel etki gibi sosyal güçleri ağlardaki aktör konumları üzerinden açıklamayı hedeflemektedir. Çalışma, sosyal ağları ve enformel ilişkileri konu alarak tabiri caizse örgütlerin ‘anlık bir fotoğrafını’ çekmiş, sosyal sermaye kuramı ile de bu fotoğrafın detaylarına inmiştir. Çalışmada sosyal ağ analizi yöntemi kullanılarak bir belediye meclisinde yapılan görgül araştırma ile kuramsal temel desteklenmiştir.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, ağ yaklaşımı ve sosyal ağ araştırmalarının tarihsel gelişiminden oluşmaktadır. İkinci bölüm, çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesidir. Bu bölüm sosyal sermaye kuramının detaylı tartışmasını, çalışmada kullanılan ağ kavramlarının açıklamasını, örgütlerdeki formel ve enformel yapının değerlendirilmesini içermektedir. Üçüncü bölüm, görgül bir araştırma ile kuram ve kavramların analiz ve tartışılmasını içermektedir. Saha uygulamasında araştırma kitlesi, yatay bir yapılanma olan ve eşit yetkiye sahip üyelerden oluşan bir belediye meclisidir. Araştırmada yedi farklı enformel ilişki türünün sosyogramları çıkarılmıştır. Bütün ağlar, ağ, ilişki ve aktör düzeylerinde çeşitli analizlerle incelenmiştir.

Araştırmadaki bütün ağlar istatistiksel olarak anlamlıdır. Klik içi dayanışmacı sosyal sermaye ve enformel etkinin hakim olduğu görülmüştür. Klikler arası aracı sosyal sermayesi yüksek belli aktörler sayesinde kliklerin örgütsel kutuplaşmayı yaratması engellenmektedir. Bağ kurmada ve ağ yapısında sırasıyla parti, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve meslek türdeşliklerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca formel statüde yer almayan belli aktörlerin merkezi ve enformel lider oldukları, formel yapının enformel liderliği de etkilediği araştırma bulguları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Ağlar, Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye, Türdeşlik, Karşılıklılık, Ağ Kapalılığı, Yapısal Boşluklar, Enformel Güç ve Liderlik, Enformel Etki, Örgüt ve Yönetim.

ABSTRACT

THE RELATIONS IN THE FORMAL ORGANIZATIONS WITHIN THE SCOPE OF NETWORKS APPROACH AND SOCIAL CAPITAL THEORY: SOCIAL NETWORK ANALYSIS OF A MUNICIPAL COUNCIL

Hülya AĞCASULU

Süleyman Demirel University, Political Science and Public Administration Department,
PhD Thesis

245 pages, May 2017

Supervisor: Prof. Dr. Murat OKCU

The main hypothesis of this study is the effect of social capital, which is possessed by the informal relations, to the individuals and organizational management and functioning. It also assumes that informal structure shapes the formal structure in the organizations. Hence the main objective of the study is the assessment of the interactions between formal and informal structure through informal networks and social capital. It is also aimed to explain the social forces such as informal power, leadership, prestige and informal influence which contain relationality in essence, by actor positions in the networks. The study has so-called ‘instantly captured’ the social networks and the informal relations of the organizations and then dug into deep of this photo by social capital theory. The study has strengthened the theoretical basis by utilizing social network analysis method in an empirical research that is hold in a municipal council.

The thesis consists of three main parts. The first part is the historical development of the network approach and social network studies. The second part is the theoretical and conceptual framework of the study. This part comprises the detailed discussion of the social capital theory, network concepts used in the research and the assessment of the formal and informal structure in the organizations. Third part includes an empirical study to evaluate theory and concepts. The research unit is the municipal council, a horizontal structure and all council members hold collegial competency. In the research municipal council’s seven different informal relations’ sociograms are graphed. All networks are separately investigated in the network, dyad and actor levels.

Observed networks are statistically significant. Bonding social capital and informal influence prevail within the networks and in the cliques. Organizational polarization is prevented due to cliques by the certain inter-clique actors possessing high bridging social capital. Tie bonding and network structure is respectively effected by party, gender, age, educational level and occupation homophilies. Besides, specific actors without occupying formal position are central and informal leaders, informal leadership is effected by formal structure.

Keywords: Networks, Bonding and Bridging Social Capital, Homophily, Reciprocity, Network Closure, Structural Holes, Informal Power and Leadership, Informal Influence, Organization and Management.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY	II
YEMİN METNİ.....	III
ÖZET	İV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	Vİİ
ÇİZELGELER DİZİNİ	Vİİİ
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	X
KISALTMALAR.....	Xİİ
ÖNSÖZ	Xİİİ
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAWTHORNE DENEYLERİNDEN AĞ ARAŞTIRMALARINA İNSAN, İLİŞKİLER VE ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.Hawthorne Deneyleri ve İnsan İlişkileri Okulu	10
1.2.Sistem Yaklaşımı	13
1.2.1.Sistem Yaklaşımına Yönelik Eleştiriler ve Karmaşıklık Bilimine Geçiş.....	21
1.3.Karmaşıklık Bilimi.....	26
1.3.1.Karmaşıklık Bilimine Yönelik Eleştiriler.....	34
1.4.Özel Bir Alan Olarak Ağ Araştırmalarının Tarihsel Gelişimi	36
1.4.1.Ağ Araştırmalarından Doğan Kuramlar	42

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRGÜT BAĞLAMINDA SOSYAL SERMAYE, AĞLAR VE ENFORMEL İLİŞKİLER

2.1.Bireysel ve Kolektif Getirileriyle Sosyal Sermaye	54
2.1.1.Sosyal Sermayede Temel Bakış Açıları	62
2.1.2.Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye	78
2.1.3.Sosyal Sermayede Güven Unsuru	81
2.1.4.Sosyal Sermayenin Göreceliği	84
2.2.Örgütlerde Sosyal Sermaye ve Enformel İlişkileri Kavramada Ağların Rolü	87
2.2.1.Ağ Kavramları: Karşılıklılık ve Türdeşlik	99
2.2.2.Uluslararası Yazında Sosyal Ağ Analizini Kullanan Bazı Çalışmalar.....	109
2.2.3.Ulusal Yazında Sosyal Ağ Analizini Kullanan Bazı Çalışmalar	118
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
BELEDİYE MECLİSİNDE FORMEL VE ENFORMEL YAPI İLE SOSYAL AĞLAR	
3.1.Belediye Meclisinin Formel ve Enformel Yapısı.....	128
3.1.1.Belediye Meclisinde Veri Toplama ve Yönetimi Süreci.....	132
3.2.Meclisin Sosyal Ağ Analizi	138
3.2.1.Belediye Meclisinin Ağ Düzeyi Analizleri	144
3.2.2.Belediye Meclisinde İlişki Düzeyi Analizler	169
3.2.3.Belediye Meclisinde Aktör Düzeyi Analizler	185
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	207
KAYNAKÇA.....	215
EKLER.....	233
ÖZGEÇMİŞ	245

ÇİZELGELER DİZİNİ

Tablo 1: Sosyal Sermayenin Kamusal ve Bireysel Mal Farkları	59
Tablo 2: Sosyal Sermaye Düşünürlerinin Bakış Açılarının Karşılaştırılması.....	76
Tablo 3: Formel ve Enformel Örgütler Arasındaki Farklar	89
Tablo 4: Belediye Meclisi Betimsel İstatistikleri.....	142
Tablo 5: Önceden Tanıma Ağı Bütünleşmesi	150
Tablo 6: Arkadaşlık Ağı Bütünleşmesi	152
Tablo 7: Çatışma Ağı Bütünleşmesi	155
Tablo 8: Güven Ağı Bütünleşmesi.....	157
Tablo 9: Tavsiye Ağı Bütünleşmesi.....	160
Tablo 10: Önceden Tanınan Arkadaşlar Ağ Bütünleşmesi.....	163
Tablo 11: Tavsiye Alan Arkadaşlar Ağ Bütünleşmesi.....	166
Tablo 12: Ağ Düzeyi İnceleme Sonuçları	167
Tablo 13: Yedi Ağın İstatistiksel Anlam Testi Sonuçları	168
Tablo 14: Önceden Tanıma Ağı Karşılıklılık	172
Tablo 15: Çatışma Ağı Karşılıklılık.....	173
Tablo 16: Tavsiye Ağı Karşılıklılık	173
Tablo 17: Güven Ağı 2-Klikler	175
Tablo 18: Önceden Tanınan Arkadaşlar Ağı 2-Klikler.....	176
Tablo 19: Tavsiye Alan Arkadaşlar Ağı 2-Klikler.....	177
Tablo 20: Önceden Tanıma Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları	179
Tablo 21: Arkadaşlık Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları	181
Tablo 22: Çatışma Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları.....	182
Tablo 23: Güven Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları	183
Tablo 24: Tavsiye Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları	184
Tablo 25: Önceden Tanıma Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri.....	189

Tablo 26: Arkadaşlık Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri.....	192
Tablo 27: Çatışma Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri	194
Tablo 28: Güven Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri.....	196
Tablo 29: Tavsiye Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri.....	198
Tablo 30: Önceden Tanınan Arkadaşlar Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri	201
Tablo 31: Tavsiye Alan Arkadaşlar Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri	202
Tablo 32: Yedi Ağın Derece ve Aradalık Merkezilikleri zet Tablo.....	204

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Krackhardt'ın Çalışmasında Yer Alan Örgütün Teşkilat Yapısı	93
Şekil 2: Krackhardt'ın Çalışmasındaki Örgütte Arkadaşlık İlişkileri.....	93
Şekil 3: Zachary Karate Kulübü Çalışması Çatışma Sonucu Oluşan Enformel Yapı.....	95
Şekil 4: Belediye Meclisinde Önceden Tanıma Sosyogramı	149
Şekil 5: Belediye Meclisinde Arkadaşlık Sosyogramı.....	151
Şekil 6: Belediye Meclisinde Çatışma Sosyogramı	154
Şekil 7: Belediye Meclisinde Güven Sosyogramı.....	156
Şekil 8: Belediye Meclisinde Tavsiye Sosyogramı.....	159
Şekil 9: Önceden Tanınan Arkadaşlar Sosyogramı	162
Şekil 10: Tavsiye Alan Arkadaşlar Sosyogramı	165

KISALTMALAR

AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ERGM	: Üstel Rastsal Grafik Modeller (Exponential Random Graph Models)
INSNA	: Uluslararası Sosyal Ağ Analizi Ağı (International Network of Social Network Analysis)
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development)
QAP	: İkinci Dereceden Atama Prosedürü (Quadratic Assignment Procedure)
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
WVS	: Dünya Değerler Anketi (World Values Survey)

ÖNSÖZ

Doktora tez sürecinin yolda öğrendiklerinizle değerli olduğunu öğrendim. Bu süreçte, teziniz olgunlaşırken siz de olgunlaşıyorsunuz. Benim için, sosyal ağlar ve sosyal ilişkileri çalışmak hep ilgi çekici ve heyecan vericiydi. Bu heyecana ortak olan kişi ve kurumların desteklerinden dolayı her birine teşekkür ederim. Tez çalışmamda planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen sayın danışmanıma, jüri üyelerine ve Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ndeki hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimin bugünlere gelmesinde özellikle Temmuz-Ağustos 2015'te bir ay süreyle Essex Üniversitesi'nde Sosyal Bilimlerde Veri Analizi Yaz Okulu'nda tez yöntemi olarak belirlediğim Sosyal Ağ Analizi konusunda uluslararası alanda duayen kişilerden almam bir dönüm noktasıydı. Bu noktada ve diğer maddi konularda ÖYP05261-DR-12 nolu Proje ile tez araştırmamı finanse eden Süleyman Demirel Üniversitesi Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı Koordinatörlüğü'ne desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda, TÜBİTAK 2224-A Yurtdışı Bilimsel Etkinliklere Katılma Desteği Programı'nın Temmuz 2015 tarihinde sağladığı maddi destekten dolayı teşekkür ederim.

İki yıllık çalışmam süresince arkadaşlık ilişkilerinin ve desteklerinin çok değerli olduğunu gördüm. Bu yüzden motivasyonum düştüğünde beni teşvik eden ve benden manevi desteğini eksik etmeyen bütün araştırma görevlisi arkadaşlarıma minnettarım. Tezimin saha uygulaması aşamasında beni hiç tanımamalarına rağmen ellerinden gelen desteği verenlere ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu süreçte aile ilişkilerinin ve onların destekleriyle yüreklendirmelerinin de çok önemli olduğunu öğrendim. Bu yüzden çalışmam boyunca benden daha çok bana güvenen ve her zaman destek olan eşim İsmail AĞCASULU'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Isparta, 2017

Hülya AĞCASULU

GİRİŞ

1775 yılında Amerika ile İngiltere arasındaki savaşta, Amerikalı iki askeri ulak olan Dawes ve Revere, İngiliz askerlerinin yerleşimlere yaklaştıklarını haber vermek üzere iki farklı yoldan hareket ederler. Her iki ulağın da topluluk liderlerine verecekleri haber aynı olmasına rağmen ertesi gün İngiliz ordusu Dawes'in ulaştığı bölgeleri himayesi altına almıştır. Revere'nin ulaştığı yerler ise düşmana karşı zafer kazanmayı başarmıştır. Esasında bu iki farklı sonucun nedenleri bellidir. Dawes'in yeteri kadar geniş ve işine yarayacak bağlantıları bulunmazken diğer ulak çok geniş stratejik ilişkiler ağına sahiptir. Revere, kasabalara ulaştığında topluluk liderlerini, kimin kapısını çalacağını, kimlere ulaşması gerektiğini bilmektedir. Revere'nin ulaştığı liderler de çevre kasabalardaki liderlerle iletişime geçerek yaklaşan tehlikeye karşı uyarılmıştır (Gladwell, 2000: 23). Bu gerçek olay, ilişkiler ağının ve sosyal olaylarda kilit aktörleri bilmenin, olayların başarısını belirleyen etkilerine dikkatleri çekmektedir.

Bir rivayete göre, Baron de Rothschild'in yıldızının parladığı dönemlerde, bir finansçı kendisinden borç ister. Rothschild cevaben, ona borç vermeyeceğini, fakat Londra Borsası'nın koridorlarında omuz omuza yürüyeceğini belirtir. Böylece kendisine borç vermek isteyecek çok sayıda kişiyi bulacağını ifade eder (Cialdini, 1989: 45). Bu yaşanan olay da, bireylerin toplumdaki konum ve itibarlarının sadece kendilerinden değil çevrelerindeki arkadaşlarının katkılarıyla şekillendiğini göstermektedir. Günlük hayatta sahip olunan yakın ve uzak çevrenin, bireylerin toplumdaki konum ve rolleri ile ilgili algıları etkilemektedir.

Toffler'in de eserinde '*üçüncü dalga*' olarak tanımladığı baş döndürücü bir hızla ilerleyen iletişim, teknoloji ve bilgi olanakları, birey ve örgütlerin bilgiye erişimlerini daha kolay hale getirmiştir (Toffler, 2008). Bu dalgada artık bilgi bir araç olmaktan çıkıp özel bir kaynak türü haline gelmiştir. Bilginin katlanarak çoğalması sadece yeni bilgi ve iletişim teknolojileri ile değil, bilginin yeni kapasitesi ile açıklanmaktadır. Bugünün bilgi dinamiğinin en önemli özelliğinden biri, bilginin bir son ürün olarak üretilip yayılmasıdır. Bilgi, sadece dışsal amaçlara yönelik bir faaliyetten, bilginin süreç ve üretimini ele alan başlıca bir sorumluluk olarak dönüşüm geçirmiştir. Haliyle bilgi sürecinin gözetimi de sadece girdi ve çıktı kontrolünden, sürecin (*flow-put*) yönetimine doğru evrilmiştir. Bilginin bu derece merkezde yer alması, örgütlerde yeni bir sorunun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bu sorun tam manasıyla, bilgi akımının işlenmesi ve eşgüdümün

sağlanmasıdır (Crozier, 2010: 507-508). Bilgilerin iletişim yoluyla yayıldığı düşünüldüğünde, örgütlerin en büyük sorununun yönetimin yanı sıra çok sayıda aktör ve çevresel koşulu koordine etme ihtiyacı olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Bilginin dönüşümü örgütlerde de dönüşümü gerekli kılmaktadır. Bilgi teknolojilerinin artarak gelişmesi, bu bilgileri işlemedeki zorluklar nedeniyle örgütlerin kurulma ve dağılmaları da yaşanan zorluklar arasındadır. Günümüz örgütlerinin karşılaştığı zorluklardan birkaçı küreselleşme, süreç mühendisliği, işgücü çeşitliliği, kalite gelişimi ve kamu hizmetlerinde özelleşmedir. Bu dönüşümler örgütlerde baskı yaratmakta, değişime yanıt verme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Çevreye uyum sağlayabilmek amacıyla örgütler, geçmişteki deneyimlerinden öğrenmekte ve yeni taleplere göre kendilerini şekillendirmektedirler. Ayrıca sanal örgütler, danışmanlar, dışarıdan danışmanlık, geçici işe almalar ve *ad hoc* ekipler gibi çeşitlenmelerle örgütlerin sınırları da esneyip muğlaklaşmaktadır (Cohen, 1999: 374). Toplumsal ve ekonomik karmaşıklığın artması kaynak temininde ilişki kurma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Gelişmiş işbölümüne dayanan günümüz toplumlarında, hiçbir birey veya örgüt tek başına ihtiyacı olan kaynaklara sahip olamamaktadır. Farklı aktörlerle ilişki kurarak ihtiyaç duyulan kaynaklar elde edilmektedir (Öztaş, 2014: 34).

Küreselleşme, bilgi ve iletişim kaynaklarına düşük maliyetli hızlı erişim, ekonomik ve sosyal hayatta ilişkilere verilen önemi arttırmıştır. Örgütler iç ve dış işleyişleri bakımından ağlardan oluşmaktadır. Örgütlerin günlük faaliyetlerinde ağlar yer almaktadır. Hükümet düzenlemeleri, sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar, teknoloji ve finansal kaynaklar dış çevrede yer alan ağ etkenleridir. Bu faktörler, her örgütü çeşitli düzeylerde etkilemektedir (Daft, 2015: 222-223).

Ekonomideki rasyonel karar alma modeli bireyler arasında bir etkileşime gerek kalmadan, tam bilgiye ulaşımın mümkün olduğu bir dünya düzenini sunmuştur. Bu düzen bilimsel çevreler tarafından uzun yıllar boyunca *de facto* kabul edilmiştir (Beckert, 2003: 769). Modern hayatın kazandırdığı çok sayıda iletişim kanallarına rağmen bireylerin etkileşimde olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesi, sosyal varlık olan bireyin doğasına ters düşmektedir. Sosyal davranışların birey davranışlarının toplamı olduğu şeklindeki klasik sosyal varsayıma itirazları olan ağ yaklaşımı, bireyler arasındaki bağımlılık arz eden sosyal ilişkileri incelemektedir. Sosyal ağ araştırmaları, sosyal ağların ekonomi ve örgüt hayatını nasıl şekillendirdiğine ilişkin bir bakış açısı sunmaktadır. Gerçek hayatta sosyal

ilişkilerin taklit edilememesi, örgütlere bir rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Bu yüzden ilişkilerin örgüte etkileri noktasında geniş bir araştırma potansiyeli sunmaktadır. Yaklaşım, aktörlerin etkileşimlerinden oluşan ağ yapısının bireylere getirilerinin anlaşılmasını ve alandaki önemli bir boşluğun doldurulmasını sağlamaktadır (Sözen ve Gürbüz, 2015: 317-318; Döğerlioğlu, 2005: 40-41).

Ağ araştırmalarının artmasında internetin sağladığı avantajlar da göz ardı edilmemelidir (Otte ve Rousseau, 2002: 441). Günümüzde bireyler, *Facebook*, *Twitter* gibi sosyal medya araçlarıyla ağların daha çok farkına varmakta ve sosyal ağlara dahil olmaktadır. Bireyler ve örgütler bilinçli olarak '*networking*' yapmakta ve bilgiye erişip uzmanlıklarını geliştirerek konumlarını genişletmeye çalışmaktadırlar (Heaney ve McClurg, 2009: 729).

Ağ yaklaşımını bakış açılarının merkezine oturtan akademisyenler, ağ tipi örgütleri piyasanın ve hiyerarşinin yanında üçüncü bir tür olarak ele almaktadırlar. Düşünörlere göre, geleneksel örgütlerin yapı ve sınırlarını zorlayan gelişmeler, sadece piyasa ve hiyerarşik tip örgütlenme veya bu iki uç nokta arasındaki hibrit birleşmelerle tatmin edici şekilde açıklanamamaktadır. Bu yüzden örgütlerin sayı ve çeşitlerinin artması, örgütler arası artan bağımlılık, eşgüdüm ve işbirliği ilişkileri, farklı bir örgütlenme türünün de tartışılmasına neden olmuştur (Adler, 2001: 215). 1980 ve 1990'larda yeni bir örgüt türü olarak iddia edilen 'ağ örgütler' veya 'şebeke örgütler' kavramı popülerlik kazanmıştır. Bu örgütler, yarı özerk örgütlerin ekonomik işlem ve maliyetleri düşürmek amacıyla, güven ve gömölü sosyal ilişkilerle tanımlanmaya çalışılmıştır. Ağların üçüncü bir alternatif olarak görülmesi, ekonomik işlemlerdeki sosyal ilişkilerin yadsınamaz etkisinden kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalar ekonomik ilişkilerin saf finansal amaçlardan ziyade, sosyal ilişkiler tarafından motive edilip yürütölmekte olduğunu göstermiştir (Powell, 1990: Adler, 2001). Ekonomik aktörler arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan norm, davranış kalıbı, güven ve itibar gibi parasal olmayan özelliklerin de iş hayatında belirleyici olduğu kabul edilmiştir (Öztaş ve Acar, 2004: 300).

Ağ örgütlerin piyasa ve hiyerarşeye alternatif, aynı düzlemde bir örgüt türü olarak kabul edilmesinde bazı çekinceler bulunmaktadır. Bu çekinceler, bütün örgütlerin ekonomik ve sosyal ilişki ağlarından meydana geldiğini savunmaktadır. Sadece kavram ve dil karmaşasına yol açan ve 21. yy örgütlerinin ağlara dönüşmesini tavsiye eden

düşünürlerin, örgütlerin doğasında hâlihazırda ağların yer aldığını görmezden geldikleri belirtilmektedir (Borgatti ve Foster, 2003: 995-996).

Ağ örgütlerin piyasa esnekliği ile hiyerarşinin tahmin edilebilirliğini dengeleyen üçüncü bir örgüt türü olduğu düşüncesi tartışmalıdır. Her iki örgütlenme türünde bulunan eksiklikler veya o zamana kadar görülemeyen noktalar, ağ örgütler kavramıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Başka bir deyişle, gerçek hayatta var olan ilişkiler ve ağlar, modern örgüt kuramları içinde ya göz ardı edilmiştir ya da o günkü pozitif bilim sınırları gereği ile açıklanamamıştır. Kısacası, bu perspektifi geliştirmek için uygun atmosfer ve koşulların gelişmesi gerekmiştir. Bu tez çalışmasında ağ ve örgütler arasındaki ilişki, piyasa ve hiyerarşiden tamamen farklı yeni bir örgüt türü olarak kabul edilmemektedir. Bu örgütler, piyasa ve hiyerarşi örgüt türlerini tamamlayıcı, insan ve örgütün olduğu sosyal yapılarda ağların da bulunduğunu savunmaktadır.

Nohria, bütün örgütlerin esasında ağlardan meydana geldiğini savunmaktadır. Bu yüzden örgütlerin ağ yaklaşımı ile analiz edilmesini uygun görmektedir. Formel teşkilat yapılanmalarının bazı sonuçları açıklamada yetersiz kalması, örgütlerdeki enformel ya da '*görünmeyen*' ağların tespit edilip değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Örgütlerin kendisi kadar, yer aldığı örgüt işleyişini şekillendiren çevre de ağlardan oluşmaktadır. Ayrıca bir aktörün eylemleri, ancak o aktörün ağdaki konumuyla açıklanabilmektedir. Bu yüzden aktör konumunun ve bu konumun özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Eylemleri şekillendiren ağlardaki konumun incelenmesi, örgütler hakkında daha kapsamlı açıklamaların yapılmasını sağlamaktadır. Ağlar her ne kadar yapı olarak kabul edilse de esasında çok sayıda aktörün eyleminden etkilenen ve sürekli olarak şekillenen, değişken bir süreçtir. Bir başka deyişle ağlar, örgütlere yapısallığın yanı sıra süreçsellik unsurunun da yüklenmesine neden olmaktadır (Nohria, 1992: 4-8).

Günümüzde yönetim ve örgütlerde, ilişkilere ve ağlara artan ilginin üç temel nedeni bulunmaktadır. Birinci neden, dikey ve büyük hiyerarşik yapılanmalardan, yatay, küçük ve esnek yapılanmalara doğru geçiştir. Örgütlerin işleyişinde bu dönüşümü rekabet anlayışının değişmesine bağlayan Nohria, bu türe 'yeni rekabet' adını vermektedir. Yeni rekabet esasında piyasalarda bilgi ve hizmet yoğun alana yönelimle çevresel değişim ve belirsizliklere hızlı cevap vermede büyük ve hantal örgütlerin kapasitelerinin uygun olmamasını, esneklik ve uyum gibi özelliklerin örgütlerin yaşamında artan önemini vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. İkinci neden, bilgi teknolojilerinin ürün ve

hizmetleri icra etmede daha parçalı, dağınık ve esnek üretime imkân vermesidir. İletişim ve telekomünikasyon ağlarının artması örgütsel ağlara olan ilgiyi arttırmıştır. Üçüncü neden, akademide örgütleri ağlar olarak inceleme eğiliminin artmasıdır (Nohria, 1992: 2). Gerçek hayatta ağlara artan ilginin somut nedenlerini ve bilimsel alana yansımalarını bir arada sınıflandırmaya çalışan yazar, ağlara olan artan ilgiyi dağınık olarak ele almaktadır. Nitekim akademinin ağlara ilgisi bir sebepten ziyade, gerçek hayatın yansımaları olarak kabul edilebilecek bir sonuçtur.

Sosyal bilimler uluslararası yazınında 1970'lerden bu yana incelenen ağ yaklaşımı, son zamanlarda Türk yazınında da özellikle işletme alanında ilgi görmeye başlamıştır (Baykal ve Gürbüz, 2016; Turgut ve Begenirbaş, 2016; Özkan-Canbolat, 2008, 2010; Sözen ve Gürbüz, 2015; Sözen ve Alan, 2017; Sözen, 2007; Torun ve Eğilmez, 2014; Yeloğlu ve Sözen, 2008; Yıldırım ve Suna, 2017; Kahraman ve Sevim, 2014; Sağsan ve Medeni, 2009). Göreceli olarak yeni olan ağ araştırmalarında çalışmaların çeşitlendirilebilmesi olanağı bulunmaktadır. Nitekim ülkemizin kendine özgü kültürel ve örgütsel geleneğinin, ağ yaklaşımı ve analizine akademik katkıda bulunma potansiyeli Türk akademisyenler tarafından da vurgulanmaktadır (Öztaş ve Acar, 2004; Sözen ve Gürbüz, 2015; Döğerlioğlu, 2005). Türkiye'de kamu sektörü ve özel sektörün işleyişinde sosyal ilişkilerin son derece önemli olması göz ardı edilemeyeceği gibi ülkemiz alan araştırmasına dayalı yaratıcı çalışmalara uygun bir atmosfer sunmaktadır (Döğerlioğlu, 2005: 41). Örgütlerde ağ araştırmaları, pratiğe aktarılabilen ve metafor olmaktan ziyade operasyonel hale getirilebilen çalışmalardır (Milward ve Provan, 1998: 387). Uluslararası yazında üretilen yeni kavramların bilgi üretimi pratiğine aktarılması, ülkemiz açısından ayrı bir önem teşkil etmektedir. Bu sorun sadece kavramın ithal edilmesi, özünün anlaşılmaması ve içselleştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yabancı yazından alınan kavramlar, Türk yönetim bilimine özgü uygulamalara yol açamamakta, uluslararası yazına katkı sağlayacak özgün bilimsel bilgi üretilmemektedir (Öztaş, 2014: 162-163).

Gerçek hayatta ve sosyal bilimlerde yaşanan gelişmeler ile yönetim alanında bahsedilen sorunları göz önünde bulundurarak, bu tez çalışması örgütlerde, sosyal ağlardaki enformel ilişkiler ve sosyal sermaye ile bu olguların birey ve örgüte etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, enformel yapının formel yapılara yansımaları çalışılmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın temel hipotezi enformel ilişkilerle

elde edilen sosyal sermayenin birey ve örgüt yönetimi ve işleyişine etki ettiğidir. Temel hipotezi tamamlayıcı olarak enformel yapının formel yapıyı şekillendirdiği varsayımına dayanmaktadır. Bu hipotezleri test etmek amacıyla bir dizi araştırma sorusu geliştirilmiştir. Çalışmanın araştırma soruları aşağıda verilmektedir.

- Sosyal ilişkilerin formel iş hayatındaki önemi nedir? Sosyal ilişkilerin kurulması ve sürekliliği nasıl sağlanmaktadır?
- Önceden tanıma, arkadaşlık, çatışma, güven ve tavsiye sosyal (enformel) ilişkilerinin örgüt yönetimi ve işleyişine etkileri nelerdir?
- Sosyal ilişkilerin bireye etkileri nelerdir? Özünde ilişkisellik barındıran enformel güç, liderlik, saygınlık ve sosyal etki gibi sosyal olguları aynı zamanda bir ağ olan eşit yetkiye sahip yatay yapılanmalarda nasıl yorumlayabiliriz?

Özellikle ulusal yazında işletme alanında ilgi gören ağ araştırmalarını kamu yönetiminde örgüt ve yönetim alanında çalışılmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın yöntemi ve uygulamasında işletme alanında herhangi bir özel kurumda yapılacak bir saha çalışmasından farkları bulunmamaktadır. Çünkü nihai kerte, önceden de belirtildiği gibi çalışma kamu sektörü, özel sektör ve hatta sivil toplum kuruluşları fark etmeksizin bütün örgütlerin ağları barındırdığı düşüncesiyle hareket etmektedir. Saha uygulaması olarak seçilen belediye meclisinin diğer sektörlerdeki kurumlardan ayırt edici en önemli özellikleri siyasi bir karar organı olması, eşit yetkiye sahip yatay bir yapılanma olması ve parti nüfuzunun formel ve enformel yapıda etkili olmasıdır.

Tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, ağ yaklaşımı ve sosyal ağ araştırmalarının tarihsel gelişimine yer verilmiştir. İkinci bölümde, çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesine yer verilmektedir. Ağlar ve sosyal ağ analizi, birçok disiplinden beslenen ve çok farklı alanlarda kullanılabilen kapsamı geniş bir alan olduğu için, tezin uygulaması için gerekli olan kuramlar ve kavramlar açıklanmıştır. Çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi ilk araştırma sorusu olan sosyal ilişkilerin formel iş hayatındaki önemi ile ilişkilerin kurulması ve sürekliliğini sağlamaya odaklanmıştır. Bu kapsamda sosyal sermaye, kuramın temel bakış açılarıyla karşılaştırılması ve türlerine değinilerek kavramsal çerçevenin sınırları çizilmiştir. Sosyal ilişkilerin kurulması ve sürekliliğini sağlayan ağ kavramları olan karşılıklılık, türdeşlik ve geçişkenliğe de yer verilerek araştırma sorusu cevaplanmıştır. Bölüm, sosyal sermaye kuramı, örgütlerde

ağlar ve enformel yapılardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde, saha uygulaması olan belediye meclisi sosyal ağ analizi yöntemiyle elde edilen analiz ve sonuçlarından oluşmaktadır. Uygulama aşamasında, yatay bir yapılanma olan ve eşit yetkiye sahip üyelerden oluşan bir belediye meclisindeki önceden tanıma, arkadaşlık, çatışma, tavsiye ve güven ilişkilerinin ağ haritaları çıkarılmıştır. Böylece ikinci araştırma sorusunun cevapları uygulamada irdelenmiştir. Ağ düzeyi, ilişki düzeyi ve aktör düzeyi analizleri yapılarak, ağ ilişkilerinin birey ve örgüte yansımaları incelenmiştir. Son düzey olan aktör düzeyi üçüncü araştırma sorusunu cevaplamaya yönelik olarak, enformel güç, liderlik, saygınlık ve sosyal etki sosyal olgularını ağlar üzerinden yorumlamaya çalışmıştır.

Son olarak tez çalışması, ilk olarak yönetim ve örgüt alanında, günlük hayatın her alanında kullanılan 'ağlar'ın 'metafor'dan öte anlamları içerdiği, bilimsel olarak çalışılabileceği iddiası ile ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, Weberyen bürokrasinin formel ilişkiler ilkesi gölgesinde kalan veya bir bakıma görülmeyen -belki de görülmek istenmeyen- enformel ilişkilerin de örgütleri ve bireyleri etkilediği savını doğrulama çabasının bir ürünüdür. Üçüncü olarak, ulusal yazındaki ağ araştırmaları ve çalışmalarına katma değer sağlamayı amaçlamaktadır. Tez, kuram ve uygulamada sunulan bilgi dağarcığının ülkemizin bilimsel bilgi pratiğine aktarılmasını da amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAWTHORNE DENEYLERİNDEN AĞ ARAŞTIRMALARINA

İNSAN, İLİŞKİLER VE ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sosyal bilimlerde bireyin öznel yönü ve sosyal ilişkileri birey kararlarını etkilemekte ve yaşamını şekillendirmektedir. Bu durum uzun yıllardan beri bilinmesine rağmen, akademik hayatta sosyal bilimlerin ve örgütlerin, bireye ve ilişkileri önemsemesi için olgunlaşmasına ihtiyaç duyulmuştur. Sadece verimliliğe odaklanan klasik örgüt kuramlarında bireyin sosyal ihtiyaçları ve ilişkileri verimliliği etkileyen parametreler olarak kabul edilse de, çalışma konusu olarak ele alınmamıştır. En azından öznellik nesnellik karşısında en aza indirgenmeye çalışılan bir değişken olarak görülmüştür. Bu durum ilk olarak neoklasik çalışmalarla kırılmaya başlanmıştır.

Örgütlerde her zaman mevcut olan insan davranışlarının bilimsel olarak ele alınması, iki dünya savaşı arasındaki yıllara denk gelmiştir. İnsan ilişkileri okuluyla verimliliğin sadece fiziksel koşullardan etkilenmediği, çalışanların ve aynı zamanda çalışanlar arası etkileşimin önemli olduğu görülmüştür. Böylece bireyi odağa koyan çalışmalar akademide yer bulmaya başlamıştır. Baransel'e göre (1979: 235), bahsedilen gecikmenin sebeplerinden biri, bu döneme kadar geçen süreçte ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi koşulların insan ilişkilerine odaklanılmasını gerektirmemesidir.

Ağ yaklaşımı ve sosyal ağ araştırmalarının temel fikirlerinin klasik çalışmalarda da yer aldığı görülmektedir. Klasik sosyolojide düşünürler sosyal ilişkileri ağ kavramıyla tanımlamamışlardır. Bu düşünürler ağ düşüncesinin de temelinde var olan varsayımlarda bulunmuşlardır (Scott, 1988: 110). Comte (sosyoloji bilimi), Durkheim (mekanik ve organik dayanışma), Tönnies (cemaat ve cemiyet), Spencer (birincil ve ikincil ilişkiler) ve Lebon (birey ve sürü davranışları) sosyal yapıları birbirleriyle bağlantılı bireylerden yola çıkarak açıklamaya çalışmışlardır. Toplumun genel geçer kurallarını kuram ve sistematik gözlemle ortaya koyan bu çalışmaların, insanı ve toplumu anlamlandırmada sosyal gerçeklere yönelik yapısal bakış açısı geliştirmeye çalıştıkları bilinmektedir (Freeman, 2004: 10-15). Kökleri dolaylı olarak klasik çalışmalara dayanan ağ araştırmaları, eski sorunlara yeni bir bakış açısıyla bakmayı sağlamıştır. Ağ çalışmaları, sosyoloji alanının doğuşundan itibaren var olan güçlü kavramların metafor olarak

kullanımından çıkarılmasına ve alana yeni bir soluk getirilmesine yardımcı olmuştur (Scott, 1988: 111).

Bir görüşe göre, ağ araştırmaları ve analizi, yapısal sosyolojinin alt dalıdır. Sosyal yapıların sınırlılık ve fırsatlarını inceleyen yapısal sosyoloji, beşeri davranışların etkileriyle ilgilenmiştir. 1950'ler ve 1960'larda alana hâkim olan normatif modele (rasyonel karar alma modeli) bir alternatif olarak doğan yapısal sosyoloji 1970'lerde ABD'de ortaya çıkmıştır. Parsons'ın öncülüğündeki normatif model, ortak genellenmiş değerleri ve normları sosyal düzenin kaynağı olarak görmektedir. Buna karşılık yapısal sosyoloji, davranışı etkileyen sınır ve fırsatların esasında içselleştirilmiş normlar olmadığını göstermiştir. Yapısal sosyolojide bireylerin normlara uyması içselleştirmeden değil norm ihlalinde alacakları yaptırımlardan korkmalarından kaynaklanmaktadır. Bireyin norm ve değerlere uyumunun özünde birey-toplum etkileşimi yer almaktadır. Yapısal sosyolojiyi ağ analizinden ayıran özellik ise ağ analizinin sosyal ilişkilerde kültürel boyutu işleme koyması ve yapısal sosyolojide daha az geliştirilmiş olan insan faktörünü konu almasıdır (Mizruchi, 1994: 329-338).

Tarihsel süreçte ağ araştırmalarına doğrudan veya dolaylı yollardan birçok yaklaşım ve kuram katkıda bulunmuştur. Hawthorne deneylerinden günümüz örgüt kuramlarına kadar olan süreçte daha az mekanik görüşün uygulanması eğilimi ile örgüt çalışanlarının rasyonel davranışları varsayımında bir yumuşama gözlemlenmektedir. Başka bir deyişle, davranışların katı bir şekilde yönetim amaçları ve örgütün diğer öğelerine göre şekillenmesi ilkesi terk edilmektedir. Buradaki en önemli nokta, bireylerin örgütlerdeki çalışma koşullarında da sosyal varlıklar olma vasfını sürdürdükleri gerçeğidir (Waldström, 2001: 7). İnsan İlişkileri Okulu'ndan başlayarak örgütlerin sosyal sistemler olarak görülmesinde sistem yaklaşımının katkıları da yadsınmamaktadır. Öyle ki bu yaklaşımlar örgütleri daha insani ve arkadaş canlısı haline getirmiştir (Scott ve Terence, 1972: 52'den aktaran Thayer, 1972: 482).

Bu bölümde ilk olarak, ağ yaklaşımı ve sosyal ağ araştırmalarına dolaylı katkıda bulunan genel kuramlardan bahsedilmektedir. İnsan İlişkileri Okulu ile neoklasik çalışmalardan başlanarak, yaşanan gelişmeler kronolojik sırayla açıklanmaktadır. Sistem yaklaşımı ve karmaşıklık bilimlerine yer verilerek, ağ araştırmaları ekseninde tartışılmaktadır. Şüphesiz İnsan İlişkileri Okulu'ndan ağ araştırmalarına değin çok sayıda kuram üretilmiştir. Durumsallık yaklaşımı, kaynak bağımlılığı kuramı, popülasyon

ekolojisi yaklaşımı, ağ araştırmalarını etkilemiş ve bu yaklaşımlardan etkilenmiştir. Fakat bu yaklaşımlar, diğer büyük paradigmalara gölgesinde kalarak sınırlı bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu yüzden ilk olarak, temel görüş değişikliklerine neden olan ve birçok alt alanı ile çeşitli disiplinleri birleştiren kuramların bulunduğu neoklasik yaklaşım, sistem yaklaşımı ve karmaşıklık bilimine yer verilmektedir. Bölümde ikinci olarak, ağ araştırmaları alanının kendi bünyesinde gelişimine değinilmektedir. Başka bir ifadeyle, bölümün ikinci kısmında ağ araştırmalarının gelişimine kronolojik olarak yer verilmektedir. Bu süreçte yapılan çalışmalar 1970'lerden itibaren akademide yer bir ekol olarak yer edinmeye ve yapısal bir yaklaşım olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Doğrudan ağ araştırmalarına odaklanan düşünürlerin de 1930'larda akademiye ağ çalışmalarıyla katkıda bulunmaları, benzer düşünce düzlemlerinin benzer tarihlerde ortaya çıkması bakımından ilginç bir durumdur.

Çalışmanın gayesi bakımından değinilmesi gereken önemli bir nokta da, tarihsel gelişme bölümünün sınırlarının belirlenmesidir. Kronolojik olarak ilgili çalışmalara, tez çalışmalarında yer verme, yaklaşık bir asırlık süreci göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir. En azından bu çalışma açısından, sayısız kapsamlı düşünce tarzlarını öz olarak bahsetmeye imkan tanımaktadır. Bu bakımdan çalışmanın amacı ve kapsamına uygun olarak, insan, ilişkiler ve ilişkiler ağlarının tarihsel gelişiminde vurgulanmak istenen, birey ve ilişkilerden doğan ağların akademide de artarak çalışıldığı ve alana yeni boyutlar eklenerek günümüze kadar ulaşıldığıdır. Bu minvalde bölüm, ana paradigmalara bütün yönleriyle ele alınması iddiası taşınmamaktadır. Daha ziyade ağ araştırmalarının arka sahnesinde, bireyin araştırma konusu yapılmasına (İnsan İlişkileri Okulu), bir sonraki aşamada bireyin çevreyle etkileşimine (sistem yaklaşımı) ve son aşamada bu etkileşimin genel geçer yasalarının tekrardan şekillendirilmesine (karmaşıklık bilimi) vurgu yapmaktadır. Akademik genel düşünce dünyası bu aşamalardan geçerken ana sahnede ağ araştırmalarının kendi dünyasının da gelişmelerine yer verilerek, birbirleriyle örtüşmeleri de gösterilmek istenmiştir.

1.1. Hawthorne Deneyleri ve İnsan İlişkileri Okulu

Örgütlerde insanın incelendiği ilk zamanlardan bu yana ağ araştırmaları ve sosyal ağ analizi zımni olarak alanda yer almaktadır (Kilduff ve Tsai, 2003: 13-14). Örgüt alanında on yıllık uzun bir süreyi içeren, doğrudan gözlem yoluyla elde edilen Hawthorne

deneyleri çalışanlar arası ilişkileri ağ düşüncesi ile ortaya koyan ilk çalışmalardan biridir (Scott, 2011: 21). Hawthorne çalışmalarının ağ araştırmalarına en önemli katkısı, raporlamada kullandıkları sosyogramlar olmuştur. Sosyogramlar, bireyleri nokta, çalışanlar arası ilişkileri ise çizgiler olarak gösteren ağ haritalarıdır (Berry vd., 2004: 540; Scott, 2000: 16-19). Hawthorne deneylerinde kullanılan sosyogramlar, sosyometri alanındaki fikirlerden etkilenmekle birlikte, asıl olarak düşüncenin gelişmesinde gözlemlerin yapıldığı fabrikada yer alan elektrik tesisatı şemalarının etkisi daha büyük olmuştur. Bu şemalar metafor olarak düşünülüp grup ilişkilerinin görselleştirilmesinde esin kaynağı olmuştur (Scott, 2011: 21).

1940'lı yıllarda Harvard Üniversitesi'nde bir grup akademisyen, enformel ilişkileri incelerken sosyal sistem içindeki alt grupların da inceleme birimi olabileceğini iddia etmiştir. Aralarında Warner, Mayo, Radcliffe-Brown, Roethlisberger, Dickson, Henderson, Homans ve Davis gibi önemli akademisyenlerin bulunduğu grup, dolaylı yollardan ağ araştırmalarının doğmasına katkı sağlamıştır (Freeman, 2004: 49). Özellikle Mayo'nun sanayi toplumunun sorunlarına olan ilgisi, iş ve çalışma yaşamını bir grup faaliyeti olarak görmesi, neoklasik örgüt kuramının sosyal ve davranışçı bir ekseninde kurulmasıyla sonuçlanmıştır. İnsanın sosyal bir varlık olarak üretim süreçlerinde yer alması ilişkilerin incelenmesine yol açmıştır (Öztaş, 2013: 177).

Sonradan İnsan İlişkileri Okulu olarak adlandırılan bu grup, Yankee City, Western Electric ve Deep South projeleri ile insan ilişkilerini incelemiştir. İlk olarak Warner tarafından üstlenilen Yankee City projesi, Hawthorne araştırmalarından önceki dönemde yürütülmüştür. Projede kişiler arası ilişkilerden yola çıkarak toplumsal katmanlaşma açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada sosyal sınıfların hiyerarşik yapısını ortaya koyan görsellemeler, ağ analizinde de sık kullanılan klik çakışmalarıdır. Yankee City projesi Warner'ın yapısal analizinin ünlenmesini ve bir sonraki projede yürütücü olmasını sağlamıştır (Freeman, 2004: 51-52).

İkinci seri deneyler ise Western Electric Projesi'ne aittir. 1924-1932 yılları arasında, Western Electric şirketinin yer aldığı kasabanın adıyla anılan Hawthorne deneyleriyle, çalışma ortamında çalışanlar arası ilişkilerin verimliliği arttırdığına dair gözlem ve deneyler gerçekleştirilmiştir. Deneylerde dizi dışsal ve fiziksel faktörün verimliliğe olan etkilerini ölçmeye odaklanmıştır. Fakat bu deneyler tutarlı sonuçlar vermemiştir. Bunun üzerine Mayo ve arkadaşları -dışsal faktörlerin denenmesinden farklı

olarak- beşeri unsurları incelemeye odaklanmışlardır. Bu deneylerde çalışanların beş farklı enformel ilişki türü olan molalarda oyun, iletişim kurma, iş değiştirme, arkadaşlık ve düşmanlık ilişkileri haritalanmıştır (Freeman, 2004: 49). Bu ilişkilerin analizinden çıkan sonuç, örgütte üretim süreçlerini etkileyen bir insan ilişkileri dünyasının keşfedilmesidir. Fabrikadaki üretim miktarı, gruplara sosyal üyelik, yazılı olmayan normlar, gayri resmi grup içi kurallardan etkilenmektedir. Çalışanın psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarının çalışma davranışı ve üretim üzerinde büyük etkileri bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu deney sonuçlarından yola çıkarak örgüt tanımı da değişmiştir. Artık örgütler, bölümleri arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi olan sosyal sistemler olarak görülmektedir. Hawthorne deneylerinin en önemli katkılarından birisi formel yapı ve ilişkilerin yanı sıra enformel ilişki, grup ve liderlerin de örgüt içinde var olduğunu göstermesidir. Örgütlerin formel yapısında kurallar, çalışanların rol farklılaşması, hiyerarşi, makam ve yöneticiler bulunmakta; enformel yapısında ise norm, rol ve statü farklılaşması ile doğal liderler yer almaktadır. Enformel yapıların ve özelliklerin de en az formel yapılar kadar örgütte belirleyici olduğu keşfedilmiştir (Öztaş, 2013: 172-176).

1933 yılında Warner, Hawthorne deneylerinden etkilenerek Deep South Projesi'nde yapısal analizi tekrar uygulamıştır. Proje, sosyal tabakalaşmadaki ırksal farklılıkları konu almaktadır. Yankee City, Western Electric ve Deep South projeleri sosyal ağ analizinin gelişimine katkıda bulunsa da ağ çalışmalarının önemli özelliklerinden biri olan sayısal modellemeler bulunmamaktadır. Projelerden sonra Harvard'daki çoğu akademisyenin zamanla başka üniversitelerde akademik hayatlarına devam etmeleri nedeniyle yapısal analiz çalışmalarının sürekliliği sağlanamamıştır. Bu nedenle yapısal analiz bir ekol olarak tarihte yer alamamıştır (Freeman, 2004: 58-63).

Örgütte etkinliğin kilit faktörü olarak insanı ön plana çıkaran Hawthorne deneyleri, enformel örgüt tanımını yazına kazandırmıştır. Enformel (biçimsel olmayan) örgüt, önceden tasarlanmayan, kendiliğindenlik özelliği olan ve her formel örgütte mutlaka bulunan yapılardır. Örgütlerde davranışları belirleme ve yönlendirme konusunda en az formel örgütler kadar etkili olan enformel yapıların incelenmesinin en önemli sonucu enformel örgütün tanınmasıdır. Bu örgütler aynı zamanda örgüt performansında da belirleyicidir (Öztaş, 2013: 183).

İnsan İlişkileri Okulu'nun insan faktörü ve biçimsel olmayan etkileşimleri araştırmaya dâhil etmesi dolaylı yoldan ağ araştırmalarının gelişimine katkıda

bulunmaktadır. Her iki yaklaşımda da insan başrolde. Neoklasik yaklaşım ile ağlar arasında dönemin koşulları ve yaklaşımın sınırlılıkları açısından farklılıkların bulunması beklenmektedir. Okulun, klasik kuramlara benzer şekilde örgütleri kapalı bir sistem olarak kabul etmesi, ağ yaklaşımından ayrılan bir özelliğidir. Bunun yanı sıra dönemin gereksinim ve ihtiyaçlarına uygun olarak, temel amacının insandan ziyade verimlilik kaygısı olması da farklılaşan noktalardan biridir.

1.2. Sistem Yaklaşımı

1950'lerden itibaren kamu ve özel sektörde yaşanan iktisadi değişimler ve II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan belirsizlik ortamı klasik örgüt kuramlarının mekanik örgüt anlayışı tarafından çözülemeyen birtakım sorunları doğurmuştur. Klasik kuramlar, bireyleri birbirinden bağımsız yapılar olarak kabul etmekte ve bütünün sadece parçaların birleşiminden oluştuğunu düşünmektedir. Bu düşünce bütünün parçalara ayrılması ya da yeniden birleştirilmesinde, her bir parçanın mutlak biçimde aynı hareket edeceğini varsaymaktadır. Sistem yaklaşımı bu varsayımlara karşı çıkmıştır (Thayer, 1972: 481). Klasik örgüt kuramlarının mekanik yaklaşımını ve makine metaforunu reddeden sistem yaklaşımının kökleri biyolojiye dayanmaktadır. Bu yüzden yaklaşım organizma metaforunu sıkça kullanmaktadır (Hempel, 1951: 317). Organizmanın belli bir geçmişi ve amaca dayanan bir geleceğinin olması zamansal sürekliliği göstermektedir. Bu süreklilik, yaklaşımın karşılıklı bağımlılık ve etkileşimini tanımlamak için kullanılmaktadır. Oldukça karmaşık olan sistemler; geçmişi olan, bu geçmişin şimdiki zamana ve geleceğe yöneldiği, geleceği olan yapılardır (Byrne, 2013: 219-221).

Kamusal alanda askeri ihtiyaçlar, tüketici ihtiyaçları, ulusal/uluslararası politikalar ve diğer değişimler örgütlerin devasa boyutlara ulaşip karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Özel sektörde ürün ve süreçlerin AR-GE faaliyetleri, finans, üretim ve dağıtım gibi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla eğitimli personele ihtiyaç duyulmuştur. Örgüt türlerinin ve yönetim uygulamalarının çeşitlenmesi, o zamana dek var olan klasik örgüt kuramlarının dışında kalmış yeni bir modeli gerekli kılmıştır. Yaşanan bu boşluk sistem yaklaşımının doğmasına neden olmuştur (Scott, 1974: 243). Sistem yaklaşımı klasiklerin iş, yapı ve yönetim gibi formel yapılarını, neoklasiklerin birey/grup davranışlarını konu alan enformel yapılarını örgüt kültürü, değerler ve hedeflerle harmanlayıp daha bütüncül bir bakış açısı geliştirmiştir (Öztaş, 2013: 198). Sistem

düşüncesinin gelişmesiyle örgüt kuramları, örgütsel koşul ve süreçlerin davranışlar üzerindeki etkilerine odaklanmıştır (Tichy vd., 1979: 507).

1950'lerde yaşanan gelişmeler, klasik ve neoklasik örgüt kuramlarından sistem yaklaşımına evrimi gerekli kılmıştır. Kamu sektörü ve özel sektörde ekonomik değişimlerin yanında siyasi hayatta da yaşanan gelişmeler sistem yaklaşımının oluşmasına zemin hazırlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı belirsizlikler, sistem kuramının biyoloji ve fizikte doğmasına neden olmuştur. Sistem yaklaşımında örgütlerin özerk ve tamamen rasyonel sistemler olduğu görüşü hakimdir. Bu görüş Weber, Taylor ve Fayol tarafından savunulan ABD'deki katılmış endüstriyel kapitalizm ile eşzamanlıdır. Sistem yaklaşımıyla klasik kuramlardan farklı olarak, örgütlerin birbirlerine bağımlı ve etkileşimdeki parçalarından oluşan bütüncül yapısı benimsenmiştir. Rasyonel sistemden, doğal ve açık sistemlere yönelen eğilim de sistem yaklaşımının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu yaklaşımın en temel varsayımı örgütlerin hammadde, bilgi ve enerji açısından çevrelerine bağımlı olduklarıdır. Çevre ile örgüt arasında çift taraflı faydacı bir akım gerçekleşmektedir. Bu dönemde çalışmalar, sistem içi ve dışı ilişkilere odaklanmıştır (Porter, 2006: 480-488).

Örgüt ve yönetim kuramlarını 'modern örgüt ve yönetim kuramları' evresine geçiren sistem yaklaşımı¹ bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Örgüt ve yönetim alanında 1960'larda 'açık sistem yaklaşımı' en yaygın ve baskın örgüt yaklaşımı haline gelmiştir (Öztaş, 2013: 191-193). Sistem yaklaşımı, entelektüel düzeyde bütün disiplinlerin sınırlarını aşan ve sosyal bilimlerle fen bilimlerini yeniden biçimlendiren bir dünya sunmuştur. Bu dünya hiç bir şeyin sistem dışında düşünülemediği popüler bir yazını da beraberinde getirmiştir (Lilienfeld, 1975: 637-638). Sonuç olarak sistem yaklaşımı, klasik örgüt kuramlarına tepki olarak ve yaşanan atmosferin bir gerekliliği

¹ Sistemle ilgili günümüze kadar gelen yazında, bu kavramlar demetinin kuram, paradigma veya yaklaşım olup olmadığı tartışılmaktadır. Tartışmaların çıkış noktasında çok sayıda neden yer almaktadır lakin bunları üç ana başlık altına toplamak mümkündür. Sistem terminolojisinin esasında yeni bir olgu olmadığı, eski düşüncelerin daha kapsamlı ve sistematik şekilde bir çatıda toplanması birinci nedendir. İkincisi ise, klasik kuramların verimlilik odaklı sonuçları ile sistem dağarcığının çıktılarının birbirine benzemesidir. Sistem yaklaşımında felsefi yönün ağırlıkta olması ve soyut kavramlarının deneylerle ancak sınırlı bir şekilde doğrulanabilmesi ise üçüncü neden olarak sıralanabilir. Sistem konusunun bir kuram değil, kavramlar demetinden oluştuğu da iddia edilmektedir (Kaplan, 1968: 30). Kuram olarak adlandırabilmek için yeni kavramların üretilmesi ve yeterli sayıda görgül çalışmanın bulunması gerektiği düşünülmektedir. Bu yüzden sistem konusunun kesin bir kuram olmadığını, çok sayıda disiplin altında çalışılan bir yaklaşım veya paradigma olduğunu savunmak yerinde olacaktır. Dolayısıyla tez çalışmasının bundan sonraki bölümlerinde ve atıflarda sistem kuramı tanımlaması kullanılmayacaktır.

olarak doğmuştur. Fakat yaklaşımın tamamen yeni bir bakış açısı geliştirip geliştirmedigine yönelik akademide şüphelerin oluşmasına da meydan vermiştir.

Temelleri Eski Yunan felsefesine dayanan sistem yaklaşımının yeni ve keşfedilmemiş olanı ortaya koyma gibi bir iddiası bulunmamaktadır. Fakat yüzyıllarca göz ardı edilen bir bakış açısının yeniden canlanmasına neden olmuştur. Kadim sistem düşüncesinin günümüzdeki amacı, olgu ve varlıkları matematiksel olarak ifade etmektir (von Bertalanffy, 1972: 407-408). Sistem yaklaşımının genel fikirlerinden ilk olarak bahseden filozoflardan biri Hegel'dir. Hegel, 1812 tarihli "*The Science of Logic*" adlı eserinde, dört madde ile yaklaşımın temel ilkelerini belirtmiştir. Bunlar; bir bütünün parçalarının toplamından daha fazla olduğu, bütünün parçaların doğasını tanımladığı, sadece bütünü çalışarak parçaların anlaşılamayacağı ve parçaların birbirlerine bağımlı olduğudur (Skyttner, 1996: 18). Sistem yaklaşımının ortaya çıkmadığı dönemlerde sistemi tanımlayan düşünürlerden biri de Barnard'dır. Düşünür, örgütleri canlı bütünler olarak görmekte ve birbirleriyle ilişkili parçalardan oluşan karmaşık sistemler olarak tanımlamaktadır (Kast ve Rosenzweig, 1972: 448). Mayo ile aynı bilimsel çevreden gelen Barnard, çalışmalarında doğal ve formel örgütleri ayrı ayrı inceleyerek parçaları ve davranışı etkileyen fiziki, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlerden bahsetmektedir (Öztaş, 2013: 203).

Sistem, etkileşimde olan birim veya parçaların bir işlevi yerine getirmek amacıyla bir bütün oluşturması olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle düzen, kalıp ve amaçları olan ve belli derecede kararlılık gösteren herhangi bir yapıya sistem adı verilmektedir. Bu yapıda parçalar arasında işlevsel bir ayrım ve parçaların eylemlerinde eşgüdüm olması gerekmektedir. Bir örgütün sistem olarak adlandırılabilmesi için kimliğin sürekliliği ve amaçlara yönelim bulunmalıdır. Değişimde kendi yapısını koruyamayan bir yapının sistem olarak adlandırılması mümkün değildir (Skyttner, 1996: 16-17). Sistemi oluşturan parçaların izole şekilde incelenmesi sistemin bütününe doğasını kavramada yetersiz olacaktır. Parçalar arasındaki bağlantılılık ve bağımlılık nedeniyle parçalar arası ilişkiselliğin sonuçlarını yok etmeden inceleme yapmak gerekmektedir (Phillips, 1972: 471). Eren'e göre sistem, bir, iki veya daha fazla bağımsız parçaların kısmı veya alt sistemlerin bütününden oluşmuş ve çevresindeki diğer sistemlerle sınırları çizilmiş örgütlenmiş bir birliktir (Eren, 2015: 46).

Sistem yaklaşımının özgün bir yaklaşım olarak kabul edilmesini sağlayan belli nitelikleri bulunmaktadır. Birinci nitelik nesne ve davranışlar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisidir. Alakasız ve bağımsız elementler bir sistemi meydana getirmemektedir. İkinci nitelik sistemlerin bütüncü olmasıdır. Üçüncü nitelik kararlılık noktasında ulaşılması gereken nihai bir amacın var olmasıdır. Dördüncü nitelik girdilerden çıktılara kadar uzanan bir dönüşüm sürecinin bulunmasıdır. Bu dönüşüm dışsal etkilerle bir değişimi gerekli kılmakta, sistem kararlılık noktasından saparak düzensiz hale gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir sistemde düzen ve kararlılığın yanı sıra düzensizlik ve rastsallık da bulunmaktadır. Kapalı sistemlerde bu kalıcı noktaya erişildiğinde hiç bir eylem gerçekleşmemekte ve sistem ölmektedir. Fakat açık sistemlerde sınırlı bir zaman aralığında görülen bu durum, çevreden sağlanan enerji ile tersine çevrilebilmektedir. Bu durum yaşayan bütün varlıkların özelliğidir. Beşinci nitelik sistemdeki bütün parçaların belli bir düzen çerçevesinde amaca ulaşmasıdır. Düzenleme, sapmaların tespit edilip düzeltilmesini ifade etmektedir. Etkin kontrol için önkoşul olan geribesleme, düzenin tamamlayıcısıdır. Altıncı nitelik alt sistemler ile sistem arasında hiyerarşik ilişkinin bulunmasıdır (von Bertalanffy, 1972; Skyttner, 1996: 20-21).

Sistem yaklaşımı, sosyal olayları tek bir açıdan ve çevreden soyut olarak incelemek yerine her olayı belli bir çerçevede başka olaylarla ilişkili incelemenin, olayları anlama, tahmin etme ve kontrol etme açılarından daha etkin olduğunu ileri sürmektedir. Yaklaşım, örgüt ve yönetim faaliyetlerinde koordinasyon için gerekli olan içsel ve dışsal faktörleri içeren bir çerçeve sağlamaktadır. Bir sistem belirli alt sistemlerden oluşmaktadır. Bu alt sistemlerin birbirleriyle ve dış çevre ile olan ilişkilerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Birleşik ve bütünlümlü parçalardan oluşan herhangi bir yapı, olay veya faaliyet sistem olarak kabul edilmektedir. Örgütler de birer sistemdir. Aynı zamanda örgütlerde, etkileşimde olan alt sistemler bulunmaktadır. Örgütsel yönetimde esas olan bu karşılıklı bağımlılıklar ve ilişkilerdir (Koçel, 2007: 181-183). Her ne kadar örgütlerin kendi çevreleriyle etkileşimin göz önünde bulundurulması yaklaşımda benimsense de, bu yaklaşımın ilk aşamalarda kapalı sistemlere odaklanması nedeniyle statik özellikte olduğu ve görgül çalışmaların yetersiz olduğu dolayısıyla yaklaşımın felsefi boyutunun baskın olduğu düşünülmektedir.

Açık ve genel sistem yaklaşımının bütün disiplinler açısından yelpaze bir yaklaşım olmasına katkıda bulunan en önemli isimlerden biri biyolog von Bertalanffy'dır

(Öztaş, 2013: 191-193). Düşünürce göre yeni bir metoda ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü yaşayan organizmaların çevresiyle enerji ve hammadde alışverişinde bulunabilmeleri için açık sistemler olması gerekmektedir. Bu sistemlerde mekanik bir denge düzeyi olmayan kararlı hal düzeyi bulunmaktadır. Fizik disiplini kapalı sistemlerle ilgilenmektedir. Kapalı sistemlerin entropiyi yaşaması düzensizlikten kaynaklanmaktadır. Hâlbuki organizmalar, negatif entropi özelliğiyle daha organize hale gelip çeşitlenmekte, kendilerini geliştirmek amacıyla enerji girdisi yapmaktadırlar. Kısacası organizmalar, kendilerini entropiye karşı koruyabilmektedirler. Açık sistemler kendi kendilerini yeniden düzenleyip değişen koşullara uyum sağlayarak kararlı hale tekrardan gelebilmektedir. Açık sistemler aynı zamanda eşsonluluk (*equifinality*) özelliği göstermektedir. Eşsonluluk açık sistemlerde ilk durumda yaşanan değişimlerin çıktıları değiştirmeme olasılığı anlamına gelmektedir (von Bertalanffy, 1950: 25).

Katz ve Kahn, 1965'te *'The Social Psychology of Organizations'* adlı eserleriyle sistem yaklaşımının popülerlik kazanmasına yardımcı olmuştur. Örgütlerin de açık sistem olarak değerlendirilmesini sağlamışlardır. Bu düşünce, örgüt içi süreçler kadar çevresel güçlerin örgüt normlarını ve örgüt işleyişini şekillendirdiğini savunmaktadır. Çevresel güçler örgütün varlığını sürdürmesi açısından hayatı önem taşımaktadır. Bu yüzden örgüt içinde yaşananlarla örgüt dışındaki nedenlerin aynı anda kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Öztaş, 2013: 191-193).

Kapalı sistemleri eleştiren sistem yaklaşımında rasyonel, doğal ve açık sistemler olmak üzere üç farklı tür bulunmaktadır. Rasyonel sistemde klasik çalışmalar yer almaktadır. Parçalar arasında yüksek bağımlılık ve etkileşim bulunan doğal sistem yaklaşımında, sistemin iç parçaları kısmen rasyonel biçimde tasarlanmış ve kısmen de çeşitli tehlikelere karşı kendiliğinden ortaya çıkmış olarak kabul edilmektedir. Doğal sistemler, fen bilimlerinde doğmasına rağmen sosyal bilimlerde İnsan İlişkileri Okulu'nu da etkilemiştir. Bu etkilenme o dönemde doğal sistem yaklaşımı ile ilgili fen bilimleri konferanslarında Mayo ve arkadaşlarının da yer almasından kaynaklanmaktadır. Doğal sistem yaklaşımı, örgütün iç dinamiklerine odaklanırken, açık sistem yaklaşımı örgütün dışına, çevresine ve çevresindeki örgütler arası etkileşime odaklanmaktadır (Scott, 1998: 107'den aktaran Öztaş, 2013: 199-201).

Açık sistemlerin örgüt yönetimine en önemli katkısı çevre olgusudur. Her örgütün kendisini çevresinden ayıran bir sınırı bulunmaktadır. Bu sınır örgüt içi ile dışını

tanımlamaya yaramaktadır. Bir sistem, özellikleri gereği çevresinden ayrılmaktadır. Çevre ile sistem arasındaki alışveriş girdi ve çıktılarla sağlanmaktadır (Kaplan, 1968: 32). Örgütlerin açık sistem olarak nitelendiği günümüzde Kast ve Rosenzweig, örgütlerin beş alt sistemden oluştuğunu iddia etmekteledir. Bunlardan ilki, amaç ve değerler alt sistemidir. Bu alt sistemde kültür, felsefe, toplumun genel amaçlarıyla bireyin kişisel amaçları bulunmaktadır. Toplumun bir alt sistemi olan örgüt, kendi değerlerini kültürel çevreden alıp daha geniş sosyo-kültürel sistem tarafından belirlenen amaçları yerine getirmek için çalışmaktadır. İkincisi, görevlerin yerine getirilmesi amacıyla gereken bilgi ve girdileri çıktıya dönüştürmede kullanılan teknolojileri kapsayan teknik alt sistemdir. Teknik alt sistemde bilgi, uzmanlaşma, altyapı, makine ve teçhizatlar yer almaktadır. Üçüncüsü, birey ve gruplardan oluşan psiko-sosyal alt sistemdir. Birey davranışları, statü, roller, bireyler/gruplar arası ilişkiler, dinamikler ve etkileri bu alt sistemde toplanmaktadır. Duygu, değer, beklenti, inanç ve tutumlardan oluşan bu alt sistem, örgütsel başarıyı etkileyen örgütsel iklimi oluşturmaktadır. Dördüncüsü, yapısal alt sistemdir. Bu alt sistemde görev farklılaşması, örgüt şemaları, mevkiler, iş tanımları, iş akışları ile kural ve prosedürler yer almaktadır. Kısacası yapısal alt sistemde formel yapı ve biçimselleştirilmiş ilişkiler yer almaktadır. Örgüt yapısı teknik ile psiko-sosyal alt sistemlerin arasındaki ilişkilerin biçimselleştirilmesini sağlamaktadır. Beşincisi, yönetsel alt sistemdir. Bu alt sistem örgütün kendisinin ve çevresinin kontrolü görevini yerin getirmektedir. Örgütsel amaçların belirlenmesi, stratejik ve operasyonel planlama, yapının tasarlanması ve kontrol süreçlerinin meydana getirilmesi bu alt sistemde gerçekleştirilmektedir (Kast ve Rosenzweig, 1985' den aktaran Eren, 2015: 51-54). Bu çerçeveden değerlendirildiğinde tezde kullanılan ağ yaklaşımı daha çok ilişkilerin hâkim olduğu psiko-sosyal alt sistem ile ilgilenmektedir. Psiko-sosyal alt sistemin yapı ve yönetsel sisteme yansımalarına ve aktör üzerindeki etkilerine önem vermektedir. Klasik kuramlarda genelde yapı ve yönetsel alt sistem odak noktası iken ağ araştırmaları vurguyu psiko-sosyal alt sisteme yapmaktadır.

Örgütün bütünü ele alarak örgüt gelişimine vurgu yapan sistem yaklaşımı, karmaşık örgütleri etkileyen bütün temel faktörleri tespit etmeye çalışmaktadır. Formel ve enformel faktörlerin örgüte katkılarını ölçmeyi amaç edinmektedir. Aynı zamanda yaklaşım, örgütlerde durumsal değişkenler ve verimlilik ölçümleri arasındaki nedensel ilişkiyi araştırmaktadır. Yaklaşım, örgütsel etkinlik ve başarıya neden olan atmosferi

birkaç örgütsel gereklilikte görmemekte bütün değişkenlerin incelenmesini esas almaktadır. Reif, vd.'nin niteliksel görgül çalışmalarında, formel örgütlerin enformel örgütlerden daha güçlü, etkili ve baskın olduğunu göstermişlerdir. Formel yapının, enformel yapılara göre daha olumlu ve değerli görüldüğü belirtilmektedir (Reif vd., 1973: 390-391, 402). Fakat çalışmanın uygulama tarafının sadece yöneticiler ve beyaz yakalılar ile yapılmasının bu sonuçta etkili olduğu iddia edilebilir. Çalışmanın yapıldığı yıl itibariyle ana akım olan sistem yaklaşımının etkileri görülmektedir.

Sistem yaklaşımı zamanla farklı alanlardan beslenerek gelişmeye devam etmiştir. Bu gelişmelerden biri savunma sanayide kullanılan sibernetik alanının sisteme yaklaşımıyla etkileşimidir. İlk defa sibernetik alanında çalışan Wiener tarafından ortaya atılan geribesleme kavramı, bir makinenin kendi performansı ile ilgili bilgilerle düzeltilip geliştirilebileceğini ifade etmektedir. Makinenin bir hafızası bulunmakta, geçmişe yönelik bilgileri muhafaza ederek kendini yeniden düzenlemektedir. Öyle ki bir makine ile sinir sistemi, temelde birbirlerine çok benzemektedir. Çünkü bu araçlar geçmişte aldıkları kararlara dayanarak yeni kararlar almaktadır. Wiener sibernetikten çıkan kavram ve sonuçlardan hareketle sosyal alanda da varsayımlarda bulunmuştur (Lilienfeld, 1975: 640-641). Örgütler de amaca uygun olarak çevreden aldıkları bilgileri işlemektedir. Böylece örgütler dış tehditlere karşı kendi kendilerini yeniden düzenlemektedir. Bir örgütte çıktılara dair değerlendirmeler, çevreden örgüte gönderilen geribeslemelerle sağlanmaktadır. Başka bir deyişle geribesleme, çıktıların dış çevre tarafından değerlendirilmesidir. Olumlu veya olumsuz geribeslemeler sonucunda geliştirilen girdiler, sistem içinde tekrar girdi olarak alınıp sistem döngüsü sağlanmaktadır (Öztaş, 2013: 194-196). Geribesleme bir sistemin nasıl kararlı bir dengede durduğunu açıklamaktadır. Geribeslemelerle sistem yeni bir denge durumuna getirilerek örgütsel hayatın devamlılığı sağlanmaktadır (Eren, 2015: 49).

Örgütlerde denge örgütlerin hayatta kalabilmesi için gerekli bir durumdur. Sistemlerin entropiye girmemesi için dengede olmaları gerekmektedir. Örgütler de değişen iç ve dış koşullara bağlı olarak varlıklarını sürdürmeye çabalamaktadır. Bu yüzden sistem yaklaşımı, denge ekseninde düzensizliği veya bozulmaya gidişi istenmeyen bir durum olarak kabul etmektedir (Öztaş, 2013: 196-197).

Sistem yaklaşımının çerçevesi ve kapsamı zamanla genişletilmiştir. Bu aşamada hiyerarşiye önem veren ve bütün bilimlerdeki evrensel yasaları birleştirmeyi amaçlayan

'genel sistem kuramı' ortaya çıkmıştır. Bu genişlemenin nedeni, von Bertalanffy'nin eserlerinin bilimsel tarafının felsefi ilgisinin gölgesinde kalmasıdır (Lilienfeld, 1975: 639). Genel sistem kuramının temel varsayımlarından biri düzendir. İnsanoğlu evrenin kaos halini kabullense de evrenin genelde düzenli olduğu kanısına ihtiyaç duymaktadır. Bu durum evrenle ilgili yasaların ortaya koyulmasını gerektirmektedir. Bu sebeple genel sistem kuramı sistematik yasalar geliştirmeyi hedeflemektedir (Skyttner, 1996: 18).

Von Bertalanffy önderliğinde bütün disiplinleri genel sistem kuramı adıyla tek bir çatı altında toplama fikri ortaya çıkmıştır. Modern bilimlerde farklı disiplinlerde benzer genel sorunlar ve görüşlerin bulunduğu iddia edilmektedir. Aynı zamanda, modern bilimler karmaşıkleşan kuramsal ve uygulamalı bilimsel teknikler nedeniyle, gelişmiş bir uzmanlaşmayı gerektirmektedir. Aşırı uzmanlaşma, bilimsel yasaların genellenmesini gerekli kılmaktadır. Böylece birbirlerinden kopuk alanların etkileşimi sağlanarak bir alandan diğerine aktarım yapılabilecektir. Birleşme birbirlerinden haberdar olmayan disiplinlerde meydana gelen tekrarı engelleyecektir (von Bertalanffy, 1951: 302-304).

Genel sistem kuramının bütün bilimleri bir çatı altında toplama gayreti ütöplik bir iddia olarak dikkatleri çekmektedir. Farklı disiplinlerdeki yasaların birbirlerinden bağımsız olması mümkün değildir. Bu yüzden biyoloji ve fiziği de içeren görgöl bilimler genel yasalarla birleştirilebilir. Von Bertalanffy'nin varsayımı, bütün bilimlere fen bilimleri gözünden bakmayı içermektedir. Bu bakış açısı, her şeyin matematiksel olarak denkleminin ve modellemelerinin yapılp test edilebileceğini iddia etmektedir (Hempel, 1951: 314). Genel sistem kuramının en temel amacı çok geniş bir yelpazede bütün disiplinlere uygulanabilen bir kavramlar demeti geliştirmektir. Bu sayede bir disiplindeki faydalı bir kavram diğerlerine de aktarabilecektir (Lilienfeld, 1975: 640).

Genel sistem kuramında çok spesifik çalışmaların içerik açısından sorunlu olduğu düşünülmektedir. Genel çalışmalar ise somutluk bakımından sorunludur. Bu yüzden soyutlamanın her düzeyi için optimum düzeyde genellenebilme düşüncesi hakimdir. Kuramın farklı alanlardaki kuramsal yapılarıdaki benzerliğe dikkat çekme, en azından iki alanda uygulanabilirliği olan kuramsal modeller geliştirme amacı bulunmaktadır. Bilim daha ufak parçalara bölündükçe disiplinler arası iletişim giderek azalmaktadır. Bilginin kümülatif olarak birikmesi yavaşlamaktadır. Karşılaşılan durum '*uzmanlaşmış sağırlık*'ın yayılması anlamına gelmektedir. Genel sistem kuramı '*sistemlerin sistemi*'ni geliştirerek, bir kuramlar yelpazesi oluşturmayı hedeflemektedir. Boulding'e göre '*sistemlerin sistemi*'

olan genel sistem kuramının hiyerarşisi bilimin iskeletidir. Çünkü sistemlere bir çerçeve sağlamayı amaçlamaktadır. Belli konularda düzenli ve kapsayıcı bilgi oluşturmayı hedeflemektedir (Boulding, 1956: 197-199, 208).

Boulding gerçek hayattaki bütün sistemleri en basitten en karmaşığa doğru dokuz kademede hiyerarşik olarak sınıflandırmaktadır. İlk üç kademede fiziki sistemler, orta kademeler biyolojik sistemler ve son üç aşama da ise sosyal sistemlerdir. Bu kademelerde basitten karmaşığa doğru ilerledikçe, parçalar daha serbest işleme eğilimi göstermektedir. Parçalar bilgiye daha bağımlı hale gelerek kendini değiştirme ve yenileme konularında yetilerini geliştirmektedirler. Ayrıca her üst kademe alt kademelerin özelliklerini barındırmaktadır. Bu sebeple alt kademelerin incelenmesi üst kademeleri anlamayı kolaylaştırmaktadır. Sistemler hiyerarşisinde yukarı doğru çıkıldığında uygun kuramsal sistemler ve görgül uygulamalar azalmaktadır. Boulding sosyal bilimlerdeki inceleme konularını sekizinci kademede konumlandırmaktadır. Fakat mevcut sosyal kuramların çoğunun ikinci ve üçüncü kademede kaldığı iddia edilmektedir. Hiyerarşinin dokuzuncu kademesi aşkın düzeydir. Yazar bu düzeyde bilinmeyenlerin fazla olacağını ve sistematik bir yapıda olmayacağını itiraf etmiştir. Öyle ki soru sorulmasının ve cevap bulmanın mümkün olmadığı bu düzey, insanlık açısından 'kötü bir gün' olacaktır (Boulding, 1956: 202-205). Bu hiyerarşi yorumlandığında, aşkın düzey de bir bilimsel alandır. Aşkın düzey de incelenmeli görgül olarak test edilip, kuramsal bir çerçeve oluşturulmalıdır.

Hiyerarşi ve denge sistem yaklaşımının temel olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistem yaklaşımında örgüt hem kendi içinde hem de çevresiyle bir düzen oluşturma, bu düzeni de denge ve hiyerarşiyle sağlama kaygısındadır. Fakat özellikle fen bilimlerinde yaşanan gelişmeler, doğal organizmaların yanısıra örgütler gibi yapay olguların yapısı ve işleyişini sorgulamaya neden olmuştur. Böylece sistem yaklaşımının dünyayı anlamlandırma şekli elde edilen çalışmalara bağlı olarak sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlanmıştır.

1.2.1. Sistem Yaklaşımına Yönelik Eleştiriler ve Karmaşıklık Bilimine Geçiş

Sistem yaklaşımı ve genel sistem kuramı çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Sistem yaklaşımında, hala alt sistem seviyesinde düşünme ve analiz, doğal ve yapay sistemleri birbirine benzetmenin zorlukları, farklı disiplinlerden aktarılan terminolojinin

muğlaklığı, sistem-çevre ile sistem-alt sistem sınırlarının çizilmesindeki sorunlar, etkinliğin sadece örgütün varlığını sürdürme ile özdeşleştirilmesi ve yaklaşımın aşırı derecede soyutlamalara dayanması eleştirilerden bazılarıdır (Kast ve Rosenzweig, 1972: 452-456).

Eleştirilerden biri de kuramın mevcut duruma hiç bir katkısının olmamasıdır. Genel sistem kuramı yeni bir terminoloji ile giydirilmiş eski fikirlerin tekrarından başka bir şey değildir. Organik toplum imgelemi, toplumun bir vücudun organları gibi sosyal kurum ve yapılara ayrılması, bireylerin bu bütünde hücreler olarak kabul edilmesi orta çağda dahi var olan felsefi düşüncedir (Lilienfeld, 1975: 656-657). Fakat bu eleştiri, sistem yaklaşımının öncüleri tarafından da kabul edilmektedir.

Biyolojiden etkilenecek geliştirilen sistem yaklaşımı, toplumun ve örgütlerin insan eliyle oluşturulmuş yapay sistemler olduklarını unutmakta ve tamamen doğal sistemlere benzetmektedir. Bu benzetmenin tehlikeli olabileceği savunulmuştur. Sistem yaklaşımındaki organizma benzetmesi çoğunlukla çevre ile iletişim, geribesleme mekanizması ve çevreden girdi elde etmeyi nitelemektedir. Organizmalar kendi istekleri dâhilinde bir hedefe yönelme özelliği olmayan yapılardır. Bu sebeple doğal ve yapay sistem özdeşleşmesinin yanıltıcı olduğu belirtilmektedir (Kast ve Rosenzweig, 1972: 452-453). Hatta sistem yaklaşımında organizmaların makine gibi tasvir edildiği ve bu varlıkların bütün davranışlarının da mekanik kurallar açısından değerlendirildiği belirtilmektedir (Hempel, 1951: 317).

Diğer bir eleştiriye göre, klasik örgüt kuramları ve sistem modelleri, yönetim alanında baskın paradigmaya ait olan muhafazakâr modellerdir. Her iki paradigma da rasyonellik ve etkinliğe odaklanmaktadır. Başka bir deyişle, her iki ekolün de amacı girdiler ve çıktıları düzenleyerek etkinliği arttırmaktır. Ayrıca büyüme, artık değer yaratma, bolluk ve fikir birliği kavramları ikisinin de kontrol ettiği öncü değerlerdir. Elbette klasik model ile sistem modelinin farklılıkları bulunmaktadır. Klasik model, deterministik, kapalı, mekanik, katı, değişime duyarsız yapıdadır. Sistem modeli ise olasılıksal, açık, organik, esnek, değişime uyumlu ve yatay yapılanmayı kabul etmektedir. Klasik model etkileşimi en aza indirmeyi, sistem modeli ise demokratik yönetim için iletişimi arttırmayı tavsiye etmektedir. Fakat modeller amaçlardan ziyade araçlarda farklılaşmaktadır. Kısacası tartışmanın odağı, aranan değerler üzerinde değil yönetim tarafından kullanılan tekniklerdedir (Scott, 1974: 244-246).

Thayer'e göre sistem yaklaşımı temel varsayımlarını kabul ettirememiştir. Fizikteki mekanik düşünceden uzaklaştığını iddia eden ve biyolojiyi benimseyen bu model, farklılaşma, büyüme, hiyerarşik düzen, hâkimiyet, denetim ve rekabet gibi yasaları üretmiştir. Hiyerarşi sosyal etkileşimin astlar ve üstler arasında gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu durum, bireylerin ilişkilerini öznellikten uzaklaştırmaya neden olmaktadır. Bütünlük kavramı da sadece örgütsel düzeyde değerlendirilmektedir. Bu görüş örgütü bireyden daha önemli hale getirmekte ve bireye daha az önem vermektedir. Hiyerarşik düzene bağlılık ise yaklaşımın daha büyük bir sistem uğruna bireyleri feda etmesine neden olmaktadır. Sosyal sistemi doğal evrimin bir sonucu olarak doğal sistem olarak kabul etmektedir (Thayer, 1972: 482-487). Ayrıca genel sistem kuramının iddialarından biri olan, bütün bilimlere birleştirme ve her bilimin kendi yasalarını çıkarma gayesinin de indirgemecilik olduğu belirtilmektedir (Hempel, 1951: 317).

Sistem yaklaşımının örgütlerde alt sistemlerden biri olarak kabul ettiği insan faktörü, ağ araştırmaları ve analizinde de inceleme alanlarından en genişini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, sistem yaklaşımı fiziki, teknik, mali ve insan alt sistemlerini bir arada ele aldığı için, insan faktörüyle ilgili çalışma alanı ağ araştırmalarına göre daha sınırlıdır. Bu noktada klasik kuramlara yaklaşan sistem yaklaşımının çıktı ve sonuçları öncelikli öge olarak gördüğü, bütünü örgütsel anlamda değerlendirdiği, hiyerarşi ve düzene sıkı sıkıya bağlı kalarak birey öznelliğini ikinci planda tuttuğu söylenebilir. Nitekim eleştirilerin çoğu bahsedilen unsurları içermektedir.

Sistem yaklaşımının felsefî yönü ağır basan soyut kavramları, yaklaşımın tam anlamıyla uygulamaya aktarılamamasına neden olmuştur. Temel kavramları tanımlamakta ve operasyonel hale getirmekte zorlanan sistem yaklaşımında örgütler analiz edilememektedir (Öztaş, 2013: 211). Aksine ağ yaklaşımı tabiri caizse metaforlardan 'kurtarılmış'tır. Ağ analizi, ilişkilerin etkilerini açıklamada geliştirilen modelleri test edebilecekleri kavramlar, kuramlar ve yöntemler demeti sunmuştur (Öztaş ve Acar, 2004: 302). Hatta Öztaş ağ analizinde operasyonel hale getirilen kavramların göreceli bir üstünlük sağladığını savunmaktadır (Öztaş, 2015: 162-163).

Eleştirilere rağmen sistem yaklaşımı örgüt ve yönetim alanında, örgütsel gelişim, durumsallık kuramı, örgütsel davranış, yönetim bilgi sistemleri ve insan kaynakları gibi birçok konuda çeşitli kavramlar geliştirmiştir. Yaklaşım kendi kavramlarını, yöntemlerini ve tekniklerini oluşturduğu için bir paradigma niteliği taşımaktadır (Scott, 1974: 242).

Sistem yaklaşımı bir örgütte var olan etkileşimlerin karmaşıklığını kabul ederek, klasik yönetim kuramlarının değişiminde büyük rol oynamıştır (Jones, 2008: 437).

Genel sistem kuramının sistemler hiyerarşisiyle karmaşık sistemlerden bahsetmesi ve sibernetik alanındaki gelişmeler, sistem yaklaşımının karmaşıklık bilimine doğru evrildiğinin de ipuçlarını vermiştir. Zamanla sistem yaklaşımının kuramsal ve kavramsal terminolojisi belli olay ve olguları açıklamada yetersiz kalmış, dönemin ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Artık karmaşık sistemler olarak görülmeye başlayan örgütlerin karmaşık yapı ve davranışlarına odaklanılmaktadır. Sistem yaklaşımı oldukça kapsamlı bir şekilde klasik kuramları kendi çatısı altında toplasa da yaklaşıma getirilen eleştiriler karmaşıklık bilimine yönelimin de sinyallerini vermiştir.

Karmaşıklık biliminin açık sistem kuramında köklerinin olduğu bilinmektedir. Fakat bilimin kendi kendine örgütlenme, kendiliğinden olma ve doğrusal olmama gibi kendi ana kavramlarını da ürettiği belirtilmektedir (Jones, 2008: 436; Morçöl, 2005a). Karmaşıklık sistem yaklaşımının bulgularını yadsımamaktadır. Ancak sistem yaklaşımının sistem tanımını sınırlı bulmaktadır. Bu da karmaşıklık biliminin devrimselden ziyade evrimsel bir tutum sergilediğine işaret etmektedir (Schneider ve Somers, 2006: 354).

Karmaşıklık bilimi, sosyal kuramcıların 1970'lerden günümüze reddettiği sistem kavramları, sibernetik ve sistem yaklaşımının entelektüel birikimini sürdürmüştür. Yalnız sistem yaklaşımının dengesi, sistem sınırları içindeki sapmadan kaynaklanan negatif geribeslemeleri karmaşıklık biliminde yer almamaktadır. Sistem yaklaşımında sistemler istikrarlı bir yapı sergilemektedir. Değişim göreceli olarak sınırlandırılmakta, ani ve radikal değişiklikler yer almamaktadır. Dolayısıyla sistem yaklaşımı deterministik ve döngüseldir (Walby, 2007: 464). Karmaşıklık bilimi, sistem anlayışımızı değiştirmiştir. Örneğin, herhangi bir basit sistemin dinamik yapıdan dolayı dönüşüme uğradığı belirtilmektedir. Basit ve karmaşık sistemler arasındaki farklılaşma bulanıklaşmaktadır. Bu geçiş evresinde, sistem bileşenleri arasındaki kararlı doğrusal olmayan ve kararsız ilişkilerin dönüşümü sağladığı iddia edilmektedir (Morçöl, 2005a: 298-299).

Newtoncu dünya görüşü evrenin tamamıyla deterministik olduğunu savunmaktadır. Bu sebeple Newtoncu görüşte gelecek sonuçlar tahmin edilebilmektedir. Bu görüş olay ve olgular arasındaki ilişkinin muazzam şekilde düzenli ve nedensel olduğu düşüncesini benimsemektedir. Bu ilişkiler çoğunlukla doğrusal bir gelişim çizgisi

izlemektedir. Saat gibi muntazam işleyen bu evrensel düzende, doğrusal olmama ve rastsallık tamamen bir bozulma durumudur. Bu görüşün örgütlere yansması ise bürokratik ilkelerdir. Bürokratik örgütlerin işleyişte determenistik ve doğrusal olması beklenmektedir. Hiyerarşik düzende üstün verdiği bir emir, alt basamaklarda astlar tarafından uygulamaya geçirilmektedir. Kısacası, emir neden iken uygulama sonuçtur. Bu yapıda hesap verebilirlik mekanizması da neden-sonuç ilişkisinin sağlanıp sağlanmadığını kontrol etmeye yaramaktadır (Morçöl, 2005a: 299-301).

Morçöl'e göre karmaşıklık bilimi düşünce biçimimizi de değiştirmektedir. Bu değişimlerden biri görüngeselliktir. Görüngesellik, bir sistemin basit veya karmaşık olmasının göreceli olarak gözlemcinin tanımlarına bağımlı olması anlamına gelmektedir. Değişimlerden diğeri de karmaşıklık biliminin çoğunlukla nicel yöntemlere dayanmasına rağmen nitel yorumların da önemli olduğunu savunarak zihinsel bir değişimi sağlamasıdır. Böylece karmaşıklık bilimi nitel-nicel bilim kamplaşmasında köprü görevi görerek, her iki tarafı birbirine yakınlaştırmaktadır (Morçöl, 2005b).

Karmaşıklık bilimi, Newtoncu anlayışın dünya ve düzen hakkında tamamen tarafsız ve eksiksiz bilgiye ulaşabilme ilkelerini reddetmektedir. Bilim, genellemelerden kaçınarak sistemin davranışı hakkında evrensel değil sadece lokal ve geçici bilgiye sahip olunabileceğini iddia etmektedir. Karmaşıklık gözlemcinin gözlemlenen olgu veya olaya uzaktan ve dışarıdan bakamayacağını, çünkü sistemin kesin sınırlarının bilinemeyeceğini savunmaktadır. Deneysel yöntemin bir çeşit olgu ve doğa ile bir diyalog olması nedeniyle araştırmacı, aktif olarak bilgiyi kurgulayıp yorumlamaktadır (Morçöl, 2005b: 10-11).

Karmaşıklık biliminin sosyal bilimlere adapte edilmesinde katkıda bulunan Walby, sistem yaklaşımındaki anlayışın günümüzde terk edildiğini ifade etmektedir. Karmaşıklık bilimi sosyal sistem kavramını yeniden tanımlarken paradigma değişikliğini sağlayan araçlara sahip bulunmaktadır (Walby, 2007: 450). Karmaşıklık bilimi, sistem terminolojisini değiştirerek daha karmaşık, doğrusal olmayan, dinamik, adaptif, kendi kendine örgütlenen sistemleri öne çıkarmaktadır (Newell ve Meek, 1997: 318).

Yeni paradigmada sistem sadece ekonomik düzeydeki sosyal ilişkilerden daha fazlasını ifade etmektedir. Bu görüş, bütün sınıfsal olmayan ilişkilerin sınıf tarafından bastırılmasını -hiyerarşiye katı bağlılığı- reddetmektedir. Eski sistem anlayışındaki kararlı hal ve denge de yeni tanımlamada yer almamaktadır. Denge sadece negatif geribeslemelerle sağlanırken, karmaşıklıkta sistem anlayışı dengenin pozitif

geribeslemeleri de değerlendirmektedir. Pozitif geribeslemeler sistemi dengeden uzaklaştırarak yeni bir hale dönüştürmektedir. Başka bir deyişle, sistem dengeden uzakken en ufak değişiklikler bile çok büyük etkilere neden olabilmektedir. Sistem bu kritik dönüm noktalarında hızla gelişime yönelik yeni yollara başvurabilmektedir. Bu durum, eski yaklaşımdaki nedensellik ilişkisinin yadsınması ve doğrusal olmama özelliğinin tanımlanması anlamına gelmektedir (Walby, 2007: 464-465).

Her paradigmada olduğu gibi sistem yaklaşımına getirilen eleştiriler genel geçer yasaların sarsılmasına neden olmuştur. Bu sebeple, bir bakıma gelecek paradigma olan karmaşıklık biliminin temellerini oluşturmaya başlamıştır. Nitekim bir sonraki paradigma olan karmaşıklık bilimi tabiri caizse bu olguları çürütmeye çalışılmıştır.

1.3. Karmaşıklık Bilimi

Karmaşıklık biliminin kapsam açısından şemsiye bir bilim olduğu kabul edilmekte, farklı disiplinlerden çok sayıda yaklaşım ve kuramsal temellerden beslendiği bilinmektedir. Günümüz örgütlerinin dönüşümü ve radikal değişimler, karmaşıklık kavramlarıyla açıklanabilmektedir. Bu kavramlar doğrusal olmayan dinamik sistemlerin geçirmekte olduğu hızlı dönüşümü açıklayabilmektedir (Cohen, 1999: 373-375). Örgüt çalışmalarında, karmaşıklık bilimine olan ilgi 1990'larda artmaya başlamıştır. Karmaşıklık bilimini bir paradigma değişikliğinden ziyade sistem yaklaşımının kuramsal sentezinin bir devamı olarak gören akademisyenler bulunmaktadır (Levy, 2000: 68). Bu düşünceyi desteklemeyen akademisyenler ise sistem yaklaşımı ile karmaşıklık biliminin ontolojik bakımdan farklı olduğunu savunmaktadırlar. Karmaşıklık biliminin devrimsel yönü ağır bastığı için sistem yaklaşımından farklı bir paradigma olduğu iddia edilmektedir (Grobman, 2005: 352).

Alandaki öncüler olarak, 1984 yılında kurulan karmaşık sistemler üzerinde çalışan Santa Fe Araştırma Merkezi ile kaos kuramı hakkında çalışan Prigogine sayılmaktadır (Walby, 2007: 456). Bu kuramları birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görmek yerinde olacaktır. Karmaşıklık, kaos ile düzen kavramlarının ortasında yer almaktadır. Sosyal sistem dinamiklerinin kaotik veya kararlı olmalarından ziyade, genelde karmaşık oldukları varsayımını kabul etmektedir (Manuel-Navarrete, 2001: 7). Kaos ile karmaşıklık arasındaki temel fark ise kaosta düzenin var olması fakat tahmin edilememesidir. Buna karşılık karmaşıklıkta kendi kendini örgütleyebilme düzeni sağlamaktadır (Newell vd., 1997: 319-320). Ani ve geniş kapsamlı değişikliklerin

gözlendiği kaotik sistemler tamamen raststaldır. Bu değışiklikler her zaman sistemin içsel faktörlerinden etkilenecek ortaya çıkmaktadır. Levy, ağ araştırmaları ile kaos kuramını karmaşıklık biliminin altında kabul etmektedir. Karmaşıklığın birçok uygulamasının kaos kuramı ve ağ araştırmalarının harmanlaması şeklinde olduğunu düşünmektedir (Levy, 2000: 68-70).

Santa Fe karmaşık sistemleri incelerken sistemlerin içsel yapılanmalarının matematik modellemelerine ağırlık vermektedir. Kaos ise daha çok dışsal ilişkilerin sistem yapılanmasındaki etkilerine odaklanarak incelemektedir (Harvey, 2001'den aktaran Walby, 2007: 456). Santa Fe Araştırma Merkezi karmaşıklık biliminde, doğrusal olmayan matematik modellerin yeni türlerini geliştirmiştir. Oldukça karmaşık olan bu modellemeler, esasında bilgisayar ve işlem gücünün ileri düzeylerde olmasıyla sağlanmıştır (Alexander, 2009: 1). Merkezin en önemli başarılarından biri, kendi kendini örgütleyen ve kendiliğinden oluşan (*emergence*) sistem modellerinin simülasyonunu gerçeķleřtirmesidir. Araştırmalar alt seviyelerdeki varlıkların lokal eylemlerinin düzenli şekilde üretildiğini, bu eylemlerin üst düzendeki sistemi oluşturduğunu ortaya koymuştur (Johnson, 2002'den aktaran Alexander, 2009: 5).

Prigogine tarafından geliştirilen '*kendiliğinden örgütlenen dağılıcı sistemler*' kuramı biyokimya ve fizik alanında ortaya çıkmıştır. Prigogine, yüksek derecede karmaşık kimyasal bileşkeler üzerindeki çalışmalarında 'klasik denge noktasından çok uzaklarda yeni yapıların kendiliğinden ortaya çıktığını' gözlemlemiştir (Prigogine vd., 1984: 12). Bu 'dağıtıcı yapılar' çevresiyle sürekli bir enerji etkileşimindedir. İstikrarsızlık özelliği gösterdikleri için çok sayıda geçiş evresine maruz kalarak dengeden ziyade farklı birkaç noktada istikrarı sağlamaktadırlar. Bu yapılar her bir noktada, daha üst düzey yeni bir karmaşıklık seviyesine ulaşarak, niteliksel ve niceliksel olarak ilk halden farklılaşmaktadırlar (Schneider ve Somers, 2006: 354).

Dağılıcı yapılar, 'dalgalanmalar' da adı verilen sistem içi ve sistem dışı bağımsız olaylara sürekli olarak maruz kalırlar. Dalgalanmalar, sistemi, termodinamik terimi olan 'çatallaşma noktası'na kadar sürekli dengeden uzak ve kararsız bir noktaya kadar sürükler. Bu noktada artık sistem kararlılık eşiğine varmıştır. Sistem iki seğıenek arasında karar vermek zorundadır. Sistem 'ya karmaşıklık derecesini arttırıp çevresiyle daha uyumlu hale gelecektir ya da daha az karmaşık kalmayı tercih edip çevreden gelen beklentilere cevap veremeyecektir' (Kiel, 1994'ten aktaran Öztaş, 2014: 51). Sistemin verdiği karar

hem rastsal hem de bilinçli bir tercihtir. Dolayısıyla doğal seleksiyon (şans) ile bilinçli adaptasyon (özgür irade) aynı anda sistemin geleceğini şekillendiren güçlerdir (Kauffman, 1995). Bu gözlem, açık sistemler olan dağılıcı yapıların sistem yaklaşımının tek bir noktada kararlılıkta olma ilkesini çürütmüştür.

Prigogine'in çalışması, Kauffman tarafından sosyal bilimlere aktarılmıştır. Karmaşıklık biliminde, örgüt gibi sistemler kendilerini daha yüksek karmaşıklık seviyesinde organize edebilmektedirler. Prigogine tarafından 'denge düzeyinden uzakta' kavramı, Kauffman'ın biyolojik sistemler için tanımladığı '*kaosun kıyısında*' evrim geçirme ile benzer kavramdır. Geçiş evreleri kaosun kıyısında gerçekleşmekte, sistemler daha karmaşık yapılara kavuşmaktadır. Bu evrim dışarıdan bir gücün müdahalesi olmaksızın gerçekleştiği için kendi kendini örgütlenme sürecidir (Kauffman, 1995; Morçöl, 2005a: 304). Örgüt ve yönetim alanında karmaşıklık bilimini esas alan çalışmalar da örgütlerin en yaratıcı anlarının kaosun kıyısında gerçekleştiğini savunmaktadırlar. Kararlı hal olan dengede ise örgütün 'öldüğü'nü metaforik olarak betimlemektedirler (Pascale, 1999: 85; Stacey, 1995: 485-486, 490).

Karmaşıklık bilimi, örgüt yöneticilerine de sorun çözmeden ziyade kaosun kıyısına sürüklenmesine izin vermelerini salık vermektedir. Çalışanların kendi kendilerine örgütlenmelerine ve enformel ağların gelişimine fırsat vermelerini tavsiye etmektedir. Yöneticilere işlemlerde önceden belirlenmiş süreçlerden katı bağlılıktan ziyade 'akışına bırakmalarını', örgütte yaratıcılık ve etkinliği artırma amacıyla sağlıklı düzeyde gerilim ve endişeye imkân vermelerini önermektedir (Grobman, 2005: 350).

En basit karmaşıklık olgusu, bir sistemin kendi alt parçalarından farklı olmasıdır. Organizmalar, örgütler, toplum veya mekanik sistemler birçok parçadan meydana gelerek kendini oluşturan nesnelerden daha karmaşık bir yapı sergilemektedirler. Karmaşıklığın bu olgusu, biyoloji ve sosyolojinin ilk aşamalarında dahi yaygın olarak kullanılmıştır. Mikro düzeyde kişisel ağlar araştırmalarında ve yapısal kuramda sıkça kullanılmaya devam edilmektedir (Butts, 2001: 32).

Karmaşıklık biliminin modern paradigmalara karşı açtığı savaş, temel ilkeler ve dağılıcı yapılar kavramıyla kalmamıştır. Yeni kavramlar üretilmekte ve sosyal bilimlerde kullanılmaktadır. Karmaşıklık biliminde yer alan 'karmaşık adaptif sistemler' (*complex adaptive systems*), molekül, hücre, birey ya da örgüt gibi lokal öğelerin mikro düzeyde kendi kurallarına göre bir araya gelme nedenlerini ve makro düzene etkilerini

incelemektedir (Öztaş, 2014: 52). İstikrarlı olmayan bu yapılar, sürekli bir devinim halindedir. Kendi dışında yer alan kaynakları kullanarak ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Oldukça kırılgan olan istikrar, kaos ile statiklik (*donmuş düzen-frozen order*) arasında bir dengeyi gerektirmektedir. Pozitif geribeslemeler küçük bir değişimin etkileriyle istikrarsızlık ve çatallanmaya neden olabilmektedir. Bu kendiliğinden oluşma (*emergence*), parçanın toplamının ötesinde bir bütünü ifade etmektedir. Kendiliğinden oluşma sosyal bağlam ve ağların nasıl kolektif gerçekler haline geldiğini göstermede yeni metaforların doğmasına neden olmuştur (Alexander, 2009: 11-12). Parçaların göreceli bağımsızlıkları, sistemlerde karmaşık ve tahmin edilemeyen dinamiklerin varlığına işaret etmektedir. Bu yüzden istikrarlı denge noktaları beklenmedik olaylar nedeniyle aniden bozulabilmektedirler. Denge noktalarının değişmesinin başlıca nedeni karmaşık geribesleme mekanizmalarıdır. Pozitif geribeslemeler sistemi değişime yöneltirken, negatif geribeslemeler sistemin istikrarını korumasını sağlamaktadır (Stacey, 1995). Bu bilimde lokal ilişkiler sonucu ortaya çıkan (*emergent*) davranışlar ile yapılar önceden plan yapılmaksızın kendiliğindenlik özelliği göstermektedir. Haliyle makro düzen, lokal kurallara göre işleyen mikro ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Mikro ve makro düzey arasında köprü görevi gören karmaşıklık bilimi, ağ araştırmaları ve analizi ile paralellik göstermektedir (Öztaş, 2014: 52).

Karmaşık adaptif sistemlerin dört özelliği bulunmaktadır. İlk özellik, belli bir analiz düzeyindeki sonuçların alt düzeylerde etkileşen aktörlerden oluşan dinamik sistemler tarafından yaratılmasıdır. İkinci özellik, bütün aktörlerin geribeslemelerle birbirlerine bağlı olmasıdır. Her aktör davranışının bağlı olduğu diğer aktörlerden elde ettiği bilgiye dayanmasıdır. Üçüncü özellik, aktörler arasındaki semiyotik ilişki sayesinde aktörlerin hayatta kalabilme şansını arttırmaları ve diğerleriyle işbirliği yapmalarıdır. Dördüncü özellik, evrim ilkesidir. Bu sistemler yeni aktörlerin sisteme dâhil olması, mevcut olanların ayrılması veya davranış değişikliğine gitmesiyle evrim geçirmektedirler (Anderson, 1999: 219-220).

Karmaşıklık biliminde örgütler ve hatta ağlar da kendi kendilerine örgütlenebilme özelliğine sahiptir. Klijn'a göre kendi kendine örgütlenebilme (*self-organization*) ve kendiliğinden oluşma (*self-emergence*) özellikleri kamu yönetimi çalışmalarının kurumsal gelişimiyle örtüşmektedir. Fakat ilk bakışta karmaşıklık bilimi sistemlerin kendiliğindenlik özelliklerine vurgu yaptığı için kamu yönetiminden daha sıra dışı

görülmektedir. Örgütlerde karmaşık karar alma, strateji ve süreçler kendiliğindenlik özelliği göstermektedir. Bu yüzden karmaşıklık biliminin düşünce tarzı, kamu yönetiminde karşılaşılan güncel sorunların çözümünde ümit vaat eden düşünceler olarak kabul edilmektedir (Klijn, 2008: 301, 308, 314).

Kuramsal açıdan birlikte evrim (*co-evolution*) kavramı, açık sistem kuramı, evrimsel örgüt kuramları, karmaşıklık bilimi ve eko-sosyo-tarihsel bağlam düzleminde yer almaktadır. Birlikte evrim, örgütlerin çevreleriyle ilişkili oldukları için değişime uğramasıdır. Bu etkileşimde aynı zamanda çevre de örgütler aracılığıyla değişmektedir (Porter, 2006: 482-483). Birlikte evrimin en önemli çıkış noktası, yaşayan organizmaların evriminin en küçük yapıtaşlarının çevreleri ile etkileşiminin daha karmaşık organizmalar oluşturma eğilimiyle artmasıdır. Kavram en küçük yapıtaşlarında yaşanan lokal değişimlerin daha üst düzey sistemlerin yapısının değişmesi anlamını da içermektedir (Özer ve Şeker, 2013: 92).

Birlikte evrim, pozitivist nedensellik, doğrusal modeller, bağımlı ve bağımsız değişken gibi kavramların karmaşık ve dinamik çevreleri açıklamada yetersiz kaldığını savunmaktadır. Çünkü neden ve sonuçların birbirlerinden ayıramadıklarını iddia etmektedir. Kısacası, hem çevre hem de örgüt karşılıklı etkileşimdedir. Biyolojiden etkilenen birlikte evrim, bilinçli ve teşvik edilen bir strateji değil uyum sağlayan ve cevap veren bir olaydır. Kavram bir geçiş kavramı olarak düşünülmektedir. Kavrama olan ilgi 1980'lerle artmış, ilk olarak biyolojide sonrasında sosyal bilimlerde kullanılmıştır. Örgütlerde birlikte evrim, çok boyutlu ve sınırların çakıştığı ilişkileri kapsamaktadır. Kavram aynı zamanda, örgütlerin sürekli değişen bir mekanizmasının olduğunu kabul etmektedir (Porter, 2006: 480-488).

Kauffman değişime giren sistemlerin çevresiyle eşzamanlı evrildiğini savunmaktadır. Kısacası sistemler evrilirken, sistemin çevresini oluşturan diğer sistemler de eşzamanlı değişmektedir. Kauffman çevreye uyum (*fitness landscapes*) olarak adlandırdığı bu olguda sistemin çevredeki diğer sistemlerle eşzamanlı evirildiğini belirtmektedir. Bu süreçte sistemin evrilmesi çevresinde bulunan diğer sistemlerin özelliklerine bağlıdır (Kauffman, 1993: 33'ten aktaran Morçöl, 2005a). Fakat koşullar ve çevreye uyum hiçbir zaman eksiksiz ve mükemmel değildir (Levy, 2000: 75). Kauffman birlikte evrim ve kendi kendine örgütlenme ilkelerinin sosyal sistemlerde de yer aldığını ifade etmektedir. Yatay ve desantralize örgütler, demokrasiler ve serbest piyasalar bu

ilkelerin somut örnekleridir. Örgütlerin daha küçük birimlerinde, her birimin kendi çıkarını maksimize etmeye çalışması ve bu şekilde bütün sistemin işleyişinin sağlanması kendi kendini örgütlenme ilkesi ile sağlanmaktadır. Bu sistemde birimler, merkezi bir idareye gerek duymadan eşgüdümü sağlayabilmektedir (Kauffman, 1995: 247-262; Morçöl, 2005a: 305).

Karmaşıklık kuramının kullandığı kavramlardan biri de kendi kendini yaratma (*autopoiesis*)dır. Sistem içinde yer alan bütün parçaların ürettiği ve diğer parçaları da dönüştürdüğü süreçler ağı anlamına gelmektedir. Sistemin yer aldığı ağ sürekli olarak kendini tekrardan oluşturmaktadır. Bu kavram, sistem ve içinde yer aldığı çevre arasında ya da sistemler arasında bir hiyerarşiyi reddetmektedir. Dolayısıyla kavram, sistem anlayışının esnek hale gelmesini sağlamıştır. 'Parça-bütün' (Parsons, 1951), 'temel-süper yapı' (Marx, 1967) ve 'göreceli bağımsızlık' (Althusser, 1971) kavramlarının belirsizlikleri ile katılığından kaçınılmasına da yardımcı olmuştur. Karmaşıklıkta sistemin yer aldığı çevre de diğer bütün sistemlerden oluşmaktadır. Böylece hiyerarşinin katılığından uzaklaşarak, daha 'akıcı' bir kavramla incelemelerini gerçekleştirmektedir. Her sistem, çevreye uyum sağlamak amacıyla içerden evrime maruz kalmakta ve bu süreci eşzamanlı olarak yaşamaktadır (Walby, 2003: 6-8).

Sosyal sistemlerin karmaşıklığı, evrensel görgül kuralların varlığını yadsımaktadır. Bütün müdahaleler göz önünde bulundurulmadan, nedensel etki belirlenmemektedir. Bu yüzden her bir karmaşık sosyal müdahale bir vaka olarak kabul edilmelidir (Byrne, 2013: 217). Sosyal ilişkilerde yer alan bireyler de devasa büyüklükte bir yapıda yer almakta, farklı etkileşim kalıpları ile bilgi alışverişini sağlamaktadırlar. Dolayısıyla etkileşim seviyesi oldukça yüksektir. Bu etkileşimlerin gücü ve belirleyiciliği doğrusal değildir. Birey etkileşimleri yakınlık sebebiyle genel olarak kısa olsa da daha fazla etki yaratma olasılığı bulunan sosyal güçlerdir. Bireyler eşzamanlı olarak birbirlerini etkiler ve birbirlerinden etkilenirler (Cilliers, 1998'den aktaran Özer ve Şeker, 2013: 93). Toplumsal grupların istikrarı, dış çevre ve diğer toplumsal gruplarla enerji değişimini gerektirmektedir. Bireyler sistemin bir parçası olmalarına rağmen genel sistemi kontrol edememektedirler. Hatta sistemin bütünü anlamaktan oldukça uzaktırlar. Başka bir deyişle, genel sistemin davranışı sistemdeki bireyler açısından bir referans olamamaktadır (Klijn, 2007: 252, 264).

Örgütleri ve örgüt sisteminin özelliklerini kavramada karmaşıklık biliminin

sistemi meydana getiren alt-sistemler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisinin ve etkileşimin bütünü oluşturduğu görüşü son derece önemlidir (Anderson vd., 2005: 673). Sistemi oluşturan parçalar kendi lokal durumlarına cevap verdiğinde, eşgüdüm veya iletişim bilinçli olarak gerçekleşmeyebilir. Böylece parçalar, bütün sisteme yönelik oluşan davranış kalıbı (*emergent patterns*) sergiler. Başka bir deyişle karmaşıklık bilimi, yalnız bireysel parçaların lokal davranışlarının incelenmesiyle anlaşılamayan sistemlerin, kendi kendilerine örgütlenme ve kendiliğinden oluşma özellikleri gösterdiğini vurgulamaktadır (Klijn, 2008: 302).

Görüldüğü gibi karmaşıklık bilimi kendi kavramlarını da üretmekte oldukça başarılıdır. Bu kavramlarda ise belki de en önemli vurgu kendiliğindenliktir. Başka bir ifadeyle bu paradigma, yapıları değiştirip, şekillendiren, ayakta tutan ve yok olmasına neden olan itici gücün organizma ve örgütlerin özünde olduğuna vurgu yapmaktadır. Organizma, örgüt veya sistemlerde, değişime veya uyuma sebep olan itici güç çevreden veya dışarıdan gelmemektedir. Kısacası, örgütler dış etkenlere maruz kalarak değişip gelişen pasif yapıda değildir.

Örgüt, örgütte yer alan bütün aktörlerin ilişkilerinin süregelen üretimidir. Yapısal niteliklerin yanı sıra örgütsel ilişkiler, aktörler tarafından devamlı gerçekleştirilen bu sürecin bir ürünüdür. Örgütsel yapı, aktörlerin pozisyonlarının belirlenmesi ve müzakerelerin belli bir nitelik kazanmasına yardımcı olmaktadır. Süreklilik gösteren etkileşimlerin ürünleri tarihsel ve geçici olarak şekillenmektedir. Bu süreç ve ürünler her zaman gözden geçirmeye müsaittir. Bu yüzden yaratılan örgütsel düzen müzakere edilen bir düzendir. Çünkü aktörlerin bulundukları bağlamda aldıkları günlük kararlara dayanmaktadır. Bu düzende yapılar eyleme yönelik bir bağlam yarattıkları için anlaşılabilir (Callaghan, 2008: 405). Başka bir deyişle, örgütler sadece yapısal varlıklar değil aktörlerin sürekli ve günlük etkileşimleri nedeniyle sürekli değişen ve oluşan yapılardır. Örgütler aktör ilişkilerinin oluşan özelliklerini barındırmaktadır.

Sosyal bilimlerde örgütsel karmaşıklık ve algoritmik (sayısal) karmaşıklık olmak üzere iki farklı tanımlama bulunmaktadır. Örgütsel karmaşıklık biyolojiden transfer ettiği kavramları kullanmakta, algoritmik karmaşıklık ise bilgisayar modellemelerine dayanmaktadır. Örgütsel karmaşıklığın sosyal bilimlere daha yakın olduğu savunulmaktadır. Çünkü örgütlerin çeşitli düzeylerinin karmaşıklığın gerçek yansıması olduğu düşünülmektedir (Stewart, 2001: 326-327).

Karmaşıklık bilimi, aynı zamanda bilgisayar bilimi ve sayısal alanda kendini ispatlamıştır. Bu karmaşıklığın çok sayıda resmi tanımı yapılmıştır. Bu alandaki olgulardan biri de algoritmik karmaşıklaktır. Bu karmaşıklık, belli sayısal modellerin işletilebilmesi amacıyla temel uygulamaları içermektedir. Sayısal karmaşıklıkta, belli bir sorunu çözme algoritmalarının, sayısal 'maliyetleri'nin karşılaştırmasına izin veren algoritma tasarımları bulunmaktadır. Sayısal karmaşıklık, belli bir dizini tekrardan üretebilecek en kısa algoritmanın bulunma süresidir. Ağ araştırmalarında bu karmaşıklık türü de kullanılmakta, ağ verilerinin analizinde faydalanılmaktadır (Butts, 2001: 32-33).

Butts'ın 2001 yılında yayımladığı eserinde, sosyal ağ araştırmalarının uygulamada algoritmik anlamda karmaşıklıkla ilgilenmeye yetecek kadar gelişmediği belirtilmektedir. Fakat yazar, sosyal dünyada yer alan olgu ve yapılarda sosyal karmaşıklığı kabul edip, bu karmaşıklığın sayısal karmaşıklıkta analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Butts, algoritmik karmaşıklık uygulamalarının sosyal ağ analizinde de geliştirilmesini ve sosyal yapıyı tanımlayacak yeni araçların kullanılıp geliştirilmesini ümit etmektedir (Butts, 2001: 68-69). Nitekim bu eksiklik 2000'li yılların başında Üstel Rastsal Grafik Modellerin (Exponential Random Graph Models-ERGM) ağ araştırmalarında kullanılmaya başlanmasıyla giderilmiştir. Sosyal ağ analizinde 2000'li yıllardan itibaren Üstel Rastlantısal Grafik Modellemeler daha karmaşık ve gerçekçi ağ türlerinin incelenmesinde kullanılmaya başlanmıştır (Skvoretz, 2002: 47).

Sistem yaklaşımından karmaşıklık bilimine uzanan süreçte örgüt ve çevre arasındaki etkileşimin kökten değiştiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Sistem yaklaşımının görece durağanlığı karmaşıklık biliminde yer almamaktadır. Her iki paradigmanın araştırma konuları ve alanları değişmese de bakış açılarının değiştiği görülmektedir. Bu paradigma değişikliğine, özellikle fen bilimlerinin ve karmaşık modellemelerin katkısıyla ağ araştırmaları da uyum sağlamıştır. Ağ araştırmalarında Üstel Rastsal Grafik Modeller algoritmik karmaşıklığı olan modellemelerdir. Dolayısıyla son yıllarda örgütsel karmaşıklığın ve ağ dinamikliğinin yansıması olarak algoritmik karmaşık modellemeler kullanılmaktadır.

Özellikle 2000'lerden sonra karmaşıklık biliminden etkilenen ağ araştırmalarında örgütsel ağlar, sürekliliği olan ve değişime maruz kalan karmaşık adaptif sistemler olarak görülmektedir. Bu yapılarda sosyal bağlara yapılan küçük yatırımlar sosyal sermayeye büyük getiriler olarak dönmektedir. Küçük etkilerin büyük sonuçları doğrusal olmayan

bir değişimin örneğidir. Aynı zamanda örgütsel ağlar, doğrusal olmayan dinamiklerle karşılaştığında dahi temel yapısal özelliklerde süreklilik arz etmektedir. Örgütsel ağların karmaşıklığı hem sistem hem de aktör düzeyindeki karmaşıklıklardan kaynaklanmaktadır. Örgütlerde istikrar ve değişimin bir arada yer alması, hâlihazırda karmaşık olan aktörler arası ilişkilerin yaratılıp tekrardan üretilmesi ile elde edilmektedir (Kilduff vd., 2006: 1032, 1044).

1.3.1. Karmaşıklık Bilimine Yönelik Eleştiriler

Karmaşıklık biliminin sosyal bilimlere adapte edilmesi bir dizi zayıflıkları da beraberinde getirmiştir. Yazında, sistem yaklaşımını genel ve baskın meta-kuram olarak kullanarak karşılaştırmanın yapılması, birinci zayıflıktır. Karmaşıklığın pozitivizme ve araçsallığa bir silah olarak kullanılması yazında sıkça rastlanan durumdur. Yazında karmaşıklık geleneksel istatistik, davranışçılık ve Newtoncu kültüre karşı kullanılmaktadır. Çoğu sosyal sürecin matematiksel terimlerle ifade edilebileceği, fakat matematiksel analizleri içeren çalışmaların yer almaması ikinci zayıflıktır. Üçüncü zayıflık, meta-biyolojik ve organizma modellerin sorgusuz sosyal sistemlere uygulanması ve sosyal karmaşıklığın süreklilik arz eden felsefi sosyal tartışmaları ihmal etmesidir (Stewart, 2001: 330-335). Bilimin disiplinler arası gelişimi, farklı alanlardan alınan kavram ve kuramların kullanımında dikkatli olmayı da beraberinde getirmektedir (Walby, 2003: 6).

Karmaşıklık biliminin çok fazla sistem ve organizmalara odaklanması eleştirilmektedir. Diğer bir sorun da modern, teknolojik toplumda var olan operasyonel karmaşıklılıktır. Matematik ve biyolojik modellerin topluma uyarlanması ve doğrusal olmayan modellerin sosyal süreçlere uygulanması sorunu, karmaşıklığın yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir (Stewart, 2001: 324-325).

Bu bilimin, bilimsel yöntemleri aşan ve yorumsal yönünün ağır bastığını ifade edenler de bulunmaktadır (Tietge, 2004: 973). Fakat Morçöl'e göre matematik modellemeler sosyal bilimlerde karmaşıklık kuramının kullanılmasında ne derece önemliyse kavramsal açıklamalar ve niteliksel/yorumsal uygulamalar da o derece önemlidir (Morçöl, 2008: 306). Yorumsallık ve yaratıcı betimsel güç karmaşıklık biliminin bilgi ve sosyal gerçekliklerinin epistemolojik ve ontolojik temellerinin klasik düşünceden radikal biçimde ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Bilim yeni bir paradigma

olduğu için felsefi köklerini oluşturmaya çalışmaktadır.

Karmaşıklık bilimi post-modern bir paradigma olarak yazında kendini kabul ettirmiştir. Fakat diğer bilimlere göre nispeten genç olan bilimin, sosyal bilimlere yansması da son otuz yıllık süre zarfında gerçekleşmiştir. Uluslararası yazında karmaşıklık bilimi, kavram ve düşüncelerini hala betimsel metaforlar olarak kullanan zayıf ilişkili kuramlar demeti olarak görülmektedir. Üst düzeyde karmaşık matematik modellemeleri gerektiren bu yeni paradigmada çalışma, sadece sosyal bilim tabanından gelen araştırmacılar açısından oldukça zorlayıcıdır. Bilim dünyası açısından henüz kurumsallaşıp yaygınlaşmayan karmaşıklık biliminin operasyonel hale getirilebilmesi için iyi derecede matematik ve bilgisayar bilgisi gerekmektedir (Öztaş, 2014: 54, 60). Dolayısıyla sosyal bilimlerde karmaşıklık kapsamında yapılan çalışmaların çok disiplinli olma gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Sistem yaklaşımının temel varsayımlarına uyan, fakat bireyi sosyal yapı içinde inceleyen ağ araştırmaları sistem yaklaşımı ve karmaşıklık biliminde yer alan kavram ve kuramlardan beslenmektedir. Sistem yaklaşımı ile karmaşıklık bilimleri farklı paradigmaların kuramsal temsilcileridir. Bu ayrım, yapısalcı (modern) ve post-yapısalcı (post-modern) olarak kabul edilmektedir. Bireyi ve ilişkileri yapısal olarak açıklamaya çalışan ağ araştırmaları da halen sistem yaklaşımına daha yakındır. Bu yüzden mevcut çalışmaları yapısalcı bir duruş sergilemektedir. Fakat son zamanlarda ağ araştırmalarında, karmaşıklık bilimleri ile yaşanan paradigma değişikliğinin etkileri gözlemlenmektedir. Dolayısıyla yazında post-yapısalcı bilimsel çalışmalar da artmaktadır. Halen doğa bilimlerinde olgunlaşması ve sosyal bilimlere adapte edilmesi açısından kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyan karmaşıklık bilimi, ağ çalışmaları ve analizinde de ümit verici ufuklar açmaktadır.

Sosyal bilimlerde karmaşıklık biliminin uygulamaları her zaman doğa bilimlerindeki ilerlemelere bağlı kalmış ve tabiri caizse '*bir adım geriden*' takip etmiştir. Tarihsel olarak sürekli belli bir süre sonra doğa bilimlerinden sosyal bilimlere aktarılan ilkelerle ilerleme sağlanmıştır (Levy, 2000: 76). Doğa bilimlerindeki ilerleme, karmaşıklığın sosyal nitelikli olayları anlamada kullanılmasına neden olmuştur. Bu yüzden doğa bilimlerinin karmaşık sistemler üzerine giderek artan eğiliminin, sosyal bilimlere de yansması beklenmektedir (Koçel, 2007: 369-376).

Olgunlaşmaya ihtiyacı olan bu bilim, ağlar ve ilişkilerin incelenmesini de etkileyecektir. Esasında karmaşık sistemlerin ağlarda etkileşimde olan aktörleri incelediği de iddia edilmektedir. Bir ağın görsellemesinde noktaları birleştirirken, örgüt içi ve örgütler arası ağların ve bilgi yönetiminin önemli olduğu ve karmaşıklık bilimi tarafından daha iyi çözümlenebileceği savunulmaktadır. Bu çözümlemeye en uygun yöntemin de sosyal ağ analizi olduğu belirtilmektedir (Mischen ve Jackson, 2008: 317-318).

Her ne kadar eleştirilere maruz kalsa da karmaşıklık bilimi, geçmiş kuramları sorgulayıp değiştirmeye ve günümüz bilim dünyasının kabul edilen yasalarını oluşturmaya başlamıştır. Bu bakımdan örgütlere bakış açısını da değiştirmektedir. Bu değişim ağ araştırmalarında Üstel Rastsal Grafik Modeller ile hissedilmeye başlamıştır. Bu modeller sayesinde örgütlerde zaman değişkeni ve ağ hassasiyeti modellemelere dahil edilerek tahminlerde bulunulabilmektedir.

Tarihsel gelişim bölümünde şimdiye kadar anlatılanlar, paradigma değişiklikleriyle bilim dünyasında insan ve ilişkilere yaklaşımın seyrini göstermeyi amaçlamıştır. Bundan sonraki kısım ise büyük paradigmaların yol göstericiliğinde, örtüşen tarihsel zaman dilimlerinde bir alan olarak ağ araştırmalarının gelişimi ve bu gelişime katkıda bulunan olaylar ve düşünceleri ele almaktadır.

1.4. Özel Bir Alan Olarak Ağ Araştırmalarının Tarihsel

Gelişimi

Ağ araştırmaları ve sosyal ağ analizi 1930’larda sosyometri bilimi ile doğmuştur. Bu bölümde günümüze kadar alanın sistematik ve yapısal bir yaklaşım haline gelmesinde önemli kabul edilen aşamalara değinilmektedir. Öncelikle kronolojik olarak alana katkı sağlayan çalışma ve akademisyenlere yer verilmektedir. İkinci bölümde sosyal ağ analizinde deyim yerindeyse bir sıçramayı sağlayan fen bilimlerindeki ağ analizi ilerlemeleri ile sosyal bilimlerden farkına değinilmektedir. Son olarak, ağ araştırmalarının yapısal bir ekol olarak akademik çevrede yer almasına katkı sağlayan ağ kuramlarından bahsedilmektedir.

Ağ araştırmalarının tarihsel gelişimi, yaklaşımın bir ekol olarak akademik camiada yer edinmesini görebilmek açısından önemlidir. Ağ çalışmalarının başlangıç aşamalarını farklı noktalardan alan ve farklı araştırmacılardan yola çıkarak tarihsel gelişimi gösterenler arasında çeşitlilik bulunmaktadır. Fakat alanın sıçramasına neden

olan en önemli gelişmeler aynıdır. Sosyal ağlar ve analizinin ortaya çıkışı 1930'lu yıllara denk gelirken, bir ekol olarak kabul edilmesi 1970'leri bulmuştur (Prell, 2012: 19).

Bir bakış açısına göre ağ araştırmalarında ilk sıçrayış, şirketler arası yönetim kurulları ve bu kurullardaki güç ilişkilerini konu alan araştırmalarla yaşanmıştır. İkinci sıçrayış, antropoloji alanında yapılan kabile ve antropolojik topluluk yapıları çalışmalarıdır. Son sıçrayış ise fizik alanında ağ dinamiklerini ve değişimini konu alan ağ modellemeleriyle sağlanmıştır. Son dönemde yaşanan gelişmeler, istatistiksel anlam testleri, uzun süreli değişimler, görsellemede kullanılan yeni yöntemler ve sosyal ağ modellerinin kültürel bağlamda incelenmesidir (Scott, 2011: 23-24).

Freeman'a göre ağ araştırmaları ve analizi, sosyal bilimlerde alanında araştırmaların yönünü neredeyse 180 derece değiştiren bir devrim niteliğindedir. Klasik iktisat çalışmalarının çoğu bireyi merkeze koymaktadır. Araştırmalar bireysel düzeyde analizlerden yola çıkarak büyük yapısal olay veya olguları açıklamada eksik kalmaktadır. Oysa ağ yaklaşımı, sosyal varlık olan bireyi, sosyal etkileşimi ve çevresi ekseninde etkileşimleriyle birlikte bir bütün olarak incelemektedir. Sosyal ağ analizi, olayları çok yönlü analiz edebilmektedir. Dolayısıyla toplumsal yapı ile ilgili sorunları neden-sonuç ilişkisi içinde daha iyi temellendirerek açıklayabilmektedir. Ağ bilimi sadece bireyleri değil ilişkileri ve bu ilişkilerin etkilerini de incelediği için yapısal bir yaklaşımdır. Modern anlamda sosyal ağ analizi beş önemli özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar; sosyal aktörleri birbirlerine bağlayan ilişkileri yapısal olarak ele alması, sistematik görgül verilere dayanması, grafik çizimlerle çalışmaları desteklemesi, sayısal modellemelere dayanması ve uygulamalı bilim olmasıdır (Freeman, 2004: 3,5). Yaklaşımın tarihsel gelişimine doğrudan katkı sağlayan çoğu çalışma, bu özelliklerden birkaçını içermektedir.

Ağ araştırmalarının bir ekol olarak kabul edilmesine dek, yaklaşımın doğuşu, karanlık dönemler, alanın tekrardan canlanması ve kurumsallaşma evreleri bulunmaktadır. Yaklaşım 1930'larda sosyometri çalışmalarıyla doğmuştur. Genel olarak, 1940-1970 yılları arasında çeşitli sebeplerden dolayı popülerliğini kaybetmiş, yapısal ve sistematik bir yaklaşım geliştirememiştir. 1970'li yıllarda Harvard Üniversitesi ve White sayesinde deyim yerindeyse 'Rönesans' dönemine girmiştir. Wellman'ın teşvikleriyle çeşitli araştırma merkezleri, uluslararası konferanslar ve çıkarılan dergilerle kurumsallaşmıştır (Freeman, 2004).

1930'larda araştırmacılar, sosyal yapının özellikleri ve bu yapıyı şekillendiren fikirler üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu yıllarda Almanya'da Simmel ve ABD'de Moreno alana katkılarda bulunmuştur. Ağ araştırmalarını adını koymadan savunan Simmel, toplumun ilişkiler açısından oluştuğunu, etkileşimler olmadan bir toplumdan bahsetmenin mümkün olamayacağını iddia etmektedir. Toplum olaylara birbirinden tamamen bağımsız tepki veren bireyler yığını olarak görülmemelidir. Aynı zamanda bireylerin etkileşimlerinden doğan sonuçlar da incelenmelidir (Marin ve Wellman, 2012: 14-15). Simmel, sosyal ilişkilerin örüntüsünü tarif ederken 'nokta', 'çizgi' ve 'bağlantılar' gibi ağ analizi kavramlarından bahsetmiştir. Böylece ağ alanında bir terminolojinin de başlamasına katkıda bulunmuştur (Scott ve Carrington, 2012: 1).

Aynı dönemde, ABD'de sosyal psikoloji ve psikoterapi alanında çalışan Moreno'da ağ analizinin ilk fikirlerine rastlanmaktadır. Moreno tarafından geliştirilen sosyometri (küçük gruplardaki bireyler arası ilişkilerin görsellenip ölçülmesi), ağ analizinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Wasserman ve Faust, 1994: 11). Düşünür, sosyal ağların görsel haritalamasını gerçekleştirmiştir. Bu ağ haritalarına, sosyogram adı verilmektedir. Sadece el çizimlerinden oluşan sosyogramlar, Moreno'nun ağların haritalamasını yapan ilk düşünür olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Küçük gruplarda ilişkiler ağının gösterildiği sosyogramlarda noktalar aktörleri, çizgiler ise aktörler arası ilişkileri temsil etmektedir (Scott, 2000: 11). Sosyogramlar, ağ çalışmalarının gelişimiyle ilişkisel veriler için çok kullanışlı hale gelmiştir. Grup içindeki ilişkilerin yanı sıra liderler, izole aktörler, asimetrik ve karşılıklı ilişkileri açık şekilde göstermektedir. Moreno '*Who Shall Survive*' adlı kitabında kişilerarası ilişki ağlarına vurgu yapmaktadır. Ayrıca ağ kavramını kullanmış, ikili ilişkilerin grup düzeyinde etkilerinin olduğunu savunmuştur (Freeman, 2004: 37). Kısacası, 1930'lar farklı disiplinlerde eşzamanlı yapılan çalışmalar, ilk ağ kavramlarının ortaya çıkmasına ve günümüzde kullanılan sosyogramların ilk örneklerinin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Fakat yaklaşımın sistematik yapısal bir yaklaşım ve ekol olarak kabul edilmesi için belli bir sürenin geçmesi gerekmektedir.

Karanlık dönemler, 1940 ile 1970 yılları arasına denk gelmektedir. Bu dönemde, hem kuramsal bakış açısı hem de sosyal ağ analizi yöntemi telaffuz edilmemektedir. Karanlık dönemde de çalışmalar bulunmaktadır. Fakat alanda çalışanların dağınık olmaları nedeniyle bireysel katkılar bir sinerji oluşturamamıştır. Diğer bir ifadeyle,

akademisyenler farklı coğrafyalarda konuyu dolaylı yoldan ele almış, fakat ekol oluşturacak kadar güçlü bir kurumsallaşma yaşanmamıştır. MIT, Chicago, Iowa ve Michigan Üniversiteleri'nde bireysel çabalar görülmektedir. Lewin'in çalışmaları da karanlık döneme denk gelmektedir. Lewin, Warner ve Moreno'nun birbirlerinden etkilenecek yaptıkları çalışmalar bulunmaktadır. Cartwright ve Festinger, sosyal davranışların matematiksel açıklamalarını yapmıştır. Levi-Strauss akrabalık ilişkilerinin sistematik açıklamasını grafiklerle göstermiştir. Rashevsky, matematik alanından sosyal bilimlere geçen ve çalışmalarını sosyal davranışların modellemeleriyle gerçekleştirenlerden biridir. Lazarsfeld ve Merton ise yapısal iletişime katkılar sağlamıştır. Gelecekte ağ analizinde sıkça yer alan merkezilik kavramını ilk defa kullanmışlardır. Radcliffe-Brown ise birden fazla üniversitede görev alarak, sosyal ağ analizinin yayılmasına katkıda bulunan bireysel çalışmalara imza atmıştır. 1940'larda Radcliffe-Brown bütün toplumun karmaşık sosyal ilişkiler ağından oluştuğunu ve bu yapının sosyal yapı olduğunu savunmuştur. (Radcliffe-Brown, 1940; 1952'den aktaran Prell, 2012: 29). Sosyal bilimleri fen bilimlerine benzeterek açıklamaya çalışmıştır. Bireylerin arasındaki ilişkilerin sosyal ilişkiler olduğunu ve bireylerin aynı karıncalar gibi sosyal ilişkilerle sosyal yapılara bağlandığını belirtmiştir. Bu betimlemeler yapısal bir bakış açısının zımni kabulü olarak gösterilmektedir (Freeman, 2004: 102).

1950'lerde Leavitt ve Bavelas, hangi tür iletişim yapısının gruplar açısından etkili olduğunu incelemişlerdir. Örgütsel davranış alanında verimlilik ve motivasyonu sağlayan en iyi grup yapısını bulmaya çalışmışlardır (Leavitt, 1951: 27). Özellikle küçük gruplarda iletişime yönelik bu araştırmalar, bilginin etkin ve hızlı bir şekilde yayılmasında ağ yapılarının belirleyici olduğunu kanıtlamıştır. Ağ analizinde kullanılan merkezilik kavramı da bu araştırmalardan doğmuştur. Aktör merkeziliğinin yanı sıra ağ merkezileşmesi hakkında da önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, Bavelas ve ekibi günümüzde yaygın olarak kullanılan temel kavramları yazına kazandırmışlardır (Bavelas, 1950; Prell, 2012: 25-26). Çeşitli parametrelerle yapılan birçok deneyde, en etkili iletişimin yıldız şekil ağ yapısıyla sağladığı görülmüştür. Ağ analizinde de yıldız şekli, ilişkilerde merkezileşmenin en yüksek olduğu yapıdır. Ağlarda merkezileşme düzeyi, etkili iletişim açısından göz önünde bulundurulması gereken bir ölçüttür (Borgatti vd., 2013: 149-150).

1960'larda Manchester Üniversitesi'nde Mitchell, tüm ağların belirli yönlerini incelemenin önemini vurgulamıştır (Berry vd., 2004: 539-540). Yazar bu birimleri, parçalı ağlar olarak adlandırmaktadır. Ağ içindeki bireylerin incelemesine odaklanan Mitchell, 'ego ağları' kavramını da kullanmıştır. Siyasal bağlar, akrabalık, arkadaşlık ve iş ilişkileri ağlarını ise 'küresel ağlar' (tüm ağlar) olarak adlandırmıştır. Mitchell, ego ağlarının birden fazla ilişki türünü içerdiğini belirtip bağların niteliği ile de ilgilenmiştir. Böylece Mitchell ilişkilerde karşılıklılık, yoğunluk, süreklilik ve yönlü ilişkiler gibi kavramları sosyal ağ analizine kazandırmıştır (Scott, 2000: 30-31). Manchester Üniversitesi'nin katkılarıyla sosyal ağlar sadece yöntembilimsel bir odaktan çıkarılmıştır. Sosyal ağlar aynı zamanda analitik bir kavram olarak geleneksel yöntemlere eleştirel bakış açısı geliştirmiştir. Parsons'ın kurumsal normlar ve davranışların içselleştirilmiş bireysel değerler olduğu savunmasına karşı çıkmıştır. Ağ çalışmaları kişiler arasındaki ilişkilere vurgu yapmış, mikro düzeydeki bağlantıların daha büyük sosyal yapıları ve grup normları etkilediğini savunmuştur (Prell, 2012: 33).

Karanlık dönem yapısal bir yaklaşım geliştirememiştir. Bu gerilemenin nedeni çok sayıda nedene bağlı olsa da düşünürlerin farklı coğrafyalarda yer almalarının büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Nitekim gerilemeden ilerleme aşamasına geçme White ve mezun ettiği öğrencilerle sağlanmıştır. Başka bir ifadeyle White, alanın gelişimi için kendi çalışma çevresini oluşturarak kendi sinerjisini yaratmıştır. Bu bakımdan ağ araştırmalarında Moreno'nun yeri kadar White'in yeri de önemlidir.

Karanlık dönemde genelde metafor olarak kullanılan ağ terimi, 1970'lerle birlikte analiz edilebilmiştir (Scott ve Carrington, 2012: 4). Bu yıllarda sosyal ağ analizi Rönesans dönemine girmiştir. Harvard Üniversitesi'nde akademisyen White ve çok sayıda öğrencisi, ağ analizinin yapısal bir paradigma olarak yeniden canlandırılmasını sağlamıştır. White tezini, örgütsel davranış modellemelerini içeren sosyal ağlar üzerine yapmıştır. Öğrencilerinin de bu alanda gelişmesini isteyen White, sayısal modeller, kümelenme ve karmaşık örgütler üzerine çok sayıda ders ve seminer vermiştir. Sosyal ağ analizi yazılım programı olan CONCOR programı kurmuştur. Sonuç olarak, White ve ekibi yapısal paradigmanın önemini kavrayarak, sosyal ağ analizini yapısal paradigma olarak bütün sosyal bilimcilerin gözünde meşrulaştırmıştır (Freeman, 2004: 121-142).

Ağ araştırmaları ve sosyal ağ analizi Wellman'ın teşvikleriyle daha kurumsal bir yapıya oturtulmuştur. White tarafından ekol haline gelen ağ araştırmaları ve sosyal ağ

analizinin yayılması, bu alanda çalışan akademisyenlerin üniversiteler arasında geçişleriyle sağlanmıştır. Farklı kurumlarda farklı bilim alanlarında çalışanların ortak katkıları giderek artmıştır. Bu durum üniversiteler etrafında kurulan sosyal ağ analizi ekollerinin de gelişmesini sağlamıştır. Farklı coğrafyalarda 16 sosyal ağ araştırmaları merkezi kurularak ekolün yayılmasına katkıda bulunmuştur. Araştırma merkezleri alanla ilgili bilgi ve donanımın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda ağ çalışmalarının akademi tarafından kabul edilebilirliği arttırılmıştır. White ve çalışma arkadaşlarının yer aldığı araştırma merkezi, sosyal ağ analizinin bir ekol olarak kabul edilmesine en fazla katkı sağlayan merkez haline gelmiştir (Freeman, 2012: 27).

1977 yılında yapılan çalışmaları takip etmek amacıyla farklı disiplinlerden ve coğrafyalardan alana katkı sağlayanlar INSNA (*International Network of Social Network Analysis*) ve Sunbelt Konferansları ile bir araya gelmeye başlamışlardır. Bu konferanslar her yıl düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Ağ çalışmaları ve sosyal ağ analizini kullanan *Connections* ve *Social Networks* adlı dergilerin yayım hayatına geçmesiyle kurumsallaşma tamamlanmıştır (Bkz. www.insna.org).

Ağ araştırmaları ve analizi ilk olarak sosyal bilimlerde doğmuştur. Fakat özellikle internetin hayatımıza girmesiyle çok büyük ağlar gündeme gelmiştir. Bu gelişmeyle, fizik ve biyoloji alanlarının ağlara olan ilgisi katlanarak artmıştır. Zaman faktörünün de ağ incelemelerine dahil edilmesiyle çalışmalara üçüncü bir boyut eklenmiştir. Fen bilimlerindeki çalışmalar ağ dinamikleri ve evrimine odaklanarak çok sayıda kavram ve modellemeyi alana kazandırmıştır. Fakat fen bilimlerinde yapılan çalışmalar ve temel fikirlerin esasında sosyal bilimlerde 1930'lardan bu yana çalışılan konular olduğu görmezden gelinmektedir. Fen bilimlerinin sosyal bilimlerdeki kümülatif bilgiyi görmezden geldikleri ya da bilmedikleri savunulmaktadır. Bu yüzden sosyolojik analizlerde bilimsel bir devrim gerçekleştirdiklerini düşünen fen bilimleriyle sosyal bilimler arasında bir boşluk, hatta çekişme yaşanmaktadır (Scott, 2012: 55, 64). 1990'larda alana giren fizik akademisyenleri tabiri caizse alanın 'yerlilerini' görmezden gelerek, tamamen özgün bulgular elde ettiklerini savunmuşlardır. Fakat 1990'lardan sonra fizik akademisyenlerinin merkezilik kavramı ile ilgili yaptığı yayımların, sosyal bilimlerde yapılan yayımların neredeyse 4-5 katına çıkarak yazında baskın hale gelmesi de bir gerçektir (Freeman, 2008: 6). Bu durum farklı şekillerde yorumlanabilir. Bilimsel alanda ve tarihsel süreçte çoğunlukla fen bilimlerinden sosyal bilimlere bir aktarım söz

konusudur. Başka bir deyişle, kavram ve kuramlar fen bilimlerinden ithal edilmektedir. Ağ araştırmaları ve analizi sosyal bilimlerden fen bilimlerine nüfuz eden nadir ve özgün alanlardan biridir. Fen bilimlerinin sosyal bilimlerdeki gelişmelerden haberdar olmamaları, kendi çalışmalarının her zaman öncü olduğu düşüncesi ve eğiliminden kaynaklanmış olabilir. Bu yüzden fizik alanındaki ağ çalışmalarının sosyal bilimlere atıfları sınırlı kalmıştır. 1990'lardan sonra yaşanan teknolojik ve küresel gelişmeler karmaşık ve devasa ağlara olan ilgiyi arttırmıştır. Bu durum ağ çalışmaları açısından göz ardı edilemeyecek bir gelişmedir. Freeman koşullar ne olursa olsun, bundan sonraki çalışmalarda alanın sahipliği tartışmalarından ziyade ortak paydada buluşup alanın çeşitli açılardan geliştirilmesini salık vermektedir (Freeman, 2012: 36). Sonuç olarak ağ çalışmalarının yapısaldan post-yapısal ya da modernden post-modern paradigmaya evrimi fizik alanında çalışanların katkıları ile sağlanacaktır.

1.4.1. Ağ Araştırmalarından Doğan Kuramlar

Ağ çalışmaları ve sosyal ağ analizinin tabiri caizse '*kendi üretimi*' kuramları da bulunmaktadır. Tarihsel süreçte bu kuramlar, uygulamadan doğmuş ve diğer disiplinlerde de kullanılmıştır. Coleman'ın ağ kapalılığı kuramı, Burt'ın yapısal boşluk kuramı, Granovetter'in zayıf bağların gücü kuramı ve Milgram'ın küçük dünya kuramı ağ kuramları arasında yer almaktadır. Ağ kapalılığı kuramı ve yapısal boşluk kuramı, ağlar ve sosyal sermayeyi bir arada konu aldıkları için sosyal sermaye alanında da incelenilmektedir. Bu bakımdan bahsedilen kuramlar bir sonraki bölüm olan kuramsal ve kavramsal çerçeve bölümünde de ele alınmaktadır.

Coleman'ın sosyal sermaye kuramını ağlar çerçevesinde çalışarak ağ kapalılığı kuramını geliştirmiştir. Coleman'ın araştırma kitlesi öğrenciler, veliler ve öğretmenlerin yer aldığı ağları kapsamaktadır. Ağ kapalılığı, yoğunluğu yüksek olan, kapalılık özelliği gösteren ve aktörler arasında güçlü bağlar bulunan ağları nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu özelliğin görüldüğü ağlarda sosyal sermayenin de yüksek olduğu varsayımına dayanmaktadır. Yüksek yoğunluğun, aktörler arasındaki bilgi aktarımını ve bilgiye erişimi etkilediği görülmektedir. Ağ kapalılığında aktörler, bilgiye daha hızlı ve kapsamlı bir şekilde erişebilmekte, sosyal ve ekonomik hayatta avantajlı bir konuma yükselebilmektedirler. Bu ağlar, aynı zamanda kolektif normların geliştirilmesini kolaylaştırmakta ve normlara bağlılığı pekiştirmektedir (Coleman 1988: 104; Burt, 2008:

37-38). Yüksek yoğunluk, örgütteki uzlaşmazlıkların azaltılmasında da etkili olmaktadır. Güçlü bağlara sahip yüksek yoğunluklu ağlar, örgütler açısından radikal değişimlerin veya belirsizliğin egemen olduğu dönemlerde çatışma ve uzlaşmazlıkları azaltarak, örgüt başarısına katkı sağlamaktadır (Nelson, 1989: 396).

Yazar, ağ kapalılığının bilginin bozulmasını engellediğini ve bilgiye erişimin daha hızlı hale geldiğini belirtmektedir. Kapalılık özelliği olan ağlarda, yüksek güven düzeyine ulaşılmaktadır. Böylece etkili işleyişin daha kısa sürelerde elde edildiği belirtilmektedir. Grup içi baskı mekanizmaları ile norm ve değerlerin hızla yayılması, ağ kapalılığıyla sağlanmaktadır. Aynı zamanda ağ kapalılığında saygınlık unsuru gelişmekte ve performansı etkilemektedir (Coleman, 1990; Burt, 2008: 37-38).

Esasında ağ kapalılığı kuramı bilinen bir durumun ağlar üzerinden incelenmesini sağlamıştır. Güçlü ve yoğun ilişkilerin dayanışmayı sağladığı ve güvene dayandığı düşüncesinin akademik alanda ispat etmiştir. Başka bir ifadeyle kuramın şaşırtıcı bir yönünün olmadığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda kuramın bakım ve ilgiyi ihtiyacı olan çocukları dahil etmesi ve rekabet unsuru olmayan bir çalışmadan çıkarılması da eleştirilere neden olmuştur. Kuramın rekabetin görüldüğü işletme ve örgütlerde uygulanabilirliği sorgulanmaya başlanmıştır. Asıl ilginç gelişmeler ağ kapalılığı kuramının ortaya atılmasından sonra, kuramın varsayımlarına tepkisel olarak yapılan çalışmalarla sağlanmıştır. Bu çalışmalardan ikisi yapısal boşluk kuramı ve zayıf bağların gücü kuramıdır.

Burt'a göre ağ kapalılığının görüldüğü yüksek yoğunluklu ağlar, aktörlere hâlihazırda bildikleri bilgileri (*redundant information*) sağlamaktadır. Asıl sosyal sermayeyi ortaya çıkaran mekanizma, aktöre yeni ve farklı bilgilerle kaynak sağlayabilecek ikinci ve üçüncü aktörlerle kurulan bağlantılarla sağlanmaktadır. Bu bilgi ve kaynaklara erişim ve kullanma, ağlardaki yapısal boşluklarla sağlanmaktadır. Aktörün konumunu merkeze alan bu kuram, aracı sosyal sermaye olarak bilinmektedir. Bir ağda farklı bileşenler arasında bağlantısızlıktan kaynaklanan boşluklar bulunmaktadır. Bu yapısal boşlukları dolduran aktörler, köprü rolünde ilişkiler tesis etmektedir. Aktörün köprü konumu bilgiye erişimde avantajlar sağlamak ve bilginin kontrolünü elinde bulundurmasına neden olmaktadır (Burt, 1992a: 13-16; Burt, 2000: 355). Başka bir deyişle, köprü rolündeki aktör, kendi bileşeni dışındaki kişilerle bağlar kurarak yeni bilgilere erişebilmektedir.

Ağlardaki yapısal boşluklar, elektrik akımında yalıtıcı görevi görmekte olan aygıta benzetilmektedir. Birbirleriyle bağı olmayan iki nokta arasında tampon olarak yer almaktadırlar. İki uçta yer alan bilgiler birbirinden farklıdır. Gerçek hayatta sosyal ağlarda kapalılık ile boşluklar bir aradadır. Her ikisinin de farklı getirileri bulunmaktadır. Esasında kapalılık ve boşluk arasındaki denge, ağın yapısal bağımsızlığına bağlıdır (Burt, 2000: 353). Diğer bir ifadeyle, yapısal bağımsızlığa sahip olan ağlarda boşluklar çok, kapalılık azdır (Burt, 1992b: 65). Coleman'ın ağ kapalılığı kuramının hiyerarşik ağların işlem ve güven ile ilgili riskleri azaltarak performansı arttırdığı bilinmektedir. Ancak yapısal boşlukların da bireylere konumsal fırsatlar sunduğu bilinmektedir. Bu durum yine performansı arttırmaktadır. Bu nedenle yapısal boşluklar sosyal sermayeye katma değer sağlayan kaynaklar olarak değerlendirilmektedir (Burt, 2008, 52). Ağdaki bireylerin aynı anda ve eşit koşulda fırsatlardan haberdar olamamasından kaynaklanan yapısal avantaj bulunmaktadır. Ağda kritik pozisyonlardaki bireyler, daha hızlı ve ilk olarak yeni bilgilere ulaşmaktadırlar. Boşluklar, güçlü ve yapısal olarak eşit olan bağlantıların sağladığı bilinen benzer bilgileri değil yeni bilginin akışını kolaylaştırmaktadır. Kısacası, yapısal boşluk bakımından zengin bir ağda, bireylerin yeni bilgiye daha hızlı ulaştıkları ve bilginin kontrol gücünü elinde bulundurdıkları belirtilmektedir (Burt, 2008: 34-36).

Bir ağda aktör sayısının fazla olması ağın boyutlarını belirlemektedir. Ağın boyutları da yapısal boşlukların sayısı ile doğru orantılıdır. Başka bir deyişle aktör kişisel bağlarını genişletebildiği sürece rekabet avantajı sağlamaktadır. Fakat Burt'a göre, ağ büyüklüğünün yanı sıra ağın yapısının seyrek olması ve çeşitliliğin bulunması da yeni bilgiye ulaşmada önemlidir (Burt, 1992b: 64-65).

Burt'ın yapısal boşluk kuramı, örgütlerdeki ilişkilerin, örgüt işleyişi açısından en uygun sayıda güçlü ve zayıf bağların oranına odaklanmaktadır. Çalışmalar, ağ içindeki bileşenler arası zayıf bağların basit bilgi, güçlü bağların ise karmaşık bilgi aktarımını kolaylaştırdığını göstermektedir (Hansen, 1999: 82, 107).

Bu kuram bir bakıma genel geçer kuralların tekrardan sınanması ve sonuçlarının ilginç olması bakımından önemlidir. Burt günlük hayatta çok da elzem görülmeyen tanıdıklarla olan bağların bireylere avantaj sağladığını iddia ederek kanıtlamıştır. Ayrıca kuram işletmelerde uygulandığı için gerçeğe ve örgütlerde uygulamaya daha yakın olarak görülmüştür. Burt'ın çalışmasında bağın niteliğiyle ilgilenmemesi ve sadece bağın ağ içindeki konumundan dolayı zayıf bağ olarak nitelendirilmesi bir sonraki aşamada

Granovetter tarafından zayıf bağların gücü kuramına zemin hazırlamıştır. Çünkü zayıf bağların gücü kuramı yine zayıf bağları konu almasına rağmen, zayıf bağın tanımını bağın niteliğinden yola çıkarak yapmıştır.

White'ın öğrencisi olan Granovetter kişiler arası ilişkileri incelemiştir. Granovetter '*Getting A Job*' adlı kitabında yöntem olarak sosyal ağ analizini kullanmıştır. Bu kitapta bireylerin yeni iş fırsatları hakkında enformel ilişkilerden faydalanmaları araştırılmaktadır. Yeni işlerle ilgili elde edilen bilgilerin, bireyler arasındaki bağın niteliğine bağlı olduğu iddia edilmiştir. Bu çalışma ağ araştırmalarının temel kuramı olan zayıf bağların gücü kuramını yazına kazandırmıştır. Granovetter kuramında, zayıf bağların da bireyler ve ağlar için önemli olduğunu kanıtlamıştır. Akrabalar, yakın arkadaşlar ve yakın iş arkadaşları ile kurulan güçlü ve yoğun bağların sosyal hayatta önemli olduğu bilinmektedir. Fakat yakın çevreden oluşan ağlardaki aktörlerin aynı bilgilere sahip olduğu ve iş bulma konusunda yardımcı olmadığı görülmüştür. Aktörler farklı sosyal çevreden gelen zayıf bağlantılar aracılığıyla yeni işler hakkında bilgi edinmektedir. Bu sonuç, zayıf bağların esasında bireyler ve örgütler açısından önemli olduğunu ispatlamıştır.

Granovetter iki aktör arasındaki bağların niteliğini inceleyerek, türdeşliğin yeni bağ oluşumuna katkılarını ve yeni bağların ağa etkilerini araştırmıştır. Birinci varsayım, türdeş aktörlerin birbirleriyle güçlü bağ oluşturma eğiliminde olmasıdır. İkinci varsayım, köprü bağların zayıf bağ olmasıdır. Bu bağlar, benzer olmayan kişileri bağlayarak yeni bilgilere erişimi sağlamaktadırlar. Zayıf bağların köprü olmasının nedeni, güçlü bağlar gibi ilişkileri dengede tutmaya yönelik bir baskının bulunmamasıdır. Buradan hareketle, güçlü olan bağların köprü olamadığı ve yeni bilgi aktarımını sağlayamadığı kanıtlanmıştır. Sanılanın aksine zayıf bağların ağlar açısından önemli olduğu ispatlanmıştır (Borgatti ve Kidwell-Lopez, 2012: 40-43). Çok sayıda bağı olmayan klikten oluşan örgütlerde, klikler arası çatışma eğiliminin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Böylece köprünün kilit pozisyonunun önemi vurgulanmıştır. Zayıf bağlar, ikili ilişkilerin meso düzeyde örgüt bütünlüğüne ve örgütün parçalanmasına neden olabilecek kadar güçlüdür. Bir başka deyişle, mikro düzey ilişkilerin doğası örgüt işleyişi açısından yaşamsal değerdedir (Kilduff ve Tsai, 2003: 53-56).

Granovetter bireylerin modern topluma entegrasyonu açısından zayıf bağların önemli olduğunu düşünmektedir. Sosyal sistemlerde zayıf bağların önemli bir kaynak

olması, iş bölümü ve uzmanlaşmayla artan karşılıklı bağımlılıklardan kaynaklanmaktadır. Zayıf bağlar bileşenler içinde de yer alabilmektedir. Zayıf bağların gücü kuramı, sadece köprü olan zayıf bağların güçlü bağlardan daha değerli olduğunu iddia etmektedir. Bütün zayıf bağlar benzer işlevi görmemektedir (Granovetter, 1982: 203-208). Kısacası her köprü zayıf bağ iken, her zayıf bağ köprü olamamaktadır. Granovetter, kuramında zayıf bağları tutkuyla savunarak ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bu yüzden esasında güçlü bağların da önemli olduklarını belirtmek zorunda kalmıştır. Güçlü bağların kolay erişilebilir olduklarını ve bireye sosyal destek sağlamada daha işlevsel olduklarını kabul etmiştir (Granovetter, 1983: 209).

Zayıf bağların gücü farklı çalışmalarda da test edilmiştir. Bu çalışmalardan birinde köprülerin çoğunlukla zayıf bağlardan oluştuğu ispat edilmiştir. Yapılan modellemede, ağı yapısında sadece bir köprünün kaldırılmasının, on bir güçlü bağın kaldırılmasından daha fazla etkisinin olduğu kanıtlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, gruplar arasında köprü olan zayıf bağın kaldırılması ağı daha parçalı hale getirmektedir. Aynı zamanda ikili bağ sayısı radikal bir şekilde azalmaktadır. Kısacası modelleme, zayıf bağların ağdaki yaşamsal önemini kanıtlamıştır (Friedkin, 1980).

Zayıf bağların gücü kuramı, yapısal boşluk kuramı ile yakından ilgilidir. Granovetter tarafından geliştirilen bu kuram, yapısal boşluklardaki bağlantıların zayıf bağlardan oluştuğunu kanıtlamıştır. Zayıf bağlardan oluşan köprüler ve yapısal boşlukların bulunduğu ağlarda, bilgiye erişebilmenin getirileri aktörün ağda işgal ettiği konumundan kaynaklanmaktadır (Burt, 1992a: 26-30). Aynı zamanda güçlü bağlar ve yüksek yoğunluklu ağlarda, alt gruplar klik özelliği göstermektedir. Klik içindeki aktörler de birbirleriyle güçlü ve yakın bağlar kurarken, klik dışında ilişkiler kurulamamaktadır (Granovetter, 1973: 1371-1376). Bu şekil bir ağ yapısının gözlemlendiği örgütlerde kutuplaşma ve çatışmalar kaçınılmaz hale gelmektedir. Daha az sayıda bağ bulunan ağlarda farklı bileşenlerden aktörler birbirine bağlanmaktadır. Bu ağlarda kliklerin göreceli olarak daha az olduğu bilinmektedir (Freeman, 2012: 31).

Borgatti ve Kidwell-Lopez'e göre bu iki kuram benzer olmasına rağmen anlatım biçimleri farklıdır. Her iki kuram da yeni bilgiye erişmeyi amaçlamaktadır (Borgatti ve Kidwell-Lopez, 2012: 42). Yapısal boşluk kuramı, ağdaki aktörün köprü rolündeki konumuna dayalı olması nedeniyle tamamen yapısalıdır. Yazar, bağlantının içeriğine ve niteliğine önem vermemektedir (Sandefur ve Laumann, 2000: 74). Aksine zayıf bağların

gücü kuramı, bağlantının niteliğiyle ilgilenmektedir. Granovetter bağın niteliğine odaklanırken, Burt yapısal boşluk kuramında tamamen konum ile ilgilenmiştir. Aynı zamanda zayıf bağlar Burt'ın kuramında bileşen içinde de yer alabilmektedir. Bu durumda aktör yine tekrar eden bilgiye ulaşmaktadır (Burt, 1992b: 73-75).

Granovetter'in güçlü bağ tanımlamasında da eleştiriler bulunmaktadır. Granovetter'e göre bağın güçlü olması, harcanan zaman, duygusal yoğunluk, samimiyet ve karşılıklılık esaslarına dayanmaktadır (Granovetter, 1973: 1361). Krackhardt'a göre bağ gücü farklı şekillerde ölçülebilmektedir. İlişkinin karşılıklı olması, güncel olması, arkadaşlık, akrabalık ya da komşuluk ilişkisi olması veya ne kadar sıklıkla tekrarlanmış olması bağ gücünü belirlemektedir (Krackhardt, 1992: 217). Başka bir deyişle, güçlü bağ tanımlaması birçok faktörü içerebilmekte, yazarların bakış açılarına göre değişebilmekte ve ölçülmesi belirsiz olan değişkenlere dayanmaktadır.

Milgram'ın ünlü küçük dünya kuramı, milyonlarca aktörden oluşan büyük bir araştırma evreninde, aktörlerin aslında birbirlerinden birkaç bağlantı uzakta olduklarını kanıtlamıştır. Deney, Amerika'nın iki ucunda yaşayanlardan rastgele seçilen bireylerin patika uzaklıklarının ortalama 6 kişi olduğunu ispatlamıştır. Burada önemli bir paradoks ortaya çıkmaktadır. İnsanlardan oluşan sosyal sistemlerin büyük yığınlardan oluştuğu, fakat bu yığın kümesi içinde insanların birbirleriyle iletişimini çok kısa mesafelerle sağladığı keşfedilmiştir. Bu durum, hem kültürel hem de matematiksel açıdan şaşkınlık vericidir. Bu ilginç deneyin sırrı kısa sürede çözülmüştür. Yığınlar arasındaki ortalama mesafeyi kısaltma, yığınlardaki çok az sayıdaki bağlantılarla sağlanmaktadır. Herhangi bir yığının küçük dünya kuramını temsil edip etmediği, gözlemlenen ağın kümelenme katsayısının rastsal grafiklerden daha büyük olmasına bağlıdır. Başka bir deyişle, ortalama uzaklıklar rastsal grafiklerden daha küçüktür (Borgatti vd., 2013: 156-157, 260). Buradaki yığınlar, aslında toplumsal sistemde ve gerçek hayatta tesadüfi bağlantıların oluşturduğu ağlardır (Kilduff ve Tsai, 2003: 90). Küçük dünya kuramı özelliğini taşıyan ağlar, heterojen aktörlerden oluşan çok büyük ağlardır. Türdeş ve yoğun çok sayıda alt bileşenlerden oluşan bu ağlarda, az sayıda aracılar ile aktörler arasındaki mesafeler kısalmaktadır (Prell, 2012: 46). Ortalama uzaklığın altı kişiye dayanması altı derecelik ayırım (*six degrees of separation*) olarak adlandırılmıştır. Bu altı derecelik ayırımın matematiksel olasılığı çok şaşırtıcıdır. Fakat gerçek hayatta bu uzaklık *'tanıdığının tanıdığının tanıdığının tanıdığının tanıdığının tanıdığının'*dir (Gürsakal, 2009: 62).

Aynı fikir, Leskovec ve Horvitz (2008) tarafından bir sohbet programına uygulanmıştır. 240 milyon üyenin 30 milyardan fazla konuşmasını içeren veri analiz edilmiştir. Oluşan ağın 180 milyon aktörü ve 1,3 milyar bağlantısı bulunmaktadır. Bu ağda yer alan aktörlerin %78'inin 6,6 adım uzaklıkta oldukları tespit edilmiştir (Gürsaka, 2009: 61-62). Küçük dünya kuramı ABD kongresinin iki kanadında kanun tasarısında ortak karar alan senato üyelerine uygulanmıştır. Bileşenlerde yoğun olarak birbirlerine bağlı olan aktörler sadece birkaç aracı ile birbirlerine ulaşarak kanun teklifinde beraber hareket etmektedir. Bu durumun makro düzeyde sonucu kanun teklifinin kabul edilmesidir. ABD Kongresi'nin ağ yapısı, yasaların dinamiğine etki etmektedir. Kongre küçük dünya özelliği göstermektedir. Kongre yapısının genelde yalıtılmış bir yapı sergilediği ve kendi bileşenleri dışında yer alan senatörlere destek verilmediği gözlemlenmiştir. Fakat bileşenler arası iletişimin sağlanmasıyla iki senatör arasındaki mesafenin kısaldığı ifade edilmektedir (Tam Cho ve Fowler, 2010). Benzer şekilde, Amerika'da yönetici kurul ağlarında kilit rollerdeki belli aktörler zamanla değişse de iki aktör arasındaki bağın ortalama 3-4 adım uzaklıkta olduğu görülmüştür. Çalışma yönetim kurulu üyelerinin veya bankacılık gibi belli güçlü sektör temsilcisinin uzun vadede ağda belirleyici olmadığını ispatlamıştır. Fakat aktörlere bağlı olmayan küçük dünya ağ yapısının devamlılığı sağlanmaktadır (Nelson, 1989).

Milgram'ın küçük dünya kuramı akademi dünyasında büyük yankı uyandırmıştır. Gerçekten de evreni bu denli büyük olan bir deneyde, bireylerin birbirlerinden sadece 6 kişi uzaklıkta olmaları ilginçtir. Fakat bu ağların bir sonraki bölümde yer verilecek olan sosyal sermaye olarak değerlendirilmeleri pek olası gözükmemektedir. Kısacası bireyler bilinçsiz olarak küçük dünya fenomeninde yaşamakta ve bu fenomende sosyal ilişkilerini bilinçli ve çıkarlarına uygun olarak kullanmaları söz konusu olamamaktadır.

Tarihsel gelişme bölümünde ağ araştırmalarının gelişimine dolaylı ve doğrudan katkıda bulunan çalışma ve paradigmalara yer verilmiştir. Ekonomik ve yönetsel zorlukların arka planında sosyal problemler de önemli yer tutmaktadır. Ekonomik hayatta ve örgütlerin yönetiminde karşılaşılan zorlukların sadece maddi ve fiziki kaynak eksikliğine bağlı olmadığı Hawthorne Deneyleri'nden bu yana kabul edilmektedir. İnsan ilişkileri okulu ile başlayan bu süreç, bireyin sosyal yönünü göz ardı etmeden, bireyi verimlilik ve etkinliğin önemli bir parametresi olarak ele almıştır. Bireyin sosyal ve nesnel yönü çözülmesi gereken bir sorun olarak addedilmemiş, bu gerçeklik belli

ölçülerde kabul edilerek yönetilebilir bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Bu bölümde bahsedilen ağ araştırmalarına dolaylı katkı sağlayan İnsan İlişkileri Okulu, sistem yaklaşımı ve karmaşıklık biliminin gelişimi, ağ araştırmaları ve sosyal ağ analizine temel oluşturmuştur. 20. yüzyılın sonlarında, tekil araştırma nüvesi olarak kabul edilen bireye, 'bireyin sosyal ilişkileri' de eklenerek sosyal olay ve sorunlara daha geniş bir pencereden kapsamlı bakılmaya başlanmıştır. Doğrudan katkılar bölümünde bahsedilen 1930'larda başlayan ağ araştırmaları ve sosyal ağ analizi de beslendiği paradigmalardan ayrılarak yapısal bir yaklaşım olarak akademik çevrede yer edinmiştir. Bu süreçte ağ araştırmaları uygulamalardan yola çıkarak çok sayıda mikro kuramın doğmasını sağlamıştır. Sonraki dönemlerde ağ analizine olan ilgi fen bilimlerinin de ilgisini çekmiş ve alanın zenginleşmesine katkıda bulunmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRGÜT BAĞLAMINDA SOSYAL SERMAYE, AĞLAR VE ENFORMEL İLİŞKİLER

Tez çalışmasının ikinci bölümü kuramsal ve kavramsal çerçeveden oluşmaktadır. Bölümün amacı çalışmada kullanılan kavram ve kuramların çerçevesini ve sınırlarını çizmektir. Ağ araştırmalarında en yaygın kullanılan kuram, sosyal sermaye kuramıdır. 1990'larda tabiri caizse yıldızı parlayan kuram tartışmalarla kendisini geliştirmiştir. Bu kuramın çok kapsamlı olması, aynı zamanda farklı bakış açılarının da geliştirilmesine neden olmuştur. Sosyal sermayenin getirilerinden yola çıkarak yapılan tanımlamalar, bireysel (özel) getiriler ile kolektif (kamusal) getiriler olmak üzere iki kategoride toplanmaktadır. Kuram geliştikçe dayanışmacı ve aracı sosyal sermaye olmak üzere iki türden bahsedilmeye başlanmıştır. Temel tartışmalar da bu türler kapsamında tekrardan gözden geçirilmiştir. Sosyal sermayede güven konusu ise dayanışmacı ve aracı sosyal sermayeye göre değişmektedir. Toplum ve kültürlere bağlı olarak değişebilen sosyal sermaye, göreceliği de içermektedir. Birer cümleyle özetlenmeye çalışılan sosyal sermaye konuları alt başlıklarda kapsamlı olarak ele alınmaktadır.

Burt'a göre modern örgütler bürokrasiden uzaklaşmaktadır. Çok katmanlı dikey denetimin yerini daha az katmanlı enformel denetim almaya başlamaktadır. Düşünür bürokrasiden uzaklaşmanın bürokratik maliyetleri azalttığını, ancak koordinasyon maliyetlerini arttırdığını savunmaktadır. Bu durum, hiyerarşik kontrolün yerini ilişkilere dayalı sosyal sermayeye bırakmasıyla sonuçlanmaktadır. Örgütler, bürokrasideki formel koordinasyondan, kişilerarası müzakereye dayanan enformel koordinasyona geçiş yapmaktadır. Geleneksel bürokraside görmezden gelinen enformel ilişkiler, merkezi koordinasyon mekanizmaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Burt, 2000a: 279-280).

Aynı zamanda modern dünyada bilgi ve deneyimin bireysel bir yatırım veya beşeri sermaye olma özelliği de sorgulanmaktadır. Serbest piyasa koşullarında bilginin herkes tarafından erişilebilir olmadığı kabul edilmektedir. Bir sorunun çözülmesinde, aktör, yoğun ilişkiler ve güçlü bağlarının bulunduğu kendi alt grubundaki diğer aktörlerle iletişime geçmektedir. Bireyler, grup arkadaşlarının deneyim ve tavsiyelerinden faydalanmaktadır. Bilgi ve deneyimin örgüt seviyesinde paylaşılması, bireyin bilgi

otoritesi olması bakımından meşruluğunu arttırmaktadır (Lazega, 2001: 150). Başka bir deyişle, bireyin sosyal sermayesi beşeri sermayesine katkıda bulunmaktadır.

Çalışmada örgüt kavramı, belli amaç ve işlevleri yerine getirmek amacıyla, belli kurallar çerçevesinde kurulmuş, çalışanları arasında formel ilişkilerin yanında enformel ilişkilerin olduğu bir ağ olarak ele alınmaktadır (Başak ve Öztaş, 2010: 37). Örgütlerde çok sayıda sosyal ağ veya enformel ilişki türünün bulunduğu bir gerçektir. Çalışma açısından örgütlerdeki enformel ilişkiler ise önceden tanıma, arkadaşlık, tavsiye ve güven ilişkilerini içermektedir.

Son dönemlerde popüler hale gelen tamamlayıcı yeni örgüt tanımları ortaya çıkmaktadır. Bu örgüt tanımları, metaforik anlamda âdem-i merkeziyetçi ve yatay şekilde teşkilatlanmış, hiyerarşinin nispeten zayıf olduğu yapıları nitelemektedir. Bu örgütler değişen çevre koşullarına ve piyasanın ihtiyaçlarına hızlı ve kolay uyum sağlayabilmektedirler (Baker, 1992: 397-398). Piyasa ve bürokrasiden göreceli olarak farklılaşan bu örgütler çalışmanın odağı değildir. Nitekim Nohria'ya göre (1992: 12) yeni tanımlamalar sadece retoriksel bir stratejidir. Çalışma, ağ tipi üçüncü bir örgütlenme mekanizması olmadığını, aksine her örgütün ağlardan oluştuğunu savunmaktadır.

Anklam'a göre hiyerarşi dahi ağ niteliği taşımaktadır. Hiyerarşi otoriteyi en tepe aktörden yapılandırıp, ağlar halinde bir dizi alt gruba ayırmaktadır. Son tahlilde ağlar hiyerarşilerin yerini almazken, hiyerarşiler ağlardan oluşmaktadırlar. Tarihsel olarak, örgütlerde ağların uzun yıllardan beri hiyerarşiyle aynı anda ve birlikte var olduğu belirtilmektedir. Ancak günümüzde örgütlerin ağ yapısının farkına varılmıştır (Anklam, 2007'den aktaran Tüzüntürk, 2012a). Ağ çalışmaları, enformel ilişkilerde gerçekleşen olay ve olguları anlamayı sağlayan bir röntgen vazifesi görmektedir (Cross vd., 2001: 103). Diğer bir ifadeyle, ağlar örgütlerde çıplak gözle görülmesi mümkün olmayan olayların görülmesini sağlamaktadır (Kadushin, 2005: 142).

Wasserman ve Galaskiewicz, toplumun ağlar şeklinde örgütlendiğini belirtmektedirler. Alanda yapılan ilk çalışmalar da içinde yaşadığımız dünyayı ağlar dünyası olarak tanımlamıştır. İlk çalışmalar, toplum hayatının ve örgütlerin ilişki temelli tanımlarını yapmıştır. Ağların toplumsal yaşamda artan önemi, ağ analizini de öncü çalışmalardan biri haline getirmiştir (Wasserman ve Galaskiewicz, 1994: xii).

Gerçekten de bir örgütte hiyerarşik yapı da bir ağacın dallarına benzeyen bir ağ yapısındadır. Fakat örgütlerdeki sosyal ilişkilerin bu yapıya uymadığı gözlemlenebilir.

Her ne kadar hiyerarşik yapı örgütlerde düzen, standart ilişkiler ve disiplini sağlasa da, arkadaşlık gibi sosyal ilişkiler daha çok bir örümcek ağına benzemektedir. Esasında, günlük hayatta örgütlerdeki görev ve sorumlulukların yerine getirilmesinde, formel örgüt teşkilatındaki ilişki düzeneklerinden ziyade, ilk olarak konuyla ilgili sorunları bilen veya samimiyetine *güvendiğimiz arkadaşlardan tavsiye aldığımız* ve bu çalışanlarla *işbirliği yaptığımızı* iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Örgüt ve yönetim alanı ağ analizini kullanmaya 1970'lerde başlamıştır. İlişkilerin örgüt hayatında artan önemi ağ analizine ilgiyi de arttırmıştır. Ağ çalışmaları, kuram ve kavram tartışmalarından ziyade gerçek hayattaki değişimlerin gözlemleri sonucu ulaşılan bir noktadır. Bu yüzden ağlar, uygulamadan beslenen, mevcut kuram ve kavramların test edilerek geliştirilmesini sağlayan, yöntem açısından güçlü analizlere ortam sunan bir yaklaşım olarak görülmektedir (Öztaş ve Acar, 2004: 297). Zamanla ağ yaklaşımı belli bir disiplinde sıkışmayıp kendi kavramlar demetini de oluşturmuştur. 1930'larda başlayan sosyal ağ çalışmalarının kamu yönetimine yansımalarının 1970'leri bulması şaşırtıcı değildir. Çünkü tarihsel gelişme bölümünde de belirtildiği üzere bu çalışmalar 1970'lerde sistematik yapısal bir yaklaşım olarak akademide yer edinmeye başlamıştır. Ulusal yazında ise ağ araştırmalarına olan ilginin artması 2000'li yılları bulmuş ve bu tarihlerde alan zenginleştirilmiştir.

Bütün örgütlerde yer alan ağlar, ikiden fazla aktörün bir araya geldiği, sürekliliği olan ilişkilerin bulunduğu yapılar olarak tanımlanmaktadır. Ağlarda etkileşim sırasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözebilecek meşru örgütsel bir otorite bulunmamaktadır. Örgütlerde ağlar, yeni bilgilerin öğrenilmesine, meşruluk kazanmaya, ekonomik performansın artmasına ve kaynak bağımlılıklarının yönetilmesine yardımcı olmaktadır (Podolny ve Page, 1998: 59, 62). Gerçek hayatta bireyler farklı ilişki türleriyle çok sayıda ağda yer almaktadır. Bu ağlar bireylere fırsatlar kadar sınırlılıklar da getirmektedir. Ağlar genelde kolaylaştırıcı ve kısmen sınırlayıcı bir yapıdadırlar. Ağların sınırlılıklarından dolayı olumsuz etkilenen bireylerin ağlardan ayrılma bağımsızlığı bulunmaktadır. Böylece birey çıkarlarına uygun düşen yeni ilişkiler kurma ve yeni ağlarda yer almayı seçebilmektedir (Wellman ve Frank, 2008: 260). Bütün ilişkiler bireye veya örgüte bir sosyal sermaye olarak dönemeyebilir. Bu durumda meşru bir otorite yerine ilişkilerin her zaman değişebilme özelliği ve bireylerin bağ sürekliliğini sürdürmedeki kararı kendilerine kalmıştır. Kısacası ilişkilerdeki herhangi bir sorun yaşandığında bir otoriteye

başvurmak yerine bireyler ya kendi aralarında müzakere ile sorunlarını çözebilir ya da çıkarlarına uygun düşmeyen veya sosyal sermayesine güvenmedikleri ilişkileri sonlandırabilir.

Ağ araştırmaları aktörler, örgütler ve çevreyi sosyal bağlamı ile ele almaktadır. Ağları gruplardan ayıran en önemli özellik, insan topluluklarını homojen, birbirine bağlı ve soyut olarak sınırlandırmamasıdır. Bu bakımdan ağ çalışmaları, bağlantısız, sınırları önceden belirlenmiş bireylerden oluşan grupları incelememektedir. Ağ yaklaşımı çok sayıda gruba üye olan bireylerin sosyal çevrelerinin çakışma düzeylerini incelemektedir. Toplumu, sadece en küçük birimlerine ayrılmış bireyler olarak değil birbirine sosyal süreçlerle bağlanan sosyal varlıklar olarak görmektedir. Bu yüzden sosyal bağlamın etkilerini ve sonuçlarını daha sağlıklı bir şekilde analiz edebilmektedir (Marin ve Wellman, 2012: 13-14).

Tindall ve Wellman, ağların belli ilkelerinden bahsetmektedirler. Sosyal ilişkiler, kişisel özelliklerden daha güçlü bir sosyolojik açıklama sağlamaktadır. Değer, norm ve davranışlar sosyal ilişkilerin yapısal konumundan kaynaklanmaktadır. Sosyal yapılar ikili ilişkilerde etkilidir. Esasında sosyal sistemler '*ağların ağları*' anlamına gelmektedir (Tindall ve Wellman, 2001: 269-270). Ağlar örgüt işleyişinde bilgi aktarımını sağlayıp yaratıcılığı tetiklemekte ve işlem maliyetleri ile eşgüdüm masraflarını düşürmektedir. Örgüt çalışanları arasında davranış ve tutumlarda türdeşliğe neden olmaktadır. Ağlar örgütlerde farklı kaynaklar ve güce erişimi de sağlamaktadır (Brass vd., 2004: 807).

Çalışmada temel kavramsal çerçeve sosyoloji ve sosyal psikolojideki sosyal sermaye kuramı ve ağ kavramları olan karşılıklık ve türdeşlikten oluşmaktadır. Sosyal sermaye ve türdeşlik, tabiri caizse ağ alanının kendi imalatı kuram ve kavramları değildir. Sosyal ağ analizinde, uzun yıllar boyunca kuramsal temel geliştirilememiştir. Şimdiye dek yapılan çalışmaların çoğunluğu, genelde farklı disiplinlerdeki kuram ve kavramları ağ yaklaşımı ekseninde ele almaktadır. Yöntemin belirli bir sosyolojik kurama bağlanması gerekmeseyse de daha geniş tartışma alanları için kuramsal bağlam ve benzer öğelerle ele alma ihtiyacı bulunmaktadır (Scott, 2011: 24; Betts ve Stouder, 2004: 2, 12). Bu eksiklik, sosyal ağ analizi ve ağ araştırmalarının bir ekol olarak meşruluk kazanamamasındaki en önemli etken olarak düşünülebilir.

Salancik (1995: 348) ağ araştırmalarının kuramsal yapıdan yoksun olduğunu iddia etmektedir. Bu bir bakıma doğru, bir bakıma da yanlıştır. Ağ kuramları örgüt ve

yönetim ile ilgili her alanda artarak çalışılmaya devam etmektedir (Borgatti ve Foster, 2003: 1005). Ağ çalışmalarının kendi kuramlarının olduğu bilinmektedir. Coleman'ın ağ kapalılığı kuramı, Burt'ın yapısal boşluk kuramı, Milgram'ın küçük dünya kuramı ve Granovetter'in zayıf bağların gücü kuramı mikro ağ kuramlarıdır. Fakat bu kuramların geniş ve genel bir çerçeve sağlamadığı da bilinmektedir. Bu yüzden ağ yaklaşımının kuramsal yönünden ziyade yöntemsel tarafının ağır bastığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Nitekim belirtilen kuramların hepsi uygulamadan doğmuştur. Sonuç olarak, ağ alanının kuramsal gelişmesinin halen devam ettiğini iddia ettiği iddia edilebilir.

Bu bölümde ilk olarak, sosyal sermaye kuramı çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Sosyal sermayenin tanımından kaynaklanan çeşitlilik, kuramın gelişimine katkı sağlayan düşünürler, sosyal sermaye türleri, sosyal sermayede güven unsuru ve sosyal sermayenin göreceliği konularına yer verilmektedir. Bölümde ikinci olarak örgüt bağlamında ağ yaklaşımı tartışılmaktadır. Ağ araştırmalarındaki temel sosyal güçler olan karşılıklılık ve türdeşlikten bahsedilmektedir. Bu bölümü sosyal ağ analizi yöntemiyle gerçekleştirilen uluslararası ve ulusal bazı çalışmalar izlemektedir. Bu yöntemi kullanan çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen yöntemin çok farklı disiplinlerde kullanılabilmesine ve ulusal yazıda geline noktaı göstermede faydalı olacağı vurgulanmaktadır. Bölümde üçüncü olarak örgütlerde ilişkiler, ağlar, sosyal sermaye ve ilişkilerin enformel yönüne değinilmektedir. Bu bölüm, çalışmaya temel oluşturan kavramlara yönelik tartışma ve çalışmalara yer vererek, analizlerin yorumlanmasında kullanmak araştırmanın kuramsal sınırlarını belirlemeyi hedeflemektedir.

2.1. Bireysel ve Kolektif Getirileriyle Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramının toplum gelişimindeki önemi ve etkinliği sosyolojik olarak uzun yıllardan beri incelenmektedir. Özellikle, Smith, Marks, Durkheim ve Weber gibi düşünürler tarafından ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde kullanılmıştır (Woodhouse, 2006: 83). Ancak sosyal sermayeyi sistematik ele alan araştırmaların ağ çalışmalarına paralel olarak 1990'larda arttığı gözlemlenmektedir. Klasik sosyal bilimin, bireyselliği aşırı derecede merkeze almasına tepki olarak doğmuştur. Özellikle Thatcher ve Reagan yıllarında, aşırı bireyselliğin öne çıkarılmasıyla eleştirilere neden olmuş ve sosyal sermayeye ilgiyi arttırmıştır (Field, 2006: 9). Akademik alanda da sosyal

bilimlerde sadece bireyi odağa alan çalışmaların eksiklikleri sosyal sermaye ve ilişkilere atfedilen önemin artmasına katkı sağlamıştır.

Küreselleşme ile bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi bireyler arası etkileşimi arttırmıştır. Buna bağlı olarak karmaşıklaşan sosyal ve ekonomik işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için bireyler arasında asgari düzeyde ilişkilerin yoğunluğuna bağlı olarak gelişen güven ve saygınlık unsuru aranmaya başlanmıştır. Başka bir ifadeyle, ekonomik hayatta da parasal olmayan ihtiyaçların karşılanması söz konusu olmuştur. Zamanla sermaye kavramı klasik tanımlarından özgürleşmiş ve farklı sermaye kavramları da yazına kazandırılmıştır. Belirtilen nedenler sosyal ilişkilerin önemini arttırmış ve akademik anlamda sosyal sermayenin gelişimine uygun atmosferi sağlamıştır. Sosyal sermaye 1990'larla birlikte popüler araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat sosyal sermayenin tek bir disipline ait olmaması, diğer alanlardan da beslenmesi kavramın her şeyi içine alacak şekilde kavramsal olarak esnemesine neden olmuştur.

Sermaye Marx, sadece ekonomik veya parasal değeri olan yatırımlara odaklanmıştır. Bu durum neoklasik sermaye türlerinin gündeme gelmesiyle parasal olmayan sermayelerin de göz önünde bulundurulmasıyla değişmiştir. Neo-klasik sermaye kuramı Marx'ın ekonomik sermayesinin yanı sıra kültürel, beşeri ve sosyal sermaye türlerini de yazına kazandırmıştır. Kültürel sermaye, bireylerin baskın sınıfın üretim süreçlerinde kullandıkları sembol ve anlamların içselleştirilmesi, doktrin hale getirilmesi sürecidir. En iyi örneği eğitim sistemi olan kültürel sermaye, sembol ve anlam üreten baskın sınıfın yatırımlarından oluşmaktadır (Lin, 2008: 4-5). Kültürel sermaye kendini şekillenmiş, somutlaşmış ve kurumsallaşmış şekilde gösterebilmektedir. Kültürel sermayenin şekillenmiş türü, bireylerin bilişsel dünyasında uzun sürede yaratılmaktadır. Bireylerin ayrılmaz bir parçası olduğu için, kolaylıkla dışsal bir refaha katkıda bulunmamaktadır. Aktarılması ise zaman almaktadır. Şekillenmiş kültürel sermaye, süre, toplum ve sosyal sınıf unsurları nedeniyle müzakere edilemeyen bilinçsiz bir üretimdir. Somutlaşmış kültürel sermaye, medya gibi materyal objelerdir. Kurumsallaşmış kültürel sermaye, eğitim sistemi ile iletilen nitelikler formundadır. Kurumsallaşmış sermaye, bireylerin biyolojik sonları nedeniyle kültürel sermayenin kaybolmasını engellemektedir (Bourdieu, 1986). Orta gelir sınıfına ait aileler çocuklarının sosyal sermayelerini garanti altına almak amacı taşımaktadırlar. Bu yüzden çocukların eğitimlerine ağırlık verilmektedir. Bu durum ailelerin burjuva yaşam biçiminin kültürel sembollerine

sistematik bir şekilde yatırım yapmalarıyla sonuçlanmaktadır. Çocukların sosyal sermayesi önemli konumlardaki bireyleri etkilemede kullanılan 'onurluluk ve saygınlık sermayesi'dir. Böylece sosyal sermaye, yapısal olarak eşitsizliği yaratıp yeniden üretmeye teşvik etmektedir (Bourdieu, 1977: 503'den aktaran Field, 2006: 108-109). Beşeri sermaye, bireylerin bilgi ve becerilerine yatırım yaparak, donanımlı hale gelmesini sağlamaktadır. Beşeri sermayesi gelişen birey, üretim süreçlerinde emeğinin karşılığı için pazarlığa girmektedir (Lin, 2008: 4). Nihai kerte sosyal sermaye, sermaye türleri arasında göreceli olarak yeni ve parasal olmayan bir yatırım türüdür.

Sosyal sermaye, iki kelime ile 'ilişkiler önemlidir' düşüncesinden hareket etmektedir. Ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli olduğudur. İletişim, karşılıklı avantajlar için bireyin diğerleriyle ortaklaşa çalışmasını sağlayan sosyal bağlılık için temel oluşturmaktadır (Field, 2006: 18). 'Sosyal' kavramı, sosyal sermayenin kaynaklarının tek başına bireylerde yer alamayacağını nitelemektedir. 'Sermaye' kavramı ise sosyal sermayenin verimliliğe olumlu katkısını ve diğer sermaye türleriyle etkileşimini göstermektedir (Özdemir, 2008: 82). Sermaye, bir toplumda değerli olarak kabul edilen kaynaklara yatırım ve oluşturulan artık değer olarak görülmektedir. Kuramsal olarak sermaye, bu kaynak ve değerlerin bir getiri olarak elde edilip yeniden üretilme sürecini tanımlamaktadır. İlk olarak Marx tarafından kavramsallaştırılan sermaye kavramı günümüzde katı anlamda sadece ekonomik terimlerle kullanılmamaktadır. Farklı sermaye türlerinin de faydasının ölçülebilmesi ve katma değerinin arttırılabilmesiyle sermayenin tanımı genişletilmiştir (Lin, 2008: 4-5).

Çeşitli sermaye türlerinin yazına kazandırılmasıyla, sosyal sermaye kavramı da beşeri sermayenin bir tamamlayıcısı olarak görülmeye başlanmıştır. OECD tarafından yayımlanan 'The Wellbeing of the Nations' raporunda, beşeri ve sosyal sermaye arasında karşılıklı olumlu etkileşimin bulunduğu ifade edilmektedir. Her iki kavram da birbirlerini besleyen güçlü tamamlayıcılardır (OECD, 2001: 13). Sonuç olarak, sosyal sermaye diğer sermaye türlerini yadsımayarak, destekleyici bir işlev üstlenmektedir.

Klasik iktisadın 'sosyal yönü göz ardı edilen birey kavramı', ekonomik hayatta kişisel bağlantıların önemini ve etkisini göz ardı etmiştir. Oysa ekonomik işlemler, sosyal ilişkilerde gömülü olan güven, beklentiler ve normlar gibi temel olgulardan etkilenmektedir (Coleman, 1990: 302). Tüylüoğlu'na göre gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasındaki en temel sorun yalnız fiziksel veya beşeri sermaye eksikliğinden değil

sosyal sermaye eksikliğinden de kaynaklanmaktadır (Tüylüoğlu, 2006: 15). Bu durum, sosyal sermayenin gelişmekte olan ülkeler açısından bir çıkış noktası olabileceği tartışmalarını beraberinde getirmektedir (Gürsakal, 2009; Şenkal, 2005; Tüylüoğlu, 2006). 'İkinci nesil ekonomik reform' türü olarak görülen sosyal sermaye, gelişmekte olan ülkelerin kurtuluşu olarak kabul edilmektedir. Fakat sosyal sermaye ilk nesilde yer alan ekonomik politika ve kurumlar aracılığıyla üretilmemekte ve şekillendirilememektedir. Bu yüzden, sosyal sermaye kaynağının sivil toplum olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla 1990'larda sivil toplumun önemi kavranmış, Batılı kuruluşlar gelişmekte olan ülkelerde sivil toplum kuruluşlarını desteklemiştir (Fukuyama, 2001: 18).

Sosyal sermaye tanımının genişliği, sosyal hayatın ilkel bir özelliğini yansıtmaktadır. Buna arkadaşlık bağı örnek olarak gösterilebilir. Arkadaşlık sosyal destek, finansal yardım, psikolojik ihtiyaçların giderilmesi gibi farklı amaçlara hizmet etmede kullanılabilir. Bu yüzden şemsiye kuram özelliği taşıyan sosyal sermaye birçok disiplinden beslenmiş ve farklı kuramsal bakış açıları tarafından değerlendirilmiştir. Bu özellik kavrama şüpheci yaklaşıma da neden olmuş, hatta kavramın çok elastik bir formda olduğunu (Lappé ve du Bois, 1997: 119) iddia edenler bile olmuştur (Adler ve Kwon, 2002: 17-18). Kavramın her şeyi kapsayan elastik bir forma dönüşmesi kavramın bir bakıma iinin boşaltılmasına da neden olduğu için eleştirilmiştir. Özellikle bireysel getirilere odaklanan ve mikro bir kavram olduğunu savunanlar karşısında uluslara mal edilip makro iktisatta bir parametre olarak kabul edilmesi nedeniyle eleştirilmiştir. Bununla birlikte sosyal sermayenin kapsamının genişletilebilmesi, farklı disiplinlerde de kullanılmasını desteklemiştir.

Sosyal sermaye kuramı çok sayıda eleştiri almasına rağmen, ağ çalışmaları açısından en zengin sosyal kuramdır (Prell, 2012: 50). Örgütle ilgili ağ araştırmalarında da en fazla yayım sosyal sermaye kuramından çıkmaktadır. Bu popülerlik aynı zamanda kuramın sosyal ağları kullanmasından kaynaklanmaktadır (Borgatti ve Foster, 2003: 993). Sosyal sermaye çalışmalarında ağ düşüncesi, genelde ağ sonuçlarına odaklanarak, aktörün ağdaki konumunun yarattığı fırsatları ve sınırlılıkları incelemektedir. Sosyal sermaye, aktörlerin beşeri sermayelerine yatırımlarının geri dönüşümü olarak görülmektedir (Borgatti vd., 2009: 894). Fakat kuramın sadece ağ yaklaşımı ile incelenmesi, diğer kavramlarla açıklamanın reddedilmesi anlamına gelmemektedir.

Ancak sosyal ağlar ekseninde incelenen kuramın, bireysel eylem ile toplumsal kolektif sınırlılıkları ve fırsatları daha iyi analiz ettiği belirtilmektedir (Lin vd., 2008: viii-x).

Sosyal sermaye kuramının kolektif yönü ve kamusal olma özelliği, örgüt ve yönetimin yanı sıra ekonomistlerin de ilgisini çekmektedir. Toffler 'Üçüncü Dalga' kitabında sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte, üretim kalıpları ve üretim faktörlerinin değiştiğini belirtmektedir. Sanayi toplumunun temel üretim faktörü fiziki ve finansal sermaye birikimi olarak öne çıkmaktadır. Bilgi toplumunda ise beşeri ve sosyal sermaye birikimine vurgu yapılmaktadır (Toffler, 2008). Günümüzde giderek artan bir şekilde beşeri ve sosyal sermayenin, makro düzeyde yeni üretim faktörleri olarak ekonomiye entegre olduğu savunulmaktadır. Nitekim gelişmiş ülkelerde insan faktörünün üstlendiği rolün çok daha belirleyici olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra kurumsallaşma olgusu da ekonomi ve siyasetin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu göstergeler gelişmiş ülkelerdeki insan faktörünün önemine bağlı olan sosyal sermaye birikimini ve toplumsal refahı yansıtmaktadır (Karagül ve Dündar, 2006: 62-64).

Sosyal sermayenin tanımındaki çeşitlenme, bu sermaye türünün özel mal veya kamusal mal olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Kuramın farklı türleri, Adler ve Kwon tarafından iki sınıflandırmada toplanmıştır. İlk tanımlama kavramı mikro düzeyde 'bireysel bir kaynak' (ego ağları) olarak ele almakta ve belli bir ana aktörün diğer aktörlerle ilişkilerine odaklanmaktadır (Adler ve Kwon, 2000: 90-93). Bu bakış açısı, sosyal sermayeyi ilişkisel ve bireysel boyutta ele alarak bireye getirilerine odaklanmaktadır. Bireylerin kaynaklara erişimi ve sermayeye dönüştürmeleri ile ilgilenmektedir. Bireylerin ilişkilere yaptıkları yatırımlar ve sosyal sermayenin beşeri sermayeye katkıları da incelenmektedir (Lin, 2008: 4, 6). İkinci tanımlama kavramı makro düzeyde 'kolektif bir kaynak' (tüm ağlar) olarak ele almakta ve belli bir ana aktörün dışsal bağlantılarına odaklanmaktadır (Adler ve Kwon, 2000: 90-93). Bu görüş, belli grupların sosyal sermayeyi kolektif getiriye dönüştürmeleriyle ilgilenmektedir. Kolektif getirilerin bireylerin başarısına ve bireyler üzerindeki etkilere odaklanılmaktadır. Sosyal sermayenin kamusal yönünü vurgulayan anlayışta, toplum doğrudan, birey ise dolaylı faydalanıcıdır. Esasında sosyal sermayenin kolektif ve bireysel getirilerinin belirlenmesinde, kesin sınırları çizmek pek mümkün gözükmemektedir (Özdemir, 2008: 82-83; Newton, 2001: 207). Her iki görüş birbirini yadsımamaktadır. Sadece görüşlerin öncelikleri sosyal sermayenin getirileri açısından değişmektedir (Lin, 2008: 7-10).

Bireysel getirilere vurgu yapan Baker sosyal sermayeyi, belli sosyal yapılardan elde edilen ve bireylerin ilişkilerinden dolayı çıkarları için kullandıkları bir kaynak olarak tanımlamaktadır (Baker, 1990: 619). Bireyin sahip olduğu bağlantılar, aynı zamanda aktörün ulaşabileceği olası kaynakları ve bu kaynaklara yönelik sınırları ve fırsatları belirlemektedir. Sosyal sermaye, kişinin kendine yaptığı bir 'yatırım' veya örgütün kolektif amaçlarına yaptığı 'artı değer' olarak görülmektedir. Sosyal sermayenin doğasında ilişkiler yer aldığı için, beşeri ve ekonomik sermayenin aksine, aktörlerin kontrol edemediği bir sermaye türüdür. Fakat sosyal sermayeyi oluşturan bağlar kadar, bu bağların olmaması da bir fırsat haline gelebilmektedir (Kilduff ve Tsai, 2003: 26-30). Sosyal sermayenin bu yönü, ilerleyen bölümlerde değinilen yapısal boşluk kuramı olarak adlandırılmaktadır.

Sosyal sermayenin kolektif yönü, bireylerin sosyal sermayelerinin örgüt yararına da olabileceğini göstermiştir. Bu çerçevede ses getiren çalışmalardan biri Putnam'ın araştırmasındaki sivil katılımın toplumsal sosyal sermayeye katkılarının incelenmesini içermektedir (Kilduff ve Tsai, 2003: 2). Kolektif sosyal sermaye, ekonomik alanda işlem maliyetlerini azaltmaktadır. Sınırlı hükümet ve modern demokrasi için gerekli olan sivil hayatı teşvik ederek siyasal alanı desteklemektedir (Fukuyama, 2001: 7). Kamusal mal olma, olumlu dışsallıklardan tüm toplumun yararlanabilmesinden ve tüketiminden dolayı herhangi bir bireyin dışlanmamasından veya rakip olarak görülmemesinden kaynaklanmaktadır (Altay, 2007: 356). Kamusal mal olarak görülen ve kolektif getirilerine odaklanan bu çalışmalar, sivil toplumu ve katılımı, sosyal sermaye yaratımı ve geliştirilmesinde önemli bir etken olarak ele almaktadır.

Tablo 1: Sosyal Sermayenin Kamusal ve Bireysel Mal Farkları

Özellik	Kamusal Mal	Özel Mal
Analiz Düzeyi	Makro ve Meso (sosyal birim)	Mikro (bireysel)
Bireysel Getiri	Dolaylı	Doğrudan
Kolektif Getiri	Doğrudan	Dolaylı
Bağlar	Dirençli	Hassas
Bireysel Teşvikler	Zayıf veya orta dereceli	Güçlü

Kaynak: Leana ve Van Buren III, 1999: 541.

Sosyal sermaye örgütlerde, kolektif getirilere bireysel bağlılığı, çalışma yapısının esnekliğini, kolektif eylemlerin yönetimini ve entelektüel sermayenin gelişmesini

sağlamaktadır (Leana ve Van Buren III, 1999: 547). Kamusal mal olarak görülen sosyal sermaye genelde makro düzey çalışmalarda ele alınmaktadır. Toplum ve örgüt etkinliğinde kolektif getirileri doğrudan sağlanmaktadır. Sosyal sermaye sadece bireysel ilişkileri değil şirketler arası ilişkileri ve getirilerini de incelemektedir. Bireyler ise dolaylı, ikincil yararlanıcılardır. Kamusal mal olan sosyal sermayede ilişkiler bireylerden ziyade örgütlere dayandığı için kolaylıkla sonlanmayan bağlardan oluşmaktadır. Bireysel teşvikler bireysel mal olarak görülen sosyal sermayede güçlü iken, kamusal malda göreceli olarak daha zayıftır.

Norris'e göre sosyal sermayenin yapısal ve kültürel olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Yapısal boyut bireylerin sosyal ağlarından, kültürel boyut ise sosyal normlardan oluşmaktadır. Sivil toplumun yatay yapılanması bireyler arasında karşılıklı yükümlülükler doğurmaktadır. Böylece bireyler kolektif çıktılar konusunda işbirliği ve eşgüdümü desteklemektedirler (Norris, 2000). Sosyal sermayeyi sivil toplum ekseninde ele alan yazar esasında, yapısal boyutla bireysel yönü, kültürel boyutla kamusal yönü vurgulamaktadır.

Tsai ve Ghoshal, yapısal, ilişkisel ve bilişsel olmak üzere üç sosyal sermaye boyutunun bulunduğunu belirtmektedirler. Her bir boyut örgütlerde işleyişi etkilemektedir. Özellikle özel sektörde inovasyonda katma değer sağlamaktadır. Çok uluslu bir elektronik şirketin birimlerinde yürütülen araştırmada, sosyal sermayenin yapısal boyutu sosyal etkileşim, ilişkisel boyutu güven, bilişsel boyutu ise ortak vizyon kavramlarıyla ölçülmüştür. Birimler arası kaynak alışverişinin sosyal etkileşim, güven ve vizyondan etkilendiği görülmüştür. Sosyal sermaye boyutlarının her biri inovasyonu da etkilemektedir (Tsai ve Ghoshal, 1998).

Sosyal sermayenin diğer sermaye türlerinden ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Sosyal sermaye, gelecekte geri dönüşünden emin olamadığınız bir yatırım türüdür. Diğer sermaye türlerine belli derecede dönüştürülebilmektedir. Fiziki ve beşeri sermayeden daha az ekonomik sermayeye dönüştürülebilme oranı bulunmaktadır. Sosyal ilişkilere zaman ve enerji vakfederek sürekliliği sağlama gayesi bulunmaktadır. Kullanılmadıkça yıpranan bir sermaye türüdür (Adler ve Kwon, 2000: 93-94). Sosyal sermaye, kendi başına eyleme geçememektedir. Girişimci bireyler tarafından oluşturulamamaktadır. Bu yüzden sosyal sermayenin kolektif yönünün baskın olduğu iddia edilmektedir. Sosyal sermaye, sadakat, dürüstlük, güvenilirlik gibi erdemlerin toplum tarafından

işselleştirilmesine dayanmaktadır (Başak ve Öztaş, 2010: 36). Tek bir bireyin tasarrufunda değil ilişkilerde gömülü olarak yer almaktadır (Lesser, 2000: 8). Sosyal sermaye takas edilememektedir. Etkinliklerin bir yan ürünü olması nedeniyle, bu sermayenin yaratılması ve ortadan kalkması da bireylerin kontrolünde değildir (Coleman, 1990: 315-317). Kolektif getirileri nedeniyle bir bakıma kamu malı olarak görülmekte, kişinin kazanımı yaptığı yatırıma oranla daha az getiri sağlamaktadır (Coleman, 2000: 39). Kaçınılmaz olarak grup veya ağ içindeki bazı aktörlerin de kaytarmalarına (*free-riding*) neden olmaktadır (Portes, 2000a: 57).

Sosyal sermayenin bir özelliği de sembolik olması ve sembolik sermayeye dönüştürülebilmesidir. Sosyal sınıflar ve gruplar arasındaki objektif farklılıkları sembolik farklılıklara dönüştüren sosyal sermaye etkili hale gelmektedir. Bu özellik, sadece toplumsal meşrulaşma ile sağlanmaktadır (Siisiäinen, 2000: 12-13).

Sosyal sermayenin zararlarından da bahsedilmektedir. Sosyal sermaye toplum ve gruplarda nefret gruplarının oluşmasına ve doğuştan bürokrasinin varlığına neden olmaktadır. Bu olumsuzluklar nedeniyle diğer sermaye türlerinden ayrıldığı düşünülmektedir. Fakat bu olumsuz sonuçlar, bir sermaye türü olması gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü fiziki ve beşeri sermayeler de kötüye kullanıldıklarında, birey ve toplumların zararına sonuçlar doğurabilmektedir. Bu yüzden, sosyal sermayenin diğer sermaye türlerinden daha az faydasının olduğunu savunmak yersizdir. Sosyal sermayenin zararlarına yönelik yapılan bu eleştirilerin temel nedeninin negatif dışsallıklarının etkisinin olduğu düşünülmektedir. Negatif dışsallıkların diğer sermaye türlerine göre yüksek olduğu gerçeği de kabul edilmektedir. Çünkü grup içinde yaratılan dayanışmanın bedeli, grup dışı bireylere düşmanca davranışlar sergilemeye neden olabilmektedir. Düşmanca davranışlar daha kitlesel bir zarar anlamına gelmektedir (Fukuyama, 2001: 8).

Sonuç olarak sosyal sermaye, kolektif ve bireysel getirileri olan ve en az diğer sermaye türleri kadar değerli olan bir yatırım türüdür. Belirleyici özellikleri ve nispeten yeni bir kavram olması nedeniyle daha çok sayıda çalışmalara konu olacağını savunmak yanlış olmayacaktır. Bu tez çalışmasında da sosyal sermayenin bireysel getiri yönü ağır basmaktadır. Ağ çalışmaları genelde sosyal sermayenin bireysel getirileriyle ilgilenmektedir (Leana ve Van Buren III, 1999: 540).

Sosyal sermaye ele alındığı disipline göre bireysel ve kolektif bir yatırım ve getiri olarak görülmektedir. Özellikle iktisat alanında makro çalışmalarda sosyal sermaye

uluslara ve toplumlara mal edilmiştir. Sosyoloji ve diğer ilgili alanlarda ise mikro düzeyde araştırma konusu olmuş ve bireysel getirilerine odaklanılmıştır. Fakat iki özellik kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamaktadır. Yazında genelde sosyal sermayenin bireysel ve kolektif getirilerine odaklanan çalışmaların baskın olduğu görülmektedir. Bu sermaye türünün örgüt işleyişi, görev ve sorumlulukları yerine getirme, iletişimle uzlaşma ve istikrarın sağlanmasında, bireysel getirilerin kolektif yarara da katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Fakat yazında gözlemlenen eksikliklerden biri sosyal sermayenin olumsuz veya zarar veren sonuçlarıdır. Bu yönü konu alan çalışmaların yazına katkı sağlayacağını iddia etmek yanlış olmayacaktır.

2.1.1. Sosyal Sermayede Temel Bakış Açıları

Bourdieu, Coleman, Burt, Putnam, Portes ve son dönemde Lin öncü çalışmalarla sosyal sermayenin gelişmesine katkıda bulunan düşünürlerdir. Bourdieu, sosyal sermayeyi Marksist açıdan ele almış, kaynaklara ulaşmadaki yapısal eşitsizlik ve iktidar olgularıyla açıklamıştır. Coleman ve Burt kavramı, ağ araştırmalarında kullanmış, rasyonel birey ve çıkar sağlamayla açıklamıştır. Putnam kavramı, ulusal seviyede toplumsal bütünleşmenin ve sivil hayat ile refahın temeli olarak görmektedir (Field, 2006: 18). Sosyal sermaye kuramını tamamen yapısal açıdan ele alan Burt ve Coleman, bu kuramı ağ yaklaşımı ile harmanlamıştır. Portes'in epistemolojik tartışmaları da kuramın sorgulanmasına ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. Lin ise alandaki tartışmaları dayanışmacı ve aracı sosyal sermaye olarak sınıflandırarak, yazının daha anlaşılır olmasını sağlamıştır. Başlarda sosyal sermaye düşünürlerinin çalışmaları dağınık ve birbirleriyle rekabet eder şekildedir. Fakat Lin, kuramın genel ve kapsayıcı olması için farklı yaklaşımları tek bir çatı altında birleştirmeye çalışmıştır. Bir kurumsallaştırma çabası olarak görülen bu gelişme, yöntem ve görgül çalışmalarla desteklenmiştir (Başak ve Öztaş, 2010: 33).

Avrupa geleneğinden gelen Bourdieu, sosyal sermaye kavramını ilk ortaya atan düşünürdür. Fakat eserlerinin Fransızca olması nedeniyle geç fark edilmiştir (Portes, 2000a: 45). Bourdieu sosyal sermayeyi, karşılıklı tanınırlık veya grup üyeliği ile belli derecede kurumsallaştırılmış ilişkilere dayanan, devamlı ve kalıcı ağlarla elde edilen, gerçek ve potansiyel kaynakların toplamı olarak tanımlamaktadır (Bourdieu, 1986). Tanım iki önemli unsurdan oluşmaktadır. İlki, sosyal ilişkilerin, ağlar aracılığıyla,

kaynaklara erişimde bireye belli faydalar sağlamasıdır. İkincisi ise kaynakların niteliği ve niceliğidir (Portes, 2000a: 45) Sosyal sermaye, ağdaki aktörlere yeterlilik veya ehliyet veren kolektif bir sermaye türüdür. Sermayenin büyüklüğü aktörün bağlantıları aracılığıyla harekete geçirebileceği ve kendi tasarrufundaki sermayenin büyüklüğüne ve ağ bağlantılarının boyutuna dayanmaktadır. Aktörün tasarrufunda olması sosyal sermayenin tamamen bağımsız olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü karşılıklı onamayı gerektiren etkileşim ile minimum objektif benzerliğin (türdeşlik) tasdik edilmesini öngörmektedir. Ayrıca sosyal sermaye aktörün sahip olduğu sermayeler üzerinde çarpan etkisi yaratmaktadır (Bourdieu, 1986).

Bourdieu bir röportajında 'sosyal alan'ı kumarhaneye benzetmektedir. Ona göre oyuncular oyuna ekonomik sermayeyi temsil eden siyah fişlerle, kültürel sermayeyi temsil eden mavi fişlerle ve sosyal sermayeyi temsil eden kırmızı fişlerle dahil olmaktadır. Oyunda farklı fişler birbirleri yerine kullanılamamaktadır. Ancak bir arada sahip olunduklarında daha fazla sermaye oluşturabilmektedir (Field, 2006: 19). Bu metafor, sosyal sermayenin diğer sermaye türlerinin tamamlayıcısı olmasını niteleyen iyi bir benzetmedir.

Bourdieu, sosyal sınıfların sürekliliği ve eşitsizliğini, sosyal sermaye kavramının açıklamasında kullanmaktadır. Tanımlarında bireyselliğe yer verilmemektedir. Bourdieu'nun sosyal sermaye tanımlamasını kavrayabilmek için, Marksist anlayışın ve ekonomik sermayenin reddedilemez üstünlüğü kabul edilmelidir. Ekonomik sermaye, eşitsizliği yaratmak, korumak ve yeniden üretmek için diğer sermaye türleriyle bir araya gelmektedir. Bu türlerden biri de sosyal sermayedir. Yazar sosyal sermayeyi, sadece elitlere has ve onların göreceli üstünlüğünü korumak için tasarlanmış bir sermaye türü olarak görmektedir. Sosyal sermaye, sosyal hiyerarşinin göreceli olarak durağan bir modeli olarak tasvir edilmektedir (Field, 2006: 21-24). Bourdieu'nun yaklaşımını bütün diğer çalışmalardan ayıran yönlerinden biri çalışmalarında güven unsuruna yer vermemesidir (Siisiäinen, 2000: 12-13). Marksizm'in genel çerçevesiyle sermaye kavramını, kültür ve iletişim ağlarına uyarlamaktadır. Sermaye kavramının kullanım amacı, sosyal bağlantıların bir yatırım stratejisi olarak görülmesidir (Field, 2006: 26).

Dayanısmaya dayalı bu ilişkiler bireylerin bilinçli hareketlerin sonucu olmayabilir. Ağlardaki bağlantılar da sosyal hayatta hâlihazırda mevcut bulunmamaktadır. Bağlantılar, sosyal hayatın bir özelliği olarak bir kurumun (aileden

örgütlere) ilk adımı ile kurulmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sosyal ilişkiler kurma ve yeniden üretmeyi amaç edinen ilişkiler ağı, bireysel veya kolektif, bilinçli veya bilinçsiz yatırım stratejilerinin ürünü olarak görülmektedir. Sosyal sermayenin yeniden üretim süreci süreklilik arz eden sosyalleşme çabalarıyla sağlanmaktadır. Fakat zaman ve enerjiye mal olan bu sermaye türü, belli bir yetkinliğe yatırım yapmadığı sürece getiri sağlamayacaktır. Sosyal sermaye hemen ekonomik sermayeye çevrilemeyen, kurulması ve devamlılığının sağlanması zaman alan, ciddi çaba harcanması gereken bir sermaye türüdür. Bu dönüşümün sağlanabilmesi için belli bir zaman geçmesi gerekmektedir (Bourdieu, 1986).

Marksist bakış açısıyla bir çerçeve çizmeye çalışan Bourdieu'ye göre sermaye, birikmesi zaman alan, getiri sağlama potansiyeli bulunan, tekrardan üretilebilen ve genişletilebilen bir formdur. Sermayenin farklı türlerinin dağılımı, belli bir zaman aralığında, sosyal dünyanın doğasında var olan yapıyı temsil etmektedir (Bourdieu, 1986). Sosyal sermaye riskleri olan bir yatırımdır. Çünkü sorumlulukların boyutu ile getirinin geri dönüşümü belli değildir. Aynı zamanda karşılıklılık beklentilerinin gerçekleşmeme olasılığı bulunmaktadır (Portes, 2000a: 45).

İlk düşünürlerden biri olan Bourdieu'nun çalışmaları teorik düzeyde, Marksist bakış açısıyla sınıflara mal edilmektedir. Kuşkusuz kendinden sonraki çalışmalarda ilk göze çarpan sınıfsal bir yatırım türü olmasına odaklanılmış ve esasında sosyal sermayede böyle bir ayrımın olamayacağı düşünülmeye başlanmıştır. Kuramı bir bakıma sınıf egemenliğinden özgürleştirerek tüm topluma mal eden kişilerden ilki, ağ kuramlarında da bahsedilen Coleman ve ağ kapalılığı kuramıdır.

Sosyal sermaye akademisyenlerinden diğeri ABD'li Coleman'dır. Bourdieu'den farklı olarak Coleman sosyal sermayenin dezavantajlı gruplar için de bir sermaye olabileceğini göstermiştir. Kuramı sınıfsal ayrımdan özgürleştirerek, toplumdaki her tabakanın yararlanabileceği kolektif bir getiri türü olarak görmüştür (Field, 2006: 38-40). Yazar sosyal sermaye kuramını, eğitim sistemi ve çocukların öğrenimi üzerine yaptığı çalışmalarla geliştirmiştir. Fakat ilginç bir şekilde Coleman yazılarında Bourdieu'dan bahsetmemekte ve atıfta bulunmamaktadır (Portes, 2000a: 46). Coleman'ın bakış açısı, sosyal sermayenin yalnız tek bir sınıfa ait bir servet olmadığını kanıtlamıştır. Bireyselci ve bireyleri rasyonel varlıklar olarak gören Coleman, toplumsal sınıfa bakılmaksızın, insanların işbirliği ve eşgüdümü sağlamalarında sosyal sermayeyi bir araç olarak

görmektedir. Çocuk gelişimi ve eğitimi inceleyerek sosyal sermaye kavramını değerlendirdiği için çalışmalarında ailenin özel bir yeri bulunmaktadır. Yazar için aile, doğal bir sosyal sermaye kurumudur. Fakat toplum tarafından oluşturulmuş diğer kurumların da önemine değinmiştir. Bu kurumlardan ilk akla gelenler, kiliseler ve okullardır. Aile ve kiliseye yapılan vurgu, yazarın muhafazakâr duruşunu sergilemektedir. Bu kurumlardaki göreceli yoğun ve güçlü bağların, zayıf bağlara nazaran daha önemli olduğu iddia edilmektedir (Field, 2006: 28-38).

Coleman, bireylerin çıkarlarına en uygun olanın rekabet olduğu durumlarda bile işbirliğini tercih etmelerinin nedenlerini açıklamaya çalışmıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde Smith'in 'görünmez el' kavramıyla, Coleman'ın sosyal sermaye tanımı uyumludur (Heinze ve Strünck, 2000: 179'dan aktaran Field, 2006: 30). Yazara göre bu sermaye türü, sadece onu gerçekleştirmek için çaba gösterenlerin yarattığı ve onların faydalanabileceği özel bir mal değildir. Bu sermaye türü sosyal yapının bütün parçaları tarafından kullanılabilen bir kamusal maldır (Coleman, 1988: 116). Bu yüzden kendi çıkarlarını düşünen bireyler, rekabetten ziyade işbirliği ve eşgüdümü sağlamaya çabalamaktadır. Böylece bireysel ve kolektif eylem arasında bir köprü kurulmakta, rekabetin yerini işbirliği almaktadır.

Sosyal sermayeyi işlevsel bir çerçevede tanımlayan Coleman, bu sermayeyi yapılan etkinliklerin yan kazanımı olarak tanımlamıştır (Coleman, 1990: 312). Burada yapılan yorum, aslında sosyal sermayenin dolaylı bir kazanım olduğudur. Başka bir deyişle bireyler sosyal sermaye için ilişki kurmamaktadırlar. Ancak ilişkilerinin yan ürünü sosyal sermayeyi oluşturmaktadır. Çok sayıda olgudan oluşan kavram, sosyal yapıların belli yönlerini barındırmaktadır. Aynı zamanda yapıda yer alan aktörlerin eylemlerini kolaylaştırmaktadır (Coleman, 2000: 20).

Coleman'a göre sorumluluk ve beklentiler, bilgi kanalları ve sosyal normlar olmak üzere üç sosyal sermaye türü bulunmaktadır. Bu türler bireylerin çıkarlarına hizmet eden sosyal ilişkilerin getirileridir. Sorumluluk ve beklentiler ile normlar, ağ kapalılığı durumunda görülmektedir. Sorumluluk ve beklentiler, yapılan bir iyiliğin gelecekte geri döneceğini düşünme ve karşı tarafın kendisini sorumlu hissetmesi anlamına gelmektedir. Bu beklenti sosyal çevrenin güvenilirliği ve sorumluluğun boyutuna bağlıdır. Bilgiye erişim her zaman maliyetlidir. Aktörler, sosyal sermaye sayesinde elde ettikleri bilgileri, kendi amaçlarına uygun kullanarak getiri sağlamaktadırlar. Normlar ise ilişkiler

sayesinde bir denetim mekanizması oluşturmaktadır. Yaptırımların hayata geçirilmesini sağlamaktadır. Normlar belli bir dereceye kadar fikir birliğini gerektirmekte ve toplumsal düzeni sağlamaktadır (Coleman, 2000: 23-26).

Coleman formel ve enformel örgütlerde sosyal sermayenin öneminin değişiklik gösterebileceğini belirtmektedir. Sosyal sermayenin yok olmasını önleyebilmenin yolu istikrardan geçmektedir. İstikrar formel örgütlerde, pozisyonlara dayalı yapılarla sağlanabilmektedir. Örgütlerin sosyal yanı, bireylerden ziyade pozisyonlara dayanarak yapılandırılmıştır. Bu durum, bireylerin istikrarsızlığını engellemekte, yapısal istikrar sayesinde sosyal sermayenin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır (Coleman, 1990: 320).

Coleman'ın çalışmaları özellikleri bakımından dayanışmacı sosyal sermaye kapsamında değerlendirilmektedir. Coleman sosyal sermayenin özelliklerine değinmiştir. Sosyal sermayenin işlevsel bir yönü bulunmaktadır. Sosyal yapının belli yönlerini içermekte ve bu yapıdaki aktörlerin işlemlerini kolaylaştırmaktadır. Maddi bir sermaye türü değildir. Sosyal sermayenin getiri sağlaması zaman almakta ve bu getirilerinin oranı tam olarak bilinmemektedir. Güven unsuru belirleyicidir ve normların devamlılığını sağlamaktadır. Bilgiye erişim ve çıkarlar doğrultusunda kullanma potansiyelini barındırmaktadır. Farklı etkinlik ve etkileşimlerden çıkan dolaylı bir yan ürün niteliğindedir. Ayrıca sosyal sermaye, mikro ile makro düzeyi bir arada inceleyerek birey ve toplumun neden ve sonuçlarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermayenin önce bireyde sonra yapıda yarattığı değişimleri ve sonuçlarını inceleme imkânı sağlamaktadır. Sosyal sermaye, rasyonel aktörlerin diğerlerine iyilik yaparak sorumluluk yaratmalarını ve ihtiyaç halinde yatırımlarının karşılığını bekleyerek fayda sağlanan bir sigorta olarak görülmektedir (Coleman, 1990: 305-310).

Ağ kapalılığı kuramının sosyal sermaye anlayışını geliştirdiği kabul edilmektedir. Fakat örgüt veya piyasa koşullarında, rekabet unsuru nedeniyle sadece dayanışma ve uzlaşmanın hakim olmadığı, aynı zamanda zayıf ve seyrek ilişkilerin de önemli bir yer kapladığı düşünülmeye başlanmıştır. Coleman bilinen bir durumu kuram haline getirmeyi ve bunu ağlar üzerinden gerçekleştirmeyi başarmıştır. Fakat akademide zayıf bağlara hak ettiği değerin verilmediği düşüncesi veya en azından güçlü bağlara çok fazla odaklanma nedeniyle alternatif kuramların doğmasına uygun zemin hazırlanmıştır. Nitekim zayıf bağların önemi yine uygulamadan gelen, ağlar ile sosyal sermayeyi sentezleyebilen Burt'ın yapısal boşluk kuramıyla akademide yer edinmiştir.

Sosyal sermaye kuramının bireysel getirilerine odaklanan Burt yapısal boşluk kuramını yazına kazandırmıştır. Coleman'a benzer şekilde kuram ile uygulamayı harmanlayan Burt, sosyal sermaye ile ağların bağlantısını kurabilmiştir. Sosyal sermayeyi, bireylerin finansal ve beşeri sermayesini kullanabilmek amacıyla fırsatlar elde ettiği ilişkisel bağlantılar olarak tanımlamaktadır (Burt, 1992: 9). Burt, sosyal sermayenin avantajlarla ilgili bir metafor olduğunu iddia etmektedir. Bu avantajlar, toplumun ve bireylerin çıkarları için her türlü ürün ve fikrin takas edilebildiği bir piyasa olarak resmedilmektedir. Amaçların gerçekleştirilmesinde rekabet edilebilir avantajlar doğuran sosyal yapı, bir sermaye türü olarak görülmektedir (Burt, 2000: 347-348).

Yapısal boşluk kuramında sosyal sermaye, bir ağın birbirinden kopuk bileşenlerini bir araya getiren köprü rolündeki aktörler tarafından sağlanmaktadır. Yapısal boşluk bir ağda bileşenler arası zayıf ilişkileri nitelemektedir. Başarılı ağlar, yoğunluğu az ve dolayısıyla yapısal boşluklar açısından zengin olan ağlardır. Sosyal yapıdaki boşluklarda yer alan aktörler, bağlantılarıyla rekabet üstünlüğünü ele geçirmektedirler. Bu aktör bilgi aktarımına aracılık edip, boşluğun iki tarafında yer alan aktörlerin faaliyetlerini kontrol edebilmektedir (Burt, 2000: 353-355).

Yapısal boşlukta aktörün ilişkilerdeki etkinliği yeni bilgiye sahip aktörlerle maksimum bağlantı kurulmasını gerektirmektedir. Böylece yapısal boşluklar artmaktadır. Aktörlerin zaman ve enerjileri kısıtlı olduğu için sosyal ilişkilerde yatırım, doğrudan bağlantılara yapılmaktadır. Bu bağlantılar dolaylı bağlara erişimde bir kapı (*port*) olarak kullanılmaktadır (Burt, 1992b: 67-69). Burt görgül çalışmasında, yapısal boşlukların örgütler açısından yaratıcılık ve yenilikçilik getirdiğini tespit etmiştir. Bireyler açısından ise olumlu performans değerlendirmeleri, erken terfi, daha yüksek maaş ve diğer kazanımları sağladığını kanıtlamıştır (Burt, 2008: 45). Sonuç olarak, konum ve yapısal faydalar açısından yapısal boşluklar, örgüt ve bireyin başarısına katkı sağlamaktadır. Burt, sosyal ilişkilerde dahi rasyonel, amaç-odaklı, çıkar maksimizasyonuna dayalı olarak bireyi betimlemektedir. Sosyal normları da ağ içindeki aktörün konumunu yansıtan bir fayda fonksiyonu olarak görmektedir (DiMaggio, 1992: 122).

Burt örgütün özelliği (bilgi yoğun, teknoloji yoğun, bürokratik vb.) ve bilginin niteliği (nitelikli veya karmaşık bilgi vb.) konularını göz ardı etmektedir. Bireye ait olan bilgi, kültür, eğitim düzeyi, finansal durum gibi rekabetçi özellikler ikinci planda yer almaktadır. İlişkilerden edinilen bilgidен getiri; bilgiye erişim, zamanlama ve bilgiyi

yönlendirmeye elde edilmektedir. Aktörler açısından önemli olan, bilgiyi elde etme ve bilginin hangi aktörde olduğunu bilmedir. Bilgiye erişimde, belli bilgiye sahip olanların bilinmesinin ötesinde bu kişilerle bağlantı erken bilgi sahibi olmayı sağlamaktadır. Başka bir deyişle, bilgiye erişimde hız ve erken uyarma, kişisel bağlarla bir fırsat haline gelmektedir. Gelecek fırsatlar için bilginin kontrolünü sağlayıp, stratejik olarak yönlendirme de bir avantajdır. Fakat bu yönlendirme sadece lojistik bir anlam taşımamaktadır. Aynı zamanda meşruluk, bilginin doğruluğuna ve şüphe götürmezliğine olan inanç da önemli bir faktördür (Burt, 1992b: 61-63).

Burt ve Coleman uygulamadan gelmeleri, bireysel bir getiri unsuru olarak görmeleri, sosyal sermayeyi tüm bireylere mal etmeleri, sosyal sermaye ile ağları sentezleyerek kurama katkıda bulunmaları nedenleriyle birbirlerine benzemektedir. Fakat her iki yazar da yine aynı hataya düşerek baskın olarak sosyal sermayenin olumlu yönlerini çalışmışlardır.

Alanda bir diğer önemli yazar sosyal sermayeyi kolektif getirileriyle makro düzeyde inceleyen ve kamusal mal olarak sınıflandıran Putnam'dır. Putnam'ın eserleri başta ABD siyasetçileri olmak üzere çok geniş bir çevrede ses getirmiştir. Bu popülerlik eleştirileri de doğal olarak arttırmıştır. Putnam'ın çalışmalarında sosyal sermaye, bireyden daha büyük bir yapıya işaret etmekte, bu bakımdan bireyi merkeze alan Coleman ve sınıfı merkeze alan Bourdieu'dan farklılaşmaktadır. Başka bir deyişle, toplumda sosyal sermaye, uzun erimli sosyal ve ekonomik süreçlere bağlı olarak gelişmekte veya gerilemektedir (Field, 2006: 55). Putnam ülkelerin ekonomik ve siyasi performansları ile sivil katılım arasındaki ilişkiyi, sosyal sermayenin kolektif yönüyle açıklamaya çalışmıştır (Erdoğan, 2006: 3).

Putnam'ın ilgilendiği konuların çoğu, esasında Tocqueville'in Amerikan demokrasisini ve ekonomik gücünü betimleyen eserde de bulunmaktadır. Tocqueville '*Amerika'da Demokrasi*' kitabında modern demokrasilerdeki sosyal sermayenin siyasal işlevini tasvir etmektedir. Amerikan toplum yapısını 'gönüllülük sanatı' ile tanımlamaktadır. Modern demokrasinin sosyal sınıflar ile statülerden uzaklaşma eğiliminde olduğunu düşünmektedir. Bu durum, aristokratik toplumlarda bireyleri birbirlerine bağlamaktadır. Özgürlük konusunda eşit olan bireyler açısından, eşitlik konusunda aynı iddiada bulunmak mümkün değildir. Modern demokrasi, özel hayata vurgu yaparak kamusal alanda isteksizliğe neden olmakta ve aşırı bireyselliği teşvik

etmektedir. Amerikalılar aşırı bireyselliğe karşı sivil katılımı mücadele etmektedir. Fransız ve Amerikan toplumlarındaki en keskin ayrım bu noktadan kaynaklanmaktadır. Amerikan vatandaşları, bu eylemlere katılarak işbirliği alışkanlığını kamusal hayatın bütününe yaymaktadır (Tocqueville, 1994; Fukuyama, 2001: 11). Düşünceye göre Avrupa'da geleneksel ve hiyerarşik ilişkileri sağlayan resmi statü ve sorumluluklar bulunmaktadır. Ancak Amerika'da gönüllü kuruluşların yoğunluğu, bireysel Amerikan toplumunu birbirine bağlayan bir yapıştırıcı özelliğindedir. Bu düşünceden hareketle Putnam'ın ana düşüncesi, 19. yüzyılda baskın olan Amerikan toplumu özelliğinin günümüzde kaybolduğudur. Amerikan toplumu 1940'lardan başlayarak toplumsal hayattan adım adım geri çekilmektedir (Field, 2006: 41, 48).

Putnam çalışmasında, sosyal alana katılımın azalmasını ve bireylerin güvenlerinin düşmesini birçok değişkene bağlamaktadır. Kadınlar iş hayatına daha fazla entegre olarak örgütlü yaşamı ikincil plana itmektedir. Coğrafi hareketlilik nedeniyle yüz yüze samimi ilişkiler azalmaktadır. Boşanmalarla aile yaşamı çözülmektedir. Bireyler, özellikle televizyonun da etkisiyle, boş zamanlarını bireyci etkinliklerle değerlendirmektedirler (Putnam, 1995: 73-74).

Putnam, sosyal sermayenin birikimiyle iyi işleyen bir ekonomik sisteme ulaşılacağını ve siyasi bütünleşmenin sağlanacağını iddia etmektedir (Siisiäinen, 2000: 2). Güven karşılıklılık esasına dayanmakta ve gönüllü kuruluşların işleyişini sağlamaktadır. Gönüllü kuruluşlar da toplumda güveni perçinlemektedir (Putnam, 1993: 163-185). Amerikan çoğulculuğunu vurgulayan ve gönüllü kuruluşları merkeze koyan yazar için bu kuruluşlar yatay etkileşim ve karşılıklılığın görüldüğü en önemli yapılardır (Siisiäinen, 2000: 5). Putnam gönüllü kuruluşların desteklenmesinde yaşanan radikal düşünün, demokrasi ve hayat standartlarını da etkilediğini düşünmektedir. Bu bakış açısı, geçiş ekonomilerinde, uluslararası alanda ve özel sektör alanında, sosyal sermaye ve güven konusuyla ilgili birçok araştırmanın da kapılarını aralamıştır (Sobel, 2007: 140).

Putnam'ın tanımında ahlaki zorunluluklar ve normlar, güvenin yer aldığı sosyal değerler ve gönüllü kuruluşları içeren sosyal ağlar olmak üzere sosyal sermayenin üç bileşeni bulunmaktadır. Bileşenler işbirliğini sağlayıp toplumun etkinliğine katkıda bulunmaktadır (Putnam, 1993: 167-173).

Yazarın çalışmalarına ve düşüncelerine yönelik çok sayıda eleştiri bulunmaktadır. Abartılı yazı dilinin mantığı gölgede bıraktığı düşünülmektedir. Ayrıntılı analizin yerine

tutkulu ve tekrar eden tanımlayıcı istatistiklerin kullanıldığı belirtilmektedir. Analitik çerçeveden yoksun eserde nedensellik konusunda sıkıntıların olduğu ifade edilmektedir. Eserleri 1990'larda yayımlanmasına rağmen internet sosyal ve toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir olgunun göz ardı edildiği savunulmaktadır. Bu yüzden gerçeklerden yoksun nostaljik bir özlemin gözlendiği ifade edilmektedir (Sobel, 2002: 140-142). Yazar sadece toplumu merkeze alarak, devlet ve siyasi etmenleri göz ardı etmektedir (Lowndes ve Wilson, 2001: 629).

Makro düzeydeki değişimleri göz ardı ederek, sadece birey üzerinden sosyal sermayeyi yorumlaması da Putnam'ın mantıksal çıkarımlarının eksikliği olarak düşünülebilir. Bu durum düşünürün çalışmalarının, Amerikan siyasetçilerinin kamu politikaları ve demokrasi gibi toplumsal refahla ilgili öğelerde sorumluluğu vatandaşa yükleyerek, bir bakıma 'kendilerini aklama' aracına dönüşmesine neden olmuştur.

Putnam sosyal sermayeyi tanımlamada kullandığı mantıksal dizin dolayısıyla da eleştirilere maruz kalmıştır. Yazar sosyal sermayeyi hem neden hem de sonuç olarak ele almaktadır. Daha açık bir ifadeyle sosyal sermaye, suç oranının düşmesi ve iktisadi kalkınma gibi olguların hem nedeni hem de sonucudur. Ayrıca ekonomik kalkınmayı sadece sivil erdeme bağlaması da eleştirilmiştir (Portes, 2000a: 60-61). Bir bakıma Tocqueville'yi anımsatan Putnam, toplumsal ilgisizliği tespit ederek, gönüllülük ve işbirliklerinin önemini şiddetle savunmuştur. Fakat yazar, tespit ve çözüm önerilerinde herhangi bir kuramdan bahsetmemektedir. Bu yüzden bilimsellikten uzak olduğu düşünülmektedir (Misztal, 2000: 121'den aktaran Field, 2006: 53).

Paxton, Putnam'ın belirttiği Amerika'daki sosyal sermayenin düşüş hipotezini ölçmek amacıyla 1975-1994 yılları arasının farklı göstergelerini kullanmıştır. Çalışma sosyal sermaye ve güveni ulus, topluluk, grup ve birey düzeylerinde incelemiştir. Sonuç olarak sosyal sermayede bir düşüşün yaşanmadığı bulunmuştur. Ancak, sosyal sermayenin genel ölçümlerinde bir düşüş gözlemlenmektedir. Bireylere güven düşerken, kurumlara güvenin istikrarlı olduğu tespit edilmiştir (Paxton, 1999). Kısacası, Putnam'ın varsayımlarının geçerli olmadığı bu çalışma ile gösterilmiştir. Yine de Putnam'ın eserinin Amerikan siyasetini etkilediği ve uzun süre akademik bir çalışmanın gündemde kaldığı gözlemlenmiştir. Burada akla gelebilecek düşüncelerden biri de genelde siyasetin malzemesi olan çalışmaların manipülatif bir yönünün olabileceği kuşkusunun göz ardı edilmemesidir. Nihai kertede Amerikan başkanlarının dahi dikkatini çeken bu

çalışmanın, dikkati hem parasal olmayan unsurlara hem de suçu vatandaşlara yüklediği görülmektedir. Böylece devlet açısından herhangi bir inisiyatif veya sorumluluk alma gereği duyulmayan bir olgunun eksikliği, medyada çıkış yolu olarak gösterilmiştir.

Şimdiye kadar incelenen yazarlardan Putnam ve Coleman, toplumsal güç eşitsizliğini küçümsedikleri için, Bourdieu ise sosyal sermayeyi sadece elit grupların bir değeri olarak gördüğü için eleştirilmişlerdir. Bourdieu'nun sosyal tabakalaşmadan kaynaklanan eşitsizlik ve güç konusundaki kaygıları, Coleman ve Putnam açısından önemli birer düzelticidir (Field, 2006: 27, 57). Sosyal sermayenin sistematik olarak ele alınması, sermaye sahiplerinin, kaynaklarının ve sonuçlarının ayrıştırılmasını gerektirmektedir. Coleman'ın bu ayrımı iyi yapamadığı, kavramı açıklarken sadece işlevini göz önünde bulundurduğu düşünülmektedir. Bu yüzden yazarın sosyal sermaye kapsamı ve kullanımı konusunda karışıklığa sebep olduğu iddia edilmektedir (Portes, 2000a: 47).

Özellikle düşünür Portes'in eleştirel yönü sosyal sermayenin epistemolojik açıdan sorgulanmasına ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. Portes'e göre Bourdieu'nun kavramı ele alışı tamamen araçsaldır. Bireyler kendilerine fayda sağlamak amacıyla bilinçli olarak ilişkileri kullanmaktadırlar. Coleman ve Bourdieu tarafından bireysel olarak ele alınan sosyal sermaye, Putnam ile kavramsal esnemeye uğramıştır. Bu yüzden Putnam, ülkelerin sosyal sermaye birikiminden bahsetmektedir. Ancak Putnam'ın kavramsallaştırmasında sosyal sermayenin neden ve sonuçları arasında yaşanan karmaşa, yazarı döngüsel akıl yürütme tuzağına düşürmüştür. Başka bir deyişle, nedenler ile sonuçlar iç içe geçmektedir. Aynı zamanda yazar, sosyal sermayeyi sadece sivil erdeme bağlayarak indirgemeci davranmaktadır. Sivil erdem ve sivil toplum kavramı bile sadece geleneksel gönüllü kuruluşlara aktif üye olmaya bağlanmıştır. Bu görüş, çatışan çıkarlar ile örgütlenemeyen sivil çıkarları görmezden gelmektedir. Sivil toplum konusunda Tocqueville tarzı bir romantiklik içeren Putnam, 21. yy sosyal hareketlerini ve örgütlenmelerini sadece sivil toplum kuruluşlarına indirgemesi nedeniyle de eleştirilmiştir. Ayrıca günümüzde farklı sivil gözetim ve katılım mekanizmalarının varlığını göz ardı etmekle suçlanmıştır (Portes, 2000a: 60; Siisiäinen, 2000: 141). Aynı zamanda elitist bir bakış açısıyla, sosyal sermayenin düşmesindeki sorumluluğu sadece boş zamanlarında davranışı değişen çoğunluğa yüklemektedir. Bu sebeple, devletle ilgili ekonomik ve siyasal değişimlere dikkat çekmemesi eleştirilere neden olmuştur (Portes,

2000a: 60). Çatışmanın göz ardı edilerek sadece uzlaşmanın yer aldığı 19. yy gönüllü kuruluşlarını resmeden yazar, özellikle siyasetten uzak bir sosyal sermayeyi betimlemektedir. ABD devlet başkanları tarafından eserinin beklenenin üzerinde sahiplenilip övülmesinin nedeni, toplum devlet dengesini sağlayamamasından kaynaklanmaktadır.

Portes sosyal sermayenin daha çok bireysel düzeyde getirileri incelenebilecek mikro bir kavram olarak kabul etmektedir. Kavramı topluma mal etme mümkün olsa da kuramsal açıdan ve görgül araştırma göstergeleri açısından daha dikkatli olmayı gerektirmektedir. Portes'e göre, temelde bireylerin özelliği olan kavramın daha büyük topluluklara yansıtılmasında zarar yoktur. Fakat bu kavramsal esneme daha dikkatli ve kuramsal iyileştirme gözetilerek yapılmalıdır. Sosyal sermaye kavramının topluma mal edilmesi konusu çok uzun zamanlardan beri çalışılmaktadır. Sosyal sermaye kavramıyla yeni getirilen bir şey bulunmamaktadır. Sosyal sermaye kuramına sistematik sosyal sorunların çözülmesinde bir reçete gözüyle bakılması da yanlıştır. Fakat şimdiye kadar yapılan çalışmalar bu eğilimi göstermektedir (Portes, 2000a: 62). Sosyal sermayenin faydalarının diğer bütün etkenler sabitken değerlendirilmesinin, suni veya yanlış olma ihtimali bulunmaktadır. Alternatif uygulamalardan beslenen kuramın temelde bireysel bir getiri olduğunu düşünen yazar, uygulamada nedensel önermelerin yanıltıcı olabileceğini belirtmektedir. Farklı uygulamalarla teste tabi tutulan kavramın orijinal anlamı ve buluşsal değerinin içinin boşaltıldığını düşünmektedir. Sosyal sermayeyi konu alan uygulamaların bağımsız değişkenlerinin iyi oluşturulmasını, kullanılan göstergelerin geçerliliğinin sorgulanması gerektiğini düşünmektedir. Aksi takdirde bu göstergeler ile kavramın içinin boşaltılma olasılığı ya da her şeyi içinde barındıran muğlâk bir kavrama dönüşme riski bulunmaktadır. Son zamanlarda sosyal sermaye kavramıyla yapılan çalışmalar aşırı derecede kapsayıcı hale gelerek, özünde bireysel olan kavramın uluslara dahi mal edilmesine neden olmuştur. Bu durum kavramın, her şeyin açıklamasında kullanılan belirsiz bir hale gelmesine de neden olmuştur (Portes, 2000a: 60-62; 2000b: 3-5, 10).

Kavramın buluşsal gücü, sosyalleşmeye yüklediği olumlu sonuçlardan ve sermayenin parasal olmayan türüne vurgusundan kaynaklanmaktadır. Sosyal sermayede, sermayenin parasal bir varlık olmaması, gücün ve etkinin önemli bir kaynağı olarak görülmesine neden olmuştur. Kavram, sermaye türleri arasında potansiyel ikame

edilebilirliği kullanmaktadır. Böylece sosyoloji ve ekonomi disiplinleri arasındaki mesafeyi yakınlaştırmaktadır. Politikaların sosyal sorunlara daha az maliyetli ve sosyal (ekonomik olmayan) çözümler üretmesine katkı sağlamaktadır (Portes, 2000a: 44).

Belli bir kavramla ilgili yapılan epistemolojik tartışmaların alanı zenginleştirdiği düşünüldüğünde, Portes'in çalışmalarının değerli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma açısından da sosyal sermaye bireysel bir getiri türü ve mikro bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada saha uygulaması olması ve sosyal sermaye ile ağları harmanlaması bakımından Coleman ve Burt'ın çalışmalarına benzemektedir. Ancak sosyal sermayenin kolektif olarak belediye meclisine getirilerinin değerlendirilmesi de ihmal edilmemiştir.

Bourdieu, Coleman ve Putnam sosyal sermayenin erken dönem düşünürleri olarak görülmektedir. Ele aldıkları farklı bakış açılarını Lin çalışmalarıyla tek bir çatı altında toplamıştır. Lin sosyal sermayenin kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur. Lin'e göre sosyal sermaye, aktörler arasındaki ilişkilerden oluşan ağlarda gömülü kaynaklardan² elde edilen, belli bir amaç doğrultusunda erişilebilen ve harekete geçirilebilen yatırımlardır. Tanımda, sosyal sermayenin üç ögesine vurgu yapılmaktadır. Sosyal yapılara gömülü kaynaklar, bireyler tarafından bu kaynaklara erişebilme ve bu kaynakların amaca yönelik olarak harekete geçirilebilmesidir. Lin bir başka tanımında sosyal sermayeyi, yeni kaynakların kazanımı ve mevcut olanların korunmasıyla bireye getiri sağlayan, gömülü kaynaklara erişebilen bireylerin sosyal ilişkilere yaptıkları yatırımlar olarak ifade etmektedir (Lin, 2008: 12-18).

Gömülü kaynakları daha iyi şekilde harekete geçirebilen bireyler, amaçlarına yönelik eylemlerde daha iyi sonuçlar elde etmektedirler (Lin vd., 2008: 59). Sosyal sermaye kavramı sosyal destek, sosyal bütünleşme, değer ve normları içine alan kapsamlı bir sosyal olgudur. Sosyal ağların nedeninin sosyal sermaye olduğu iddia edilmektedir.

² Burada belirtilen sosyal gömülülük, Türkçe yazında sosyal yerleşiklik adıyla da çevrilmiştir. Sosyal sermayenin ihtiyacı olduğu ilişkilere uzun süreli yatırımı daha belirgin şekilde nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. Başka bir deyişle, uzun süre, sonuç veya getiri vermeyecek, fakat zamanla yüzeye çıkacak olan sosyal sermaye, ilişkilerde gömülüdür. Sosyal gömülülük, herhangi bir işle ilgili işlemlerde sosyal ilişki kalıplarına rastlanması durumudur. Sosyal ağlara gömülü olan örgütlerde, ilişkiler sadece iktisadi amaçla kurulmamaktadır. Gerçek hayatta bir işletme, ekonomik hayatta tanıdıkları başka bir işletmeyle iş yapmayı tercih etmektedir. Serbest piyasa koşullarında dahi işletmeler kaynak teminini rasyonel tercihlerden ziyade, sosyal gömülülük esasına dayanarak yapmaktadırlar (Kilduff & Tsai, 2003: 26). Döğertlioğlu'na göre gömülülük, rekabet avantajı yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu avantajın sürekliliği sosyal sermayenin gücü ile ilişkilendirilmektedir. Gömülülük, oportünizmin kırılması ve güvenin sağlanmasında sosyal ilişkilerin rolü ve yapısını vurgulamaktadır. Ekonomik amaçlı her işlemde diğer bilinmeyen aktörlerden ziyade tanıdıklarla iş yapma tercih edilmektedir (Döğertlioğlu, 2005: 36-38).

Bu yüzden sosyal ağlar, bireyleri ve sosyal yapıları birbirine bağlayan eylemlerle, yapısal sınırlamalar arasında kavramsal bir bağ kurmaktadır. Aynı zamanda sosyal ağlar, mikro ve makro düzeylerin kaynaşmasını, ilişkisel ve kolektif süreçlerin ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. Sosyal ağların yapısal özellikleri ve ağlardaki gömülü kaynaklar sosyal sermayenin tamamlayıcı öğeleridir (Lin vd., 2008: viii-x). Lin'e göre sosyal sermayeye işlevsel bir anlam yükleyen Coleman'ın tanımında ise sadece bireye ve gruba fayda sağlayan ilişkileri sosyal sermaye olarak sınıflandırmak ve kavramı sosyal-yapısal bir kaynak olarak görmek eksik bir yaklaşım olacaktır (Lin, 2008: 11). Bir başka deyişle sosyal sermaye, birey ya da grup faydalanmasına bakılmaksızın ilişkiler olduğu sürece mevcuttur.

Bireyler kazanç sağlamak amacıyla etkileşim ve ağ faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu kazançlar ağlarda dört farklı şekilde bulunmaktadır. İlk olarak, ağlar bireylerin çıkarlarına yönelik bilgi akışını kolaylaştırmaktadır. Serbest piyasa koşullarında bilginin asimetrik olma özelliği, belli stratejik konumdaki bireylere fırsatlar sunmaktadır. İkinci olarak, bireyin bağları diğer aktörler üzerindeki etkisini arttırmaktadır. Örgütlerin karar almalarında, stratejik konum ve pozisyon nedeniyle bazı bağların daha değerli kaynaklara sahip oldukları için daha güçlü oldukları bilinmektedir. Üçüncü olarak ilişkiler, bireylere örgütte sosyal istişare gücünü sağlamaktadır. Dördüncü olarak, sosyal ilişkiler bireyin kimliğini ve tanınırlığını arttırmaktadır. İlişkiler bireye kaynaklar üzerinde talepte bulunması olanağını sağlamaktadır. Bu dört açıklama esasında sosyal sermayeyi diğer sermaye türlerinden de ayırtıran özelliklerdir (Lin, 2008: 7).

Lin'e göre sosyal sermayeyi oluşturan üç kaynak bulunmaktadır. Bunlar; yapısal konumun gücü, ağ konumu (ya da zayıf veya güçlü bağların gücü) ve aktörün eylem ve davranışlarının amacıdır. Yapısal konumda, aktörün sosyal tabakalaşma hiyerarşisi içerisindeki yeri ve diğer tabakalarla iletişimi bulunmaktadır. Ağ konumunda, aktörün ağdaki konumunun kapalılık, açıklık veya köprü olma gibi özelliklerine göre değerlendirilmesi yer almaktadır. Bireyin ağdaki konumu kaynaklara erişebilirliği etkilemektedir. Bu yüzden konum, sosyal sermaye açıklamasında kilit bir olgu haline gelmektedir. Konumla beraber bireyin sahip olduğu ağ ve bağ kaynakları da önemli bir parçadır. Başka bir deyişle, sadece ağdaki konum değil bireyin sahip olduğu doğrudan ve dolaylı bağlar ile ağın sahip olduğu kaynakların niteliği de sosyal sermayeyi belirlemektedir. Aktörün eylem ve amaçları ise aktör davranışlarının amaç veya

araçlarına odaklanmaktadır. Lin dayanışmacı sosyal sermayenin, fiziki varlığın korunması, akıl sağlığının korunması, hayattan tatmin olma getirilerine dikkatleri çekmektedir. Bu getirilerin her biri başlı başına bir amaçtır. Aracı sosyal sermayenin getirileri ise ekonomik fayda (varlık kazancı), siyasi fayda (iktidar kazancı), sosyal fayda (itibar kazancı) şeklindeki getirilerdir. Bu getirilerin her biri de araçtır (Lin, 2008:17-22; Öztaş, 2015: 178-183).

Lin, dayanışmacı sosyal sermaye olarak tanımladığı Coleman'ın ağ kapalılığı kuramından ve aracı sosyal sermaye olarak tanımladığı Burt'ın yapısal boşluk kuramından bahsetmektedir. Dayanışmacı sosyal sermaye, türdeşlik ilkesine dayanan güçlü bağlardan oluşmaktadır. Aracı sosyal sermaye, farklı sosyal ve kültürel geçmişlerden gelen aktörlerin arasındaki zayıf bağlarla sağlanmaktadır. Her iki kuramın aynı anda farklı miktarlarda bütün ağlarda yer aldığı ifade edilmektedir. Dayanışmacı sosyal sermaye kaynakların korunmasında, aracı sosyal sermaye ise yeni kaynaklara erişimde daha belirleyicidir. Aktörün başarısı, ağdaki konumuna bağlı olarak kaynaklara erişim ve kaynakları harekete geçirebilme becerisine dayanmaktadır.

Lin'e göre ağdaki konum, koşulsuz şartsız kaynağa erişimi sağlamamakta, fakat kaynaklara erişimi kolaylaştırmaktadır. Bu yüzden bir ağdaki konum sosyal sermaye getirileri açısından ikiye ayrılmıştır. İlki, aracı sosyal sermaye ile yeni kaynakların edinilmesidir. İkincisi ise dayanışmacı sosyal sermaye ile var olan kaynakların korunmasıdır. Bu ayrım, sosyal sermaye açısından ağ konumunun dışsal değişken olduğu kabul edilmektedir. Ancak gömülü kaynaklara erişebilmenin gereklerinden biri olarak görülmektedir. Gömülü kaynakların ölçütü ağ kaynaklarıdır. Gömülü kaynakların göstergeleri ise ağdaki kaynak çeşitliliği, kaynakların nitelikleri ve bağlantılardan gelen kaynakların kompozisyonudur. Ağ konumunun ölçütü bağlantılı olunan aktörlerin statüleri, köprülerin varlığı ve bağlantının gücüdür. Ağ konumunun göstergeleri, bağlantının mesleği ve gücü, yapısal boşluk ve kısıtlar, ağ köprüleri ve yoğunluk ile karşılıklılık ve etkileşimdir (Lin vd., 2008: 12-15).

Toplumda ağlara erişim eşitsiz bir şekilde dağılmaktadır. Toplumdaki eşitsizlik sosyal sermayenin eşitsizliğine yol açmaktadır (Field, 2006: 105). Başka bir deyişle, toplumda ayrıcalıklı konumda olanlar sosyal sermayeden daha çok faydalanarak çıkarlarını maksimize etmektedirler. Sosyal sermaye kuramının, bireye olumsuz sonuçlar doğuran etkileri de bulunmaktadır. Ağlar, toplum ve aktörler açısından olumsuz yayılma

etkisiyle istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir (Field, 2006: 103). Coleman ağ kapalılığı kuramında sosyal sermayeyi iyimser şekilde tasvir etmektedir. Çünkü yazar için ilişkiler sonucu ortaya çıkan norm ve yaptırımlar, genelde aktörün iyiliğini gözetmektedir. Fakat negatif dışsallıklara yönelik az sayıdaki çalışmalar, grup dışında kalanların dışlanması, grup içindekilerden aşırı talep veya beklenti oluşması, kişisel özgürlüklerin sınırlandırılması ve normların düşmesi gibi sonuçlara dikkatleri çekmektedir (Portes, 2000a: 56-58).

Tablo 2: Sosyal Sermaye Düşünürlerinin Bakış Açılarının Karşılaştırılması

	Çalışma Kapsamı	Sosyal Sermaye Getirisi	Sosyal Sermaye Türü	Güven Unsuru	Özellikler
Bourdieu	Teorik	Sınıfsal			-Marksist bakış açısı -Egemen sınıfın elinde
Coleman	Görgül	Bireysel	Dayanışmacı	Kurucu Unsur	-Ağ Kapalılığı Kuramı -Birey ve ağlar merkezde -Dezavantajlı gruplar
Burt	Görgül	Bireysel	Aracı	Tali Unsur	-Yapısal Boşluk Kuramı -Birey ve ağlar merkezde
Putnam	Görgül	Kolektif	Dayanışmacı	Kurucu Unsur	-Ulusal bir özellik -Toplum merkezde
Portes	Teorik	Bireysel			-Kavramsal esneme sorunu
Lin	Teorik ve Görgül	Bireysel ve Kolektif	Dayanışmacı ve Aracı	Kurucu ve Tali Unsur	-Kurumsallaşma & farklı görüşlerin birleştirilmesi -Birey ve ağlar merkezde

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Bu bölümde sosyal sermayenin gelişimine katkıda bulunan düşünürlerin bakış açıları açıklanmış ve karşılaştırmalı olarak tartışmalara yer verilmiştir. Bahsedilen bütün düşünürlerin ana fikirleri ve özellikleri yukarıdaki tabloda özetlenmiştir. Sosyal sermayenin tarihsel gelişiminde de düşünürlerin bireysel ve kolektif olma özelliklerine göre ayrıldıkları gözlemlenmektedir. Coleman ve Burt daha ziyade sosyal sermayenin bireyselliğini temsil ederken, Bourdieu ve Putnam ise toplumsal getirilere odaklanarak sosyal sermayenin kolektif yönünü temsil etmişlerdir. Bourdieu kuramsal çalışmalarında sosyal sermaye konusunda Marksist bir bakış açısını benimseyerek, elit sınıfın bir özelliği olarak tanımlamıştır. Güven unsuru yer almadığı için sosyal sermaye türü de tespit edilememiştir.

Coleman saha uygulamaları ile sosyal sermayeyi tanımlamış ve bir sınıfın egemenliğinden kurtararak toplumun bütün kesimlerinin sosyal sermayeye sahip

olabileceğini kanıtlamıştır. Eğitim çağındaki çocuk, veli ve öğretmenlerin ağlarını inceleyen yazar sosyal sermayeyi olumlu yönleriyle yorumlamıştır. Düşünürü göre bu sermaye türü toplumsal bozulmaya yönelik önemli bir düzeltici görevi görmektedir. Coleman çalışmalarında sosyal sermaye ile ağları harmanlayabilmiştir. Sosyal sermayenin bireysel getirilerine odaklanan düşünür açısından güven dayanışmacı sosyal sermayenin oluşmasına neden olan önkoşuldur. Aynı zamanda ağ kapalılığı kuramını da yazına kazandırmıştır. Burt ile Coleman arasında benzerlikler bulunmaktadır. Burt da sosyal sermaye konusunu görgül araştırmalarla çalışmıştır. Sosyal sermayeyi ağlarda inceleyerek özellikle aktörün ağdaki yapısal konumundan kaynaklanan avantajlarını tespit etmiştir. Şirketler ve örgütleri araştırma kitlesi olarak ele alan yazar açısından sosyal sermaye bireysel getirileri olan bir sermaye türüdür. Aracı sosyal sermayenin temsilcisi olduğu için güven ilişkiler sonucu elde edilen tali bir unsurdur. Görgül çalışmalar ile ağlar ve sosyal sermayede yapısal boşluk kuramını yazına kazandırmıştır. Böylece herhangi bir ağda birden fazla kilit aktör ve konumunun bulunabileceğini ispat etmiştir.

Putnam alandaki en tanınan düşünürlerden biri olarak, sosyal sermayeyi en geniş kapsamıyla ele almış ve tüm toplumlara mal etmiştir. Putnam'a göre sosyal sermaye makro bir kavramdır. Demokrasi ve refah sorunlarının temelinde sosyal sermaye eksikliği bulunmaktadır. Sosyal sermaye kolektif bir getiri olarak tanımlanmış, güven sosyal sermayenin yaratılmasında temel önkoşul olarak kabul edilmiş ve bu sebeple çalışmalarında dayanışmacı sosyal sermaye baskın hale gelmiştir. Portes özellikle Putnam'ın uygulamalarına eleştirel yaklaşarak epistemolojik tartışmalarla sosyal sermaye yazınına katkıda bulunmuştur. Kuramsal çalışmalarla sosyal sermayenin mikro düzeyde incelenebilecek bireysel özellikleri ağır basan bir kavram olarak tanımlamıştır. Bu sebeple toplumların niteliği haline getirilen makro sosyal sermaye incelemelerinin kavramsal bir esnemeye neden olacağını ifade etmiştir. Portes'de de güven unsuruna vurgu yapılmadığı için hangi sermaye türünün temsilcisi olduğu tespit edilememiştir.

Son olarak Lin, sosyal sermayeyi hem kuramsal hem de görgül olarak çalışmıştır. Lin'in çalışmaları erken dönem düşünürlerinden ayrılmaktadır. Yazar farklı görüşleri birleştirip sınıflandırarak sosyal sermayenin kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur. Lin her iki sosyal sermaye türünü de benimsemiştir. Bu durum sosyal sermayede güven unsuru ve getirilerine de bütüncül bir yaklaşım geliştirmesini sağlamıştır.

Sosyal sermayenin tek bir tanımının bulunmaması ve ilişkiler ağındaki çeşitli faktörlere bağlı olarak farklı türlerin keşfedilmesine yardımcı olmuştur. Başka bir ifadeyle, sosyal sermayesi zengin bireylerin ve ağ ilişkilerinin sadece yoğun ve güçlü bağların bulunduğu, aynı zamanda güven unsurunun asli gerekli koşul olduğu durumlarda elde edilmediği görülmüştür. Bu durum aracı sosyal sermaye ile açıklanmış ve esasında zayıf bağlar, düşük yoğunluk ve güven unsurunun belirleyici olmadığı durumlarda da sosyal sermayenin elde edilebileceği savunulmuştur. Ayrıca sosyal sermaye, ağ kapalılığı kuramı ve yapısal boşluk kuramı gibi destekleyici kuramların da doğmasına katkıda bulunmuştur.

2.1.2. Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin iki türü dayanışmacı ve aracı sosyal sermayedir. Bu ayrımın temelinde, yine sosyal sermayenin kolektif ve bireysel getiri farklılıkları yer almaktadır. Dayanışmacı sosyal sermaye, Coleman'da açıkça bellidir. Dayanışmacı sosyal sermaye için gerekli olan koşullar, ağ kapalılığı, yüksek yoğunluk ve güçlü bağlardır. Ağ kapalılığı, güçlü bağlar ve yüksek yoğunluklu ağların sosyal sermaye için gerekli olduğu, bu ağlarda yer alanların sosyal sermaye yönünden zengin oldukları düşünülmektedir. Güçlü ve yoğun ilişkiler, dayanışmacı sosyal sermayenin güven unsuruna daha fazla önem vermesine neden olmaktadır. Ağ araştırmalarında yoğunluk ve aradalık merkeziliği haricindeki bütün merkezilik ölçümleri dayanışmacı sosyal sermayeyi tespit etmede kullanılmaktadır.

Bireysel getirilere odaklanan aracı sosyal sermayede aktör konumu avantajları belirlemektedir. Başka bir deyişle, ağlarda köprü konumunda yer alanlar ağdaki konumlarından dolayı daha fazla sosyal sermayeye sahip olmaktadır. Aracı sosyal sermayede gerekli önkoşullar, yapısal boşluk, köprü rolünde aktörler ve zayıf bağların varlığıdır. Aracı sosyal sermaye Burt'ta tamamıyla yapısal konumdan dolayı, Granovetter'de bağın niteliğinden dolayı avantaj sağlamaktadır. Aracı sosyal sermayede güven unsuru çok fazla işlenmemektedir. Sıkı ve güçlü ilişkilerin aksine, zayıf ve tanıdık bağlarla genişletilmiş ağlar teşvik edilmektedir. Bu sermaye türü, ağ araştırmalarında aradalık merkeziliği ölçümleri ile tespit edilmektedir.

Sosyal sermaye ile ilgili yazında yer alan eserlerin çoğu, sosyal sermayeyi sadece dayanışmacı sosyal sermaye olarak yorumlamaktadır. Bu iki türün ayrımına yer

vermeden tek sermaye türünün dayanışmacı sosyal sermaye olduğu kanısı yaygındır. Değerli olan bağların güven temelinde güçlü ve yoğun bağlarla sağlandığı yanlışlığına düşülmektedir. Ayrıca, bu sermaye türünün yazında baskın olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Esasında bu sınıflandırma, ağ kapalılığını bir fırsat olarak gören Coleman ile yapısal boşlukları inceleyen Burt arasındaki bakış açısı farklılığına dayanmaktadır. Coleman dayanışmacı sosyal sermaye, Burt aracı sosyal sermaye temsilcileridir. Aracı sosyal sermaye, zayıf bağların fazla olduğu açık ağ yapılarında gözlemlenmektedir. Dayanışmacı sosyal sermaye, güçlü bağların ağırlıkta olduğu yoğun ağ yapılarında yer almaktadır (Prell, 2012: 46). Aracı sosyal sermaye dışsal ilişkilere bakarken, dayanışmacı sosyal sermaye grup içindeki ilişkilere odaklanmaktadır (Adler ve Kwon, 2002: 19-23).

Her iki kuram da farklı bakış açıları ile farklı gerçeklikleri ifade etmektedir. Coleman'a göre, aktörün bağlantısı olduğu aktörlerin de birbirleriyle bağlı olması, aktörün kendisinin sosyal sermayesine katkıda bulunması anlamına gelmektedir. Burt'ın yapısal boşluk kuramında ise bu ilişki, aktörün kendisinin davranışını sınırlayan ve sosyal sermayesine katkıda bulunmayan bir durumdur. Bu farklılığın kaynağı, her iki kuramın uygulamadan ortaya çıkması ve uygulamaların niteliğine dayanmaktadır. Coleman okul çağındaki çocukların ebeveynleri, öğretmenleri ve diğer veliler ile yoğun ve güçlü ilişkilerinin bulunmasının çocukların eğitimi açısından önemli olduğunu tespit etmiştir. Böylece çocuğun kötü davranışları kontrol altına alınıp sınırlandırılabilir. Fakat Burt çalışmasında, şirketlerin yoğun ilişkiler nedeniyle birbirlerini kısıtladıklarını gözlemlemiştir. Bu yüzden tekrar eden bilgilerin ve yoğun ilişkilerin sosyal sermayeye bir katkısı bulunmamaktadır (Borgatti ve Kidwell-Lopez, 2012: 42-43). Coleman'da savunmasız ve çevresel etkilere duyarlı çocukların kötü alışkanlıklarından korunması yoğun ilişkilere bağlı iken, Burt'da şirketlerin yenilikçi ve yaratıcı fikirleri sadece grup dışından elde edebileceği vurgulanmaktadır.

Burt'ın kuramında aktörlerin yapısal boşluklardaki aracılık görevi arttıkça, o aktörün aracı sosyal sermayesi de artmaktadır. Aracı sosyal sermayesi yüksek olan bu aktörler daha avantajlı hale gelmektedirler (Burt, 2000: 353). Fakat çalışmalar, yapısal boşluklarda yer alan aktörlerin daha fazla stres ve baskıya maruz kaldıklarını kanıtlamıştır (Krackhardt, 1992). Aynı zamanda aracı sosyal sermaye sürdürülebilirlik göstermemektedir. Köprü rolündeki aktörlerin meşruluğu da önemli bir etkidir.

Meşruluğu olmayan bu aktörlerin gruptan dışlanma riski bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bir örgütte herhangi bir bileşene ait olmadan hareket edebilme oldukça zordur. Nitekim ağ çalışmalarında ilk yılda köprü rolünde olan ve yapısal boşlukları dolduran kilit aktörlerin, ikinci yılda sadece %10'unun pozisyonlarını koruduğu tespit edilmiştir. Bu aktörlerin, pozisyonlarını koruyabilmek için sürekli olarak yeni yapısal boşluklar bulmaları gerekmektedir. Sadece köprü pozisyonu meşru olan aktörlerin bu boşluğu doldurabileceği, aksi takdirde bu kişilerin alt gruplar tarafından cezalandırılacağı ifade edilmektedir (Burt, 2002: 333-334; Burt, 2000: 356- 357). Ayrıca yapısal boşluk kuramında bağların niteliği gündeme geldiği için göreceliğin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu hangi bağların veya niteliklerin zayıf olarak kabul edilebileceği ile ilgili kaygılardır. Kuramın göreceliği ve yapısal boşlukların avantajları da toplum ve kültürle göre değişebilmektedir. Sonraki bölümlerde değinileceği gibi, kolektif kültürlerde ve özellikle Doğu toplumlarında köprü rolünde olan aktörlere şüpheyile yaklaşılabilmektedir. Dolayısıyla bireyler açısından köprü rolünde ilişkiler tesis etme faydadan ziyade zararlar sonuçlanabilmekte, bireylerin gruplarda itibar ve güvenlerinin meşruluğunun sorgulanmasına neden olabilmektedir.

Ağ yaklaşımındaki merkezilik ölçütleri, sosyal sermaye ve yapısal boşluk tartışmalarını içermektedir (Kilduff ve Tsai, 2003: 26-30). Dayanışmacı sosyal sermaye derece merkeziliği ölçütü ile belirlenirken, aracı sosyal sermaye aradalık merkeziliği ölçütü ile tespit edilmektedir. Uygulama aşamasında derece merkeziliği, aktörün güç ve saygınlığını tespit etmede kullanılmaktadır. Aradalık merkeziliği ise yapısal boşlukları dolduran köprü rolündeki aracı sosyal sermayeyi belirlemede kullanılmaktadır. Saha uygulamasında, ağlardaki dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksek olan kilit aktörler tespit edilmektedir.

Klasik çalışmalardan günümüze yazında dayanışmacı sosyal sermaye kuram ve uygulamada baskınlığını sürdürmüştür. Aynı şekilde yazında çoğunlukla sosyal sermayenin olumlu tarafları çalışma konusu olmuştur. Fakat sosyal sermayenin zararları veya karanlık tarafı ihmal edilmiştir. Coleman ağ kapalılığı kuramında sosyal sermayeyi iyimser şekilde tasvir etmektedir. Çünkü düşünür için ilişkiler sonucu ortaya çıkan norm ve yaptırımlar, genelde bireyin iyiliğini gözetmektedir. Fakat olumsuz dışsallıklara yönelik az sayıdaki çalışmalar, grup dışında kalanların dışlanması, grup içindekilerden

aşırı talep veya beklenti oluşması, kişisel özgürlüklerin sınırlandırılması ve normların düşmesi gibi sonuçlara dikkatleri çekmektedir (Portes, 2000a: 56-58).

Dayanışmacı sosyal sermayede grup içi dayanışmanın çok yüksek olması, bireylerin özgür iradelerinin kısıtlanması riskini de beraberinde getirmektedir. Birey gruptan tecrit edilme tehdidiyle özgürlüğünü kısıtlamayı tercih edebilmektedir. Fakat tehlikeli dış dünyadan korunma güdüsüyle özgürlüklerini feda eden bireyler, bu davranışı hayatta kalma stratejisi olarak değerlendirebilirler. Sosyal sermayenin olumsuz etkileri, terör grupları ve mafya ilişkileri gibi vakalarda da gözlemlenmektedir (Field, 2006: 101-129). Aracı sosyal sermayede ise aktörler köprü rolünü ve sahip oldukları bilgiyi kötü amaçlar için kullanabilirler. Yasal veya etik olmayan yollarla bu bilgiyi çalabilirler. Örnek olarak bilgi ve teknoloji yoğun firmalar arası uzmanların transferleri ile bilginin asıl sahibinden rakibine aktarılması gösterilebilir.

Sosyal sermaye ve ilişkiler nefret gruplarının doğmasına neden olmakta ve doğuştan bürokrasiyi yarattığı ifade edilmektedir. Bu olumsuzluklar nedeniyle diğer sermaye türlerinden ayrıldığı düşünülmektedir. Fakat bu olumsuz sonuçlar, bir sermaye türü olması gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü fiziki ve beşeri sermayeler de kötüye kullanıldıklarında, birey ve toplumların zararına sonuçlar doğurabilmektedir. Bu yüzden, sosyal sermayenin diğer sermaye türlerinden daha az faydasının olduğunu savunmak yersizdir. Sosyal sermayenin zararlarına yönelik yapılan bu eleştirilerin temel nedeninin olumsuz dışsallıklarının etkisinin olduğu düşünülmektedir. Olumsuz dışsallıkların diğer sermaye türlerine göre yüksek olduğu gerçeği de kabul edilmektedir. Çünkü grup içinde yaratılan dayanışmanın bedeli, grup dışı bireylere düşmanca davranışlar sergilemeye neden olabilmektedir. Düşmanca davranışlar daha kitlesel bir zarar anlamına gelmektedir (Fukuyama, 2001: 8).

2.1.3. Sosyal Sermayede Güven Unsuru

Sosyal sermaye ile güven arasındaki ilişki, alandaki en tartışmalı konulardan biridir. Yazında güven unsurunun sosyal sermaye açısından önkoşul, neden veya sonuç olmasına göre farklı görüşler yer almaktadır. Tartışmaların temeli dayanışmacı ve aracı sosyal sermaye ile kişisel ve genelleşmiş güven ayırımına dayanmaktadır. Bu yüzden, sosyal sermaye bağlamında güven unsurunun tartışılması ve çalışmanın konumunun belirlenmesi uygun olacaktır.

Field'a göre güven, sosyal sermayenin bir tamamlayıcısı değil, bir sonuç veya bağımsız değişkendir (Field, 2006: 89-91). Dayanışmacı sosyal sermayede güven bir kurucu unsur iken aracı sosyal sermayede tali bir unsur olarak görülmektedir.

Sosyal sermayenin kamusal mal olma özelliği, güven, işbirliği ve dayanışma gibi soyut değerlerle ifade edilmesine neden olmaktadır. Ülkeler açısından sosyal sermaye eksikliği, bu değerlerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Altay, 2007: 340). Güven, temel bileşen olarak sosyal sermayenin varlığı için gerekli koşuldur. Sosyal sermaye, sosyal birleşme, ekonomik etkinlik ve demokratik istikrarın temel koşuludur (Newton, 2001: 202). Sosyal sermayenin dayanışmacı türünü esas alan bu düşüncelerde kolektif getiriler ağır basmaktadır.

Sosyal sermayenin kamusal yönü, toplumsal varlıkların soyut varlıklarla ifadesi olup daha çok çıktılarıyla ölçülmektedir. Bazı yazarlar tarafından önkoşul olan güven, bazıları tarafından da yan olgu ve çıktı olarak görülmektedir. Fukuyama'ya göre sosyal sermayeyi tanımlamada kullanılan güven, ağlar veya sivil toplum gibi kavramların sosyal sermayenin yan olguları olduğunu belirtmektedir (Fukuyama, 2001: 7). Sosyal sermayenin bu yan olguları eylem ve davranışlar sonucunda ortaya çıkmaktadır (Altay, 2007: 338).

Fukuyama ise bir adım daha ileri giderek sosyal sermayeyi, toplumda güvenin hüküm sürmesinden doğan bir kapasite olarak tanımlamaktadır (Fukuyama, 1995: 26'dan aktaran Field, 2006: 88). Güven, sosyal ve ekonomik işlemleri kolaylaştıran bir unsur olarak görülmektedir. Adler ve Kwon'a göre güven, sosyal sermayenin hem kaynağı hem de etkisidir. Başka bir deyişle, neden sonuç ilişkisinden ziyade güven ve sosyal sermaye birbirlerini pekiştirmektedir (Adler ve Kwon, 2000: 101). Güvenin yokluğu veya eksikliği maliyetleri arttırmakta, iş görme sürelerini uzatarak daha bürokratik bir ortama zemin hazırlamaktadır. Güven, ağlarda özellikle bilgi gibi maddi olmayan ve kısmen zımni varlıklara ulaşmayı sağlayan önemli bir ögedir. Aktörler arasında güvene dayalı güçlü bağların oluşmasında, uzun süren etkileşim, geçmişte birlikte gerçekleştirilen ilişkiler, aynı sosyal ve fiziksel ortamı paylaşma, bireylerin belirli gruplarda yer alarak sosyal kimliklerini geliştirme eğilimleri de güçlü sosyal ağların kurulmasını pekiştiren etmenler olarak kabul edilmektedir. Güçlü bağların temelinde güven mekanizması yatmaktadır (Sözen ve Gürbüz, 2015: 326). Coleman ve Putnam'a göre güven unsuru sosyal sermayenin kilit ögesidir (Field, 2006: 88). Coleman'ın dayanışmacı sosyal sermaye

anlayışında, aktörler arası sık iletişim bulunmaktadır. Ortak davranış normları, karşılıklı beklentiler yer almaktadır. Bu ilişkilerde düzenli ve sık görüşme ve davranış normları güven ortamının oluşturulmasını sağlamaktadır (Coleman, 1988: 98). Coleman çalışmalarında mikro düzeyde sosyal sermaye konusunu incelediği için esasında stratejik/kişisel güvenden bahsetmektedir. Bu güven ağlardaki ilişkilerin güçlü ve yoğun olmasına, böylece ağ kapalılığına yardımcı olmaktadır. Yazar açısından dayanışmacı sosyal sermaye, güvenin inşasını gerekli kılmaktadır. Güven sayesinde sosyal sermaye oluşmaktadır. Putnam'da ise daha çok ulusal (makro) düzeyde yapılan çalışmalarda genelleşmiş güven hissedilmektedir. Yüksek güven endeksine sahip toplumlar, sosyal sermaye açısından zengindir. Yazar da dayanışmacı sosyal sermayenin savunucularından olduğu için güven, sosyal sermaye birikiminin asli unsurudur.

Adler ve Kwon'a göre sosyal sermayenin ilişkilere olan vurgusu, sosyal ilişkilerin tanımlanmasını gerektirmektedir. Sosyal yapıda farklı ilişki türlerinin doğmasına sebep olan üç boyut bulunmaktadır. Bunlar, para karşılığı ürün ve hizmet değişimine dayanan *piyasa ilişkileri*, maddi ve manevi güvenlik için otoriteye itaate dayanan *hiyerarşik ilişkiler* ile ayrıcalık ve hibelerin değiştiği *sosyal ilişkiler*dir. Bu boyutlardan sonuncusu olan sosyal ilişkiler sosyal sermayenin dayandığı sosyal yapıyı oluşturmaktadır (Adler ve Kwon, 2002: 18). Gerçek hayatta bütün örgütler bu üç boyutun çeşitli oranlarda karışımını sergilemektedirler. Marks, sınıfsal düşmanca ilişkileri; Weber, güvene şüpheli yaklaşımı savunmaktadır. Bilgi çağında fiyat ve otoriteye kıyasla güvenin daha etkili olduğu belirtilmektedir. Fakat bu güven unsuru çağımızda klasik anlamda kör güvenden ziyade karşılıklı diyalog ile meşrulaştırılan *yansıtıcı güvene* dayanmakta ve ilişkilerin ana eşgüdüm mekanizması olarak işlemektedir (Adler, 2001: 215, 221)

Örgüt çalışmalarında güven, genel idari bir ilke kabul edilmektedir. Güven denetim, işlem maliyetleri ve fırsatçılığı azaltarak genel idareye katkıda bulunan bir eşgüdüm mekanizması olarak görülmektedir. Belli bir sektörde bulunan kurumsal şirketlerin 47 yöneticisine uygulanan bir araştırmada kişiler arası güvenin örgütlerde güven ilişkilerinin kurulmasındaki etkilerine odaklanmıştır. Çalışma bilişsel ve gerçek güven arasındaki farkların araştırılması gerektiğini savunarak, yöneticiler tarafından beyan edilen güvenin daha hiyerarşik bir yapı sergilediğini göstermiştir. Genel güvenin psikolojik ve öznel güvenden kaynaklandığı tespit edilmiştir (Lusher vd., 2012). Bu

çalışma kişisel ve genelleşmiş güven arasında olumlu bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir.

Sosyal sermayede güven unsurunun konumu da tartışmalara neden olmuştur. Tartışmaların temelinde sosyal sermayenin hangi bakış açısından yorumlanıp tanımlandığı yer almaktadır. Dayanışmacı sosyal sermayede kaçınılmaz kurucu unsur iken aracı sosyal sermayede bireylerin ikili ilişkilerinde asgari müşterekte kabul gören güven yeterlidir. Ayrıca sosyal sermayenin toplumda yansımaları uygulamada Batı ve Doğu kültürleri ayırımına neden olmuştur. Farklı kültürlerde dayanışmacı ve aracı sosyal sermayenin araç veya amaç olarak farklılaşabildiği görülmektedir. Aynı zamanda sosyal sermayenin ekonomik işlemlerde konumundan kaynaklanan yaşamsallığı da değişiklik göstermektedir.

2.1.4. Sosyal Sermayenin Göreceliği

Sosyal sermaye ve ağların önemi, toplum ve kültüre göre değişkenlik göstermektedir. Kültürel görecelik ekonomik ve sosyal aktörlerin ilişkilere atfettiği değeri etkileyebilmektedir. Örneğin, bireysellik ve rekabetin görüldüğü Batı toplumlarında, ekonomide teknik koşullara uyum sağlama yeterli görülebilmektedir. Ekonomik ilişkilerde sosyal ilişkilerin belirleyiciliğinin göreceli olarak az olması beklenmektedir (Hammond ve Glenn, 2004: 24, 28). Günümüzde Batı toplumunun piyasa işleyişi ve bireyin bu mekanizmadaki rolünü incelerken neoklasik kuramları kullandığı kabul edilmektedir. Bireyin objektif değerleri piyasa işleyişinde evrensel gerçek olarak yansıtılmaktadır. İdealde ekonomik faaliyetlerin asosyal kavramsallaştırılmasına dayanan bu model, sosyal ilişkilerin önemli olmadığını varsaymaktadır (Biggart ve Hamilton, 1992: 473-488; Daft, 2015: 156). Özellikle Batı ekonomisinin tarihsel gelişimini temel alan değerlendirmelerde, modern dönem öncesi toplumlarda, ekonomik hayatta akrabalık ve aile gibi güçlü sosyal bağların etkin olduğu düşünülmektedir. Fakat modern topluma geçişle birlikte, sosyal ve ekonomik alanın ayrıldığı, ekonomik anlamda özgür iradenin hâkim olduğu kabul edilmektedir. Modern dönem kapitalizm ile eşleştirilmektedir. Granovetter bu görüşün doğru olmadığını ancak modern öncesi dönemde güçlü, modern dönemde ise zayıf bağların ekonomik hayatı etkilediğini savunmaktadır. Başka bir deyişle, iki dönem arasında güçlü bağlardan zayıf bağlara yönelik gözlemlenmektedir. İlişkilerin her koşulda ekonomik işlemlerde yer alma nedenleri ise kabul görme, itibar ve

güç sahibi olma gibi maddi (parasal) olmayan güdülerle açıklanmaktadır (Granovetter, 1992: 27-28).

Topluluk (cemaat) hayatının nüfuz ettiği kültürlerde, ilişkilerin yoğunluğu, çeşitliliği ve niteliği artmaktadır. İlişkilerde bir bakıma zımni olarak kabul edilen oyunun kuralları karşılıklılık, güven, sadakat ve dayanışmadır. Topluluk hayatının baskın olduğu toplumlarda sosyal ilişkiler öncelikle aile ve akrabalara karşı duyulan duyarlılık ve sorumluluk bilinciyle gelişmektedir. İlişkiler, bireylerin hayatında önemli bir yer kaplamaktadır. İlişkilerin niteliği de toplumsal kültürün bir parçası haline gelmektedir.

Bireysellik ve rekabeti merkeze alan Batı toplumlarındaki ekonomik yapının ve örgüt yapısının evrensel olmadığı gerçeği Asya ekonomilerinin işleyişinde kanıtlanmıştır. Weberyen bürokratik örgüt modelinin insan faktörünün subjektif yönlerini bir tehdit olarak görmesi ve tarafsızlık ilkesini benimseme düşüncesi de geçersiz hale gelmektedir. Asya ekonomilerinin kalkınmaları Batı'nın evrensel gerçeğini çürütmüş, ekonomik aktörlerin yer aldığı ağlar ve ilişkilerin önemini kabul ettirmiştir (Scott, 1991: 193, 199). Asya ülkeleri Batı tarzı ekonomik kapitalizmin evrensel değil, ancak etnosentrik bir model olduğunu dolaylı yoldan kanıtlamıştır. Bu toplumlarda yoğun ve nitelikli ilişkilerin kurulup sürdürülmesi, ekonomik, sosyal ve siyasal ağların da önemini arttırmaktadır. Çin'de iş ilişkilerine yönelik yeme ve davet kültürü olan '*guanxi*', Japonya'da ilişkilerin kurulması ve teşvik edilmesini öngören '*kigyo sudan*', Güney Kore'de '*caebol*' ve Taiwan'da '*jitianqiye*' olarak adlandırılan ilişkiler ekonomik hayattaki sosyal ilişkilerin yerini göstermektedir. Bu ilişkilerin tümü ekonomik hayatı desteklemek amacıyla sosyal ilişkileri teşvik etmektedir. Ayrıca ekonomik işleyiş açısından önemli ve meşru görülmektedir. Asya özelinde bireyler her zaman süreklilik gösteren ilişkilerde yer almaktadır. Bu yüzden Batı'daki bireyselliğin kurumsallaşması kadar Asya'da da sosyal ilişkilerin kurumsallaşması doğaldır. Ayrıca bu durumun rasyonelliğin eksikliği olarak görülmemesi gerekmektedir (Biggart ve Hamilton, 1992: 472-475, 485).

Bir başka çarpıcı örnek de yapısal boşluk kuramının Doğu kültüründeki incelemelerinde görülmektedir. Asya kültürlerinde yapısal boşluk araştırmalarının, kültürel bağlamda olumsuz sonuçlar doğurabileceği görülmüştür. Xiao ve Tsui (2007), Çin'in toplumsal yapısı ve kültüründen dolayı, yapısal boşluğu dolduran aktörlerin olumsuz terimlerle nitelendirildiği ve diğer aktörler tarafından negatif algılandığı tespit etmiştir (Prell, 2012: 125).

Doğu kültüründe bir ortaklığın sona ermesi nadiren görülmektedir. Oysa rasyonelliğin egemen olduğu Batı kültürlerinde, iş fırsatlarının sürekli ortaya çıkması nedeniyle, ortaklıkların daha kolay sona erdiği bilinmektedir (Hammond ve Glenn, 2004: 24-25). Aynı şekilde ülkemizin tarihsel perspektifinde ekonomik ve sosyal hayatın merkezinde yer alan Ahi teşkilatı, ekonomik alanda güven ve itibarın tesis edilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Teşkilat, sosyal ağ ilişkilerinin ekonomik ve ticari hayatı yönlendirdiğinin bir kanıtıdır (Sözen ve Gürbüz, 2015: 324).

Ülkemizdeki toplumsal ve kültürel dinamiklerin de sosyal sermayenin göreceliği konusuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle bireysel yönleri ağır basan toplumlara nazaran ülkemizde ekonomik ve siyasal hayatta sosyal ilişkilerden etkilendiği sıklıkla dile getirilmektedir. Bu bakımdan sosyal sermaye çalışmalarına ve kuramın göreceliğini zenginleştirecek uygun bir atmosferin bulunduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca aracı sosyal sermayenin ülkemizdeki meşruluğu, işlevselliği, dezavantajları ve algılanmasına yönelik çalışmaların yazına özgün katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde ekonomik ve ticari hayattaki sosyal ilişkilerde güçlü bağlarla sağlanan dayanışmacı sosyal sermayeye uygun örneklerin olduğu düşünülmektedir. Ahilik teşkilatı bu örnekler arasında yer almaktadır.

Ülkemizdeki küçük esnaflar arasında da rekabetin yanı sıra dayanışmanın örnekleri bulunmaktadır. En basit örnekle, günlük hayatta coğrafyamızdaki herhangi bir çarşıda bir küçük esnafın müşterinin talep ettiği ürünü sağlayamaması durumunda, müşteriye hangi komşu dükkanlarda bu ürünü bulabileceği konusunda tavsiyeler verilmektedir. Bu olay bilimsel açıdan ilginç ve çalışmaya değer bir durumdur. Bu davranış şeklinin piyasa koşullarında rekabet ilkesine uymadığı ve kültürümüzden kaynaklandığı düşünülebilir. Çünkü bireysel Batı toplumlarında böyle bir davranışın gösterilmesi ihtimali göreceli olarak daha düşüktür. Benzer şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'nda toprakları genişletmenin ve orduyu güçlendirmenin bir yolu olarak devleti temsil eden siyasi elitler arasında evliliklerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu durumda evlilik gibi bir güçlü bağlarla sağlanan enformel ilişkiler aracılığıyla sosyal sermayeyi genişletme stratejisi olarak kabul edilebilir. Özellikle bu ilişkilerin bir devlet stratejisi olarak kullanılması dikkate değerdir. Arşiv çalışmalarıyla bu ilişkilerden doğan sosyal sermayelerin incelenmesinin özgün katkısı olacağı düşünülmektedir.

Pratikte, sosyal sermayeye ekonomik, sosyal ve yönetsel sorunların çözümünde kullanılabilecek bir reçete olarak bakmak uygun olmayacaktır. Ancak karşılaşılan zorluklarda sosyal sermayenin önemini ve konumunu tayin etmek daha kapsamlı ve etkili sonuçlara zemin hazırlayacaktır. Akademik yazında ise, sosyal sermayenin olumlu yönlerini ele alan çalışmalar çoğunluktadır. Ayrıca sosyal sermayenin dayanışmacı sosyal sermaye yönüne vurgu yapılmaktadır. Bu durum sosyal sermayenin olumsuz yönlerini ve/veya aracı sosyal sermayeyi konu alan çalışmaların yazına özgün katkılar sağlayacağını işaretidir.

2.2. Örgütlerde Sosyal Sermaye ve Enformel İlişkileri

Kavramada Ağların Rolü

Klasik örgüt kuramları, örgütlerin enformel yönünü reddederek en verimli örgüt tasarımları üzerinde çalışmışlardır (Reif vd., 1973: 390). Uzun yıllar boyunca göz ardı edilen ilişkilerin örgütler açısından önemi, ağ araştırmalarının örgütlere uygulanmasıyla canlılık kazanmıştır. Sosyal yapıyı konu alan bu çalışmalar, ağ analizi ile diğer kuramların birleşmesini sağlamıştır. Ağ analizinin farklı disiplinlerde kullanılması da yazını zenginleştirmiştir (Kilduff ve Tsai, 2003: 3). Hawthorne çalışmalarından başlayarak örgütlerde çalışanlar arası enformel ilişkilerin önemine vurgu yapılmaktadır. Bu bakış açısı, üst yöneticiler tarafından uygulanan örgütsel kültürün bir örgüt denetim mekanizması olmadığını, çalışanlar arasında doğan bir özellik olduğunu göstermiştir (Krackhardt ve Kilduff, 1990: 142-143).

Enformel ağları kavrama ve bu ağlara yönelik çözümler üretme, günümüz örgütlerinin en önemli zorluklarından biridir (Waldström, 2001: 38). Örgütlerin teşkilat şemaları ideal iletişim ilişkilerini göstermektedir. Örgütlerdeki formel iletişim yapıları istikrarı sağlamaktadır. Ancak rutin görevlerin yerine getirilmesinde daha az yapılandırılmış enformel ilişki ağları etkili olmaktadır. Bu sebeple ağ analizi, formel ve enformel yapılar arasındaki farklılıkları en etkili şekilde göstermektedir (Hancock ve Raeside, 2010: 256).

Örgütlerdeki enformel ağlar, metaforik olarak yaşayan bir canlının sinir sistemine benzetilmektedir. Örgütlerin formel yönü ise iskelet sistemine andırmaktadır. Kemiklerden oluşan iskelet sistemi güçlü ve katı iken, sinir sistemi kırılgan ve esnektir. İskelet belli bir dereceye kadar görülebilmektedir. Fakat sinir sistemi duygularla

hissedilmektedir (Krackhardt ve Hansen, 1993: 104). Bu benzetmede sinir sisteminin daha karmaşık olduğu bilinmektedir. Nitekim ağ çalışmaları da dikey ağ konularından ziyade çoğunlukla yatay karmaşıklıklarla ilgilenmektedir (Berry vd., 2004: 545). İki sistem olmadan bir canlıdan bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden iki sistem birarada incelenmelidir. Bir örgütün formel ve enformel yönleri arasındaki bağlantı, enformel ağların bir güç olarak kabul edilmesiyle kurulabilir (Waldström, 2001: 24). Toplumsal açıdan ağlar, bireylere kaynak sağlayan, kimlik oluşumuna katkıda bulunan, davranışları etkileyen ve bireylerle gruplar arasında bağ kuran yapılardır (Wellman ve Frank, 2008: 233). Ağ çalışmalarının temel varsayımı, bir aktörün ağ içindeki konumunun o aktörün sınırlılıkları ve fırsatlarını belirlediğidir. Ağlar bir düşünce olarak, sosyal sistemlerde sistemi oluşturan aktörler arası ilişkilere odaklanmaktadır (Borgatti vd., 2013: 1).

Örgütler formel teşkilat yapılanması ve enformel ilişkilerin bir arada analiz edilmesiyle daha kapsamlı incelenmektedir. Formel ve enformel yapının çeşitli oranlarda bir araya gelmesiyle, örgüt tarzı oluşturulmaktadır. İlişkiler ağı, aktör özellikleri ve örgütsel rollerle şekillenmektedir (DiMaggio, 1992: 131-132). Örgütlerde ağ ilişkilerine odaklanan çalışmaların çoğu, formel ağların yanı sıra, -hatta daha fazla oranda- enformel ilişkisel içeriklere dikkat etmektedir (De Lange vd., 2004: 355-356).

Barnard (1938: 123), örgütlerin formel ve enformel yönlerini bir arada inceleyen ilk yazarlardan biridir. Yazara göre enformel örgütler, bireyin bütünlüğünü korumakta, bir iletişim ve bütünleşme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden enformel ilişkilerin formel işleyiş açısından var olması gerekmektedir (Reif vd., 1973: 390).

Örgütlerde tanımlanmış ilişkiler, formel teşkilat şemalarından oluşmaktadır. Bu şemalar, görev ve sorumluluk resmîyetini, tarafsız ilişkilerin sağlandığı iş akışlarını koordinasyon ve kontrol hiyerarşisi içinde göstermektedir. Aynı zamanda hiyerarşik yapı, işin yapılması için kimin kimlerle etkileşim içinde olması gerektiğini tanımlar (Molina, 2006: 33-35'ten aktaran Tüzüntürk, 2012b: 3). Örgütlerde sosyal sermayeyi yönetebilmenin yollarından biri de sosyal yapıyı statüye göre tanımlayan kural ve prosedürlerin geliştirilmesidir. Böylece bireyler arası istikrarlı ilişkiler korunmaktadır (Leana ve Van Buren III, 1999: 545). Bürokrasi ve standart kurallar da örgütlerdeki ilişkilerin istikrarı açısından kullanılmaktadır. Fakat, sadece formel teşkilat şemaları, örgütsel işleyiş anlamada yeterli olamamaktadır. Başka bir deyişle, bir örgütteki

arkadaşlık, danışma ve güven gibi enformel ilişkiler de örgütsel sistemdeki sosyal süreçleri ve işleyişi etkileyebilmektedir.

Tablo 3: Formel ve Enformel Örgütler Arasındaki Farklar

UNSUR	ÖRGÜT	
	FORMEL	ENFORMEL
Amaç	Örgüt amaçları	Birey amaçları
Yapısal birimler	Ofis ve pozisyonlar	Bireysel roller
İletişim şekli	Resmi olarak bağlantılı ofisler aracılığıyla	Yakınlık: fiziksel, profesyonel, görev, sosyal ve formel
Güç	Meşru güç	Bireylerin ihtiyaçlarını tatmin etme kapasitesi
Denetim	Kurallar	Normlar
Hiyerarşi türü	Dikey	Yatay

Kaynak: Farris, 1979: 40.

Formel örgütlerin, uzun dönem karlılık gibi örgüt amaçları bulunmaktadır. Bireysel amaçlar ise örgütlerin enformel yönün yansıtmaktadır. Formel bir örgütteki yapısal birim ofis veya statülerdir. Örgütlerin enformel yapılarında bireysel roller yer almaktadır. Bireysel roller, tekrar eden eylemlerden oluşmaktadır ve tahmin edilen sonuçlara yol açmaktadır. Bireysel roller kişilerarası ilişkilerde yer almaktadır. Bilgi sağlama, çözüm üretme, fikir değerlendirmesi veya söylentileri yayma şekillerinde gerçekleşebilmektedir. Formel örgütlerde iletişimin temeli önceden tanımlanmış teşkilat şemalarına dayanmaktadır. Bu şemalar birimler arası iletişim kalıplarını göstermektedir. Enformel örgütlerde ise en az beş yakınlık türü bulunmaktadır. Bireyler fiziki olarak birbirlerine yakın olabilmektedir. Benzer uzmanlık alanlarından yakınlık sağlanabilmektedir. Bireylerin uzmanlık alanları aynı olmasa da görev tanımları dolayısıyla yakınlık görülebilmektedir. İş dışında sosyalleşen meslektaşların iş ortamında da enformel ilişkileri sürdürdükleri bilinmektedir. Aynı resmi örgütsel birimde yer alan bireyler arasında da enformel ilişkiler geliştirilebilmektedir. Formel yapılarda güç statü ve hiyerarşiden kaynaklanmaktadır. Ancak enformel yapılarda gücün kaynağı ikili ilişkilerdeki aktörlerin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesinden doğmaktadır. Bütçe gibi kurallar formel örgütlerde denetim mekanizması olarak görülmektedir. Enformel örgütlerde ise işe erken gelmek gibi yazılı olmayan normların hakim olduğu bilinmektedir. Formel örgütlerde hiyerarşi dikey olarak yapılandırılmıştır. Otorite yukarıdan aşağıya doğru azalmaktadır. Enformel örgütlerde eşit yetkiye sahip bireylerden

oluşan yatay yapılanma görülmektedir. Bu yapılarda otoriteden ziyade enformel etkinin işleyişi sağladığı düşünülmektedir (Farris, 1979: 39-43).

Simon'a (1976: 148-149) göre, örgütlerin enformel yönü, formel kararları etkileyen, resmi teşkilat şemasında yer almayan veya onunla tutarlılık göstermeyen yapılardır. Örgütlerin enformel yönü, formel örgütün kurallarıyla idare edilememektedir. Enformel yön, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kendiliğinden oluşmaktadır. Bu yüzden formel örgütlerin enformel örgütlerle desteklenmediği sürece etkili olamayacağı belirtilmektedir (Farris, 1979: 38; Waldström, 2001: 25).

Örgütlerdeki enformel ilişkiler sosyal sermaye kuramı ile bağlantılıdır. Hatta bir bakış açısına göre sosyal sermaye, sosyal ağların kendi alt gruplarına kaynak sağlamasını konu edinmektedir. Her iki düzey arasında şekillenen ilişkileri tanımlamaya yaramaktadır (Adler ve Kwon, 2002: 33-34).

Paxton'a göre örgütlerde sosyal sermaye, bireylerin örgüt kurma seviyesi ve bireyler arasındaki kişisel bağlar olmak üzere birbirinden bağımsız iki unsurdan meydana gelmektedir. Bu unsurlar sosyal sermayenin yapısal ve normatif bağlarından kaynaklanmaktadır. Örgüt kurma seviyesi yüksek ve kişisel bağlar düşük olduğunda, aktörler yasal düzenlemelerle işbirliğini sağlamaktadırlar. Fakat örgüt kurma seviyesi düşük ve kişisel bağlar yüksek olduğunda etkili işbirliği için araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal sermaye yapısal ve normatif bağların yüksek olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Paxton, 1999: 94-96).

Lesser sosyal sermaye için, yalnızca bağlantıların yeterli olamayacağını, bu bağlantıların olumlu etkileşimi içermesi gerektiğini belirtmektedir. Olumlu etkileşimin sağlanması, ilişkilerde güven ve karşılıklılığın bulunmasına bağlıdır (Lesser, 2000: 4-7). Etkileşim, sosyal sermayenin oluşması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için bir önkoşuldur. Aktörler arasında birden fazla ilişki türü de yer alabilmektedir. Ancak ilişki çeşitliliği vakfedilen zamanın ve enerjinin artmasına neden olmaktadır. İstikrarlı ve sürekli ilişkiler ise güvene bağlıdır (Nahapiet ve Ghoshal, 2000: 138-143).

Örgütlerdeki bireyler arası işbirliği, çeşitli kaynakların aktarımı ve değişimini içermektedir. Bu sosyal kaynakların yapısal analizi, kolektif eylemleri anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşım kolektif sosyal sermayenin oluşumundaki sosyal mekanizmaların tanımlanmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bu görüş, örgütlerin koordinasyon ve yönetim sorunlarını da sosyal mekanizmalarla açıklamaya

çalışmaktadır (Lazega ve Pattison, 2008: 202-203). Başka bir deyişle, örgütün sürdürülebilirliği, işlevselliği veya başarısı gibi performans kriterlerinin yalnız teknoloji, ürün, yönetsel koordinasyon veya finansal etkinliğe dayanmadığı savunulmaktadır. Örgüt performansı, ilişkilerin ve sosyal sermayenin eşgüdüm ve yönetimine de bağlıdır.

Örgütlerin enformel yönü, formel yönetimin kontrol edemediği sosyal ilişki dinamiklerinden meydana gelmektedir. Bir örgütte en çok incelenen enformel ilişkiler, çalışanlar arası kurulan bağlar arkadaşlık, tavsiye, güven ve haberleşme ilişkileri ile bu ilişkilerin birey ve örgüte sonuçlarıdır. Arkadaşlık, güven ve tavsiye gibi çeşitli ilişki türlerinin incelenerek, bu ağlar arası çakışma ve ilişkiler arası bağımlılıkların ortaya çıkarılması, örgütün sosyal sermayesinin bu ilişkilerle harekete geçirilmesini sağlamakta, kolektif eylemlere katılımdaki sorunları çözmektedir (Lazega ve Pattison, 2008: 187).

Enformel yapılarda aktörler, kimlerle, ne düzeyde ilişki kuracaklarına ve ne kadar bilgiyi elinde tutacaklarına yönelik stratejik seçimler yapmaktadır. Aktörler kaynaklara ve bilgiye erişmek amacıyla yalnız resmi kuralları ve kurumu kullanmamaktadırlar. Bireyler ilişkileri, kendi bağımlılıklarını azaltma ve kendi çıkarlarına hizmet etme amaçlarıyla kullanmaktadırlar. Doğrudan veya dolaylı ilişkilere yapılan uzun süreli yatırımlar, kaynaklara erişimde bireylere avantaj sağlamaktadır. Bu yüzden yoğun ilişkiler ve ilişki çeşitliliğinin görüldüğü türdeş bireyler arasında geliştirilen bağlar, örgütlerde alt grupların oluşmasına neden olmaktadır. Bu alt gruplar uzun vadede, benzer çıkarların korunmasına katkıda bulunmakta ve yoğun bilgi ve kaynağın yönetilmesinde bireye kolaylık sağlamaktadır. Alt gruplar bireylere avantaj sağlarken, bireylerden dayanışma ve grup normlarına uymayı da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda alt gruplar, kurumsallaşmış bilginin bireylere aktarılmasına yardımcı olmaktadır.

Örgütlerin enformel yapısı çeşitli sayıda sosyal ilişki türünü bünyesinde barındırmaktadır. Örgütlerdeki enformel ilişkilerden arkadaşlık, tavsiye ve güven bu çalışmada incelenen temel sosyal ilişkilerdir. Arkadaşlık kavramının içeriği ve sınırları da araştırmalar açısından önemlidir. Arkadaşlık, bireylerin algıları ve kültürlere göre değişiklik gösteren bilişsel bir kavramdır. Aynı zamanda bilimsel açıdan ölçülmesi zor, muğlak bir kavram olan arkadaşlık genelde çalışmalarda hafife alınmaktadır. Fakat arkadaşlığın bireylerin dünyalarını düzenlemeye yarayan 'bir halk kavramı olması', bilimsel açıdan terk edilmesi anlamına gelmemektedir. Kavram, bilimsel dünyanın da entelektüel bir aracıdır. Ancak en azından kavrama karşı sistematik ve görgül bir anlayış

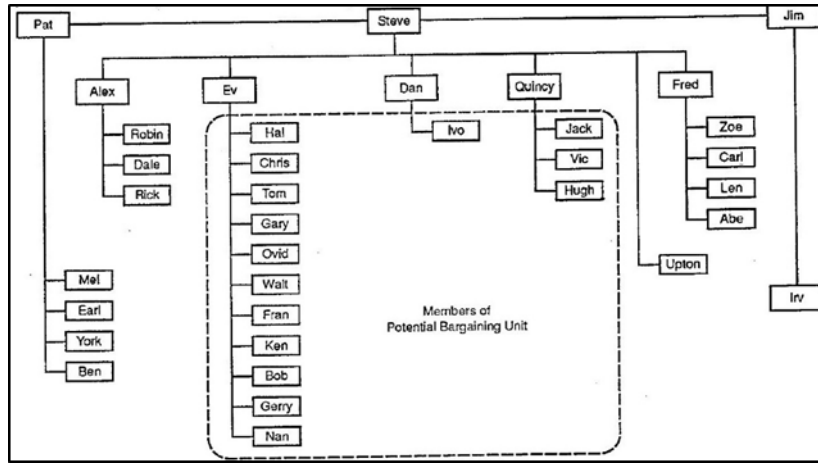
sergilenmesi gerekmektedir (Fischer, 1982: 288). Fischer, Amerikan toplumunda 'arkadaşlık' kavramının ne anlama geldiğini tespit etmeye çalışmıştır. En azından bu toplum için arkadaşlık, sosyalleşme ve samimiyetin görüldüğü, akraba, iş arkadaşı veya komşu olmayan kişilerden oluşmaktadır. Genelde uzun süreden beri var olan, benzer yaşlardaki kişilerin 'arkadaş' olarak tanımlandığı görülmüştür (Fischer, 1982: 305-306).

Arkadaşlık, doğasında birçok farklı ilişki türünü de barındırmaktadır. Çünkü yakın arkadaşlığın diğer ilişki türlerinin de kaynağı olduğu kabul edilmektedir. Tavsiye ve güven ilişkileri arkadaşlık ile gelişmektedir. Başka bir deyişle, arkadaşlar arasında güven, tavsiye ve işbirliğinin gelişmesi beklenmektedir. Yakın arkadaşlık, ilişkinin karşılıklılık ilkesine dayanmasına neden olmaktadır. Arkadaşlık ile güven mekanizması işlemekte, sosyal yardım ve destek sağlanmaktadır. Aynı zamanda, gruplardan dışlanmamanın sigortası olarak kabul edilmektedir (Lazega, 2001: 96-97).

Özellikle kriz ve çatışma dönemlerinde arkadaşlık ilişkilerinin kritik bir ilişki türü olarak, örgüt kararlarını etkilediği gözlemlenmiştir. Kısacası arkadaşlık, örgütlerin yapısını, işleyişini, yönetimini ve kararlarını değiştirebilecek bir güce sahiptir. Hatta belli durumlarda örgütün zarar görerek dağılmasına dahi neden olabilmektedir. Enformel ilişkilerin örgütlere etkileri yazında önemli görgül çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Temel çalışmalar olarak kabul gören bu araştırmalardan kısaca bahsedilecektir.

Krackhardt'ın çalışmasında, 36 aktörden oluşan bu küçük işletmede, arkadaşlık ilişkilerinin değişim döneminde örgüt yönetimini etkilediği görülmüştür. Aşağıda inceleme konusu olan işletmenin formel teşkilat şeması verilmiştir. Bu şemada uzmanlaşma alanlarına bağlı hiyerarşik yapı gösterilmektedir. Şekil 1'de de görüldüğü gibi işletmenin formel yapısında hiçbir sıkıntı bulunmamaktadır.

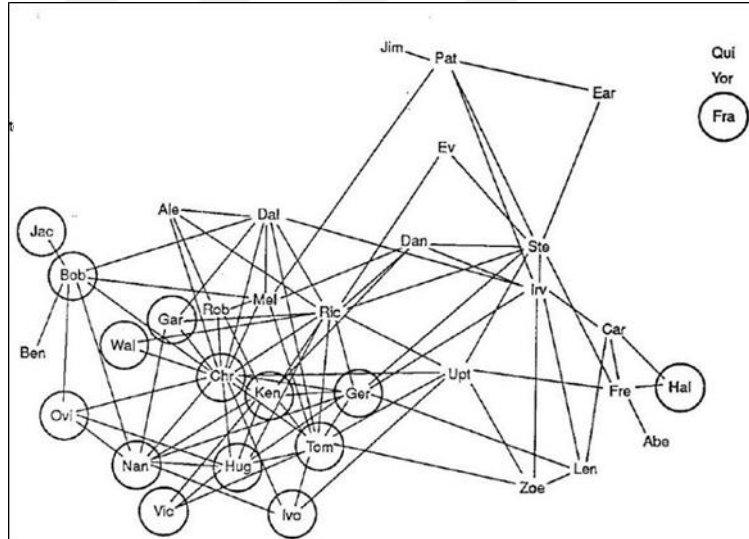
Şekil 1: Krackhardt'ın Çalışmasında Yer Alan Örgütün Teşkilat Yapısı

Kaynak: Krackhardt, 1992: 226

İşletme açısından değişim dönemi, işletmenin akreditasyonu alamamasından dolayı çalışanların sendikalaşmaya gitmek istemesi ile ortaya çıkmıştır. Çalışanlar sendikalaşma yanlısı ve karşıtı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Şekil 1’de kesik çizgiyle dikdörtgen içine alınan çalışanlar sendikalaşma yanlısı ast seviye çalışanlardır.

Şekil 2: Krackhardt'ın Çalışmasındaki Örgütte Arkadaşlık İlişkileri

Kaynak: Krackhardt, 1992: 230.

Çalışmada, sendikalaşma yanlısı çalışanların sayıca üstün olduğu tespit edilmiştir. Şekil 2’de aynı işletmenin enformel iletişiminden doğan arkadaşlık sosyogramı anket çalışmasıyla elde edilmiştir. Şekil 1’deki formel yapıya bakılarak esasında üst düzey yetkililer olan Steve (9 bağ), Jim (1 bağ) ve Pat (5 bağ)’in göreceli olarak az sayıda kişiyle

arkadaş oldukları, dolayısıyla enformel ilişkilerde enformel güç sahibi olmadıkları görülmektedir. Şekil 2’de yuvarlakla işaretlenen çalışanlar sendikalaşma yanlısıdır. Ağa ilk bakışta dahi sendikalaşma yanlısı çalışanların daha merkezde oldukları ve çok sayıda doğrudan bağı elinde bulundurdukları görülmektedir.

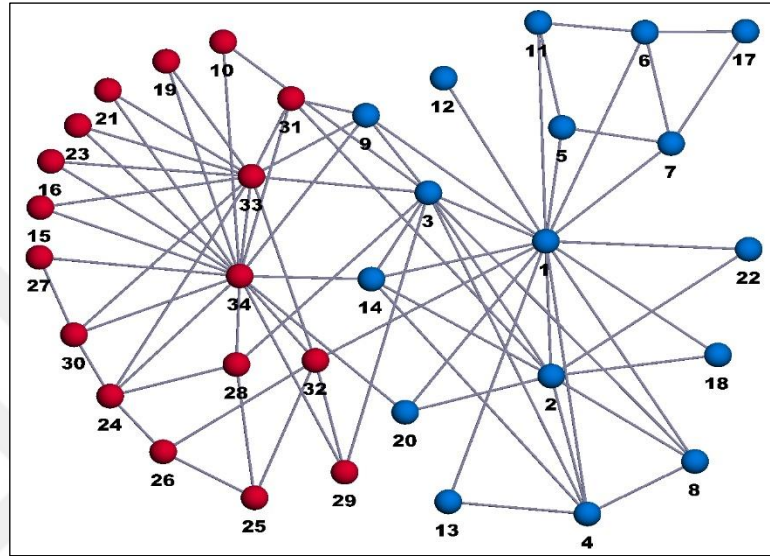
Bu ağda ‘Chr’ ile gösterilen Chris adlı çalışan en fazla kişiyle arkadaş olduğu için en merkezi aktördür. Yani Chris ağdaki konumundan dolayı yapısal olarak avantajlı durumdadır. Fakat bu aktör aynı zamanda iki kutup arasında köprü işlevi görmektedir. Başka bir ifadeyle, hem sendikalaşma yanlısı hem de karşıtı olan çalışanlarla yakın arkadaşır. Bu aktör, sendika karşıtı arkadaşlarından dolayı sendika temsilcisi olmamayı tercih etmiştir. Hatta arkadaşlık ilişkileri uğruna fikirlerini beyan etmemiştir. Kısacası, Chris düşüncelerini saklayıp enformel liderliği de üstlenmeyerek sendika yanlısı ‘kulis çalışmalarında’ bulunmamıştır. Çünkü her iki kutupta yer alan çalışanlarla arkadaş olduğu için, kendisi psikolojik bir baskı ve gerilim yaşamıştır. Oysa merkezi aktör olması nedeniyle çok sayıda kişiyle doğrudan konuşup onların kararlarını etkileyebilme imkanı bulunmaktadır. Sendikalaşma karşıtı çalışanlardan biri enformel lider olmuştur. Sendikalaşma için oylama günü geldiğinde, Chris bir bahane ile izin almış, arkadaşlık ilişkilerini koparmamak pahasına oylamaya katılmamıştır. Oylama sonucunda sendikalaşma karşıtları daha ikna edici kulis çalışmalarıyla kendi tarafını güçlendirmiştir. Oylama sonrası, işletme sendikaya üye olamamıştır (Krackhardt, 1992).

Sonuç olarak örgüt ve yönetimde enformel ilişkilerin, değişim dönemlerinde önemli rol üstlendiği görülmektedir. Bu çalışmayla, merkezi aktörlerin enformel liderlikte rol almaları ve diğerlerini etkilemeleri olasılığının yüksek olduğu görülmüştür. Bu bakımdan çalışma arkadaşlık ilişkilerinin yönetim kararlarında küçümsenmemesi gerektiğini ispatlamıştır. İşletmede incelenen olayda değişimden kaynaklanan gelişmeler merkezi ve köprü olan aktöre avantaj sağlamaktan ziyade sosyal baskı yaratmıştır.

Alanda temel çalışmalardan biri olarak kabul edilen diğer bir önemli araştırma, yazında Zachary Karate Kulübü çalışması olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada bir üniversite öğrenci topluluğu olan karate kulübünün ilişkileri sosyal ağ analizi yöntemiyle incelenmiştir. 1970-1972 yılları arasında 34 adet aktif üyesi bulunan karate kulübünün arkadaşlık ilişkileri araştırılmıştır. 34 aktif üyeden Şekil 3’te 34 numara ile gösterilen aktör kulüp başkanı ve 1 numaralı aktör yarı zamanlı karate eğitmenidir. Zamanla eğitmen kendisine verilen ücreti beğenmemiş ve bu rahatsızlığını başkana iletmiştir. Başkanın

olumsuz yanıtıyla iki merkezi aktör arasında gerilim ve çatışma çıkmıştır (Zachary, 1977: 453). 1 numaralı eğitimci çatışmaya tepki olarak kendisiyle yakın arkadaş olan üyeleri etkileyerek kendi sosyal çevresini oluşturmaya başlamıştır. Çatışmanın sonucunda yeniden yapılanan arkadaşlık ilişkileri Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3: Zachary Karate Kulübü Çalışması Çatışma Sonucu Oluşan Enformel Yapı

Kaynak: Borgatti vd., 2002: UCINET 6, Sosyal Ağ Analizi Yazılım Programı, Örnekler.

Örgüt yapısında çatışmadan kaynaklı yaşanan kutuplaşma Şekil 3'te görülmektedir. Kulüp başkanı yanlısı üyeler kırmızı noktalar, eğitimci yanlısı üyeler mavi noktalardır. Yaşanan kutuplaşma nedeniyle enformel ilişkilerde ikiye bölünen kulüp, örgütün dağılmasına neden olmuştur. Başka bir ifadeyle, mavi noktalar bu kulüpten ayrılarak eğitimcinin liderliğinde başka bir formel kulüp kurmuşlardır (Zachary, 1977: 452). Bu çalışma, arkadaşlık gibi enformel ilişkilerin örgütün dağılmasına sebep olabilecek bir güce sahip olduğunu ve yönetim kademesinde de göz önünde bulundurulması gerekliliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Enformel ilişkiler ağının devletler tarihinde de önemli olduğu bilinmektedir. Örneğin henüz sosyal ağ analiziyle bir çalışma yapılmasa da, kendi tarihimizden Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü iktidarlarla bağlantıyı evlilik ilişkileriyle de sağladıkları bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan tarihsel süreçte, enformel ilişkilerin sosyal ve ekonomik hayattaki öneminden dolayı siyasi yönetime etkisi yadsınmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda olan devlet elitleri arasındaki evlilik ilişkilerinin siyasi güce etkisi benzer bir çalışmaya yazına kazandırılmıştır. Padgett ve Ansell, 15. yüzyılda İtalya'nın

Floransa şehrinde yaşayan, üç asır iktidarda kalan, günümüz bankacılık sisteminin kurucusu olan ve Rönseans'ın doğmasını sağlayan Medici ailesinin ilişkilerini araştırmışlardır. Araştırmacılar, 400-1434 yılları arasında, Floransa elitleri arasındaki ekonomik ilişkileriyle ve evlilik ilişkilerini arşiv verileriyle incelemiştir. Medici ailesinin siyasi yönetimi elinde tutmasının nedeninin bütün ilişki türlerinde merkezde yer almasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu aile bütün merkezilik ölçümlerinde en merkezi aktör olarak tespit edilmiştir. Özellikle siyasi elit oligarşisinin, ekonomiden kaynaklanan formel ilişkilerin yanı sıra elitler arası evlilikler sayesinde elde edildiği ispat edilmiştir. Çalışma, devlet yapıları, siyasi iktidar ve ekonomik hayatı anlayabilmenin formel kurum ve grupların ardındaki enformel ilişkisel alt-tabakalarını incelemekten geçtiğini ispatlaması bakımından önemlidir (Padgett ve Ansell, 1993). Formel ekonomik ilişkilerde merkezde olan Medici ailesinin şehir yönetimini elde tutmasının en önemli nedenlerinden birinin de enformel ilişki olan evliliklerle de desteklenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma elitler arası birden fazla ilişkinin bulunmasının siyasi gücü ve yönetimi ele geçirmedeki önemini vurgulamaktadır (Bkz. Padgett ve Ansell, 1993: 1276).

Kapferer (1972), bir fabrikada özellikle arkadaşlık ilişkilerinin zamanla nasıl değiştiğini ortaya koymuştur. Üç farklı zamanda toplanan ilişkisel veriler, etkileşimdeki bireylerin sosyal bileşiminin, yönetsel kararları etkilediğini göstermiştir. Aynı çalışmada daha önemli bir bulgu ise çalışanların gelecekte greve gitme olasılıklarının ağ verilerinden tahmin edilmesi olmuştur. İlk zaman diliminde, enformel ağlarda arkadaşlar arasında özlük haklarının iyileştirilmesine yönelik paylaşımlar olmuştur. Bu dönemde enformel ağların merkezileşmesi düşük olduğu için enformel lider eksikliği görülmüştür. Fakat ikinci zaman diliminde, artan rahatsızlıklar nedeniyle, merkezileşme derecesi ve ilişkiler yoğunlaşmıştır. Bu durum, ağ yapısının merkezileşmesine ve enformel liderlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece grev ortamı için uygun koşullar ilişkiler aracılığıyla yaratılmıştır. İkinci zaman diliminin ağ yapısında ilişkilerin çeşitlenmesi, yoğunluk ve merkezileşmenin artması, merkezi konumdaki enformel liderlerin daha fazla güç ve etki sahibi olması göze çarpmaktadır (Kilduff ve Tsai, 2003: 14-16).

Ağlardaki merkezilik, güç ve liderliği de beraberinde getirmektedir. Güç her zaman ilişkisel bir olgudur. Aynı zamanda en az iki birey arasındaki bağımlılıkla açıklanmaktadır. Kişisel özellikler ve stratejiler örgütlerde güç sahibi olmaya yardımcı

olmaktadır. Ancak yapısal özelliklerin de bireyin gücü elde etmesinde kısıtlamalara neden olduğu kabul edilmektedir. Kısacası, aktörün ilişkiler ağındaki konumu güç açısından önemli bir belirleyicidir. Örgütsel yapı, enformel davranış şekilleri ve formel kurallar ile pozisyonlardan oluşmaktadır. Bir çalışanın örgütteki yapısal konumu, hem formel hem de enformel karşılıklı bağımlılıklarının birleşiminin sonucudur. Sosyal ilişkilerde incelenen kavramlar olan güç ve etkinin, sosyal ağ analiziyle incelenmesinin uygun olduğu düşünülmektedir (Brass, 1984: 518-519).

Örgüt kuramlarında, güç ve gücün dağılımı konusu çeşitli bakış açılarıyla ele alınmıştır. Çalışmalar örgütteki bireyin gücünü, bireyin kişisel özellikleri, sosyo-ekonomik özellikler, statü, davranış ve değerler, kritik kaynaklar ve ihtimaller üzerindeki kontrolüne dayanarak açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmaların gücü açıklamada yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple gücü konu alan çalışmaların ağ yaklaşımı ve ilişkilerin etkilerine de odaklanmaları gerektiği düşünülmektedir. Bu tür yapısal çalışmalar, gücün kaynakları konusunda yazını zenginleştirebilir (Nohria, 1992: 9-10).

Brass çalışmasında, güç ve etkinin bir örgütteki dağılımını ölçmek amacıyla, iş akışı, iletişim ve arkadaşlık ağlarını haritalamıştır. Bu ağlarda bilgiye erişim ve bilginin kontrolünü incelenmiştir. Araştırma takımlar, birimler ve örgüt düzeyi olmak üzere her üç düzeyi de incelemeye dahil etmiştir. Analizlerde yakınlık ve aradalık merkezilikleri ölçülmüştür. Çalışma, örgütte belli aktörlerin güçlü olmalarının nedeninin ağdaki yapısal konumları ve stratejik ikili ilişkileri olduğunu tespit etmiştir (Brass, 1984).

Örgütlerde sosyal sermaye grup içi kurallara uyum ve aidiyeti sağlarken grup dışı aktörler düşmancı tavırlar geliştirilmesine neden olabilmektedir (Adler ve Kwon, 2000: 107; Fukuyama, 2001: 8). Diğer bir ifadeyle, grup içi dayanışma gruplar arası kutuplaşmanın da bir göstergesidir. Fukuyama bu durumu güven yarıçapı ile açıklamaya çalışmıştır. Örgütler de dahil sosyal sermayeye sahip olan bütün gruplar, normların hayata geçirildiği bir güven yarıçapına sahiptir. Eğer bir grubun sosyal sermayesi olumlu dışsallık üretiyorsa, güven yarıçapı grubun kendi sınırlarından öteye geçebilmektedir. Fakat bir grubun sosyal sermayesi olumsuz dışsallık üretiyorsa, güven yarıçapı grup sınırlarının dışına çıkamamaktadır. Bu durum grup dışı bireylerle işbirliğini sınırlandırmakta ve gruptakilerin dışarıya güveni azaltmaktadır. Modern toplumların iç içe geçmiş güven yarıçaplarından oluştuğu iddia edilmektedir (Fukuyama, 2001: 8-9).

Güven temeline dayanan ilişkiler aracılığıyla beklenti ve sorumlulukların kurulması, bilgi kanallarının açılmasına ve başboş davrananların cezalandırılmasına katkıda bulunmaktadır. Belli norm ve kuralların kabul edilmesiyle sermayenin kaynakları oluşturulmaktadır (Coleman, 1988: 102-104).

Sosyal ilişkilerde güvene dayalı güçlü bağların örgütlerdeki kriz dönemlerinde belirsizliğe karşı bir rahatlama sağladığı ifade edilmektedir. Çünkü değişim dönemlerinde güvene bağlı ilişkilerin işbirliğini tetiklediği ifade edilmektedir. Krackhardt küçük bir işletmede yaptığı araştırmada, arkadaşlık bağını güçlü bir bağ olarak tanımlamış ve bu bağın değişim döneminde örgütsel yönetime fayda sağladığını kanıtlamıştır. Krackhardt, değişim dönemlerinde merkezi konumdaki aktörlerin enformel liderlikte rol aldığını belirtmektedir. Enformel liderler diğer çalışanların davranış ve tutumlarını göreceli olarak daha fazla etkilemektedir. Örgütlerde enformel liderlerin doğmasına neden olan arkadaşlık ilişkileri küçümsenmemelidir. Sonuç olarak, karar almada standart rutinler, statü ve gücü tehdit eden büyük değişimlerde olası dirençler düşünülmelidir. Bu dönemlerde arkadaşlık gibi güvene dayalı, yoğun güçlü bağların olumlu sonuçlar doğurduğu kanıtlanmıştır (Krackhardt, 1992: 238).

Meclisteki bir üyenin tavsiye ağındaki merkeziliği, ağ içinde yapısal eşitsizliklerin olduğunu göstermektedir. Meclis üyelerinin her biri, yasal ve resmi olarak aynı statüde oldukları için eşit yetkiye sahiptir. Başka bir deyişle, meclis üyeleri arasında hiyerarşik bir ast-üst ilişkisi bulunmamaktadır. Meclis üyelerinin ağdaki yapısal eşitsizliklerden kaynaklanan avantajlı konumları sosyal gücün kaynağı haline gelmektedir. Tavsiye ilişkileri, genelde asimetrik (tek yönlü) geliştirilen ve karşılıklılık ilkesinin beklenmediği bir ilişki türüdür. Başka bir ifadeyle, tavsiye verilen birinden tavsiye alınması, genelde nadir rastlanan bir durumdur. Hiyerarşinin bulunmadığı eşit yetkiye sahip bireylerden oluşan enformel yapılarda tavsiye ilişkilerinde, beşeri sermayenin ağ yapısı açısından belirleyici olması beklenmektedir. Özellikle deneyimin tavsiye ağlarında etkili olması beklenmektedir. Ancak, ağ yaklaşımında yalnız beşeri özelliklerin tavsiye ilişkilerinde etkili olmadığı kabul edilmektedir. Bu yüzden tavsiye ilişkileri açısından güven unsuru ve tavsiye veren aktörün meşru saygınlığı bulunması gereken ilişkisel özelliklerdir. Güvenilen ve danışılan aktörler beşeri sermayelerini kullanırken, bu aktörlerin beşeri sermayelerinin meşruluğu diğer aktörler tarafından da kabul edilmelidir. Çünkü saygı ve güven inşası da ikili ilişkilere dayanmaktadır.

Aynı zamanda tavsiye, kurumsal kültürün sağlanması ve normların işleyişi açısından önemlidir. Kurumsallaşmış bilginin ve kültürün sürekliliği, yazılı kurallar ve enformel ilişkilerle geliştirilen yazılı olmayan normlarla sağlanmaktadır. Normlarla aktarılan kurumsal kültür genelde arkadaşlık ve tavsiye ilişkileriyle sağlanmaktadır. Çok fazla tavsiye alan bir aktörün görev ve sorumluluklarındaki yetkinliği sorgulanabilir. Bu yüzden aktörler tavsiye alacakları kişileri dikkatli bir eleme sürecinden geçirerek stratejik olarak seçmektedirler. Bu yüzden tavsiye ilişkilerinin yakın arkadaşlar arasında gerçekleşmesi beklenmektedir. Aktörün yer aldığı güvene dayalı yoğun ve güçlü bağların bulunduğu alt-gruplarda tavsiye ilişkilerinin gelişmiş olduğu düşünülmektedir. Bireylerin örgütün rutin sorunlarında resmi kanallardan tavsiye almaktan ziyade enformel ilişkilerde ihtiyaç duyulan bilgiyi elde etmesi esastır. Bu durum da tavsiye ilişkilerinin, arkadaşlık ve güven ağları ile birlikte analiz edilmesini gerekli kılmaktadır.

2.2.1. Ağ Kavramları: Karşılıklılık ve Türdeşlik

Sosyal hayatta neden belli kişilerle güçlü ve diğerleriyle zayıf bağa sahibiz? Bağların oluşumunu tetikleyen sosyal güçler nelerdir? Peki bu bağların sürdürülebilirliği nasıl sağlanmaktadır? İki aktör arasında kurulan sadece bir bağ, ağ yapısını nasıl etkileyebilmektedir? Nihai kertede sosyal ilişkileri gösteren sosyogramlar sayısız olasılıklardan neden farklı bir şekilde değil de, gözlemlediğimiz gibi ortaya çıkmaktadır? Bu soruların cevabı, bağ ve ağların oluşmasının ardında yatan sosyal güçler olarak görülen karşılıklılık ve türdeşlik kavramlarıyla ile açıklanmaktadır.

Ağların makro düzeyde yapısının şekillenmesi lokal düzeyde iki aktör arasında bağ etkileşimleriyle sağlanmaktadır. Ağlarda ikili bağ kalıpları bağın kurulmasıyla sağlanmaktadır. Bu bağların kurulmasında karşılıklılık ilkesi, bağların sürekliliğinin sağlanmasında türdeşlik ilkesi sosyal güçler olarak karşımıza çıkmaktadır. İki (*dyad-ikili*) aktör arasındaki ilişkiler, ağ analizinin ilişkisel veri 'molekülleri'dir. Bir ağın tümüne yönelik bir yorumda bulunabilmek ve yapısal özelliklerini çıkarabilmek için, daha alt düzeydeki etkileşim ve özelliklere bakılması gerekmektedir. Böylece ağın belli eğilimleri tespit edilebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, meso seviyede ikili yapılar, makro düzeyde ağ yapısının incelenmesinde kullanılmaktadır. Lokal özellikler (aktörler arası ilişki dağılımları), küresel düzeyde ağı etkilemekte ve şekillendirmektedir (Hennig vd., 2012: 121).

İlişkiler iki aktör arasında bağın kurulmasıyla başlamaktadır. Bağın sürekliliğini sağlayan unsur, bağların karşılıklı olmasıdır. Gouldner'a göre karşılıklılık ilkesi uzun dönem boyunca sistematik olarak incelenmemiştir. Karşılıklılık genelleşmiş ahlaki bir norm olarak, hak ve ödevleri bünyesinde barındırmaktadır. Elde edilen faydaya karşılık olarak belli eylem ve sorumlulukların yerine getirilmesini gerekli kılmaktadır. Karşılıklılık, insan ilişkilerinde dengeleyici işlevi olan ve sosyal istikrarı sağlayan bir norm olarak kişilerin sorumluluklarını yerine getirmesini ve kişinin davranışını şekillendirmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda karşılıklılık sosyal etkileşimin başlangıç aşamasıdır. Rol ve pozisyonların belirlenmediği başlangıç aşamalarında grupların etkileşimini sağlamaktadır. Sonradan grup üyeleri tarafından içselleştirilen bu norm, bir sorumluluk haline gelmektedir. Bir kişiden sağlanan faydaya karşılık olarak geri ödemeyi beraberinde getirmektedir. Bir bağda karşılıklılık, bağımlılık ve gücün üstünlüğüne göre değişebilmektedir. Taraflardan birinin gücü ve yaptırımı elinde bulundurması ilişkide karşılıklılık ilkesinin bulunmamasına neden olmaktadır (Gouldner, 1960: 164-177).

İkili ilişkilerde karşılıklılık, bağ çeşitliliği ve bağ değişimi, ağın yapısal güçleri olarak kabul edilmektedir. Karşılıklılık bir yakınlık göstergesi olarak da görülmekte ve güçlü bağ kurmada da etkili olmaktadır. Kişisel özelliklerdeki benzerlikler (türdeşlik) güçlü bağların kurulmasında temel koşul olarak kabul edilmektedir. Grup içi bağlarda daha sık rastlanan karşılıklılık, bağ çeşitliliği ve bağ değişimi, güçlü bağların da grup içinde daha fazla olması anlamına gelmektedir. Grup dışı ikili ilişkilerde, grup kimliği baskınlığı ve güvenin düşük olması nedeniyle bu üç temel sosyal güç daha az görülmektedir (Agneessens ve Skvoretz, 2012: 1526).

Yönlü bağlarda ikililer; sıfır (*null*), tek yönlü (*asymmetric*) ve çift yönlü (*mutual*) olmak üzere üç halde bulunmaktadır. Buradaki çift yönlü ikili bağlar karşılıklılığı nitelemektedir. İlişkinin türüne göre tek ve çift yönlü olma eğilimi değişiklik göstermektedir. Örneğin, yakın arkadaşlık çift yönlü, tavsiye bağları ise tek yönlü olma eğilimindedir. Tavsiye ilişkilerinde asimetric bağların daha fazla olma eğilimi, genellikle güç, bilgi ve donanımın ağda eşitsiz dağılımından kaynaklanmaktadır (Prell, 2012: 137).

Tez çalışmasında karşılıklılık ilkesi ilişki türlerinin niteliklerine bakılarak ham verinin işlenmesinde kullanılmıştır. Arkadaşlık ve güven verilerinde karşılıklılık ilkesi aranmıştır. Bu sebeple asimetric bağlar bulunmamaktadır. Çünkü arkadaşlık ve güven ilişkilerinin sürdürülebilirliği her iki tarafın da birbirlerini referans vermesiyle

gerçekleşmektedir. Bu bakımdan bu iki ilişkinin doğasında karşılıklılık ilkesi bulunmaktadır. Önceden tanıma, çatışma ve tavsiye ilişkilerinde ise bu ilkenin varlığı, yine ilişkilerin doğası nedeniyle zorunlu bir koşul değildir.

Ağ kavramlarından sonuncusu ola türdeşlik (*homophily*) kavramı, sosyoloji ve sosyal psikolojinin bir kaynağı olarak çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Türdeşlik, bireylerin kendilerine benzer özellikte olan diğer bireylerle ilişki kurma eğilimidir (Borgatti vd., 2013: 5). İki aktör arasındaki benzer özelliklere dayanarak bağlar kurulmaktadır. Ağ araştırmalarında ilişkilerin kurulması ve sürekliliğin sağlanmasında türdeşlik temel faktördür. Bu nedenle türdeşlik, ağ araştırmalarının merkezinde yer alan en önemli sosyal güçtür. Başka bir deyişle, ağlar ilişkilere, ilişkiler ise türdeşliğe bağlı olarak kurulmaktadır.

Türdeşlik kavramı ilk olarak Tarde tarafından 1903 yılında inceleme konusu olmuştur. Tarde, benzer meslek ve eğitime sahip olan bireyler arasındaki ilişkilerin daha fazla ve yoğun olduğunu belirtmektedir (Rogers ve Bhowmik, 1970: 526). Fakat kavram, ilk defa Lazarsfeld ve Merton tarafından kullanılmıştır. Yazarlar bireylerin kendilerine benzer diğer aktörlerle ilişki kurma eğilimlerinin ağları meydana getirdiğini savunmaktadırlar. Türdeşlik, *statü ve değer türdeşliği* olarak ikiye ayrılmaktadır. Statü türdeşliği, benzer sosyal statülerde yer alan bireylerin rastgele ilişkilerden daha fazla bağlanma olasılığı anlamına gelmektedir. Değer türdeşliği ise benzer şekilde düşünen bireylerin daha fazla bağlantı kurma eğilimidir. Türdeşlik kültürel davranışsal, kalıtsal veya maddi bilginin aktarımının lokalleşmesine neden olmaktadır. Sosyal özelliklerdeki farklılıklar ağda aktörler arasında mesafeye neden olmaktadır. Başka bir deyişle, bir ağda türdeş olanlar belli bölgelerde yoğunlaşmakta ve benzer olmayan birbirlerinden uzak konumlarda yer almaktadırlar. Bu nedenle türdeşlik ağ yapısını şekillendiren sosyal bir güç olarak görülmektedir (Lazarsfeld ve Merton, 1954'ten aktaran Hennig vd., 2012: 38). Türdeşlik kavramı, belli demografik özellikler, benzer inanç, davranış ve tutumları sergileyen bireylerin arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu kanıtlamıştır. Lazarsfeld ve Merton (1954) çalışmalarında, bireylerin önce benzer demografik özellikler nedeniyle bağ kurduklarını, sonrasında ise birbirlerinin inançlarını etkilediklerini ve türdeşliği pekiştirdiklerini ispatlamıştır (Centola ve van de Rijt, 2015: 20).

Türdeşlik, yani birbirlerine benzeyen bireylerin birbirlerini çekmesi, toplumda alt grupların oluşmasını sağlamaktadır. Bu ekolojik olay, sosyal ağlar ve sosyal sermayede

de kurucu kavram olarak kullanılmaktadır. İlk çalışmalardan itibaren ağlarda türdeşliğin bağ kurmaya etkileri incelenmektedir. İlk ağ çalışmalarında demografik özelliklere yönelik türdeşlik araştırılırken, ilerleyen aşamalarda psikolojik özellikler de çalışmalara konu olmuştur (McPherson vd., 2001: 416-418).

Bireylerin güven, dayanışma, iletişim kolaylığı, ilişkileri sürdürme ve belirsizlikleri azaltma gibi psikolojik ihtiyaçlarından dolayı benzer bireylerle bağ kurduğu düşünülmektedir. Fakat türdeşlik yapısal sınırlardan da kaynaklanabilmektedir. Kısacası türdeşlik, birey tercihlerinden kaynaklanan tercih türdeşliği (*choice homophily*) ve etkileşimde yapısal fırsatların homojenliğinden kaynaklanan teşvik edilmiş türdeşlikten (*induced homophily*) dolayı sağlanabilmektedir (Mcpherson ve Smith-Lovin, 1987: 371; Kossinets ve Watts, 2009: 407). Teşvik edilmiş türdeşlikte bireyin sosyal hayatta okul, iş ortamı, yaşadığı yer ve iletişime geçtiği ortamlar gibi sosyal çevresi türdeşliği tetiklemektedir. Başka bir deyişle, bireyin kimle iletişime geçtiği sosyal, fiziksel ve örgütsel alandaki konumuna bağlıdır. Fakat birey konumunun da kişilerin geçmişlerinde yaptıkları tercihlerin bir sonucu olduğu iddia edilmektedir (McPherson, 2004: 274).

Eğer ağlarda gruplar arası farklılıklar yer alıyorsa teşvik edilmiş türdeşlik öne çıkmaktadır. Bütün grup üyeleri aynı değerleri taşımaktadır. Tam aksine grup çeşitliliği (*heterophily*) bulunuyorsa, tercih türdeşliği öne çıkmaktadır (Mcpherson ve Smith-Lovin, 1987: 371). Türdeş aktörlerden oluşmayan ağ yapılarında süreklilik sağlanamamaktadır. Güvensizlik ve iletişim kopuklukları yaşanmaktadır. Türdeş aktörlerin kurduğu ilişkiler ağı daha sağlam ve uzun soluklu olmakta, güven sayesinde hızlı ve açık iletişim sağlanmaktadır (Granovetter, 1973; Öztaş ve Acar, 2004: 306).

Türdeşliğe sebep olan etkenler, yapısal ve kişisel özelliklerden kaynaklanmaktadır. Yapısal özellikler, fiziksel yakınlık, aynı coğrafyada yer alma, kan bağına dayalı aile bağları, çalışılan yer ve statü benzerliği gibi nedenlerden oluşmaktadır. Kişisel özellikler doğuştan gelen, değiştirilemeyen ve sonradan kazanılan özellikler olarak ikiye ayrılmaktadır. Aile doğuştan, eğitim ise sonradan kazanılan kişisel özelliklere örnektir (McPherson vd., 2001: 415-417). Feld, sosyal hayatta etkinliklerin sosyal odalarda gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bütün ilişkiler bu sosyal odalarda oluşmaktadır. Sosyal odalar homojenlik göstermektedir. Sosyal odalar ne kadar homojen ise ilişkiler de o kadar homojenleşme eğilimi göstermektedir (Feld, 1982: 797).

Türdeşlik çeşitli sebeplerden doğabilmektedir. İletişim ve bilgi teknolojilerinin artması ve küreselleşme devasa sayıdaki aktörün etkileşimine neden olmaktadır. Ancak küresel ölçekteki bu gelişmeler, aynı zamanda karşıt bir gücün de kapılarını aralamaktadır. Dünya giderek küreselleşirken, bireylerin kendilerini tanımlamalarına olan ihtiyaçları, yakın sosyal çevrelere ve yoğun ilişkilerin yerelleşmesine (*globalization and glocalization dichotomy*) neden olmaktadır. Kültürel farklılaşmalardan kaynaklanan belirli sosyal grupların, tercih türdeşliğinden ziyade sosyal etkiden kaynaklandığı düşünülmektedir (Centola vd., 2007: 906).

Türdeşliğin sebeplerinden biri de örgütsel ortamın türdeşliği tetiklemede belirleyici olmasıdır. Örgüt yapısı türdeş bireyleri önceden bir araya getirebilmektedir. Örgütün türdeşliği tetiklemesi, teşvik edilmiş türdeşlik türü olarak etki çalışmalarının kapsamına girmektedir. Ağlarda sosyal dışlanma korkusu da bağ kurmayı tetikleyen bir etken olabilmektedir. Bu durumda esas olan çeşitlilik iken, bağın oluşmasının ardındaki sosyal güç kaynağı sosyal dışlanmadır (Centola ve van de Rijt, 2015: 20).

Bir ağda türdeşliğin kaynağına dair iki temel tartışma yer almaktadır. Neden-sonuç ikilemi ile de alakalı olan tartışmalardan biri, örgütsel ortamın benzer aktörler arasında bağ kurulmasında belirleyici olmasıdır (Feld, 1981: 1016; 1982: 797-798). Diğer ise aktörlerin benzer özellikleri bakımından bağ kurma eğiliminde olmasıdır. İlkinde ağ yapısı türdeşliği tetiklerken, ikincisinde aktörler türdeşlikten yola çıkarak bağ kurmaktadır (Prell, 2012: 129). Erickson'a (1988) göre türdeşlik sosyal karşılaştırmayı de içermektedir. Birey içinde yer aldığı ağdaki benzer bireylerle karşılaştırma yapma eğilimi göstermektedir. Aktörler lokal olarak kendi alt gruplarında yer alan diğer aktörleri kendi tutum ve davranışlarına referans almaktadırlar. Bu durum benzer davranış ve tutum sergilemeye neden olmaktadır (Marsden ve Friedkin, 1993: 129).

Türdeşliğin günlük hayatta ve sosyal ilişkilerde sosyal bir tutkal görevi görmesi ve benzer bireylerin daha kolay etkileşime geçmesi esastır. Fakat örgütlerde aynı zamanda çeşitlilik (*heterophily*) de görülmektedir. Çeşitlilik daha az rastlanılan bir durum olmasına rağmen, kişisel nitelikler veya davranışlar bakımından benzer olmayan bireyler arasındaki bağların da örgüt ve birey performansına katkı sağladığı görülmüştür.

Türdeşliğin karşıtı, çeşitliliktir. Kişisel niteliklerin çeşitliliği, örgütlerde demografik çeşitlilik olarak adlandırılmaktadır. Bu çeşitlilik pozisyon, görev süresi, deneyim ve uzmanlık alanı gibi iş tanımından kaynaklanabilmektedir. Aynı zamanda yaş,

cinsiyet, etnik özellikler gibi doğuştan gelen özelliklerden dolayı gözlemlenebilmektedir. Çeşitlilikte değişik demografik altyapılardan gelen aktörler arasında farklı inanç yapıları, öncelikler ve anlayışlar yer almaktadır (Ancona ve Caldwell, 1992: 321). Türdeşlik eşgüdüm ve işbirliğini sağlarken, çeşitlilik çatışmanın kaynağı olarak görülmektedir. Formel ilişkilerde iş tanımından kaynaklanan görev çatışması ve enformel ilişkilerde özelliklerden kaynaklanan duygusal çatışma bulunmaktadır. Enformel ilişkilerdeki duygusal çatışma, bireylerin diğer bireyleri belli sosyal kategorilerde tanımlama eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bu sınıflandırma, çevreden gelen bilgileri kolaylaştırmak, hayatı daha tahmin edilebilir ve denetlenebilir hale getirmek amacıyla yapılmaktadır (Pelled vd., 1999: 1-4).

Ağlarda neden-sonuç ilişkilerinin ayırt edilmesi oldukça zordur. Bir ağın belli bir ilişki ve davranışın sonucu mu, yoksa nedeni mi olduğu ayırt edilememektedir. Fakat ortak olan düşünce her ikisinin de birbirini etkilediğidir. Bir ağın oluşma nedeni türdeşlik olabileceği gibi ağ oluşuktan sonra da türdeşlik tetiklenebilmektedir. Örneğin, gençlerde sigara kullanımı sigara içenlerin arkadaş olması şeklinde türdeşlik nedeniyle kaynaklanabilmektedir. Aynı zamanda sigara içmeyen bireyler sigara içenlerin bulunduğu ağlarda yer aldıkları için de sigara kullanımı başlamış olabilir (Hennig vd., 2012: 47).

Ağ araştırmalarında nedenselliğin yönü önemlidir. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların çoğu, alanın yeni olması ve meşrulaşma kaygıları nedeniyle ağların sonuçlarına odaklanmıştır. Bu meşrulaştırma stratejileri, ağ değişkenlerinin klasik çıktı değişkenleri üzerinde etkisini kanıtlamaya çalışmaktadır. Diğer bir neden ise, ağ araştırmalarının yapısal mirası taşımasıdır. İlk çalışmalardan itibaren ağdaki aktörün yapısal konumunun sonuçlarına değinen çalışmalar yapısallık paradigmasına bağlı kalmıştır (Borgatti ve Foster, 2003: 1001; Borgatti vd., 2009: 894).

Türdeşlik, ağ araştırmalarını etki ve tercih araştırmaları olarak ikiye ayırmaktadır. Tercih araştırmalarında, ağ yapısı değişmekte, fakat aktör davranışı sabit kalmaktadır. Etki araştırmalarında, ağ yapısı sabit değişken iken aktörlerin davranışları değişmektedir (Burk vd., 2007: 398). Bu ayrım, türdeşliğin neden veya sonuç olması ile alakalıdır. Etki çalışmalarında türdeşlik bağımlı değişken iken, tercih çalışmalarında bağımsız değişkendir.

Etki çalışmaları, yapısal olarak iki birey arasındaki sosyal yakınlığın aktörleri etkilediğini kabul etmektedir. Bireyler ya birbirlerinin davranışlarını farkında olmadan taklit ederek davranışsal sirayet göstermekte ya da bilinçli olarak etkilenecek birbirlerinin davranışlarını değiştirmektedirler (Lippitt vd., 1952: 37). Etki çalışmalarında ağ yapısı türdeşliği tetiklemektedir. Bu çalışmalarda benzerliğin kaynakları sosyal karşılaştırmaya dayalı bilişsel süreçler, ilişki çeşitliliği, dayanışmaya dayalı yoğun ilişkiler ve fiziksel yakınlık olarak sıralanmaktadır. Ayrıca çoğunluk baskısı ve dışlanma korkusuyla uyma davranışı sergileme de türdeşlik etkileri olarak kabul edilmektedir (Marsden ve Friedkin, 1993: 129-131, 146).

Tercih çalışmalarında örgütsel kısıtlar ve etki süreçleri ağdan kaldırıldığında, türdeşliğin bağ kurma üzerindeki etkisi devam etmektedir. Başka bir deyişle, mevcut diğer sosyal mekanizmalardan dışlandığında, bireylerin tercihlerinden kaynaklanan bağ kurma eğilimi bulunmaktadır. Türdeşliğin tercih çalışmalarındaki temel varsayımı, toplumsal yaşamda birbirlerine benzeyen kişilerin ilişki kurma eğiliminin yüksek olmasıdır. Türdeşlik, esasında bireylerin benzer kişilerle bağ kurmalarının rastsallıktan uzak olması anlamına gelmektedir (Centola ve van de Rijt, 2015: 20, 27).

Ağlarda ilişkilerin kurulmasında türdeşliğin etki veya sonuç olarak sınıflandırılması oldukça zordur. Bu ayrıma varabilme, ancak uzun vadeli çalışmalarla sağlanabilmektedir. Yetişkinlerde arkadaşlık bağlarını inceleyen bir çalışmada, uyuşturucu kullanım sıklığı, eğitim düzeyleri, siyasi görüş ve adi suçlara katılım olmak üzere dört farklı değişken araştırılmıştır. Bu değişkenler arkadaşlık başlangıç ve bitiş sürelerinde tespit edilmiştir. Çalışmanın belirli zaman aralıklarında yapılması, teşvik edilmiş türdeşliğin kanıtlanması bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada dört değişken açısından her iki türdeşlik türünün de eşit önemde olduğu kanıtlanmıştır. Arkadaşlık bağı tercih türdeşliği nedeniyle başlamış olsa da bireyler birbirlerini etkileyerek sosyalleşmektedir. Bu süreç teşvik edilmiş türdeşliğe yol açarak, bağı devam etmesine sebep olmaktadır. Özellikle uyuşturucu kullanımında birey bu davranışı devam ettirirse ilişkiler devam etmekte, aksi takdirde sonlanmaktadır (Kandel, 1978).

110 aktörlü yüksek lisans öğrencileri arasındaki ilişkileri inceleyen bir araştırmada ırktan kaynaklanan türdeşlik incelenmiştir. Yüksek lisans programında sınıf ve ders çeşitlenmesine gidilerek farklı grupların entegrasyonuna izin verilmiştir. Ancak öğrencilerin kendi ırklarından olan kişilerle daha kolay etkileşime geçtikleri ve bağlarını

güçlendirdikleri görülmüştür. ABD'de yürütülen araştırmada, özellikle azınlıkta olan ırkların türdeşlikten dolayı daha fazla etkileşime geçtikleri, yoğun ve güçlü bağlar oluşturdıkları saptanmıştır. Bu türdeşlik zamanla azalmamış, aksine devamlılığını sürdürmüştür. Irka dayalı türdeşlikten kaynaklanan bağlar bir kere kurulduğunda, zamanla değişmesi de zorlaşmıştır. Bunun sebepleri olarak türdeş olmayan ilişkilerin riskleri, yakınlık ve destek gösterilmektedir (Mollica vd., 2003). Çalışmada incelenen türdeşlik türü tercih türdeşliğidir. Çünkü yeni bağlar bireylerin kişisel tercihleri doğrultusunda kurularak ağları oluşturmaktadır.

Etnik türdeşlik ile ilgili yapılan başka bir çalışmada, Amerika'da yer alan akademisyenlerin 1985-2008 yılları arasında yazdıkları 2,5 milyondan fazla bilimsel makale ve ortak yazarlık incelenmiştir. Yine bu türdeşlik türü tercih türdeşliğidir. Sosyal ve çalışma çevresi heterojen yapıda olsa da ortak çalışmalar bireylerin tercihleri sonucu oluşmuştur. Araştırma, etnik türdeşliğin ortak yayımlarda yüksek olduğunu ispatlamıştır. Özellikle düşük etki faktörlü dergilerde ve daha az atıfla yayımlanan makalelerde daha fazla etnik türdeşliğe rastlanılmaktadır. Akademide başlangıç aşamasında olan araştırmacıların ortak makalelerinde aynı etnik kökenden gelen akademisyenlerle daha fazla çalışma yaptıkları görülmüştür. Çalışma ilk ve ikinci yazarların %86 oranında aynı etnik kökenden geldiğini göstermektedir. Bu tercih türdeşliği, aynı etnik kökenden gelenlerin kendi dillerinde tartışma avantajı, iletişimi kolaylaştırması, benzer görüşlere sahip olmaları ve birbirlerini anlayabilmelerinden kaynaklanmaktadır (Freeman ve Huang, 2015).

Gönüllü kuruluşlarda yapılan bir çalışmada 304 katılımcı ve 10 kuruluş incelenmiştir. Çalışma hem tercih türdeşliği hem de teşvik edilen türdeşliğin ağ oluşturmada etken olduğunu belirtmektedir. Ağdaki çeşitlilik ve ağ büyüklüğünün türdeşlik üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Daha fazla aktöre sahip büyük gönüllü kuruluşlarda tercih türdeşliğinin var olduğu görülmüştür. Fakat genel anlamda gönüllü kuruluşların teşvik edilmiş türdeşliği tetiklediği ifade edilmektedir (Mcpherson ve Smith-Lovin, 1987).

ABD'de bir üniversitede otuz binden fazla bireyin e-posta hesaplarını inceleyen Kossinets ve Watts, yeni bir bağ oluşturmada türdeşliğin nedenlerini araştırmıştır. Üçlü kapanmaların türdeşliği etkilediği ve bağ tercihlerinde bu kapanmaların bireyleri kısıtladığı kanıtlanmıştır. Üniversitede bağ kurmanın birincil sebebinin dışsal bir etken

olarak yapısal sınırlardan kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Fakat aynı sınıfta, toplulukta ve arkadaş grubunda yer alma gibi yapısal etkenlerin içselleştirilerek bireysel tercihleri etkilediği belirtilmektedir. Ağ yapısı değiştikçe mesafeli olan türdeş bireylerin etkileşerek bağ kurduğu görülmüştür (Kossinets ve Watts, 2009).

45 AR-GE birimini konu alan bir araştırmada, işlevsel ve görev süresi çeşitliliği bakımından ayrılan örgütlerin, grup içi ve yönetsel performansa etkileri incelenmiştir. İşlevsel çeşitlilik açısından grup dışı iletişimin belirleyici olduğu gözlemlenmiştir. Diğer gruplarla iletişimin yaratıcılığa faydası olduğu kanıtlanmıştır. Görev süresi çeşitliliğinin ise grup içinde belirleyici olduğu saptanmıştır. Grup içi üyeler arasında görev süresi (deneyim) bakımından türdeşliğin bulunması bir bakıma iletişimi kolaylaştırmaktadır. Özellikle ürün geliştirme gruplarında, karmaşık hedeflerin koyulması ve önceliklerin belirlenmesinde, çok çeşitli deneyim ve bakış açılarından gelen aktörlere ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir. Fakat çeşitliliğin önemli olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Demografik çeşitlilik takımlarda çatışmaları arttırmaktadır. Grup içi iletişimi sorunlu hale getirmekte eşgüdümü olumsuz etkilemektedir (Ancona ve Caldwell, 1992).

Örgütlerde türdeşlik, homojenlik ve bütünleşmeyi sağlamakta, gruplarda iş tatmini ve örgütsel performansı etkilemektedir. Kolay ve hızlı iletişim bir grubun etkili çalışmasını sağlamaktadır. Bu yüzden enformel iletişimin, grup üyeleri arasındaki iletişimi kolaylaştırması beklenmektedir (Smith vd., 1994: 414-420). Aynı zamanda yoğun ilişkilerin hâkim olduğu grupların, iletişim ve eşgüdüm maliyetlerini düşürdüğü savunulmaktadır. Bu ilişkilerin görüldüğü örgütlerin katı bürokrasilerden daha etkili olduğu ifade edilmektedir. Kısacası, sosyal bütünleşme, iletişim sıklığı ve enformel iletişim örgütsel performansı olumlu etkilemektedir (Smith vd., 1994: 420). Nitekim grup çeşitliliğinin çatışmayı tetiklediği ve kişiler arası iletişimi düşürdüğü görgül araştırmalarla doğrulanmıştır (Wagner vd., 1984). Fakat türdeşlik aynı zamanda bireylerin sosyal dünyalarını kısıtlamalarına neden olmaktadır. Özellikle ırk ve etnik kimlik en güçlü sosyal ayrıma sebep olmaktadır. Bunları yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek izlemektedir (McPherson vd., 2001: 415).

İş bölümü, statülerin yatay ve dikey olarak sınıflandırılması ve görev tanımları nedeniyle örgüt yapıları, ağları da şekillendirmektedir. Hiyerarşi ve görev tanımları, resmi olarak farklı konumlardaki bireyleri fiziki olarak da ayırmaktadır. Bu durum, bireylerin belli bir kesim bireylerle etkileşimini sıklaştırmaktadır. Teşvik edilen

türdeşliğe giren örgüt yapısı, bireyin kendi iradesiyle etkileşimde bulunmasını kısıtlayabilmektedir (Brass vd., 2004: 796-798). Benzer sosyal çevreleri yer alan aktörlerin davranışları da benzerlik göstermektedir. Çünkü bu aktörler, aynı çevresel güçlere maruz kalmakta ve çevreye uyumu giderek benzer hale gelerek sağlamaktadırlar (Borgatti vd., 2009: 894). Ağdaki aktörler kendi sosyal çevrelerinden etkilenmektedir. Benzer çevrelere sahip olan aktörlerin benzer çıktılar üretmesi beklenmektedir. Aynı zamanda ağların gücü, tamamen farklı parçaların birbirini etkilemesinden kaynaklanmaktadır (Borgatti vd., 2013: 2).

Örgütlerdeki ağlarda belirli ortak özellikleri paylaşan aktörler sıkça kullanılmaktadır. Bu benzerlikler, demografik özellikler, kişisel özellikler, aktörlerin konumu veya grup üyelikleri olabilmektedir (Marin ve Wellman, 2012: 12). Ağlarda gösterilen noktaların sahip oldukları özellikler, sınıfsal özellikler olabilmekte ve ayırt ediciliğe yardımcı olmaktadır. Noktaların yaş, etnik kimlik veya eğitim düzeyi gibi özelliklerine göre benzerlikler tanımlanmaktadır (Borgatti vd., 2013: 5).

Örgüt demografisi, sosyal bütünleşme ve iletişimi etkilemektedir. Örgüt performansında belirleyici olduğu bilinmektedir. Türdeş grupların, enerji ve zamanlarını çıktı ve işleyişe odaklaması kolaylaşmaktadır. Ayrıca enformel iletişimin etkin olarak sağlandığı gruplarda iletişim resmleştirilmemiştir. Bu durum, bütünlük ve istikrarı korumaya yardımcı olmaktadır. Fakat iletişimin yüksek olması, karar almada gecikmelere ve zaman kaybına da yol açabilmektedir. Belirsiz çevrelere sahip örgütlerde, örgüt açısından zararlı sonuçlar doğurabilmektedir. Örgüt demografisinin sosyal bütünleşme ve iletişim gibi süreçlere etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Son tahlilde örgütsel performans ve çıktılar, demografiden etkilenmektedir (Smith vd., 1994: 412-413).

Bu çalışmada karşılıklılık ve türdeşlik kavramları saha uygulamasının analizlerinde kullanılmıştır. Örgüt yönetim ve işleyiş bakımından karar alma organı olan belediye meclisinde, ilişki düzeyinde ikili ilişkilerde, ilişki türüne bağlı olarak karşılıklılık aranmıştır. Arkadaşlık ve güven ilişkilerinin kurulması ve sürdürülebilirliği sosyolojik olarak karşılıklılık normuna dayanmaktadır. Fakat çalışmada incelenen önceden tanıma, çatışma ve tavsiye ilişkilerinde karşılıklılık esasının bulunması zorunluluk değildir.

Tez çalışmasında, ilişki düzeyinde her bir ağ yapısında türdeşlik testleri gerçekleştirilmiş ve makro düzeyde ağ yapısını şekillendiren türdeşlik ve/ya çeşitlilik

değişkenleri çıkarılmıştır. Belediye meclisi sık toplanan ve sürekli etkileşimde olan üyelerden meydana gelmemektedir. Bu sebeple sosyal ilişkilerin temelinde var olan türdeşliğin tercih türdeşliğinden kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere tercih türdeşliği kişilerin ortak özellikleri nedeniyle bağ kurmalarını ve örgütteki ağ yapısının bu sebeple şekillenmesini sağlamaktadır. Meclis üyeleri arasında kurulan bağların geçmişte kurulması, parti üyeliğinin ve meslek türdeşliğinin de bağ kurmayı yüksek oranda etkilemesi olasıdır. Başka bir ifadeyle teşvik edilmiş türdeşlik açısından aynı çalışma ortamında çok uzun süreler bulunmadıkları bilinmektedir. Fiziksel koşullarla desteklenen teşvik edilmiş türdeşliğin baskınlığının görülme olasılığı yüksektir.

2.2.2. Uluslararası Yazında Sosyal Ağ Analizini Kullanan Bazı Çalışmalar

Ağ araştırmaları, kamu yönetiminden sosyolojiye, kriminolojiden uluslararası ilişkilere, iktisat ve işletmeden eğitim bilimlerine kadar çok geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Bu başlık sosyal bilimlerdeki bütün çalışmaları içermeye iddiasında bulunmadığı için farklı disiplinlerden yapılan bazı çalışmalara değinilerek, yöntem farklı alanlarda kullanılma potansiyelinin gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Yazında ağ çalışmaları iki sınıflandırmadan oluşmaktadır. İlk sınıflandırmada, ağ özellikleri ve süreçlerinin tüm ağlarla ilişkilendirilmesi sonucu yapı, gelişme, evrim ve yönetim gibi konulara değinen çalışmalar yer almaktadır. İkinci sınıflandırma, ağ sonuçlarını içermektedir. Ağ araştırmaları kamu sağlığı ve hizmet sektörü konularında sıklıkla kullanılmaktadır. Bu öncelikli alanlarda daha fazla hibe verildiği için çalışmalar da çeşitlenmektedir. Çok boyutlu ve kapsamlı ağ araştırmalarının yapıldığı bu alanlarda, araştırmalar daha maliyetli ve zaman alıcıdır (Provan vd., 2007: 488-489).

Ağların görgül uygulamalarını kapsayan yazındaki eksikliklerden biri de çok düzeyli analizdir. Sadece örgüt içi çalışanlarını konu alan çalışmalar tek boyutlu ve basittir. Bir örgütün, örgütler arasındaki konumu, örgüt içi birimlerin konumu ve örgütte çalışan aktörlerin konumunu analizlerde entegre edebilen çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çok düzeyli analiz, bir düzeydeki ilişkilerin diğer boyutlara etkilerini ölçmek açısından gerekmektedir (Moliterno ve Mahony, 2011). Benzer bir çalışmada, 1986-2005 yılları arasında yayımlanan makaleler incelendiğinde, ağ çalışmalarının büyük çoğunluğunun tek bir örgüt düzeyinde ve ikili ilişkilere yoğunlaştığı, tüm ağ düzeyinde

Çalışmaların hala eksik olduđu dűşűnűlmektedir (Provan vd., 2007: 511). Fakat bűtűn çalışmaların her bir dűzeyi içermesi beklenmemelidir. Belli arařtırmaların konusu, sınırları ve kapsamı bakımından çok da geçerli bir sebep olarak dűşűnűlmeyebilir.

Kamu yűnetimi ile kamu politikaları alanında ađlara olan ilginin her geçen yıl giderek arttıđı da belirtilmektedir (Hwang ve Moon, 2009: 15). Kamu yűnetimi alanında sosyal ađ analizinin yeri ile ilgili bir çalıřmada, yazında yer alan 39 dergide sűzcűk taraması yapılmıř, 1269 makale bulunmuřtur. Bu makalelerden metafor olarak kullanılanlar arařtırma kapsamından çıkarılmıřtır. Kalan makalelerden, sosyal ađ analizini kullanan ve dođrudan kamu yűnetimi disipliniyle ilgili olanlar seçilerek 81 makale incelenmiřtir. Bu makalelerin 52 tanesi merkezilik ve yođunluk ۆlűtlerini kullanmıř, çok azı űlűleri ve űstel rassal grafik modelleri içermektedir. Yazında, son yıllarda konu çeřitlenmesine gidildiđi gűrűlműřtűr. Fakat yazında, politika ađları, yűnetiřim ađları ile iřbirliđi ađlarının ađ analizi ile ele alınması oldukça az rastlanan bir durumdur. Alanın daha çok bu konularda yođunlařması ve karma yűntemlerle zenginleřtirilmesi ۆnerilmektedir (Kapucu vd., 2014). Çalıřma gűreceli olarak gűncel bir çalıřma olmasına rađmen prestijli dergilerde sayının ilgili yazıların nicelik bakımından az olması ilgi çekicidir.

Kamu yűnetimi alanında, Danimarka'da belediye bařkanları arasındaki ađ yapısının politika benzerliklerine etkisi incelenmiřtir. Eđitim, ocuk ve yařlı bakımı olmak űzere ű yerel politika alanında yapılan harcamalara bakılmıřtır. Çıkarılan sosyogramlarda, daha merkezi konumda yer alan belediye bařkanlarının harcamalarının birbirlerine yakın olduđu gűrűlműřtűr. Çalıřma, bűte kararlarında siyasal liderlerin sosyal bađlamlarının da ۆnemli olduđunu ortaya koymuřtur. Ayrıca seçilmiř karar alma organı olan meclis kararlarının siyasal liderler ađı tarafından etkilenip řekillenebildiđi gűzlemlenmiřtir. Bu durum, meclis kararlarının rasyonelliđin yanı sıra ađ yapısı ve iliřkilerden etkilendiđi gerçeđini yansıtmaktadır (Villadsen, 2011).

Central Florida űniversitesi kamu yűnetimi yűksek lisans ۆđrencileri arasındaki iliřkiler, ađ analizi yűntemiyle incelenmiřtir. Dűnem bařı ve dűnem sonunda arkadařlık ve ortak çalıřma ađlarıyla ilgili veriler toplanmıřtır. Yılsonunda ۆđrenciler arasında etkileřimin arttıđı, arkadařlık ađının ۆzellikle daha bűtűncűl hale geldiđi, iřbirliđi ađının geliřtiđi gűrűlműřtűr. Arařtırma ders dűneminde ortak çalıřmaya dayalı ۆđrenmenin teřvik edildiđini gűstermiřtir (Kapucu vd., 2010).

Güney Kore'de iki farklı belediyenin çalışanlarına yönelik araştırmada, çalışanların örgüte aidiyeti, kendilerini örgütle tanımlamaları ve örgüte katılımları sosyal ağ analizi yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışanlar sosyal ağlar sayesinde sosyal destek görmektedirler. Çıkarılan sosyogramlarda çeperdeki çalışanların daha az bağlantılar nedeniyle daha az aidiyet besledikleri ve sosyal destek aldıkları gözlemlenmiştir. Ağ merkeziliği ile ağ büyüklüğünün sosyal desteği etkilediği görülmüştür. Büyük ağların yüksek maliyetleri nedeniyle nitelikli destek sağlanamadığı tespit edilmiştir. Optimal büyüklükte bir ağın en fazla sosyal desteği sağlayacağı belirtilmiştir. Araştırmada zayıf bağlar, farklı sosyal destek türlerine erişimi sağlamaktadır. Fakat güçlü bağların da daha nitelikli sosyal desteği sağladığı gözlemlenmiştir (Lee ve Kim, 2011). Bahsedilen çalışma örgüt ağlarında zayıf ve güçlü bağların dengeli dağılması gerektiğine işaret etmektedir.

Sağlık hizmetleri alanında, 1981 yılında sağlık alanında 24 doktorun yer aldığı bir hastanede, bilgi teknolojileri kullanımının yaygınlaşmasını ağ konumu ile ilişkilendirerek bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada doktorların enformel bağlantıları incelenmiştir. Doktorların ağdaki konumunun yeni teknolojik gelişmeleri uygulama üzerindeki etkisi test edilmiştir. Üst yönetim politikası olarak hastanede elektronik hasta kayıt sistemine geçme kararı alınmıştır. Elektronik kayıt sistemini kullanan doktorların sosyogramları ve diğer doktorlarla ilişkileri görselleştirilmiştir. Bu yeniliğe uyumu tespit edebilmek amacıyla yenilikçi uygulamaları benimseyen doktorların ağdaki merkeziliğine ve bağlantı sayılarına bakılmıştır. Merkezi konumda yer alan doktorlar yenilik yanlısıyla ekranlarını etkileyebildiği görülmüştür (Anderson ve Jay, 1985).

İskoçya'da cezaevi personeline yapılan sosyal ağ analizi araştırmasında, iletişimin resmi kanallardan ziyade enformel ilişkilerle sağlandığı gözlemlenmiştir. Dört enformel aktörün iletişim sürecini kontrolünü elinde bulundurduğu tespit edilmiştir. Çalışmada görev tanımından kaynaklanan farklı statüler farklı şekillerle sosyogramlarda gösterilmiştir. Bu sosyogramlarda hiyerarşik yapıda alt kademelerde yer alanların, iletişim ağlarında merkezde olduğu ve bilginin kontrolünü ellerinde tuttukları bulunmuştur. Çalışmanın sonuçları, hapishane yönetimi tarafından da dikkate alınmıştır. Hapishane yönetimi enformel ilişkilerin varlığı ve gücünü bildiklerini dile getirmişlerdir. Fakat yönetim, bu liderleri tespit edememiştir. Bu yüzden ağ analizi çalışması yönetime de yeni bilgiler sunmuştur (Hancock ve Raeside, 2010).

Örgütler arası ağlarda, Hollanda'da 28 yükseköğretim kurumunun bir bölümünde yapılan bir çalışmada, yoğun alt bileşenlerde yer alan üniversitelerin performanslarının göreceli olarak yüksek olduğu hipotezi test edilmiştir. 2002-2005 yıllarında yapılan çalışma, mezun öğrenci memnuniyetleri performans göstergesi olarak dikkate alınmıştır. Bu araştırmada ağın genel yapısı ve gömülülük kavramları incelenmiştir. Araştırma, çok sayıda bağın bulunmasının (derece merkeziliği) iyi bir performans için yeterli olmadığını göstermiştir. Ağ yoğunluğu da performansı etkileyen önemli bir faktördür. Yükseköğretim ağında, güçlü ve yoğun bağların yer aldığı alt bileşenlerde bulunan üniversitelerde mezun memnuniyetinin daha yüksek olduğu görülmüştür (Schalk vd., 2010).

Sosyoloji alanında, İsveç'te gençlerde arkadaşlık ve adi suçlar arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma verileri, iki farklı zamanda toplanmıştır. Karşılıklılık ilkesine dayanan arkadaşlık ilişkilerinde etkinin, tercihten daha güçlü olduğu bulunmuştur (Burk vd., 2007). Gençler, adi suçlar nedeniyle arkadaşlık kurmaktan yana olmasalar da var olan ilişkiler nedeniyle oluşan türdeş davranışlar oluşmuştur. Başka bir deyişle, adi suçlar ağın oluşma nedeni değil bir sonucudur.

Afet yönetiminde koordinasyon ve iletişimin hayati önem taşıdığı bilinmektedir. Bu bakımdan afet yönetiminde ağ araştırmaları kullanılmaktadır. Florida eyaletinde dört farklı kasabadaki afet yönetimi kurumlarından e-posta ile elde edilen anket verileriyle bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Dört kasabanın iletişim ağları ve merkezilikleri analiz edilmiştir. Afet dönemleri haricinde de ağ ilişkilerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, kurumlar arası güvenin geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ağ boyutlarının ve karmaşıklığın ağ sürdürülebilirliğinde bir etken olmadığı tespit edilmiştir. Ağ sürdürülebilirliği ağ aktörlerinin konumlarına ve iletişim teknolojilerinden yararlanma oranları dayanmaktadır. Başka bir deyişle, sürdürülebilir ağlar, yoğun ilişkilere ve iletişimde teknik kapasitelerin geliştirilmesine bağlıdır (Kapucu ve Garayev, 2012).

Katrina ve Rita Kasırgaları'nda görev alan çeşitli düzeylerdeki kamu, özel ve gönüllü kuruluşların ağ yapıları da incelenmiştir. Afet yönetiminde çalışan 580 kurumdan sadece 345'inin iletişim kurdukları sosyogramlarla ortaya çıkarılmıştır. Afet yönetimi iletişim ağında merkezileşme düşük çıkmıştır. Ağ yoğunluğu azdır. Federal düzeydeki koordinasyon merkezi ise neredeyse bütün kliklerde bulunmaktadır. Çalışma, yerel kurumların afetlerde harekete geçmesinin daha hızlı ve etkili olduğunu savunmuştur. Bu

yüzden afetlere yönelik yerel düzey kapasite geliştirme faaliyetlerinin yapılmasını önermiştir. Kurumlar arası yatay ilişkiler ile eşgüdümün ağın gelişmesini desteklediği ifade edilmiştir (Kapucu vd., 2010).

11 Eylül terör saldırıları sonrası, kuruluşlar arası etkileşimleri de sosyal ağ analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma, çeşitli felaketlerin öncesinde kurumlar arası güçlü iletişim sistemlerinin geliştirilmesinin felaket sırasında koordinasyonu sağlamada önemli olduğunu savunmaktadır. Araştırma, kurumlar arası iletişim ağlarını çeşitli belgelerde içerik analizi ve görüşmelerde sosyal ağ analizi yöntemleriyle incelemiştir. Terör saldırısı sonrasında gerçekleşen iletişim sıklığını görselleyerek sonuçlara ulaşmıştır. Kriz dönemlerinde, yapılanmış iletişim kanallarının çökmekte veya etkili halde çalışmamaktadır. Bu süreçlerde, kurumlar arasında yer alan sınır anahtarlarının (*boundary spanners*) etkili iletişimde önemli bir rolü üstlendikleri belirtilmektedir. Sınır anahtarları kavramı, esasında ağ dilinde köprü aktörler olarak adlandırılmaktadır. Sınır anahtarları da yapısal boşlukları dolduran ve bağlantısız iki grubu birleştiren aktörlerdir. Terör saldırılarında yaşanan olaylara cevap verebilmek amacıyla iletişimin yoğunluğunun arttığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda kurumlar arası iletişim ağı, daha âdem-i merkezi hale gelerek eşgüdümü sağlamaktadır. Çalışma, katı hiyerarşik yapıların ani olaylara tepkisinin göreceli olarak yavaş olduğunu dolaylı yollardan kanıtlamaktadır. Çalışmaya göre, formel yapının kırılmasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin de katkısı bulunmaktadır (Kapucu, 2006).

İşletme alanında çokuluslu bir kimya şirketinde *uygulama gömülülüğü*, *örgüt gömülülüğü*, *yapısal gömülülük* ve *ilişkisel gömülülüğün*, görevleri yerine getirmedeki etkileri incelenmiştir. Uygulamada gömülülük, bireyin yapılan iş hakkında sahip olduğu deneyim ve bilgiyi temsil etmektedir. Örgütsel gömülülük, örgütteki ast-üst ilişkilerinden kaynaklanan formel ilişkilerde, üst yönetimin önemli gördüğü konularda ve kurumsallaşmış bilgi hakkında bilgi sahibi olma anlamına gelmektedir. Çalışmaya göre yapısal gömülülük, enformel ilişkilerde konum ve merkezilikten kaynaklanan bilgilere sahip olmayı temsil etmektedir. İlişkisel gömülülük ise arkadaşlık gibi güçlü ve yoğun bağlardan kaynaklanan kişisel bilgilere sahip olmayı ifade etmektedir. Çalışma bu dört değişkenin sosyal etkiye neden olduğunu öne sürmektedir. Çıkarılan sosyogramda 17 uzmandan oluşan bir çekirdek merkez ile 603 çalışandan oluşan bir çeperin ağ yapısını oluşturduğu görülmüştür. Sonuç olarak, yapısal ve uygulamada gömülülüğün günlük iş

rutinlerini yerine getirmede önemli olduğu gözlemlenmiştir. Örgütsel ve ilişkisel gömülülüğün sosyal etkisinin düşük olduğu görülmüştür. Bu çalışma beşeri sermayeden kaynaklanan uzmanlık ve deneyimin sosyal etki yaratmada belirleyici olduğunu kanıtlamıştır. Aynı zamanda, ağ konumu ve merkezilikten kaynaklanan dayanışmacı sosyal sermaye de sosyal etkide belirleyicidir. Fakat, örgütün formel yapısı hakkındaki bilginin günlük pratiklere yansımalarının az olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kleinnijenhuis vd., 2011).

İşletme ve ekonomi alanında, Hollanda ekonomisinde yer alan elitlerin etkinliği ağ yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. 1976'dan 2001 yılına kadar ağ yapısında çözümlerin olduğu, bağ sayısı ve yoğunluğun azaldığı iddia edilmektedir. Buradan hareketle çalışma, Flaman elitlerin ilişkilerinin ve ağ yapısının, sosyal kapalılıktan aracılığa doğru dönüştüğünü göstermiştir. Ağ yapısında, aktörler arasında güven unsuru da azalmıştır. Üç farklı zaman diliminde incelenen 250 elitten oluşan ağda, köprü aktörlerin giderek arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca aileden varlıklı elit grupların ağdaki etkinliğinin giderek azaldığı gözlemlenmiştir. Zamanla ağın daha desantralize bir yapıya kavuştuğu görülmüştür (Heemskerk ve Fennema, 2009). Bu çalışma yönetici kurullarının, dayanışmacı sosyal sermayeden aracı sosyal sermayeye dönüştüğünü ispatlamıştır. Bu sebepten dolayı ağda güven unsuru azalmakta ve yapısal boşluklar çoğalmaktadır. Fakat çalışma elit kurul toplantılarını temel alarak ağ yapısını oluşturmuştur. Günümüz iletişim teknolojileri göz önünde bulundurulduğunda, birçok haberleşme alternatifinin yer aldığı bilinmektedir. Bu yüzden elit görüşme ve kararlarının çoğunun toplantı salonlarının sınırlarını aştığı düşünülebilir. Sık ve yüz yüze görüşmelerin azalması, güçlü bağların da azalarak köprü aktörlerin artmasına neden olmuştur.

İşletme alanındaki başka bir araştırmada, belli bir sektörün şirket kümelenmelerinde merkezde yer alan firmaların, inovasyon açısından avantajlı oldukları tespit edilmiştir. Çalışmanın en can alıcı noktası bu kümelenmelerdeki merkezi firmaların yöneticileri arasındaki enformel arkadaşlık ve iletişim ağlarının inovasyon konusunda etkili olduğunun tespit edilmesidir. Aksine analizlerde, firmalar arası formel ilişkiler ve kurumsal bağların inovasyonu etkilemediği sonucuna varılmıştır (Bell, 2005). Bu durum, enformel ilişkilerin gücünü kanıtlamaktadır. Çalışmadan çıkarılabilecek diğer bir sonuç da kurumsal ilişkilerin tekrar eden ve herkesin bildiği bilgilere erişimi sağlamasıdır. Fakat enformel bağlantılar işe yarayabilecek stratejik bilgileri erişimi sağlamaktadır. Benzer bir

çalışma, firmalar arası işbirliği ağlarını konu alarak, inovasyonda ağ büyüklüğünün etkilerini incelemiştir. 11 endüstri sektöründeki 1106 firmanın patent performanslarını veri olarak kullanılmıştır. Çalışma, kurumsal işbirliğinin kümelenme ve ulaşılabilirlikleri olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla en fazla işbirliği yapan firmaların çok sayıda patent sahibi oldukları gözlemlenmiştir. Çünkü kümelenme bakımından yoğun ilişkileri olan firmaların bilgiyi toplama ve yayma kapasiteleri yüksektir. Bu durum firma yaratıcılığına katkıda bulunmakta ve alınan patent sayısını da arttırmaktadır (Schilling ve Phelps, 2007).

Özellikle kriminoloji alanında, ağ analizlerinin fikir verebileceği düşünülmektedir. Genelde organize suç örgütleri grup olarak hareket etmektedirler. Bu ağ yapıları küçük dünya kuramı ve zayıf bağların gücü kuramlarının özelliklerini taşımaktadır. Yapılan bir çalışmada, Birleşik Krallık'taki suç ağlarının, merkezi bir aktörün etrafında örülen yıldız yapılanmasından uzak olduğu tespit edilmiştir. Kısacası, ağ bilinçli olarak kilit aktörler yaratmamaktadır. Ağ âdem-i merkezi bir yapı sergilemekte ve çok sayıda köprü aktörler bulunmaktadır. Organize suç ağları, sürekli değişen aktörlerin yer aldığı dinamik ve geçici sosyal oluşumlar bilinmektedir. Bu oluşumun ağ ve aktörler açısından çok önemli bir sonucu bulunmaktadır. Organize suç liderlerinin tutuklanmaları durumunda dahi ağ yapısının desantralize, yoğunluk ve merkezileşmenin ise düşük olması sebebiyle ağ dağılmamaktadır. Ağ yapısı bozulmamakta, örgütler hayatta kalabilmektedirler (Coles, 2001: 585-586).

Organize suçlar ve terörizm çalışmalarında, incelenmesi gereken en önemli nokta, şüphelinin rolü ve bağlantılarıdır. Dinamik olarak evrim geçiren suç ve terörist bağlantıları hakkında bilgiye sahip olunmasıyla, suçlular daha kolay tespit ve tahmin edilmektedir. Bu yüzden ağ analizinin istihbarat ve kolluk kuvvetleri tarafından da kullanıldığı bilinmektedir (Bkz. Mainas, 2012: Tablo 1). Ağ analizi, bağlantıların tespitinde kullanılmaktadır. İstihbaratın gizli yapısal ilişki kalıplarını tespit etmesine yaramaktadır. Analiz sayesinde merkezi lider aktörler tespit edilmekte ve ağ hassasiyetleri keşfedilmektedir. Bu bakımdan istihbarat kurumlarında kullanılan ağ analizi, terörist ağların hücresel yapısını anlamayı ve ilgili bilgi boşluklarını doldurmayı sağlamaktadır. Mainas'ın çalışmasında suç ağlarının genelde bir merkezden yayıldığı, terörist ağlarının ise çok hücreli âdem-i merkezi olduğu belirtilmektedir. Böylece terörist ağlarında, ağ yapısının gizliliği korunmaktadır (Mainas, 2012).

Uluslararası ilişkilerde, uluslararası örgütlere üye olan devletlerarasındaki bireysel ve kolektif ilişkilerin, devletlerarası çatışmaların çözümünde etkili olduğu ifade edilmektedir. NATO, Dünya Bankası gibi örgütlerin doğrudan veya dolaylı iletişim kanalları yarattığı belirtilmektedir. Dolaylı ilişkilerin genelde doğrudan diplomatik (formel) bağların yerine kullanabilecek araçlar olduğu belirtilmektedir. Bu düşünceler bir çalışmada, II. Dünya Savaşı sonrasında (1948-2000) uluslararası bağlantılar ağının değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Dolaylı bağlantıların, çatışma olasılığını azalttığı kanıtlanmıştır. Üçüncü aktör aracılığıyla (*arabuluculuk*) kurulan bağların daha kısa olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla daha uzun mesafeler kat ederek sağlanan bilgi aktarımından daha etkili oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Dorussen ve Ward, 2008). Bir çatışma durumunda diplomatik ilişkiler formel ilişkiler olarak kabul edilmektedir. Burada uluslararası örgütlerdeki ilişkilerin enformel ilişkiler olduğu düşünülebilir. Çünkü ülkeler, ülke temsilcilerinden oluşmaktadır. Uluslararası örgütlerin yarattığı ortam, ikili ilişkilere zemin hazırlamaktadır.

Uluslararası ilişkilerde, ağılar dost ve düşman ülkelerin birleşiminden oluşmaktadır. Bir araştırmada, tehdit ortamında bulunan bir ulusla ittifak yapıldığında, ittifak yapan ulusun sahip olduğu bağlantılar nedeniyle potansiyel gücünün arttığı iddia edilmiştir. Çünkü bu aracı ulus iki ihtilaflı taraf arasındaki etkileşimi sağlamaktadır. Aracı ulus konumsal ve yapısal olarak stratejik avantajını kullanmaktadır. Fakat aracı ulus konumundan dolayı daha fazla tehdit alırsa, ittifakların sayısı düşmektedir. Dolayısıyla aracı ulusun ağ konumundan kaynaklanan gücü de azalmaktadır. Bu durumda ulus kendi özerklik ve gücünü kullanmaya çalışarak, düşen ağ konumu gücünün yerine geçebilecek stratejiler üretmektedir. Başka bir deyişle, tehdit altında olan ve düşmanların çoğaldığı bir ulusun her anlamda kendi siyasi bağımsızlığına güvenmesi beklenmektedir. Bu siyasi bağımsızlık ve güç, savunma alanına yapılan yatırımları arttırmakla sağlanmaktadır. Nitekim 1996-2000 yılları arasında ağda konumsal gücünü kaybeden ülkelerin askeri alanda yatırımlara yöneldiği tespit edilmiştir (Smith vd., 2014).

Ağ araştırmalarının çoğu, olumlu ilişkilere odaklanmaktadır. Olumsuz ilişkilerin ağa yansımalarını konu alan çalışmalar yazının eksik yönlerinden biridir. Olumsuz ilişkilerin, örgütsel aidiyet, eşgüdüm ve örgüt amaçlarına ulaşmada etkileri bulunmaktadır. Hatta olumsuz ilişkilerin aktörler ve örgütler açısından doğurduğu sonuçların, olumlu ilişkilerden daha güçlü olduğu iddia edilmektedir. Yazında çok farklı

etkenlere bağı ve önemli sonuçlara sebep olan olumsuz ilişkileri konu alan çalışmaların zenginleştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır (Labianca ve Brass, 2006). Özellikle örgütlerde, olumsuz ilişkiler de önemlidir. Çünkü bireyler örgütlerin fiziksel ve konumsal sınırları içinde olumsuz ilişkilerden uzaklaşmamaktadırlar. Aynı zamanda olumsuz ilişkilerde, doğrudan bağlantıya ihtiyaç bulunmamaktadır. Bireyler arasında olumsuz duygu ve düşüncelerin gelişmesi, dolaylı yollardan elde edilen bilgilerle de sağlanabilmektedir. Bu yüzden dolaylı bağların incelenmesi daha doyurucu yorumlamalara neden olabilmektedir (Labianca vd., 1998: 55-56).

Bir üniversitenin sağlık merkezinde 83 çalışana yapılan araştırmanın anket sorusunda, cevaplamama riski nedeniyle, doğrudan çatışma içinde oldukları meslektaşları sorulmamıştır. Çatışma sorusu 'bu kişiden kaçınmayı tercih ederim' şikkını arkadaşlık sorusuna yedirilmiştir. Böylece ikili ilişkilerde çatışma tespit edilmeye çalışılmıştır (Labianca vd., 1998). Aynı strateji bu tez çalışmasında da olumsuz ilişkileri yansıtmayı amacıyla kullanılmıştır. Çalışma grup içi çatışmaların olumsuz ilişkilerin artmasında etkili olduğunu tespit etmiştir. Fakat olumsuz ilişkilerin aktörün arkadaş sayısına bağı olmadığı görülmüştür. Başka bir deyişle, merkezilik çatışma ve olumsuz ilişkileri azaltmamaktadır. Ayrıca, grup içindeki bireylerin grup dışındaki biriyle olumsuz bir ilişkisi olmasa dahi grup içindeki arkadaşlarından etkilendiği kanıtlanmıştır. Kısacası gruptaki birey dolaylı ilişkilerde, doğrudan ilişkisinden etkilenmektedir. Bu durumun gruplar arası çatışmayı arttırdığı gözlemlenmiştir (Labianca vd., 1998: 63-64).

Görünmez üniversiteleri ve akademisyenler arası enformel ilişkileri değerlendiren başka bir çalışma da uluslararası yazında yer almaktadır. 2001 yılında Finlandiya'daki 8 üniversitede yer alan 104 profesörün ilişkileri analiz edilmiştir. Çalışmada, enformel bilgi, işbirliği ve atıf ağları olmak üzere üç farklı ağ haritalanmıştır. Enformel bilgi akışının aynı üniversitede yer alan profesörler arasında yüksek olduğu tespit edilmiştir. İşbirliğinin aynı üniversitede farklı disiplinlerden gelen akademisyenler arasında yüksek olduğu görülmüştür. Atıflar da genelde üniversiteler arasında gerçekleşmektedir. Atıf ağında çok az merkezi aktör bulunmuştur. Enformel bilgi ağında da kümelenmeler göze çarpmaktadır (Tuire ve Erno, 2001).

Örgütlerde etik çalışmaları, genelde birey, konu ve örgüt özelliklerinin birleşimini değerlendirmektedir. Fakat ağ analizine göre etik konular, aktörler arası ilişkilerden, yani ilişki boyuttan da oldukça etkilenmektedir. Bu yüzden etik çalışmalarında tamamlayıcı

olarak ağ analizine yer verilmesi, çalışmaların daha kapsamlı ve sağlıklı sonuçlara ulaşmasında yardımcı olabilmektedir. Çünkü sosyal bir olgu olan etik, ilişkileri de içinde barındırmaktadır. Örgütlerde simetrik (karşılıklı), güçlü, çeşitli ve statüye dayanan ilişkiler arttıkça etik ihlallerin azalacağı düşünülmektedir. Ayrıca, köprü ve merkezi aktörlerin kendi meşruluk ve güvenilirliklerini riske atmamak amacıyla etik ihlali yapmaktan kaçındıkları düşünülmektedir. Aynı zamanda, yüksek yoğunluklu güçlü bağların bulunduğu ağlar ve üçlü kapanmaların çok görüldüğü ağ yapılarında daha etkin denetim sağlanmaktadır. Bu yapılarda etik ihlallerin görülme olasılığı daha düşüktür (Brass vd., 1998).

Sosyal ağ analizi yöntemi her geçen gün güncellenmekte ve sürekli geliştirilmektedir. Aynı şekilde sosyal bilimlerde yapılan çalışmalar da giderek artmakta ve çeşitlenmektedir. Bu başlıkta sosyal ağ analizi yönteminin çok farklı disiplinlerde kullanıldığına vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca farklı alanlarda popüler hale geldiği vurgulanmıştır. Kuşkusuz coğrafya, fizik, biyoloji ve arkeoloji gibi sosyal bilimlerden farklı disiplinlerde de kullanılmaktadır. Bu durum esasında yöntemin bütün alanlarda uygulanabilir olduğunun göstergesidir. Aynı zamanda birbirinden bağımsız alanlarda kullanımın yöntemi, görsellemeleri ve analizleri de zenginleştirdiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır.

2.2.3. Ulusal Yazında Sosyal Ağ Analizini Kullanan Bazı Çalışmalar

Ulusal yazında da sosyal ağ analizini kullanan çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle işletme alanında görgül çalışmalar göze çarpmaktadır. İşletme alanında yapılan çalışmaların diğer sosyal bilimler alanlarına da yansısı ümit edilmektedir. En azından kamu yönetimi alanında ağ örgütler kavramının çoğu ders kitabında metafor ve tanımlamadan öteye geçemediği görülmüştür. Çalışmalarda yöntem tanımlayıcı ve kullanılan diğer yöntemleri destekleyici nitelikte olabildiği gibi sadece yorumlayıcı analizlere yer veren araştırmalar da bulunmaktadır. Çalışmalarda genelde veri toplama aracı olarak anket ve arşivler tercih edilmiştir. Özellikle bibliyometrik çalışmaların göreceli olarak fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu başlık ulusal yazında da yöntemin ilgi gördüğünü, ancak aynı zamanda bu ilginin çeşitli çalışmalarla zenginleştirilebileceğini vurgulamaktadır.

Sosyal ağ analizini yöntem olarak inceleyen ilk kitaplar ekonometri alanında Tüzüntürk ve Gürsakar' a aittir. Tüzüntürk'ün '*Organizasyonel Ağ Analizi*' ve '*Ağ Bilimi*' olmak üzere iki kitabı vardır. Tüzüntürk'ün danışmanı olan Gürsakar'ın ise '*Sosyal Ağ Analizi*' adıyla bir kitabı bulunmaktadır. Ağ yaklaşımı ve yönteminin bir yöntembilim olarak incelenmesini içermektedir. Diğer bir ifadeyle çalışmalar, kavram ve kuramsal çerçeveden ziyade matematik modellemeler ve analizin uygulanabilirliğine odaklanmıştır. Tüzüntürk doktora tezinde bir tekstil firmasında sosyal ağ analizi yöntemini kullanmıştır. Tekstil firmasının ağ yapısı ve firmanın çeşitli düzeylerdeki ilişkileri tespit edilmiştir. Firmadaki her bir birimin sosyogramları çıkarılmıştır. Uygulamadan toplanan verilerin kuvvet yasası ve tercihsel bağlanma modellemesine uygunluğu araştırılmıştır (Tüzüntürk, 2012a; 2012b).

Günay çalışmasında, arşivlerden 18. yüzyıl Bursa kadı sicillerini iki farklı dönemde incelemiştir. Bu inceleme, 1784-1785 sicillerinde 141 aktör, 1786-1787 sicillerinde ise 119 aktör belirlemiştir. Çalışmada aktörler arası ilişkilerin sosyogramları ortaya çıkarılmıştır. İki farklı dönemdeki aktörden oluşan her iki ağ yapısında da merkezi aktörler tespit edilmiştir. Merkezilik ölçümlerinde sadece derece merkeziliği kullanılmıştır (Günay, 2012). Çalışma, arşiv çalışmalarından elde edilmesi bakımından ilginçtir. Derinlemesine analiz ile istatistikî doğrulamalara yer verilmeyerek ağ haritaları çıkarılmıştır.

Çorbacioğlu görünmez üniversite kavramı ile yabancı yazında da benzer olan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada kamu politikası alanının gelişmesinde önemli katkıları olan altı düşünür arasındaki ilişkilere içerik çalışmasıyla yer verilmiştir. Aynı zamanda sosyal ağ analizi yöntemiyle altı bilim adamının enformel ağ haritaları çıkarılmıştır. Ağ analizi, içerik analizini tamamlayıcı bir yöntem olarak kullanılmıştır. Sosyogramda farklı merkezilik ölçütlerine göre merkezi bilim adamları tespit edilmiştir. Ağdaki klikler de tanımlanmıştır (Çorbacioğlu, 2008). Görünmez üniversite anlayışını görsellemesi bakımından özgün bir çalışmadır.

Kentleşme alanında, İzmir'de ekonomik performansta politika ağlarının etkilerini inceleyen bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bir dizi klasik yöntemin kullanımını destekleyici şekilde sosyal ağ analizine de yer verilmiştir. Yazarlar, kullanılan yöntemin sadece tanımlayıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmada ilçelerdeki kamu sektörü, özel sektör ve STK'ların politika ağları, stratejik karar alma ağları, ortak projeleri, bilgi

paylaşımları, kültürel-çevresel eylem ağları ve işbirliği ağlarının haritaları çıkarılmıştır. Bu ağların her birinin yoğunluk ve merkezlilikleri karşılaştırılmıştır. Analiz sonucunda, ortak proje ağlarının oldukça düşük olduğu kanıtlanmıştır (Eraydın vd., 2008). Sonuç olarak çeşitli ağ haritalarının coğrafi mesafeleri de göz önünde bulundurularak gerçek harita üzerinde gösterilmiştir. Çalışma, konu ve kapsam açısından özgün niteliktedir.

Ağ analizinin örgütlere uygulanmasında önemli sonuçlar verdiği bilinmektedir. Örgüt yönetimi ve politikaların daha iyi analiz edilmesini sağlamaktadır. Kar amacı gütmeyen kuruluşlardaki sosyal sermaye birikimini konu alan bir çalışmada, Pensilvanya eyaletindeki bir kuruluşun eylemleri altı ay süresince gözlemlenmiştir. Çeşitli kademelerde yer alan 25 aktörden veri toplanmıştır. Üyeler arasındaki ilişkilerin, sosyal sermayeye ve örgüt yönetimine katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Bunun için güvene dayalı dayanışmacı sosyal sermayenin gerekli olduğu iddia edilmektedir. Çalışma, örgütteki arkadaşlık ve tavsiye ağlarının haritalamasını yapmıştır. Analizlerde aradalık, derece ve yakınlık merkezilikleri ile klik yapılanmaları ölçülmüştür. Tavsiye ağında merkezilik ölçümlerinin her birinde, ilk üç sırada kurul üyeleri ile personelin bir arada yer aldığı görülmektedir. Birden fazla klikte yer alan aktörlerin merkezi aktörler oldukları ve klikleri birbirlerine bağladıkları görülmüştür. Çeşitli kademelerdeki bağların karar almada önemli olduğu, sosyal sermayenin bu bağlarla geliştirildiği ifade edilmektedir. Sosyal sermayenin örgüt yönetimi ve etkinliğinde bir değer yarattığı belirtilmektedir (Kapucu, 2008). Çalışma örgüt ve sosyal sermayeyi konu alması, sosyal ağ analizini kullanması ve enformel ilişkilerden arkadaşlık ile tavsiye ilişkilerini incelemesi bakımından bu tez çalışmasıyla benzerlikler göstermektedir.

Başak ve Öztaş, sosyal sermaye kavramını güven ilişkileri kapsamında bir kamu sektörü, bir özel sektör ve bir STK'da karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Yapılan çalışma öncelikle dayanışmacı ve aracı sosyal sermaye kavramlarını açıklamış, sonrasında uygulama olarak farklı kurumlardaki güven ağları ile sosyal sermayelerini analiz etmiştir. Sektörü temsil eden üç kurumun da güven ağları haritalanmıştır. Özel sektör grubunu temsil eden bir bankadaki güven ilişkilerinin, kamu sektörünü temsil edenden daha yoğun olması çalışmanın ilgi çekici sonuçlarından biridir. Rekabetin açık olarak var olduğu özel sektörde güven ilişkilerinin düşük çıkması beklenmektedir. Oysa çalışmada özel sektördeki güven düzeyinin kamu sektöründen yüksek olduğu saptanmıştır. Dayanışmacı sosyal sermaye için ağ yoğunluğu hesaplanmıştır. Bu

ölçümde de kamu kurumu en düşük yoğunlukla en az dayanışmacı sosyal sermayeye sahiptir. Aracı sosyal sermayeye sahip olan aktörler, genelde üst düzey yöneticilerdir (Başak ve Öztaş, 2010). Çalışmanın tek eleştiri alabilecek noktası aracı sosyal sermayeyi belirlemede, ağ büyüklüğü göz önüne alınmadan sadece yoğunluğun kullanılmasıdır. Çünkü incelenen kurumların aktör sayıları değişmektedir. Ağ araştırmalarında yoğunluğun ağ büyüklüğüne göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir. Bu bakımdan karşılaştırmalarda sadece yoğunluğun kullanılması önerilmemektedir.

Türkiye'nin bilimsel yayınlarını proje kapsamında analiz eden bir çalışma da sosyal ağ analizini kullanmıştır. Çalışmada sosyal ağ analizi diğer analizleri tamamlayıcı olarak kullanılmıştır. 1928-2009 yılları arasında yapılan bütün bilimsel yayınlar, ortak 30 ülkenin ağ haritaları ve ülkemizdeki kurumlar arası yayın ortaklığı ağları ortaya çıkarılmıştır (Al vd., 2012). Çalışma sosyal ağ analizine çok az ve tamamlayıcı nitelikte yer vermiştir.

Türkiye'de turizm alanında 1991-2010 yılları arasındaki doktora tezleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, turizm bilgi ağı yapısı ve doktora konularını tespit etmektir. Bibliyometrik veriler ile doktora tezlerinin konu, yazar, üniversite ve danışmanlar gibi değişkenleri dikkate alınmıştır. Sonuç olarak, disiplinler arası turizm tezlerinin az olduğu tespit edilmiştir. İşletme hariç diğer alanlarla etkileşimin az olduğu görülmüştür. Bu anlamda, turizm alanı doktora tez konuları kapalı bir ağ yapısı sergilemektedir (Karagöz ve Yüncü, 2013).

Bir çalışmada gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye'de güçlü bağların seçilen işletmelerdeki finansal performanslarını olumlu etkileyip etkilemediği test edilmiştir. Çalışmada Borsa İstanbul'da 15 işletme ve bu işletme grubuna bağlı işletmelerden 74 tanesi seçilerek analizler gerçekleştirilmiştir. Bu işletmelerin bulundukları ağların, ağ büyüklüğü, ağ yaşı ve ağ homojenlikleri, Pearson Korelasyonu testine tabi tutularak, ağ büyüklüğü, yaşı ve homojenliği olmak üzere bağımsız değişkenlere dayalı olarak tanımlanan güçlü bağların finansal performansların arttırılmasında istatistiksel bir anlam bulunamamıştır (Sarı, 2015). Araştırma Türk toplum yapısı ve kültürünün, ekonomi ve ticarete etki etmesi nedeniyle işletmelerin güçlü bağlardan daha fazla yararlandıkları düşüncesinin geçerli olmadığını göstermiştir. Sarı, araştırma sonuçlarında Türk işletmelerinin daha kapalı ve izole bir şekilde faaliyetlerini gösterdikleri izlenimine sahiptir. Bu sebeple işletmeler güçlü bağları harekete geçirerek

ekonomik bir kazanım elde edememektedirler.

Yine Borsa İstanbul'da yer alan şirketlerin yönetim kurullarında yer alan bağımsız kadın yönetim kurulu üyeleri üzerinde bir ağ çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma ikincil kaynaklardan elde ettiği verilerle yönetim kurulundaki kadınların formel ve enformel ilişkilerinin sosyal sermaye edimlerindeki rolünü incelemiştir. Bu bağlamda tespit edilen 70 kadın yönetim kurulu üyesinin ağ ilişkileri ve sosyal sermaye düzeylerine bakılmıştır. Çalışmanın önermesi kariyerlerinde üst düzey yönetim aşamasında olan bu kadınların statü sahibi olmalarında enformel ilişkilerinin formel ilişkilerden çok daha önemli olduğudur. Çalışma belirlenen kadın üyelerin formel ve enformel ilişkilerinin kaynaklarını tespit ederek sınıflandırmıştır. İkinci aşamada bu üyelerin derece merkezilikleri çıkarılmıştır (Sözen ve Alan, 2017). Derece merkeziliği yüksek çıkan kadın üyelerin kariyerlerinde başarılı olmaları, cam tavanın etkilerini azaltarak çeşitli enformel ağlarda yer alarak sosyal sermayelerini genişletmelerine bağlanmıştır. Başka bir ifadeyle, yapılan araştırmada formel ilişkilerin kariyerlerindeki etkisine kıyasla enformel ilişkilerin kariyerlerinde işlevsel olduğu çıkarılmaktadır. Bu çalışma, hem formel hem de enformel ilişkileri incelemesi, sosyal sermayeyi ve derece merkeziliğini kullanması bakımından, tez çalışmasının konu ve kapsamıyla örtüşmektedir.

Uluslararası iktisat alanında yapılan bir araştırmada, 2008 yılı dış ticaret verilerinden elde edilen bilgilerle, dış ticaret ağlarındaki 191 ülkenin ilişkileri çekim modeliyle test edilmiştir. Bu sosyogramlarda merkezi ülkeler, ülkelerin doğrudan ve dolaylı ilişkileri ile Türkiye'nin ağdaki konumu değerlendirilmiştir. Çalışmanın çerçevesinde çekim modelinde mesafelerin azalmasıyla ilişkilerin artacağı varsayılmaktadır. Fakat bu ağda merkezdeki Çin, Almanya, A.B.D. ve Japonya gibi ülkeler açısından mesafe ilişkileri etkilememektedir. Çalışmada Türkiye 31. Sırada yer almaktadır. Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerin ise çekim modelinden daha fazla etkilendikleri görülmüştür (Kahraman ve Sevim, 2014). Çalışmanın uluslararası iktisat alanında olması bakımından değerli olduğu düşünülmektedir. Çalışma tanımlayıcı niteliktedir. Fakat araştırma açısından en önemli soru hangi merkezilik ölçütünü neden kullandığının yazarlar tarafından açıklanmamasıdır. Aynı zamanda araştırma konusu dolaylı ilişkileri de kapsamına rağmen çalışmada dolaylı ilişkilerle ilgili analiz ve bulgulara rastlanılmamıştır.

Bir araştırmada akademik alanda sosyal sermaye konusunu ele alan ulusal

makalelerin ilgili olarak en fazla kullandıkları ilgili kavramların haritalaması yapılmıştır. Çalışmada sadece başlıklar ve anahtar sözcüklerde yer alan kavramların derece, yakınlık ve aradalık merkezilikleri ölçülmüştür. Bibliyometrik çalışma sınıflandırmasına giren bu araştırmada ilk aşamada sosyal sermaye kavramını kullanan 69 makale tespit edilmiş, ikinci aşamada sadece 14 makalenin yönetim ve organizasyon alanında olduğu görülmüştür. Bu alanda sosyal sermaye çalışmalarının 2002 yılı sonrasında ortaya çıktığı iddia edilmekte ve 2006-2011 yılları arasında yapılan çalışmaların arttığı belirtilmektedir. Yönetim ve organizasyon alanında sosyal sermaye ile ilgili anahtar kavramlardan ilki ağ kuramı, ikincisinin ise güven olduğu görülmüştür. Çalışma sonuçlarından biri de kısıtlı sayıda çalışmanın yine sınırlı kavramlarla yazına katkıda bulunduğudır. Uluslararası yazına kıyasla çalışmaların yetersiz olduğu, bu çalışmanın ise gelecek çalışmalara bir yol haritası olmasının arzulandığı ifade edilmiştir (Tunçay vd., 2015). Bu araştırma bulguları tez çalışmasının kuramsal çerçevedeki varsayımların ulusal yazında da geçerli olduğunu göstermesi bakımından değerlidir. Sosyal sermayenin, ağ kuramı ve güven kavramlarıyla yakından bağlantılı olduğu kanıtlanmıştır. Özellikle yönetim ve organizasyon alanında yapılan çalışmalarda sosyal sermayenin ağlarla da ilgili olan güçlü bağlar, zayıf bağlar, yapısal boşluklar ve gömülülük gibi kavramların ya hiç yer almadığı ya da merkezilik değerlerinin çok düşük çıktığı görülmüştür. Tez çalışması bu kavramların hepsini kullanmıştır. Aynı zamanda ulusal yazındaki yetersizlikleri göz önünde bulundurarak, sosyal sermayeyi konu alan çalışmaların çeşitlenmesi tavsiye edilmiştir. Bu tez çalışmasının alt amaçlarından biri de yönetim ve organizasyon alanında sosyal sermaye ve ağlar konularına dikkat çekmek ve yazının zenginleşmesine katkıda bulunmaktır.

Ulusal yazındaki bibliyometrik çalışmalardan biri de 2013 ve 2014 Örgütsel Davranış Kongresi Bildiri Kitaplarında çalışılan konular, katılımcı üniversiteler, ortak yazarların unvanlarının sosyogramları çıkarılmıştır. Hangi konuların ortak çalışılıp çalışılmadığını gösteren bulgularda, yazında aralarında bağ kurulmayan yani, çalışılmayan konular tespit edilerek, gelecekte bu konulardaki boşlukların doldurulmasının yerinde olacağı ifade edilmiştir. Örgütsel vatandaşlık davranışı konusu en çok çalışılan konu olarak merkezde yer almıştır. Aynı zamanda profesör ve doçentlerin sıklıkla araştırma görevlileriyle ortak yaptığı bildirilerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Farklı üniversitelerden gelen akademisyenlerin genelde ortak çalışmalarda yer almadıkları, bu yüzden üniversiteler arası iletişimi güçlendiren etkinliklerin

yapılabileceği belirtilmiştir (Ercan & Begenirbaş, 2016). Çalışma örgütsel davranış alanının mevcut durumunu konular ve yazarlar açısından değerlendirmesi bakımından yol gösterici niteliktedir. Ayrıca sonuçta yer alan tavsiyeler çalışmayı zenginleştirmiştir.

Afyonkarahisar’da yer alan konumsal verileri kullanan kamu ve özel kurumların iletişim ağlarının çıkarıldığı bir çalışmada 20 yönetici ile yapılan mülakat ve anketler yoluyla veri toplanmıştır. Toplanan veriler konumsal veriyi kullanan kurumların sosyogramlarını ve merkeziliklerini ölçtüğü için çalışma tanımlayıcı bir araştırma niteliğindedir. Çalışma merkezi kurumları ve kimlerin kimlerle işbirliği içinde olduklarını ortaya çıkarmıştır. Araştırma bulgularında Ticaret Odası, Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, Devlet Su İşleri, Bayındırlık Müdürlüğü ve İl Özel İdaresi’nin merkezi kurumlar oldukları ve konumsal bilgi hakkında en çok bilgiye sahip olup, bu bilgileri kullandıkları ve diğer kurumlarla iletişim halinde oldukları gözlemlenmiştir (Demir ve Taktak, 2011). Çalışma istatistiksel analizleri ve dolayısıyla yorumları içermediği için, sadece mevcut iletişim ağlarının görselleşmesini sağlamıştır.

Savunma sanayisinde yer alan bir şirkette çalışan 61 aktör üzerinde yapılan bir çalışmada, bireylerin ağ konumundaki dayanışmacı ve aracı sosyal sermayelerine dayanarak çalışanların iş arkadaşlarına duydukları güven tespit edilmiştir. Araştırma sadece merkeziliklerin belirlenmesiyle kalmayıp, istatistiki testleri de içermektedir. Çalışanların yaş, tecrübe ve unvanları ile dayanışmacı sosyal sermaye arasında bir korelasyon bulunmadığı, demografik özelliklerin aracı sosyal sermayenin yoğunluğuyla ters ve verimlilik değeri ile olumlu bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Cinsiyetin türdeşliğinin ise güven ağını etkilediği tespit edilmiştir. Aynı zamanda yönetime itimat eden çalışanların güven ağında da merkezi oldukları, meslektaşları tarafından güvenilir kabul edildikleri kanıtlanmıştır (Baykal ve Gürbüz, 2016). Çalışma ile bu tez çalışmasının kuramsal çerçeveleri benzerdir. Araştırmada sosyal sermaye düşünürlerinden bahsedilerek sosyal sermayenin türleri analize tabi tutulmuştur. Aynı zamanda kişisel güven düzeyinin hem aktörlere sorulan cevaplarla temin edilmiş hem de karşılaştırma amacıyla Cook ve Wall’ın kişisel güven düzeyi anketi soruları sorularak karşılaştırma yapılmış ve sonuçlar desteklenmiştir.

Aynı topluluk içinde yer alan farklı sektörlerde faaliyet gösteren 39 örgüt arasında etkileşim sonucu oluşan eşbiçimliliği (yeni yapı ve pratiklerin örgütsel alanda benimsenerek yaygınlaşması) ortaya koyan bir çalışmada, örgütlerin ağdaki

konumlarının örgütsel eşbiçimliliğe etkisi çalışılmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak örgütsel eşbiçimlilik, bağımsız değişkenler ise güçlü ve zayıf bağlardır. Sonuç olarak yerleşik ilişkileri olan örgütlerin güçlü ve zayıf bağları ile eşbiçimlilik arasında almalı bir ilişki tespit edilmiştir. Güçlü bağa sahip örgütlerin, örgütsel alanı daha az eşbiçimli hale getirdiği, bu sebeple bu bağlara sahip örgütlerde eşbiçimliliğin karşıtı çeşitlilik olduğu belirtilmektedir (Özkan-Canbolat, 2008, 2010).

Alandaki nitelikli çalışmalardan biri de örgütlerde kuşaklararası değişimin ağlar ve ilişkilere etkisine dikkat çekmektedir. Ağlar ve ilişkiler üzerine yapılan çoğu çalışmanın kesitsel olması haklı gerekçelerle eleştirilmiştir. Bu çalışmada da aynı eksiklikler vurgulanmaktadır. Çalışma tezde de belirtilen ağların dinamikliği sorunsalını göz önünde bulundurarak, üçüncü kuşak aile şirketlerinden zaman değişkeniyle ele almış ve boylamsal bir inceleme yapmıştır. Bu büyük aile işletmeleri Koç, Sabancı ve Eczacıbaşı olarak belirlenmiş ve ikincil kaynaklardan veri toplanmıştır. Zaman değişkenini işleme katarak uzun dönemli verileri içeren bu çalışma ağ yapısının kuşaklararası değişimini gözlemlemiştir. Bu kapsamda birinci, ikinci ve üçüncü kuşak aile işletmesi temsilcilerinin ağ ilişkileri çıkarılmıştır. Çalışma sonucunda kuşaklararası ilişkilerin zamanla değiştiği tespit edilmiştir. Bu değişimin güçlü bağları azalttığı ve dolayısıyla dayanışmacı sosyal sermayenin azaldığı, buna karşılık zayıf bağ sayısının arttığı araştırma sonuçlarındandır. Ayrıca kuşaklararası değişimle hem derece hem de aradalık merkeziliklerinin arttığı ispat edilmiştir (Tuzlukaya, 2013). Başka bir ifadeyle, incelenen şirketlerin ilk kuşakta daha kapalı, izole ve güçlü bağlardan oluştukları, fakat zamanla yeni bilgi ve kaynak akışını sağlamak aynı zamanda değişen koşullara uyum sağlamak amacıyla zayıf bağlara daha çok yer verdikleri görülmektedir. Çalışma güçlü ve zayıf bağlarla ilgili varsayım ve kuramları görgül olarak test etmesi bakımından niteliklidir. Ayrıca zaman değişkeninin kullanılması ağ dinamikliği gerçeğini yansıtmayı ve uygulayabilmesi açısından önemlidir.

Ulusal yazında ağ analizini kullanarak yapılan çalışmalardan sonuncusu, makro kuramsal bağlamda örgütler arası ilişkileri incelemektedir. Çalışma güçlü ve zayıf bağlar kavram ve kuramlarından faydalanarak, ekonomiye devlet müdahalesinin yüksek olduğu ülkelerde güçlü bağların daha fazla olduğunu öne süren Ulusal İş Sistemleri yaklaşımını benimsemiştir. Bu minvalde Türkiye’de devlet müdahalesinin arttığı 1980 öncesi ve azaldığı 1980 sonrası dönemden dayanıklı ev aletleri sektöründen iki firma seçilerek

kuramsal çerçeve test edilmiştir. Araştırma sonucunda 1980 öncesi dönemde güçlü bağların, 1980 sonrası dönemde ise zayıf bağların baskın olduğu görülmüş ve kuramsal çerçeve doğrulanmıştır. Bu bakımdan 1980 sonrası kurulan firmanın dış çevreyle bağlantıyı sağlayan köprü rolündeki bağlantıların göreceli olarak yüksek olduğu kanıtlanmıştır (Sözen, 2007). Bu araştırma dolaylı yoldan zaman değişkenini işleme sokması ve örgüt ile çevre arasındaki ilişkilerin niteliğinin değişmesini göstermesi bakımından nitelikli bir araştırmadır.

Bu başlıkta ulusal yazında yapılan ve sosyal ağ analizini yöntem olarak kullanan, günlük hayatta birey ve örgütler arasında, aynı zamanda akademik alanda bibliyometrik çalışmalarda ilişkileri görgül olarak inceleyen araştırmalardan bazılarına yer verilmiştir. Sonuç olarak, sosyal ağların görgül olarak operasyonel hale getiren çalışmaların ülkemizde genelde 2000’li yılların sonrasında çalışmaya başladığı, bu ilginin her geçen gün arttığı görülmektedir. Bu bakımdan sosyal ağ analizinin göreceli olarak ulusal yazında yeni bir yöntem olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum bir bakıma, yapılacak çalışmaların özgün ve değerli olacağının da göstergesidir. Ayrıca genelde çalışmaların sadece ağ ve aktör düzeylerinde analizlere yer verdiği ve tanımlayıcı nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Alanda bibliyometrik çalışmalar ve ikincil kaynaklardan veri toplamanın baskın olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra örgütler üzerinde de çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Konuların alanının ise güçlü ve zayıf bağlar, aktör konumları, sosyal sermaye ve sosyal yerleşiklik olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmalar genelde işletme alanında çeşitlendirilmiştir. İşletmede yapılan çalışmaların diğer disiplinlerde yapılacak çalışmalara katkısının olması ve yöntemin yaygınlaştırılması ümit edilmektedir.

Bu çalışmanın da ulusal yazında yer alması hasebiyle, çalışmanın değerlendirilmesi uygundur. Çalışmanın kamu yönetiminde olması, eşit yetkiye sahip yatay bir yapılanma ve karar organı olan belediye meclisinde yapılması, bu örgütün siyasi yönünün bulunması, ağ analiz düzeylerinin hepsini incelemesi, formel ve enformel yapıların etkileşimlerini tespit etmesi bakımından şimdiye kadar yapılan çalışmaların çoğundan farklı olduğu düşünülmektedir. İncelenen çalışmalarda ilişki düzeyi analizlerin eksikliği göze çarpmaktadır. Bu bakımdan bu tez çalışması ilişki düzeyine de odaklanarak bu boşluğu değerlendirmiştir. Son olarak, çalışma tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra

yorumlayıcı istatistik ve analizleri de kullanarak, mecliste ilişkilerin doğası ve nedenlerini daha detaylı ele almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELEDİYE MECLİSİNDE FORMEL VE ENFORMEL YAPI İLE SOSYAL AĞLAR

3.1. Belediye Meclisinin Formel ve Enformel Yapısı

Weberyan düşüncede sosyal ve enformel ilişkiler en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Fakat sadece formel örgüt dinamiklerinin örgütleri açıklamada yetersiz olduğu görülmüştür. Sosyal bir varlık olan bireyin enformel ilişkileri, etkili kolektif çalışmada engel oluşturmada aksine etkinliği destekleyebildiği anlaşılmıştır. Örgütler, yasal düzenlemeler ile bireyler arası ilişkilere dayanan statü yarışı ve ağda bir bileşene üyelik gibi enformel süreçlerin de yönetişimi ile yürütülmektedir (Lazega, 2001: 16). Meclisin eşit yetkiyle şekillenen yatay yapılanmasında sürekli ilişkilerin, işbirliği, denetim ve normların oluşmasında faydası olduğu düşünülebilir. Yasal düzenlemeler ve kurumsal kültürün yanı sıra ilişkilerin sağlıklı ve sürekli olması da örgütte istikrara ve işleyişe katkıda bulunmaktadır.

Belediye meclisi bir yönetim mekanizması olduğu kadar sosyal bir mekanizmadır. Sosyal bir mekanizma olarak, çeşitli düzeylerdeki birden fazla etkileşim türünün kolektif eyleme katkıda bulunduğu, koordinasyonu sağladığı ve bireysel sorunlara çözümler sunduğu bilinmektedir (Lazega ve Pattison, 2008: 186). Arkadaşlık, tavsiye ve güven gibi enformel ilişki türlerinin çok boyutluluğu, meclis üyeleri açısından sosyal sermaye getirisiidir.

İl belediyelerinde karar alma organı olan belediye meclisinin formel yapısı ve özellikleri 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda belirtilmektedir. İlgili kanunun ikinci kısım, birinci bölüm, 17. maddeden 32. maddeye kadar olan kısmında belediye meclisi ile ilgili hususlara yer verilmektedir. Seçilmiş üyelerden oluşan belediye meclisinin çeşitli konularda karar alma yetkisi bulunmaktadır. Fakat uygulamada belediye meclis gündemi meclis gündeminin en yoğun olduğu konular çoğunlukla imar ile plan ve bütçe konularıdır. Yasal olarak il belediyelerinde meclis her ayın ilk haftası toplanmaktadır. Belediye başkanı belediye meclisinin de başkanıdır. Ayrıca belediye meclisinde ilgilenen konulara göre çeşitli ihtisas komisyonları bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2005: md. 18-24).

Tez çalışmasında seçilen belediye meclisinin yöntem bölümünde belirtilen sebeplerden dolayı adının verilmesinden kaçınılmıştır. Uygulamaya konu olan il belediyesi ve meclis üyeleri, 30 Mart 2014 tarihli yerel seçimlerle göreve gelmiştir. Bahsedilen belediye yaklaşık 230 bin nüfuslu, 12 ilçe belediyesi, 44 mahalle ile 3 kasabası bulunan bir il belediyesidir. Belediye 31 meclis üyesi ve belediye başkanı olmak üzere 32 aktörden oluşmaktadır. Meclis üyelerinin 18'i Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve 14'ü Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AK Parti) oluşmaktadır. Meclis toplantıları her ayın ilk pazartesi günü toplanmaktadır. Bu toplantıda meclisteki gündem konuları uygun olan ilgili komisyonlarda çalışılmak üzere havale edilmektedir. Toplantılardan sonra bütün komisyonlar izleyen günlerde bir araya gelerek havale edilen konuyu inceleyip bir karara varmaktadır. Komisyon çalışmalarından sonra tekrar toplanan mecliste, komisyon başkanları kendi alanlarına giren gündem konularıyla ilgili düşünce, açıklama ve kararlarını meclise sunmaktadır. Sunulan kararlar üyeler tarafından kabul veya reddedilmektedir. Dolayısıyla aynı komisyonlarda yer alan meclis üyeleri arasındaki iletişim bütün hafta boyunca sürmektedir.

Uygulamada meclisin hiyerarşik bir yapılanmaya sahip olmadığı iddia edilebilir. Çünkü meclis üyeleri aynı yetkiye sahip ve eşit konumdaki aktörlerden oluşmaktadır. Bu durum meclisin kararlarını bağımsız şekilde alması açısından yasal düzenlemelerle garanti altına alınmıştır. Fakat yine yasal düzenlemelerde yer alan belediye başkanının mecliste yer alması durumu 'gizli bir hiyerarşi' veya en azından ast-üst ilişkisinin yer alabileceğine işaret etmektedir. Aynı yetkiye sahip üyelerden oluşan ve belediyenin diğer organlarından ayrılan meclisin en önemli özelliği karar alma yetkisidir. Bu durum meclislerin karar almada kolektif bir etkinlik ile fikir birliğine ya da en azından oy çokluğuna ihtiyaç duyması anlamına gelmektedir. Belediye meclislerindeki atmosfer doğası gereği güç çatışmalarına neden olmaktadır. Meclis üyeleri, belli kişisel fikirlere, parti ideolojisine ve temsil ettikleri kitlenin çıkarlarının maksimize edilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Fakat aynı zamanda istikrarın sağlanması ve tabiri caizse bir 'orta yol'un bulunarak çözümsüz çatışmanın önlenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan meclis kamu yararına hizmet etmeye yönelik bir karşılıklı denetim ve denge mekanizması üzerine kurulu bir güç oyunudur. Meclis alınan kararlarda ortaya çıkması muhtemel güç savaşı, sosyal ilişkilerle elde edilen enformel denetim ve enformel etki sayesinde dengeye gelmektedir.

Belediye meclis yapısının önemli bir diğer özelliği eşit yetkiye sahip olan seçilmiş aktörlerden oluşmasıdır. Resmi olarak eşit yetkilere ve güce sahip olan bu yapılarda, kolektif amaçlara yönelik işbirliği ve eşgüdümü sağlama önemli bir sorundur. Mecliste yerel kararlarda eşitlikçi, fakat fikirlerini kabul ettirme yarışının olduğu bir atmosfer hâkimdir. Eşitlik ve yarışın bulunduğu bu ortamda, beşeri ve sermayesi yüksek olan üyelerin, ağda baskın olacağı düşünülmektedir.

Bilindiği gibi meclis üyeliği asli bir meslek değildir. Bürokratik yapılarda gözlendiği gibi mesai saatlerinde iş yapmayan, dolayısıyla fiziki yakınlıktan doğan teşvik edilmiş bir ortam bulunmamaktadır. Fakat yasalarda belirtildiği üzere meclis, düzenli aralıklarla bir araya gelmektedir. Bu yüzden finansal motivasyonlardan ziyade güç, etki, saygınlık ve popülerlik gibi sosyal motivasyonların meclis üyeliğinde etkilidir. Hâlihazırda uygulamanın yapıldığı mecliste emekli ve yaşlı meclis üyesi sayısı yüksektir. Hiyerarşik yapı ve terfi gibi motivasyonlar yer almasa da belediye meclis üyeleri arasındaki enformel güç ve itibar yarışı bulunmaktadır. Belirtilen özellikler, belediye meclisinin doğasında bulunan özellikler oldukları için formel yapının yanı sıra enformel yapının da incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Çalışmada dört farklı enformel ilişki hakkında veri toplanmıştır. Ağ düzeyinde incelenecek olan ilişkiler önceden tanıma, arkadaşlık, tavsiye ve güven ilişkileridir. Ayrıca analizlerde arkadaşlık ham verilerinden çatışma ilişkilerine yer verilmiştir. Aynı zamanda matris çarpımı ile elde edilen tavsiye alan arkadaşlar ile önceden tanınan arkadaşlar ağlarına da ulaşılmıştır. Ağ düzeyinde her bir ilişki türünün sosyogramları çıkarılarak, ağ yapısı yoğunluk ve merkezileşme ölçümleriyle tartışılmıştır. Bu inceleme meclisteki enformel yapının genel görünümü hakkında bilgi vermektedir.

İlişki düzeyinde, bileşenler, yalıtılmış aktörler, 2-klikler tespit edilmiştir. Aynı zamanda türdeşlik testlerine yer verilerek meso düzeyde bağ kurma ile makro düzeyde ağ yapısına yansımaları tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, çalışmadaki 7 farklı ağ yapısında etkili olan kişisel nitelikler bağımsız değişken olarak işleme sokulmuş ve böylece ağlarda benzerliklerden kaynaklanan yapılar incelenmiştir. Türdeşlik testlerinde, parti, cinsiyet, yaş, meslek, eğitim düzeyi ve deneyim değişkenlerinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Özellikle 2-kliklerde parti üyeliğinin türdeşlik ve bağ kurmaya etkisi olduğu görülmüştür. Bir kliğe ait olmanın olumlu tarafları bulunmakta ve klik oluşumu optimal düzeyde tutulduğunda örgüt işleyişine katkıda bulunmaktadır. Klikler ve bağ

kurmada görülen parti türdeşliği, kliklerde yer alan meclis üyelerine hem fırsat hem de sınırlılıklar sunmaktadır.

Parti kliğine ait olma parti içi yoğun sosyal ilişkilere işaret etmektedir. Meclis üyeleri kliklerdeki dayanışmadan faydalanarak bilgileri daha az çaba harcayarak ve hızlı bir şekilde elde etmektedir. Esasında parti klikleri, belli kaynaklara kolay erişim için stratejik bir davranıştır ve ilişkilerin kimlerle, ne şekilde ve ne kadar sıklıkla olmasını istemekle alakalıdır (Lazega, 2001: 5-8). Fakat klik üyeliği örgütün işleyişi açısından çatışmaların ve kutuplaşmaların var olacağını işaret edebilir. Bir meclis üyesi kendi partisinin bir karar üzerindeki düşüncesine karşıt hareket etmeyi göze alamamaktadır. Çünkü bu durum, parti içi yoğun ilişkilerin yaşandığı grupta saygınlığını kaybetmesine ve dışlanmasına neden olacaktır. Bireysel fikirler parti kararlarının gölgesinde kalabilir. Bu durum, bireysel özgür iradeyle negatif ilişkilidir. Başka bir deyişle, kliklerde yer alma bireyin özgür irade ile karar almasını güçleştirmektedir.

2-klikler ise enformel etkinin ağ yapısında yansıması olarak değerlendirilmektedir. Otorite, uzmanlık ve rekabet gibi unsurlar etkinin açıklanmasında yer alsa da enformel etki de güç gibi özünde sosyallik ve ilişkiyi barındıran bir kavramdır. Cartwright'a göre (1965:3), etki nedenselliğin özel bir durumudur. Etki kavramı bir aktörün eylemi sonucunda diğer bir aktörün eyleminde ortaya çıkan değişiklik olarak tanımlanmaktadır (Marsden ve Friedkin, 1993: 3) Etki ilişkisel bir kavram olarak bir bireyin bu yönlendirmeyi kendisi açısından olumlu bulması ve etkileyen bireye güvenmesi anlamına gelmektedir. Etkilenen birey, diğer bireyin yetkinliğini ve itaat etmeye değerdiğini kabul etmektedir (Sandefur ve Laumann, 2000: 76). Grup dinamiklerinde çoğunluğa uyma güdüsü de etkiyi etkileyen faktörler olarak görülmektedir Etki açısından yüz yüze etkileşimin olması gerekmemektedir. Enformel etkide aktörün bilinçli bir yönlendirmesi olmadan grupta yer alan diğer aktörler, ana aktörün davranışını taklit etmeye başlamaktadır (Marsden ve Friedkin, 1993: 4). Buradan çıkarılan sonuç etkinin sadece doğrudan değil dolaylı bağlantılar yoluyla da elde edildiğidir. Bu bakımdan dolaylı bağların da analiz edilebilmesi amacıyla çalışmada klikler yerine 2-klikler tespit edilmiş ve yorumlanmıştır.

Aktör düzeyinde, sosyal güç, popülerlik ve saygınlık gelen derece ve aradalık merkeziliğiyle ölçülmüştür. Aktörlerin enformel etkileri de giden derece merkeziliği ile tespit edilmiştir. Aynı zamanda aktör düzeyinde yalıtılmış aktörler ile köprü aktörlere yer

verilmiştir. En yüksek bağı olan aktörün bilgiye erişimi, kaynakları elinde bulundurması ve diğerlerini kaynak bakımından kendine bağımlı yapması, dolayısıyla ağda hâkim olması söz konusudur. Derece merkezilikleri dayanışmacı sosyal sermayeyle, aradalık merkeziliği ile köprü aktörler aracı sosyal sermaye ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Dayanışmacı sosyal sermayede sosyal güç ağdaki derece merkeziliği en yüksek olanlarda bulunmaktadır. Aracı sosyal sermayede ise sosyal gücü yüksek üyeler köprü rolünde, yapısal boşlukları dolduran, aradalık merkeziliği yüksek olan üyelerdir. Aynı zamanda, birden fazla ağda merkeziliği yüksek olan aktörlerin, örgüt kararlarına nüfuz etme ihtimali yüksektir. Bu kişiler sosyal güç ve güçlerinin meşruluğu konusunda göreceli olarak daha avantajlı konumdadır.

3.1.1. Belediye Meclisinde Veri Toplama ve Yönetimi Süreci

Belediye meclisi saha uygulamasında araştırma sınırlarını belirlemek amacıyla gerçekçi yaklaşım kullanılmıştır. Gerçekçi yaklaşımda, araştırma kitlesi hâlihazırda aktörlerin bilinçli olarak yer aldığı önceden tanımlanmış sınırlara sahiptir. Araştırma sınırı belli olan gerçekçi araştırma konularına aile veya örgüt örnek olarak gösterilmektedir. Araştırma konusu olarak meclisin sınırları bellidir. Araştırma kitlesi meclis üyelerinden oluşmaktadır (Laumann vd., 1983; Wasserman ve Faust, 1994; Marsden, 1990).

Sosyal ağ analizinde araştırma sorusu ve araştırma kitlesine bağı olarak ego ağları veya tüm ağlardan hangisinin kullanılacağı belirlenmektedir. Eğer çalışılan olay veya olguda, doğal gruplar yoksa hedef kitle sınırları araştırmacı tarafından araştırma sorusuyla çizilmektedir. Örneğin Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi'nde çalışanların arkadaşlık ilişkileri ile ilgili yapılacak bir çalışmada araştırma sınırları belirlidir. Fakat Türkiye'deki tüketici eğilimlerinde sosyal ilişkileri inceleyen bir araştırmada tüm ağları çalışma, milyonlarla ifade edilen aktör sayısı ve milyarlarca ilişki çifti anlamına gelmektedir. Bu durumlarda ego ağları araştırılarak, araştırma sınırı ve verilerin yönetilebilirliği sorunları aşılmaktadır. Saha uygulamasında tüm (tam) ağ türü esas alınmıştır. Ego ağlarına kıyasla tüm ağlar, daha fazla kavramın analiz edilmesine imkân tanımaktadır. Kısacası, ağ yaklaşımında kullanılan bütün kavramları analiz edebilecek potansiyeli bulunmaktadır.

Tüm ağları konu alan araştırmalarda, klasik veri toplamada kullanılan örneklem yöntemi kullanılamamaktadır. Çünkü araştırmalarda bireyden fazla ilişkiler odak noktasıdır. Bu yüzden, örneklemden hareketle evrene yönelik genel geçer özellik ve kurallara ulaşılammamaktadır. Diğer bir ifadeyle, yapılan araştırmalarda genellemelerden kaçınılmaktadır. (Knoke ve Kuklinski, 1982: 26-27). Aktörler arası ilişkilerden oluşan tüm ağ verilerinde, rastgele örneklem varsayımı yer alamamaktadır. Bu durum, geleneksel istatistikî testlerin uygulanmasını da engellemektedir (Marsden, 1990; Knoke ve Kuklinski, 1982: 30). Genellemelerin ve evrensel kuralların terk edilmeye başlandığı post-modern bilim dünyasında ağ araştırmalarının kabul edilebilirliği de artmaktadır. Genellemelerin yer almaması, belli kuralların veya varsayımların oluşturulamayacağı anlamına gelmemektedir. Belirtilen sınırlardan dolayı, tüm ağ çalışmalarında genelde örnek olay incelemeleri kullanılmaktadır.

Tüm ağ araştırmalarında örneklem alınamamasının en temel nedeni, ağ analizinin birbiriyle bağlantılı ilişkileri incelemesidir. Bir ağda, sadece bir aktörün eklenmesi veya çıkarılması matris yapısında devasa değişikliklere sebep olabilmektedir. Ağ yapısını çok radikal bir şekilde değiştirmektedir. Çünkü örneklem seçerken sadece aktörler seçilebilmektedir. Bu yüzden seçilen örneklemin ilişkiler hakkında faydalı bir örneklem olup olmayacağı bilinmemektedir (Scott, 2000: 59). Kısacası, tüm ağlarda araştırmanın temel birimi ilişkiler ve matris veri olduğu için, evreni temsil edebilecek rastgele örneklem seçilememektedir.

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı ve araştırma kitlesi açısından çalışmada ego ağlarının yerine tüm ağlar seçilmiştir. Amaç, belirlenen örgütsel sınırlar içindeki ağın bağlantılılığını bütün olarak ortaya çıkarmaktır. Ayrıca, aktör sayısının nispeten az olması nedeniyle tüm ağ haritalamaları için gerekli verinin yönetilebilir olması da başka bir tercih sebebidir.

Ağ araştırmalarında arşiv çalışmaları, web tabanlı veri toplama ve anketler olmak üzere üç farklı veri toplama aracı bulunmaktadır. Kullanılan araçlardan en yaygın anketlerdir. Saha uygulamalarında anketler, tek bir zaman dilimindeki (kesitsel) ilişkilerin analizi olabilmektedir. (Borgatti vd., 2013; Gürsakal, 2009; Prell, 2012; Robins, 2015; Tüzüntürk, 2012a; Tüzüntürk, 2012b). Tez çalışmasının saha uygulamasında öncelikli analiz aracı olarak sosyal ağ analizi sorularından oluşan anketler kullanılmıştır.

Sosyal ağ analizinde anketlerle elde edilen veriler ikiye ayrılmaktadır. İlk bölüm kişinin niteliklerine dair her ankette yer alan genel bilgilere yer vermektedir. Bu bölümde demografik ve betimsel aktör özellikler sorulmaktadır. Kişisel nitelikler, cinsiyet, yaş ve eğitim gibi bireylerin kendilerine özgü özellikleridir. Bir ağ araştırmasında niteliklere yönelik veriler, ilişkiden ayrı bilgilerdir. Bu veriler bağ ve ilişkilerin yorumlanmasında tamamlayıcı niteliktedir. Bu veriler ağ yapılarında türdeşlik kavramının test edilmesinde kullanılmaktadır. Kişisel nitelikler, incelenen ilişkiye göre bağımlı veya bağımsız değişken olabilmektedir (Borgatti vd., 2013: 32). Genel bilgiler, türdeşlikten kaynaklanan ortak özelliklerin ilişkilere yansıtılarak analizi zenginleştirmektedir. İkinci bölüm, herhangi bir ilişki türünün ilişkişel verilerini toplamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. İlişkişel veriler, ağların yapı taşlarıdır. Bireyler arasındaki bir bağın tespiti ile ağ yapıları ortaya çıkarılmaktadır. Ağ yapıları hiç bağın olmadığı yalıtılmış bir yapıdan, her bireyin birbiriyle doğrudan bağlandığı doygun yapılara kadar çeşitlilik göstermektedir. Fakat gerçek hayattaki ağlar bu iki uç noktanın arasında yer almaktadır. Sosyal ağ analizi, bu ilişkilerin yapısını ve bireylerin ağ içindeki konumunun birey ve ağlara sonuçlarını incelemektedir (Knoke ve Kuklinski, 1982: 12-13).

Tez çalışmasında kullanılan anket de iki ana bölümden meydana gelmiştir. İlk bölümde anketi dolduran katılımcıya yönelik kişisel bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler analizde hem betimsel istatistiklerde hem de ağ analizinde türdeşlik testlerinde kullanılmıştır. İkinci bölümde katılımcıların sosyal ilişkilerine yönelik çok yönlü değerlendirmeye imkân veren ilişkişel sorular yer almıştır. Sosyal ilişkilerden önceden tanıma, tavsiye ve güven soruları ilişkinin varlık ve yokluğuyla (*binary data*) ilgili sorular iken, arkadaşlık ilişkileri (*valued data*) niteliği de kapsayan bir şekilde sorulmuştur.

Anketlerde ilişkişel veriler iki farklı şekilde toplanmaktadır. İlki katılımcıların bağlantı kurduğu aktörleri kendilerinin yazdığı *isim üreteçleridir*. İkincisi sınırları önceden belirlenmiş grup üyelerinin hâlihazırda liste halinde olduğu ve katılımcıların sadece bağlantısı olduğu aktörleri işaretledikleri *isim listeleridir*. Eğer ağın aktör sayısı nispeten az ve aktörler belliyse isim listeleri kullanılmaktadır. Böylece katılımcının hatırlama yükü kaldırılmaktadır. Katılımcıların sadece o ismi tanınması yeterlidir (Marsden, 1990: 446-448; Prell, 2012: 70-71).

Göreceli olarak küçük ağlarda isim listeleri, anketin yönetilebilirliği ve katılımcının motivasyonu açısından uygundur. Küçük grubun tanımlaması da görecelidir.

Yapılan bir çalışmada 130 aktörden oluşan isim listelerinin kolaylıkla cevaplandığı ve katılımcıların yorulmadığı belirtilmiştir. Herhangi bir görgül test olmasa da aynı çalışmada 200 ve üstü isim listelerinin katılımcı yorulmasına yol açacağı belirtilmektedir. Bu sayının istekli katılımcıları dahi yıldıracağı ifade edilmektedir (Erickson vd., 1981: 135). Tezin uygulamasında 32 meclis üyesine anket uygulanmıştır. Hatırlama sorununu da bertaraf etmek amacıyla isim listeleri kullanılmıştır. Uygulamada incelenen ilişki türleri önceden tanıma, arkadaşlık, tavsiye ve güven ilişkileridir. Anket her bir ilişki sorusunun altında bütün üyelerin isimleri yer vererek tasarlanmıştır. Arkadaşlık ilişkileri hariç sosyal ilişkilere dair sorularda, sıklık sorularından ziyade ilişkinin varlığı veya yokluğu sorulmuştur. Katılımcının motivasyonunun düşmesi veya yorulmasını engelleme, anketin süresine de bağlıdır. Küçük gruplarda 15 dakikalık anketler, katılımcının motivasyonunu düşürmeden yüksek cevaplama oranlarına ulaşmayı sağlayabilmektedir (Knoke ve Kuklinski, 1982: 34). Bu amaçla, uygulamanın pilot denemelerinde anketin cevaplanma süresi de ölçülmüştür.

Araştırmanın güvenilirliği, anket sorularına bağlıdır. Kişilerin kendi algılarına göre doldurdukları anket sorularında, her zaman güvenilirlik ile ilgili endişeler bulunmaktadır. Geleneksel araştırma yöntemlerinde güvenilirlik ölçütü, bir deneyin aynı koşullar altında tekrar edildiğinde aynı sonuçları vermesidir. Bu, ölçülen değişkenin istikrarlı olduğunu kanıtlamaktadır. Oysa sosyal ağlar ve ilişkiler her an değişime maruz kalabilmektedir. Bu bakımdan, ağ yaklaşımında güvenilirlik testleri farklılık göstermektedir. İlişkinin türüne bağlı olarak, karşılıklılık ilkesi bir güvenilirlik ölçütü olarak kabul edilmektedir (Prell, 2012: 77). Çalışmada da kullanılan güven ve arkadaşlık ilişkilerinde karşılıklı bağlar analiz edilmiştir.

Tezde kullanılan ikincil veri toplama aracı ise belli sayıda meclis üyesi ile yapılan mülakatlardır. Bu mülakatlar anket verilerini destekleme ve meclisin etnografik özelliklerini ortaya çıkarma amacıyla kullanılmıştır. Saha uygulamasından önce Mart-Nisan 2016 tarihleri arasında anket ve görüşme soruları revize edilmiştir. Tez çalışması sonrasında yapılacak çalışma ve yayımlara da veri sağlaması amacıyla sahadan toplanan verilerin mümkün olduğu kadar kapsamlı olmasına özen gösterilmiştir. Anket sorularında son aşamada dizin ile ilgili sorunlar giderilmiştir. Böylece anketin daha göze hitap eden, açık, sade ve anlaşılır olması sağlanmıştır.

Görüşme soruları yüz yüze yarı yapılandırılmış, ortalama 20 dakikadan fazla sürmeyen 6 sorudan oluşmaktadır. Görüşme sorularının kapsamı da saha uygulamasından önce değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda meclis üyelerinin aile geçmişinde siyasetle ilgilenenlerin olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylece sosyal sermayenin oluşturmada ailesinin katkısının olup olmadığı ölçülmeye çalışılmıştır. Görüşme sorularında genel atmosfer, meclis üyelerinin aidiyet duyguları, siyasi aile geçmişi, belediye başkanının etkililiği, deneyim ve sosyal çevrenin önemine yönelik sorular bulunmaktadır.

Sosyal ilişkilerin sorular yoluyla ortaya çıkarılması, duygusal etkenlerin de cevapta yer almasına neden olmaktadır. Ağ soruları geleneksel anketlerden daha hassas konulara malzeme olabilmektedir. Ayrıca hedef kitlenin olgunluk derecesi, toplumsal ve örgütsel kültür de ağ sorularına verilen duygusal tepkiyi arttırabilmektedir. Hatta katılımcının anketi reddetmesine dahi neden olabilen sorular bulunabilmektedir. Bu yüzden araştırmacı, veri gizliliğini ve katılımcıların güvenliğini sağlayabilmelidir. Ayrıca, anketlerde araştırmaya katılmayan kişiler hakkında da dolaylı yoldan bilgiler elde edilmektedir. İkili ilişkilerde ismi verilen fakat bunu bilmeyen aktörlerin rızası olmadan kendi haklarında bilgilerin toplanması etik açıdan soru işaretlerine neden olan bir konudur. Bu aktörlerin bilgilerinin analizde ayrıştırılması mümkündür. Ancak bu ayrıştırma bütün ağ yapısını tamamen değiştirebilmektedir. Özellikle araştırmaya katılmayan kişi çok merkezi bir aktörse ağ yapısında daha büyük etkilere neden olmaktadır. Bu bakımdan kişilerin güvenliğini sağlamak ve üst yönetimin olurluğunu almak, ankete katılımı yükselterek eksik veri sorununu ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, örgütleri konu alan çalışmalar belirtilen etik konularda dikkatli olmalıdır (Borgatti vd., 2013: 40-47).

Ağ araştırmalarında etik açıdan geleneksel yöntemlerde rastlanılmayan derecede araştırmacıya sorumluluk düşmektedir. Etik kurallara uygun olarak, gönüllü katılım, katılımcının bilinçli rızası, risklerin katılımcılara yansımalarının azaltılması sağlanmalıdır. Araştırma sonuçlarının raporlanmasında ve yayımlanmasında kişisel bilgilerin korunması gerekmektedir (Citro 2010'dan aktaran Marsden, 2012: 384). Raporlama ve sonuçlarda katılımcı gizliliği, isimler yerine farklı sembollerin kullanılmasıyla sağlanmaktadır (Hennig vd., 2012: 98). Sosyal ilişkilerin alenen teşhir edilmesini önlemek ve hassas konular nedeniyle kimseye zarar vermemek amacıyla tez çalışmasında saha

uygulamasının gerçekleştirildiği belediyenin ismi belirtilmemektedir. Aynı zamanda analiz ve sosyogramlarda her bir meclis üyesi numaralarla kodlanmıştır (Bkz. Ek 1).

Tez çalışmasında etik hassasiyetler göz önünde bulundurulmuştur. Saha uygulamasından önceki hazırlık aşamasında meclis üyelerine verilmek üzere gönüllü katılım formu ile katılım sonrası bilgilendirme formu hazırlanmıştır. Bu belgelerle çalışmaya katılan meclis üyeleri bilgilendirilmiştir. Gönüllü katılım formunda, proje ve yürütücüler hakkında genel bilgiler, katılımcılardan beklentiler, toplanan verilerin kullanım amacı, gizlilik ve kişisel bilgilerin mahremiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Katılım sonrası bilgilendirme formunda ise araştırma sonrasında arzu edildiği takdirde araştırma sonuçlarına erişebilecekleri belirtilmiş ve araştırmacıların irtibat bilgilerine yer verilmiştir. Bu belgelerin yanı sıra görüşmelerde takdim edilmek üzere meclis üyelerine yönelik kısa bir proje bilgilendirme sunumu hazırlanmıştır. Anket ve görüşme sorularının hazırlanmasının ardından, 17 Mayıs 2016'da Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan çalışmanın kapsam ve uygulama açısından etik ilkeler ve insan haklarına uygun olduğuna dair kurul kararı alınmıştır.

Saha çalışmaları 31 Mayıs - 26 Ağustos 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmaları, randevu almada gecikmeler ve yaz dönemi olması nedeniyle beklenen zaman aralığından daha uzun sürmüştür. İlk olarak kişisel bağlantılar yoluyla iktidar partisi il başkanlığından, iktidar partisi meclis üyelerine ulaşılmıştır. Bir sonraki aşamada belediyeden meclis üyelerinin iletişim bilgileri alınmıştır. Böylece belediye meclisinin tümüne ulaşılmıştır.

İlk anket uygulamaları pilot testler olarak gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamada ilk olarak anketi cevaplama süresi ölçülmüştür. Anketi tamamlama süreleri katılımcının motivasyon ve konsantrasyonuna göre değişmektedir. Anketlerin ortalama 7,5 dakika ile 9 dakika arasında tamamlandığı tespit edilmiştir. Sonrasında pilot uygulama yapılan meclis üyelerine soruların açıklığı ve anlaşılabilirliği sorulmuştur. Sorularla ilgili ilk bölüm olan kişisel bilgilerde partilerinin il başkanlığı toplantılarına ne kadar sıklıkla katıldıkları sorusunun uygun olmadığı görüşü belirtilmiştir. Açıklama olarak il başkanlığı toplantılarının düzenli olmadığı ve davet esasına dayandığı belirtilmiştir. Bu yüzden analizlerde bu soruya yer verilmemiştir. İlişkisel sorular anlaşılır bulunmuştur.

Pilot testlerden sonra anketin güvenilirliği ve geçerliliği açısından her bir meclis üyesine tek tek ulaşılmıştır. Meclis üyeleri ya iş yerlerinde ya da belediyenin toplantı

salonunda ziyaret edilerek anketler tamamlanmıştır. Bunun haricinde iki ay boyunca meclis ve komisyon toplantılarına katılarak genel atmosfer hakkında gözlem yapılmıştır. Saha uygulaması sonunda 32 meclis üyesinin her biriyle görüşülmüştür. Yöntem bölümünde de belirtildiği gibi, mümkün olduğu kadar çok aktöre ulaşma ağ yapısını ortaya çıkarma açısından çok önemlidir. Bu bakımdan çalışma, araştırma kitlesinin tüm sosyogramlarını eksiksiz çıkarmak için gereken bütün verileri toplamıştır.

Belediye meclisinin tüm ağlarını ortaya koyan ve gerçekçi yaklaşımı benimseyen bu tez çalışmasında sahadan veri toplandıktan sonra, veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Çalışmada veri analizi için kullanılan program UCINET yazılım programıdır. Göreceli olarak daha eski ve köklü olan bu program sürekli olarak geliştirilmekte ve güncellenmektedir. Bir çalışmada 56 farklı sosyal ağ analizi yazılım programı özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır. Çalışma UCINET programının analizlerde kullanılan en öncü program olduğunu belirtmektedir (Otte ve Rousseau, 2002: 446; Huisman ve van Duijn, 2012: 579). Kaliforniya Üniversitesi İrvine yerleşkesinde (*University of California Irvine Net*) geliştirilen programın adı da bu yerleşke isminden gelmektedir. Program ilk olarak grafik kuramsal yaklaşımlara yoğunlaşmış, sonrasında konumsal ölçümleri de içeren ve grafik kuramlara yer veren genel bir program haline gelmiştir (Scott, 2011; 23). Ağ görselleri program içinde NetDraw adı verilen ve gelişmiş grafik özelliklerine sahip olan ayrı bir program ile sağlanmaktadır. UCINET araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. 2014 yılına dek kamu yönetimi alanındaki sosyal ağ analizini yöntem olarak kullanan makalelerden %62'sinde UCINET programının kullanıldığı tespit edilmiştir (Bkz. Kapucu vd., 2014). Ayrıca programın son yıllarda geliştirilen en kapsayıcı programlardan biri olduğu ve çok sayıda analizin yapılabildiği belirtilmiştir (Huisman ve van Duijn, 2012: 585-586). UCINET programı küçük ve orta büyüklükteki ağların analizinde kullanılabilecek, kullanıcı-dostu özellikli, kapsayıcı ve sürekli güncellenen, açıklamalı kılavuzlarıyla kullanımı kolaylaştıran, çeşitli istatistiki testlere ve görsellere de yer veren bir program olarak tanımlanmaktadır (Bkz. Huisman ve van Duijn, 2012).

3.2. Meclisin Sosyal Ağ Analizi

Tez çalışmasının özgün yönlerinden biri, kullanılan araştırma yöntemidir. Scott'a göre sosyal ağ analizi bir kuram değildir. Sosyal ağ analizi, sosyal yapıları ve bu yapıların

ilişkisel yönlerini ortaya koymak amacıyla geliştirilmiş yöntemler bütünüdür (Scott, 2000: 36-37). Aktörler arası bağlar, bir bütün olarak ağ yapısını meydana getirmektedir. Aktörler ve ilişkilerden hareketle tanımlanan yapı kavramları, matris hesaplamalarıyla ölçülmektedir. Ağ analizinde yapı kavramı, aktörlerin ilişkilerinin bir sonucudur. Bu yüzden aktörden bağımsız olarak tanımlanamamaktadır. Ağ yapısı, aktörlerin ve ağın tümünün fırsat ve sınırlarını belirlemektedir. Bir aktörün faaliyet gösterdiği ağ yapısının, ağdaki konumunun ve diğer aktörlerle ilişkilerinin ve aktörün yapıdaki rolünün ölçülüp tanımlanması, yapı odaklı ağ çalışmalarını meydana getirmektedir. Yapı, konum ve ilişkiler, bir aktörün ulaşabileceği bilgi ve kaynaklarını ve zorluklar karşısında destek görme olasılığını belirlemektedir (Öztaşve Acar, 2004: 293-294). Sosyal ağ analizi bir örgütte, örgütün bütünü, birimleri ve bireyleri arasındaki ilişkileri bir arada analiz etmektedir. Analiz, sosyogramlarla, enformel ağları zengin ve sistematik bir şekilde incelemektedir (Cross vd., 2001: 103).

Yöntem, kuram ve uygulamanın karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkmış ve geliştirilmiştir. Sosyal ağ analizinde kullanılan çoğu kavram, araştırmacıların gerçek hayatta gözlemledikleri ve kuramsal olarak ilgilendikleri olguları açıklama çabasının bir ürünüdür (Wasserman ve Faust, 1994: 4). Sosyal ağ analizinin farklı disiplinlerde kullanılması aynı nitelikleri taşıyan bir kavramın birden fazla ada sahip olmasına da neden olmuştur. Örneğin bir aktörü tanımlamada genelde sosyal bilimler nokta tabirini kullanırken fen bilimlerindeki araştırmacılar düğüm olarak adlandırmaktadır (Prell, 2012: 8). Son dönemde fen bilimlerinde çalışanların yöntemle olan ilgileri nedeniyle hem alanda kavramsal çeşitlilik yaşanmış hem de bir karmaşaya neden olmuştur. Bu tez çalışmasının konusu örgüt ve yönetim alanına girdiği için sosyal bilimlerdeki kavramların kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Sosyal ağ analizinin gücü, belli bir yöntem olarak kullanılmasından ileri gelmektedir. Sosyal ağ analizi, özünde matematik ve grafik analizlerini barındıran yapısal bir analizdir (Pryke, 2012: 77). Analizde kullanılan matematiksel uygulamalarla, önceden incelenmesi mümkün olmayan ve gerçek hayatı daha kapsamlı temsil eden modellemeler ortaya çıkarılmaktadır. Sosyal ağ analizi uygulamaları, sadece tanımlayıcı kavram kullanımından uzaklaşarak sayısal nitelikleri taşıdığı sürece ümit vaat etmektedir. (Barnes ve Harary, 1983: 239). Sosyal ağ analizinin sayısal bir yöntem olması, yoğun matematik dili ve kuramları birleştirmesini gerektirmektedir. Milyonlarca ilişkiden oluşan büyük

verileri analiz edebilme potansiyeli bulunmaktadır. Araştırmalarda pozitivizmin nedenselliğine katı bağlılığın beklenmemesi de yöntemin özgünlüğünü desteklemektedir. Fakat bu özellikler aynı zamanda araştırmacıların yöntemi kullanmasını zorlaştırabilmektedir (Pryke, 2012: 83).

Sosyal ağ analizi ve ağ araştırmaları, matematik ve sosyal psikoloji disiplinlerinden faydalanmaktadır. Matris cebir ve çizge kuramının sosyal psikoloji çalışmalarında kullanılmaya başlanmasıyla, sosyal yapıyla ilgili birçok konu ve kavram formüle edilmiştir (Borgatti vd., 2009: 892). 1930'larda geliştirilen çizge (grafik) kuramı, matematiksel olarak sosyal ağ analizine temel oluşturan kuramlardan biridir. Çizge kuramı ile ilişkiler görselleştirilmekte ve ağ haritaları (sosyogram) yapılmaktadır. Çizge kuramı, bağlantılılık derecesi, bileşen ve kliklerin tanımlanıp yorumlanmasına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda, kümelenmeler, hiyerarşik yapılar gibi konularda görsel malzemeler aracılığıyla ağların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Kilduff ve Tsai, 2003: 38-41). Sosyal gruptaki grup dinamikleri ve kişilerarası denge matematiksel olarak hesaplanmaktadır (Scott, 2000: 12-13). Matematikle entegre edilen çalışmalar, ağların tanımdan analiz aracına geçmesini sağlamıştır. Sosyal yapı ve etkileşimin boyutlarını inceleyen ağ çalışmalarında, matematiksel bilgisayar programlarının geliştirilmesi de yeni bakış açılarının doğmasını sağlamıştır (Kilduff ve Tsai, 2003: 13-14). Ancak çizge kuramının analize katkıları sadece tamamlayıcı niteliktedir. Son tahlilde sosyal ağ analizinin gücü, önemli sosyolojik özelliklerden yola çıkarak kuramsal ve görgül kararlar almada yatmaktadır. Hatta çizge kuramının karmaşık rol ve ilişkilerden oluşan bireyleri noktalar halinde göstermesi de sosyolojik olarak en önemli sorunlardan biri olarak düşünülmektedir (Scott, 1988: 113, 121).

İlişkisel veri, bir aktörü diğerine bağlayan bağ, bağlantı ve ilişkileri nitelemektedir. Bu yüzden ilişkiler, sadece bir aktöre özgü değil bütün aktörlere mal edilen bir özelliktir. Bu sebeple, sosyal ağ analizinin sosyal sermaye kuramına kamusalılığına vurgu yaptığı iddia edilmektedir. Yöntem, aktör çiftlerini birbirine bağlayarak bu ilişkilerden daha büyük bir ağ yapısını ortaya çıkarmaktadır (Scott, 2000: 3-4). Kısacası, ağ analizinin temelinde bağımlılık ve bağlantılılık yatmaktadır (Robins, 2015: 14).

Ağ araştırmaları, 'sosyal etkileşim' gibi aktörler arasındaki ilişkilerin soyut tanımlamalarını keşfetmeyi sağlamaktadır. Mikro düzeyde bireyler, meso düzeyde

örgütler ve makro düzeyde örgütler arası ilişkileri inceleyen ağ araştırmaları, bütün düzeylerde ve düzeyler arasında bağlantılı analiz yapabilmektedir. Ayrıca ağ araştırmaları, kurumsal çıktılardaki bireysel etkileri incelemekte ve daha büyük sosyal yapıların bireydeki etkilerini kavramaya yardımcı olmaktadır. Ağ analizindeki sosyal yapı, bireylerin fark edemediği sosyal gerçekliklerin yansıtılmasını sağlamaktadır. Çünkü sosyal yapı, çok çeşitli ve iç içe geçmiş karmaşık ağ bağlantılarının incelenmesini gerektirmektedir. Niteliksel, niceliksel ve grafik verileri bir arada kullanılarak daha kapsamlı analiz imkânı sunmaktadır (Kilduff ve Tsai, 2003: 19-25).

Belediye meclisinde toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Kişisel bilgilerin yer aldığı anketin birinci kısmında betimsel istatistikler değerlendirilmiştir. Betimsel özellikler, meclisin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, deneyim, meslek ve parti dağılımı değerlendirmelerini içermektedir. Kısacası, betimsel istatistiklerde meclisin demografik haritasının çıkarılması hedeflenmiştir. Bu bölümde ilk olarak meclisin demografik yapısını ortaya koymak amacıyla cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, parti, meslek ve deneyimin dağılımı verilmektedir. Belediye meclisinde 32 meclis üyesi bulunmaktadır. Meclis üyelerinin tamamından veri toplanmıştır.

Tablo 4: Belediye Meclisi Betimsel İstatistikleri

	SAYI (n)	YÜZDE (%)	KÜMÜLATİF YÜZDE
PARTİ			
MHP	18	56,25	56,25
AK Parti	14	43,75	100
Toplam	32	100	
CİNSİYET			
Kadın	4	12,5	12,5
Erkek	28	87,5	100
Toplam	32	100	
YAŞ			
30 ve altı	1	3,1	3,1
31-40 arası	5	15,6	18,7
41-50 arası	9	28,1	46,9
51-60 arası	12	37,5	84,4
60 ve üzeri	5	15,6	100
Toplam	32	100	
EĞİTİM DÜZEYİ			
İlkokul-ortaokul	3	9,4	9,4
Lise ve Dengi	9	28,1	37,5
Önlisans	4	12,5	50
Lisans	12	37,5	87,5
Lisansüstü	4	12,5	100
Toplam	32	100	
MESLEK			
Öğretmen	5	15,6	15,6
Avukat	1	3,1	18,7
Mühendis	4	12,5	31,2
İşçi	2	6,3	37,5
Diş Hekimi	1	3,1	40,6
Mimar	2	6,3	46,9
Serbest Meslek	17	53,1	100
Toplam	32	100	
MECLİS DÖNEMİ			
1 Dönem	26	81,2	81,2
2 Dönem	4	12,5	93,7
3 Dönem	2	6,3	100
Toplam	32	100	

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Parti dağılımında il belediye meclisinde iki parti yer almaktadır. İlki 18 meclis üyesi ile aynı zamanda iktidarda olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'dir. Bu parti üç

yerel seçim dönemi süresince iktidardadır. İkinci parti ise 14 meclis üyesi ile muhalefet partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'dir. Ayrıca son yerel seçim döneminde bir MHP üyesinin AK Parti'ye geçerek meclis üyesi olduğu belirtilmiştir. Ulusal düzeyde ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) bu ildeki yerel seçimlerde üye çıkaramamıştır.

Mecliste kadın sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Toplam 4 kadın ve 28 erkek üye bulunmaktadır. Kadın üyelerden biri MHP, üçü AK Parti üyesidir. Meclis genelde 41 yaş ve üstü üyelerden oluşmaktadır. 30 yaş ve altı 1, 31-40 yaş arası 5, 41-50 yaş arası 9, 51-60 yaş arası 12, 61 yaş ve üstü 5 meclis üyesi bulunmaktadır. Meclis %81,2 oranında, ağırlıklı olarak orta yaşlı ve yaşlı üyelerden oluşmaktadır. Meclisteki yaşlı üyelerin hepsi emeklidir. Fakat aynı zamanda serbest meslekle uğraşmaktadırlar. Meclis üyelerinin eğitim düzeyleri yandaki tabloda verilmiştir. Tabloya göre en fazladan en aza göre sırayla, lisans (12), lise ve dengi (9), lisansüstü (4) ve ön lisans (4), ilkokul ve ortaokul (3) mezunu bulunmaktadır. Lisans ve lise mezunları çoğunluktadır. Meclis üyelerinin meslekleri hakkındaki veriler de sahadan toplanmıştır. Bu verilere göre meclis üyeleri orta yaş ve üstü oldukları için emekliye ayrılıp serbest meslekle uğraşanların sayısı yüksektir. Serbest meslek ile uğraşanların çoğunun emekli olmasından dolayı yaşlı nüfusun bulunduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Toplanan verilere göre mecliste 17 serbest meslekle uğraşan, 5 öğretmen, 4 mühendis, 2 mimar, 2 işçi, 1 diş hekimi ve 1 avukat bulunmaktadır. Deneyim verileri anket katılımcılarına kaç dönemden beri meclis üyesi oldukları sorusunun verilerini içermektedir. Tabloda da görüldüğü gibi meclis üyelerinin %80'den fazlası ilk dönemindedir. Toplam 26 ilk dönem meclis üyesinden 2'si ise son 1 yılda meclis üyesi olmuştur. Başka bir ifadeyle, 2014 yerel seçimleriyle gelmeyip sonradan meclis üyeliğine getirilmişlerdir. İki dönemden beri meclis üyesi olanlar 4 (1 AK Parti, 3 MHP) kişidir. 3 dönemden beri meclis üyeliğini yürüten kişilerden biri aynı zamanda belediye başkanıdır. Diğeri ise MHP üyesi ve aynı zamanda başkanın akrabası olduğu bilgisi elde edilmiştir.

Yukarıda kısaca demografik özelliklerine değinilen belediye meclis yapısına ait kişisel özellikler aynı zamanda sosyal ağ analizinde türdeşlik testlerinde kullanılmıştır. Betimsel istatistiklerde yer alan bilgiler önceden de belirtildiği gibi bireye özgü veriler oldukları için farklı sosyal güç ve mekanizmaları ortaya çıkarmaya yetmemektedir.

Analizin ikinci aşamasında örgütün enformel güç, liderlik ve etki bakımından enformel yapısını değerlendirebilmek amacıyla sosyal ağ analizi kullanılmıştır.

Analiz bölümünde ikinci aşamada meclisin enformel ilişkilerinden doğan sosyal ağlarının ağ düzeyi, ilişki düzeyi ve aktör düzeyinde incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Ağ çalışmalarında, ağ düzeyi, ilişki düzeyi ve aktör düzeyi olmak üzere üç düzey bulunmaktadır. Bu düzeyler sırasıyla, makro, meso ve mikro düzeyler olarak da adlandırılmaktadır. İlişki düzeyi ikili ilişkilerin analizini içerdiği için, sosyal ağ analizin temel araştırma ögesidir. Çünkü aktör düzeyinde araştırma yapılsa dahi bu aktörün ilişkilerinin niteliği ve niceliği daha önemlidir. Genel olarak, bir ağda aktör sayısından çok daha fazla sayıda ikili ilişki bulunmaktadır (Borgatti vd., 2013: 2). Dolayısıyla bir sosyogramda noktalardan fazla çizgiler bulunmaktadır.

Ağ düzeyinde anketlerin ham sorularından çıkarılan önceden tanıma, arkadaşlık, güven ve tavsiye ilişkileri bulunmaktadır. Ayrıca arkadaşlık sorusundan türetilen çatışma ilişkileri ile matris çarpımlarla elde edilen önceden tanınan arkadaşlar ve tavsiye alan arkadaşlar sosyogramlarına yer verilmektedir. 7 farklı ağ yapısı sosyogramlarla gösterilip yoğunluk ve merkezileşme tartışmaları yapılmıştır. İlişki düzeyinde, karşılıklılık ve türdeşlik kavramları operasyonel hale getirilmiştir. Bu kavramların yanı sıra, sosyal etki için 2-klikler analiz edilmiştir. Her bir ağ yapısını bir sosyal güç olarak etkileyen türdeşlik testleri gerçekleştirilmiştir. Son olarak aktör düzeyinde, gelen derece ve aradalık merkeziliği saygınlık, sosyal güç ve enformel liderlik kapsamında, giden derece ve yakınlık merkezilikleri sosyal etki kapsamında tartışılmıştır. Aynı zamanda derece merkezilikleri dayanışmacı sosyal sermaye, aradalık merkezilikleri ise aracı sosyal sermaye yönünden irdelenmiştir.

3.2.1. Belediye Meclisinin Ağ Düzeyi Analizleri

İnceleme düzeylerinden en büyüğü olan makro düzey, ağ düzeyidir. Yoğunluk ve merkezileşme, ağ düzeyinde kullanılan kavramlardır. Yoğunluk, bir ağda mevcut olan çizgi sayısının, en fazla olası çizgi sayısına oranıdır. Daha genel olarak yoğunluk, bir bağın ortalama gücüdür. Yoğunluk potansiyel olarak kullanılabilecek bağlantıların yüzde kaçının kullanıldığını göstermektedir (Gürsakal, 2009: 78; Tüzüntürk, 2012a: 111). Bir ağın en fazla olası yoğunluğu, (yoğunluk değerinin 1 olması) her bir noktanın diğer noktalarla doğrudan bağlanmasını ifade etmektedir. Bu yoğunluk derecesi genelde gerçek

hayatta gözlemlenmemektedir. Bu sebeple, yoğunluk kavramı esasında, ağda bulunan çizgilerin genel dağılımının, tamamen doğrudan bağlı olunan ideal yoğunluktan ne kadar uzak olduğunu gösteren bir ölçüttür.

Bir ağın bütünlüğü, esasında noktaların ne kadar birbiriyle bağlı olduğuna dair bilgi vermektedir. Bir ağın bütünlüğü ise sosyolojik bir bütünlük anlamına gelmeyebilir. Buna en iyi örnek olarak nefret ilişkileri gösterilmektedir. Nefret ilişkilerinde ağ bütünlüğü, sosyolojik bir olgu olarak bütünlük anlamına gelmemektedir (Borgatti vd., 2013: 150). Aynı zamanda yoğunluk incelenen ilişkinin niteliğine göre değişiklik gösterebilen bir ölçüttür. Örneğin, sevgi ilişkisi duygusal olarak zaman harcanması gereken bir ilişki olduğu için yoğunluğu düşüktür. Ancak, farkındalık ilişkisi fazla zamana mal olmadığı için yoğunluğu yüksektir (Scott, 2000: 75). Tez çalışmasında da önceden tanıma ağının yoğunluğunun yüksek olması beklenmektedir.

Yoğunluk, ağ yapısında iki parametreye dayanmaktadır. Birinci yoğunluk parametresi, ağ bütünlüğüdür. Bütünlük (*cohesion*), bir ağdaki bütün noktaların birbiriyle bağlı olmasını nitelemektedir. Diğer bir ifadeyle, bir ağdaki bütün noktalardan izole noktalar çıkarıldığında, ağın bütünlüğü ortaya çıkmaktadır. Bir ağda izole noktalar yalıtılmış aktör olarak adlandırılmakta ve aktörün ağdaki hiçbir nokta ile bağlantısı olmayan, yoğunluğa katkısı bulunmayan aktörleri ifade etmektedir. Bir ağda birbirine bağlı nokta sayısı arttıkça, bütünlük artmakta ve nihai olarak yoğunluk artmaktadır. İkinci yoğunluk parametresi, derecedir. Derece, bir noktanın sahip olduğu bütün bağlantılar ya da çizgilerdir. Ağdaki noktalardan bazılarının doğrudan bağlantı sayısı fazla iken bazılarının azdır. Bir ağdaki noktaların derecesi ne kadar yüksekse yoğunluğu da o kadar yüksek olmaktadır. Bir ağın yoğunluğu, her iki parametrenin bir araya getirilmesiyle ölçülmektedir (Scott, 2000: 69-71).

Yoğunluğu yüksek olan bir ağın, aynı zamanda bütünlüğünün yüksek olduğu iddia edilebilir. Fakat bu durum, yoğunluğu yüksek ve birden fazla bileşenleri içeren ağ yapılarında geçerli değildir. Çünkü yoğunluk değerinin yüksekliği, ağ bütünlüğünden değil bileşenlerin bütünlüğü ve yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Yoğunluk, karşılaştırmalı çalışmalarda olduğu gibi tüm ağların alt gruplarında da yanıtıcı olabilmektedir. Çünkü tüm ağın yoğunluğu düşükken, bir bileşenin yoğunluğu çok yüksek olabilmektedir. Kısacası yoğunluk, ilişkilerin ağda nasıl dağıldığı konusunda bir bilgi vermemektedir. Tek bir aktörün merkeziliğinin aşırı derecede yüksek olması da ağ

yoğunluğunu arttıran sebeplerden biri olabilmektedir. Bu durum, bir ağda yoğunluğun düzenli olarak dağılmadığına işaret etmektedir (Borgatti vd., 2013: 152).

Yoğunluğun yanıltıcı bir gösterge olması nedeniyle, derece merkezileşmesine de bakılarak yorumda bulunmak daha uygundur. Derece merkezileşmesi, merkezi bir aktörün tüm ağda yer alan bağlarından ne kadarını elinde tuttuğunu göstermektedir. Ağ düzeyinde ağ bütünlüğünü yorumlamak amacıyla işleme sokulan yoğunluk ve merkezileşme, istatistikteki ortalama ve standart sapmanın yorumlamada bir arada kullanılmasına benzer bir işlev görmektedir. Başka bir deyişle, istatistikte ortalama, genel merkezi dağılım eğilimini ağ dilinde ise yoğunluğu göstermektedir. Yine standart sapma ağ dilindeki derece merkezileşmesi olarak bu merkezi dağılımdan uzaklaşma durumunu göstermektedir (Prell, 2012: 169-170).

Yoğunluk, ağın sahip olduğu aktör sayısına göre değişen bir kavramdır. Gerçek hayatta çok sayıda aktörü bulunan ağlar, aktör sayısı az olan ağlara oranla daha düşük yoğunluktadır. Kısacası, yoğunluk ile aktör sayısı (ağ boyutu) arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Bir ağda aktör sayısı arttıkça, yoğunluk azalmaktadır (Friedkin, 1981; Robins, 2015: 23). Çünkü gerçek hayatta bir ilişki kurmak ve bu ilişkinin sürekliliğini sağlamak zaman almaktadır. Sosyal etkileşimin gerçek hayatta sınırları bulunmaktadır. Dolayısıyla, büyük ağlarda aktör sayısı fazla olsa da aktörlerin kurabileceği ilişki sayısı az olmaktadır. Bir ağın boyutu arttıkça aktörün sürdürülebilir bağlantı sayısı azalmakta, ağ yoğunluğu da düşmektedir (Scott, 2000: 74-75; Prell, 2012: 170).

Rastsal ağlarda yoğunluk, ağ büyüklüğü ve bütünleşme arasındaki ilişkiyi inceleyen Friedkin, büyük ağların daha düşük yoğunluk derecelerinde dahi yapısal bütünlüğü sağladığını tespit etmiştir. Az sayıda aktörden oluşan küçük ağlarda ise daha yüksek yoğunluk derecelerinde bütünleşme tamamlanmaktadır. Ayrıca, ağların aktör sayısına bakılmaksızın, bütünleşmenin göreceli olarak düşük yoğunluklarda çok hızlı şekilde değiştiği tespit edilmiştir. Düşük yoğunlukta bütün noktalar hızlı bir şekilde birbirine bağlanmakta ve jeodezik uzaklık önce artıp sonra azalma eğilimi göstermektedir. Bu bulgular düşük yoğunlukta sağlanan bütünlüğün özellikle büyük ağlarda beklenmemesi gerektiğine yorumlanmaktadır (Friedkin, 1981).

Merkezileşme ve yoğunluk, birbirini tamamlayan terimlerdir. Yoğunluk bir ağın genel bütünleşmesini gösteren bir ölçüt iken, merkezileşme bu bütünleşmenin belli odaksal noktalarda ne kadar oluştuğuna odaklanmaktadır. Merkezileşme ağın tümüyle

ilgili bir kavramdır. Kavram bir ağın en merkezi noktasına göre ne kadar sıkı kurulduğunu göstermektedir. Merkezileşme, en merkezi olan noktanın bağlantı sayısından, diğer bütün noktaların bağlantılarının çıkarılarak sonuçların toplanmasıyla bulunmaktadır (Scott, 2000: 89-90). Aşırı derecede merkezileşmiş ağlardan oluşan örgütler faaliyetlerinde mekanik bir yapıyı korumaktadır. Aksine birden fazla merkezi bulunan ağlar daha organik bir yapı sergilemektedir (Kilduff ve Tsai, 2003: 32; Shrader vd., 1989).

Yoğunluk, ağ yapısı ve aktörler açısından olumlu ve olumsuz etkileri olan bir olgudur. Yüksek yoğunlukta aktörlerin birbirleriyle iletişimi kolaylaşmaktadır. Aynı zamanda bilgi açıkça paylaşılmakta ve bilginin aktarımı hızlı ve etkili gerçekleşmektedir. Ayrıca bu ağlarda, ortak normlar kolay geliştirilmekte, güven ve destek mekanizmaları oluşturulmaktadır. İşbirliği ve çatışmaların azalması beklenen bir durumdur. Yoğunluğun olumsuz etkisi ise ağların kapalılık gösterme eğiliminde olmasıdır. Yüksek yoğunlukta, klikler sayıca artmakta ve bu klikler ağın bütünü açısından kısıtlamalara yol açmaktadır. Yoğun ağlara dışarıdan yeni bilgi akışı ile kaynak aktarımı sınırlı ve yavaş gerçekleşmektedir. Bu yüzden yüksek yoğunluklu ağlar, yenilikçi ve yaratıcı fikirlerin, yeni kaynak ve ittifakların kısıtlandığı yapılar olarak kabul edilmektedir (Öztaş ve Acar, 2004: 308).

Gerçek hayatta ağın merkezileşme derecesinde sınırlamalar bulunmaktadır. Sosyal hayatta ilişkilerin kurulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının zaman alıcı olması nedeniyle aşırı merkezileşme engellenmektedir. Ayrıca kişilerin özel ve duygusal ihtiyaçları dolayısıyla yaşadıkları çevrede sınırlı sayıda kişi ile yoğun etkileşimde bulunmaktadır. Ağdaki merkezileşmede artış, merkezi aktörleri daha merkezi hale getirirken (kuvvet yasası), merkezi aktör ile ağdaki diğer aktörler arası kaynak ve bilgi bağımlılığını arttırmaktadır.

Yazında genelde olumlu ilişkiler incelendiği için merkezileşme ve yoğunluğu yüksek ağların birey ve örgüt açısından olumlu sonuçları da yüksek olmaktadır. Fakat sosyolojik olarak çatışma ilişkileri olumsuz bir ilişki türü olduğu için çatışma ağlarında yüksek merkezileşme ve yoğunluk beklenilmemektedir. Çünkü bu ağların birey ve örgütü dağılmaya dek götürecek olumsuz yansımaları bulunmaktadır. Ayrıca ağ yapısında parti farklılaşmasının görülmemesi de kayda değer bir sonuçtur. Başka bir ifadeyle, ağda parti klikleri bulunmamaktadır. Bu bakımdan ağda farklı partilerde olanlar arasında çatışma ilişkilerinin bulunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Çalışmada bahsedilen hususlara dikkat edilerek, ağ düzeyinde sahadan elde edilen verilerden 7 ayrı sosyogram çıkartılmıştır. Bu ağların genel ağ yapısına yönelik hipotezler aşağıda yer almaktadır.

H₁: Tanıma eyleminin fazla zaman ve enerjiye mal olmaması nedeniyle belediye meclisindeki önceden tanıma ağının yoğunluğu yüksektir.

H₂: Arkadaşlık zaman ve enerjiye mal olması nedeniyle belediye meclisindeki arkadaşlık ağının yoğunluğu düşüktür.

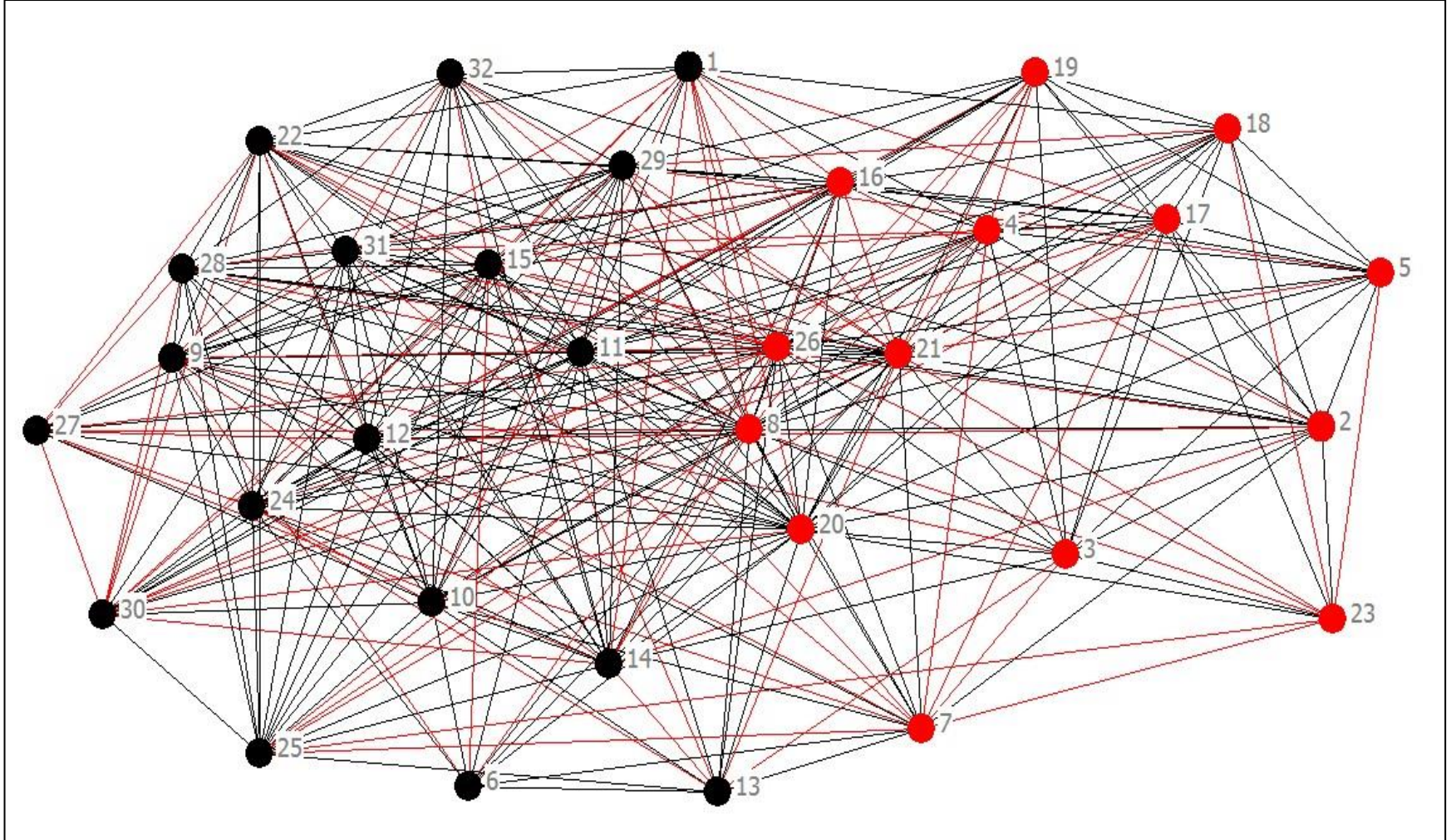
H₃: Çatışma olumsuz bir ilişki türü olduğu için yoğunluğu düşüktür.

H₄: Güven nitelikli bir ilişki türü olduğu için yoğunluğu düşüktür.

H₅: Tavsiye alma nitelikli bir ilişki türü olduğu için yoğunluğu düşüktür.

Anketteki “Meclis üyesi olmadan önce de tanıdığınız kişiler kimlerdir?” sorusundan önceden tanıma sosyogramı çıkarılmıştır. Başka bir deyişle, sosyolojik olarak tanıma ilişkisinin karşılıklı olma gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu yüzden ham veriye bir müdahalede bulunulmamıştır. Şekil 4’te önceden tanıma sosyogramında siyah aktörler MHP (iktidar), kırmızı aktörler ise AK Parti (muhalefet) meclis üyeleridir. Siyah çizgiler karşılıklı (432), kırmızı çizgiler ise karşılıklı olmayan (104) bağları göstermektedir. Ağ yapısında karşılıklı bağlar yüksektir.

Şekil 4: Belediye Meclisinde Önceden Tanıma Sosyogramı

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 5: Önceden Tanıma Ağı Bütünleşmesi

NETWORK COHESION	
Önceden Tanıma	
1 Avg Degree	16.750
2 Indeg H-Index	16
3 Deg Centralization	0.490
4 Out-Central	0.475
5 In-Central	0.441
6 Density	0.540

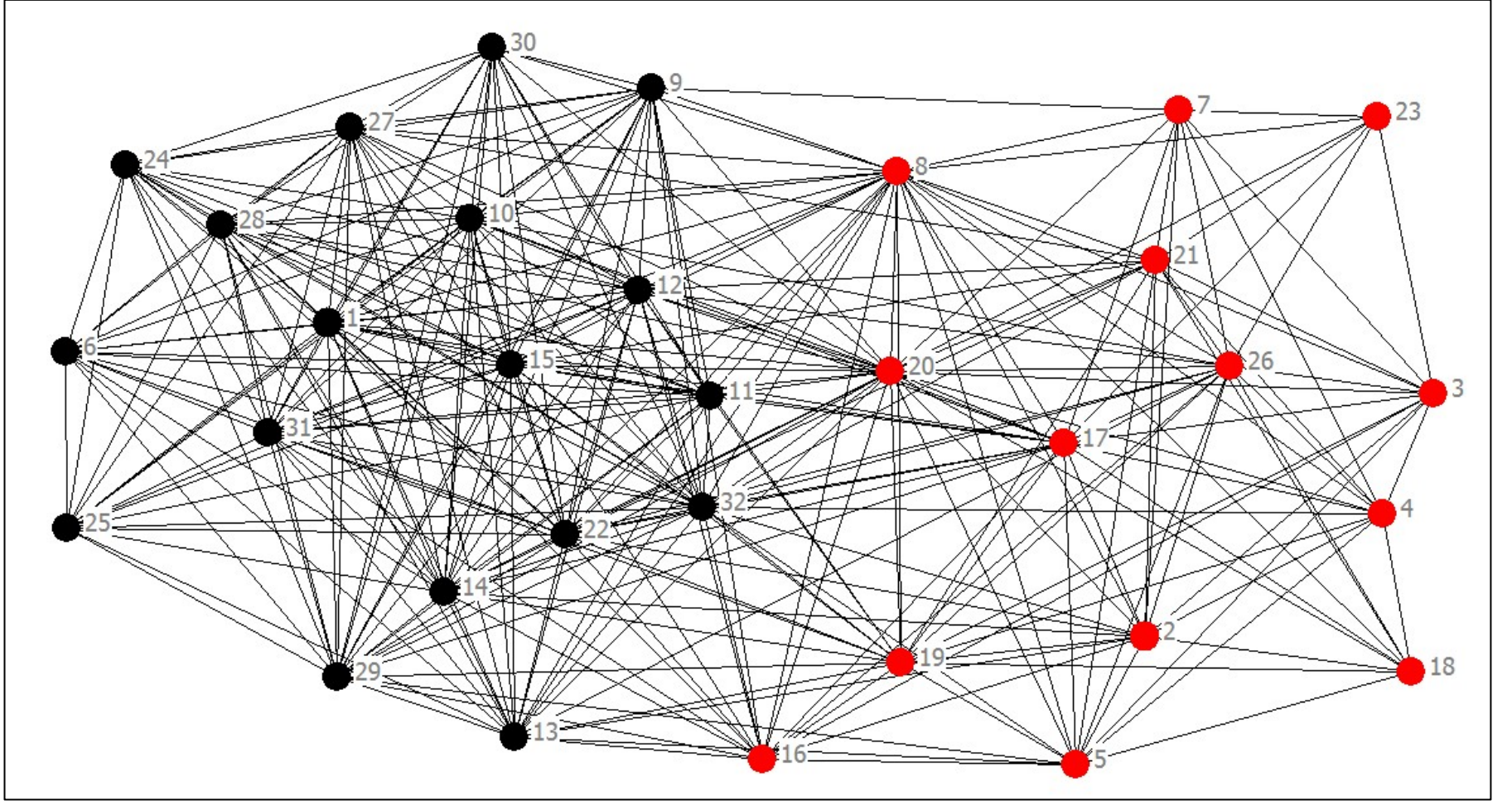
Tarafımızca oluşturulmuştur.

göstergesidir. Önceden tanımanın derece merkezileşmesi ise gelen ve giden derece merkezileşmesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunun nedeni matris verisinin asimetrik veya yönlü bağlardan oluşmasıdır. Gelen derece merkezileşmesi değeri 0.44, giden derece merkezileşmesi ise 0.47’dir. Bu değerler arasındaki fark aktörlerin tanıdıklarının, onları tanıyanlardan daha çok olmasından kaynaklanmaktadır. Esas olarak önceden tanıma ilişkilerinde gelen derece merkezileşmesini yorumlamada kullanmak yerinde olacaktır. Çünkü bir aktörün beyan ettiğinden ziyade, bu aktörün ağ içinde kimler tarafından tanındığını göstermektedir. Bu merkezileşme değerinde ortalama bağ sayısı 16,75’dir. Sonuç olarak, önceden tanıma ilişkilerinde bağ oluşumu, karşılıklılık, yoğunluk ve derece merkezileşmesi yüksektir. Bu durum dayanışmacı sosyal sermayenin yüksek olduğunu göstermektedir.

Anketteki “aşağıdaki meclis üyeleriyle kurum dışında da arkadaşım.” sorusundan arkadaşlık ilişkilerine ulaşılmıştır. Şekil 5’te arkadaşlık sosyogramı gösterilmiştir.

Önceden tanıma ağının diğer ağlardan en önemli farkı geçmişteki bir ilişkiyi sorgulaması nedeniyle zamanla değişme ihtimali olmayan statik bir ağ olmasıdır. Önceden tanıma sosyogramında yoğunluk 0.54 tespit edilmiştir. Ortalamanın üzerinde bir yoğunluk değerinin tespit edilmesi nedeniyle H_1 kabul edilmiştir. Ağ yapısında yoğun ilişkilerin varlığını kanıtlayan bu oran, ağda yapısal boşlukların az olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Bu durum sosyal sermaye kuramı açısından dayanışmacı sosyal sermayenin ağda hâkim olduğunun

Şekil 5: Belediye Meclisinde Arkadaşlık Sosyogramı

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Arkadaşlık ham verisi soru şeklinden dolayı değerli bağları içermektedir. Analizler açısından bu bağ değerleri dikotomize³ edilmiştir. Bu yüzden 3 (arkadaşız) ve 4 (yakın arkadaşız) değeri alan bağlar 1, 0 (kesinlikle görüşmem), 1 (tanıyorum fakat görüşmem) ve 2 (tanıyorum) değeri alan bağlar ise 0 değerine dönüştürülmüştür. Bu dönüşümün nedeni, gerçekten arkadaş olan bağların tespit edilmesidir. İkinci aşamada dikotomize edilen veri, minimumda simetrik⁴ hale getirilmiştir. Bunun sosyolojik açıklaması ise sosyal hayatta arkadaşlık ilişkilerinin karşılıklı olması gerekliliğidir. Bu yüzden sosyogram yalnız karşılıklı bağlardan oluşmaktadır. Ağda 598 karşılıklı bağ bulunmaktadır.

Tablo 6: Arkadaşlık Ağı Bütünleşmesi

NETWORK COHESION	
	Arkadaşlık
1 Avg Degree	18.688
2 Indeg H-Index	18
3 Deg Centralization	0.320
4 Out-Central	0.310
5 In-Central	0.310
6 Density	0.603

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Arkadaşlık ilişkilerinde ortalama bağ sayısı 18'dir. Fakat genel olarak bütün aktörlerin bağ sayısı fazladır. Ağın derece merkezileşmesi 0.32'dir. Ortalama bağ sayısı yüksekken, derece merkezileşmesinin düşük olmasının nedeni merkezi aktörün çok fazla sayıda bağı elinde bulundurmadığına işarettir. Başka bir ifadeyle, arkadaşlık ilişkileri tek bir merkezi aktörde toplanan bağlardan ziyade daha desentralize ve ağın geneline yayılmış bağlardan oluşmaktadır. Kısacası, bağlar ağda dengeli dağılmıştır. Bu durum arkadaşlık ilişkilerinin organik yapısına işaret etmektedir. Ağın yoğunluk değeri ise 0.603 olarak gerçekleşmiştir. Bu değer yoğunluğun ortalamadan yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan H₂ reddedilmiştir. Arkadaşlık içinde işbirliği, güven, tavsiye ve geçmişten gelen ilişkileri de barındıran bir ilişki türüdür. Arkadaşlık nitelikli bir bağ türü olduğu için idealde zaman ve enerji harcanması gerekmesine rağmen, yoğunluğun varsayılandan yüksek çıkmıştır. Belediye meclisinin siyasi bir yapı olması ve bu sebeple beyan edilen arkadaşlıkların var olandan daha yüksek gösterilmesi eğilimi, bu hipotezin reddedilmesi nedenlerinden en önemlisi olarak görülebilir.

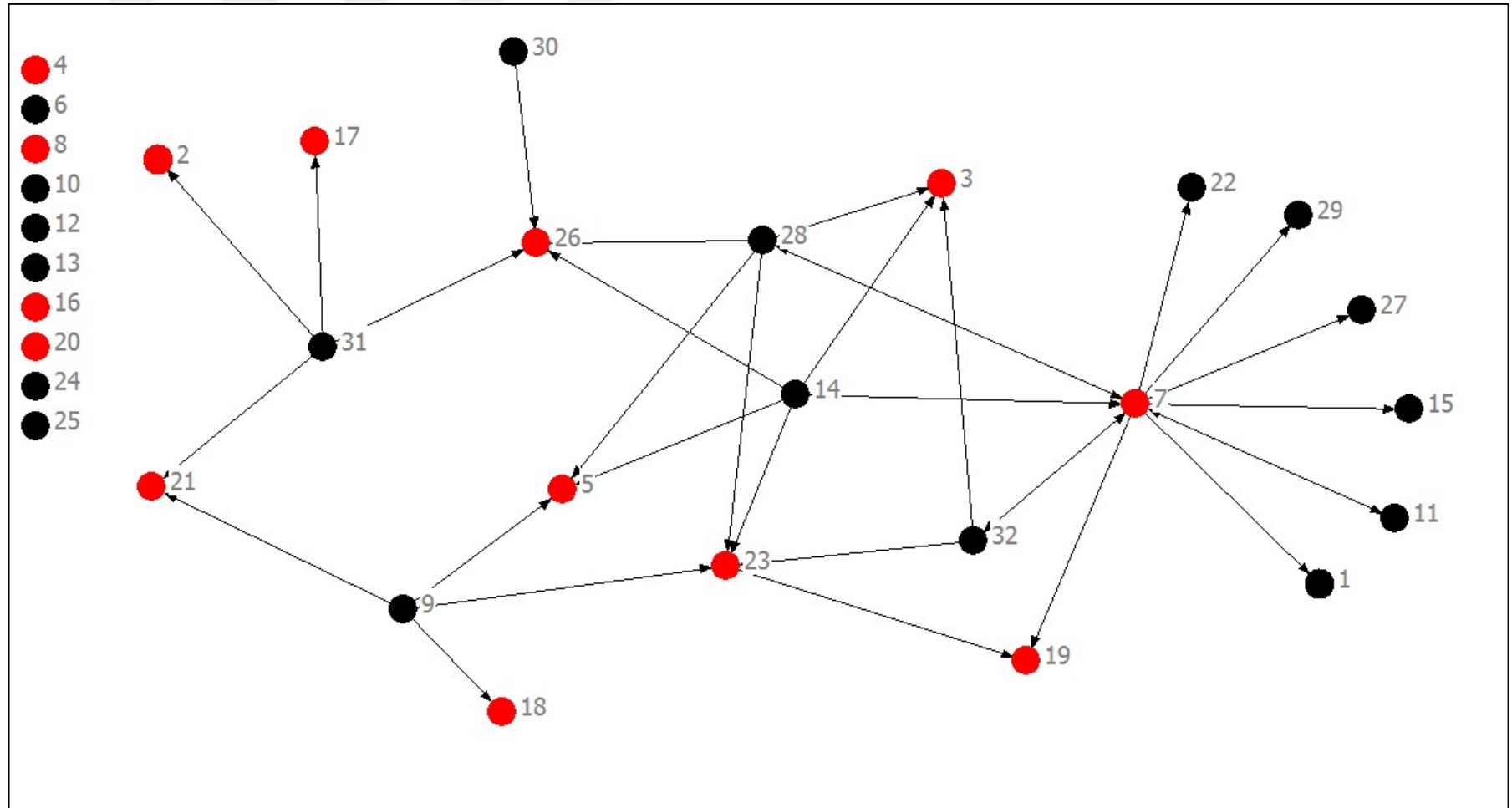
³ Dikotomize işlemi değerli bağların araştırmacı tarafından belirlenen bir kesme noktasından itibaren ikili bağlara dönüştürülmesidir.

⁴ Minimumda simetrik hale getirme işleminde örneğin A ve B aktörleri arasında iki yönlü bir ilişki varsa (A<->B) 1, fakat tek yönlü (sadece A->B veya sadece B->A) veya hiçbir ilişki yoksa 0 olarak kodlanmaktadır.

Bireyler arasında çatışma da olumsuz özellikleri barındıran bir ilişki türüdür. Arkadaşlık sorusundan dolayı yolla elde edilen çatışma ilişkileri üçüncü sosyogramdır. Dolayısıyla ankette çatışma ilişkileriyle ilgili bir soru sorulmamıştır. Bu sorunun doğrudan sorulmasından özellikle kaçınılmıştır. Çünkü sorunun mahiyeti nedeniyle sahadan hiç veri elde edememe veya elde edilen bilginin yanıltıcı olma olasılığı yüksektir. Bu yüzden önceki uluslararası çalışmalarda kullanılan (Bkz. Labianca vd., 1998) bir veri toplama yolu olan arkadaşlık sorusundan çatışma ilişkisi türetilmiştir. Arkadaşlık verisinde sadece 0 (kesinlikle görüşmem) ve 1 (tanıyorum fakat görüşmem) kodları 1 koduna, 2 (tanıyorum), 3 (arkadaşız) ve 4 (yakın arkadaşız) kodları ise 0 koduna dönüştürülmüştür. Böylece matris sadece çatışma ilişkilerini gösterecek hale getirilmiştir.

Şekil 6'da çatışma ağına yer verilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde çatışma ilişkilerinin bağ sayısı ve yoğunluğunun düşük olduğu grafikte de açık olarak görülmektedir. Düşük değerler esasında yapı içerisinde sürtüşmelerin az olduğunu ve uzlaşmaya dayalı bir yapı olduğunu göstermektedir. Bu durum örgüt işleyişi ve karar almada uzlaşmanın hakim olduğunun göstergesidir. Ağda çok sayıda yalıtılmış aktör bulunmaktadır. 4,6,8,10,12,13,16, 20 ve 23 numaralı aktörler kimseyle çatışması bulunmayan aktörlerdir. Çatışma sosyogramı yönlü bağlardan oluşmaktadır.

Şekil 6: Belediye Meclis

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 7: Çatışma Ağı Bütünleşmesi

NETWORK COHESION	

	Çatışma

1 Avg Degree	1.063
2 Indeg H-Index	3
3 Deg Centralization	0.308
4 Out-Central	0.298
5 In-Central	0.098
6 Density	0.034
7 Components	28

Tarafımızca oluşturulmuştur.

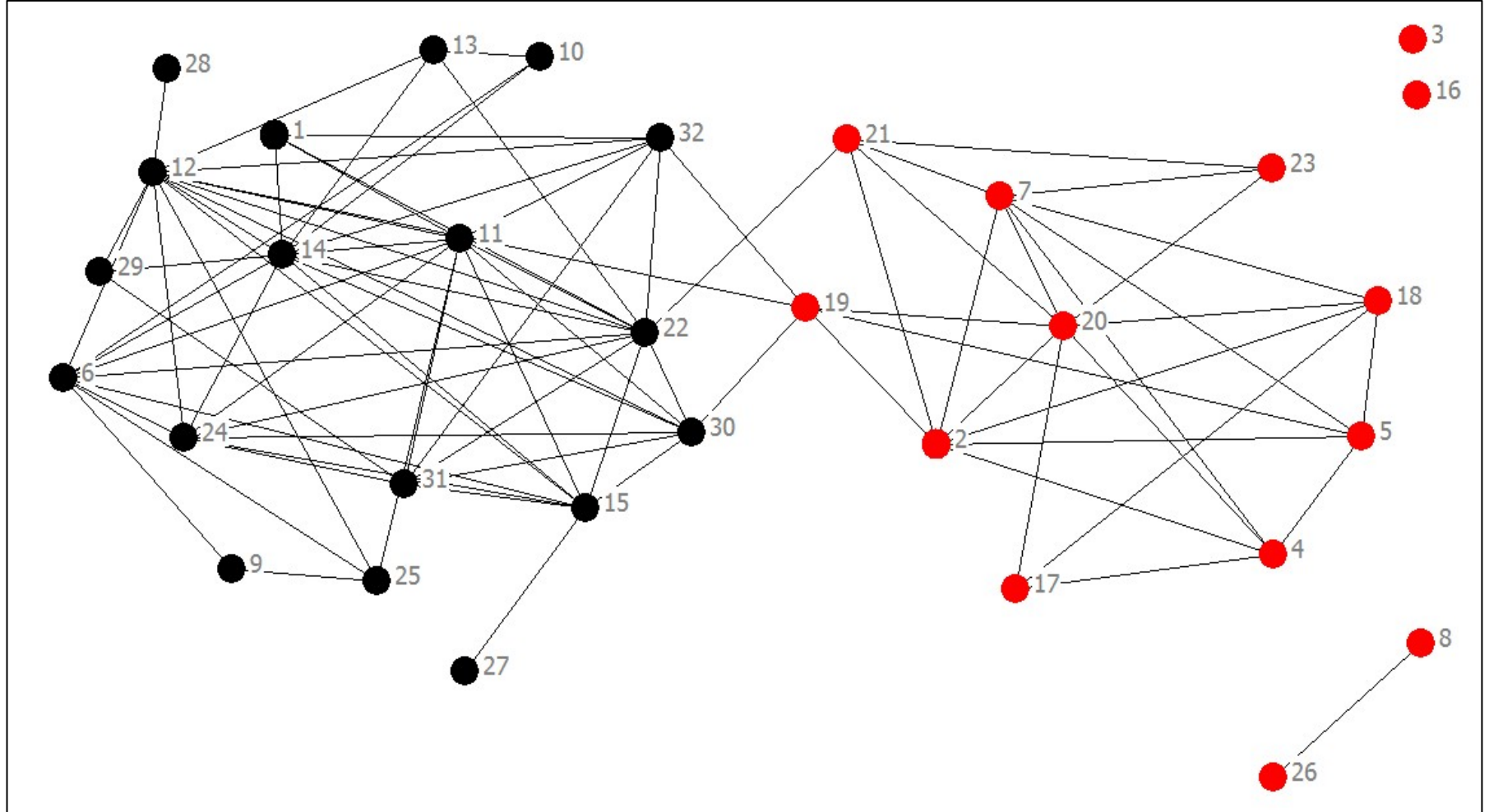
Bu düşük değerler çatışma ilişkilerinin örgüt içinde yoğun olmadığını göstermektedir. Yalıtılmışların da bir bileşen kabul edilmesi nedeniyle, ağ parçalı bir yapı sergilemektedir. Toplam 28 adet bileşen bulunmaktadır. Giden ve gelen derece merkezileşmelerinin değişmesinin nedeni bağların asimetrik ve yönlü olmasından kaynaklanmaktadır. Ağda toplam 34 bağ (8 karşılıklı ve 26 karşılıklı olmayan bağ) bulunmaktadır.

Çalışmanın dördüncü sosyogramı güven ilişkileridir. Saha uygulamasında güven ilişkileri ayrı bir soru olarak sorulmuştur. Ankette güven sorusu için bir senaryo yaratılmıştır. Anketteki “Acil bir işiniz çıktı. Elinizdeki telefon anahtar gibi değerli eşyaları da birisine emanet etmeniz gerekiyor. Üyelerden kimlere güvenip eşyalarınızı emanet edersiniz?” soru güven verisini elde etmek için sorulmuştur.

Güven sosyal bir olgu olarak karşılıklı olmak durumundadır. Bu bakımdan elde edilen ham veri minimumda simetrik hale getirilmiştir. Şekil 7’de güven sosyogramı gösterilmiştir. Grafiğe ilk bakışta, parçalı bir ağ yapısı ve göreceli olarak daha düşük yoğunluklu bir yapı ile parti klikleri göze çarpmaktadır. Bu durum dayanışmacı sosyal sermayenin bireyler açısından düşük olduğuna işaret etmektedir. Fakat ağa ilk bakışta dahi iki parti grubunu birbirine bağlayan köprü rolündeki aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktörler göze çarpmaktadır. Bu kadar belirgin bir aracı sosyal sermayenin tespit edilmesi ağda kayda değer anlamda yapısal boşlukların bulunduğunu göstermektedir. Güven ilişkilerinin MHP kanadında daha yoğun olduğu gözlemlenmektedir.

Çatışma sosyogramının ağ bütünleşmesine yönelik bilgiler yandaki tabloda verilmiştir. Sosyograma bakılarak yapılan çıkarımların doğru olduğu gözlemlenmektedir. Ortalama bağ sayısı 1’dir. Ağın derece merkezileşmesi 0.30 ve yoğunluğu 0.03 olarak tespit edilmiştir. Ağın yoğunluğu çok düşük olduğu için H₃ kabul edilmiştir. Düşük yoğunlukta derece merkezileşmesinin göreceli olarak yüksek çıkmasının nedeni tek bir aktörün ortalamanın çok üstünde bağa sahip olmasıdır.

Şekil 7: Belediye Meclisinde Güven Sosyogramı

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Güven ağında 3 ve 16 numaralı aktörler yalıtılmış aktörlerdir. 16 numara önceki dönem MHP'den bu dönem ise AK Parti'den aday olup seçilen meclis üyesidir. 16 numaralı aktörün parti değiştirmesi çeşitli nedenleri bulunabilir. Esasında bu başlı başına incelenmesi uygun ilginç bir durumdur. Parti değiştirme kişisel tercihlerden kaynaklanabileceği gibi Türk toplumunda ve özellikle yerel siyasette parti aidiyetinin kaygan bir zeminde yer aldığına göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu meclis üyesinin kimseye güven duymaması da parti değiştirmeden kaynaklanabilir. 8 ve 26 numaralı aktörler ise yakın aile bağları da bulunan serbest meslekle uğraşan akran AK Parti'li erkek meclis üyeleridir. Parçalı yapı nedeniyle ağda toplam 4 bileşen bulunmaktadır. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, güven ilişkilerinin birey ve örgüt açısından etkileri önemlidir.

Tablo 8: Güven Ağı Bütünleşmesi

NETWORK COHESION	
	Güven
1 Avg Degree	5.438
2 Indeg H-Index	8
3 Deg Centralization	0.260
4 Out-Central	0.252
5 In-Central	0.252
6 Density	0.175
7 Components	4

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Genel olarak güven sosyogramında ağ bütünleşmesine yönelik ortalama bağ sayısı 5, yoğunluk 0.175 ve merkezileşme 0.26 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla H₄ kabul edilmiştir. Bağ sayılarının az olması ham veriden, sadece karşılıklı olan ilişkilerin alınmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca ağda dört adet bileşen bulunmaktadır. Yoğunluk değerinin düşük olması meclis üyelerinin kişisel güven konusunda birbirlerine güvenin düşük olduğu anlamına gelmektedir.

Güven sorularıyla ankette meclis üyelerinin kişisel güven düzeyleri ölçülmüştür. Genelleşmiş güven ise bir toplumda mevcut olan güven düzeyidir. Bu amaçla World Values Survey (Dünya Değerler Anketi), ülkeler bazında belli aralıklarla, farklı kapsamlarda güven düzeyini incelemektedir. Tez çalışması sürecindeki son Değerler Anketi 2010-2014 yıllarını kapsamaktadır. Türkiye'de de uygulanan anketin sonuçlarına göre Türkler, insanlara genel güvende dikkatli olunması gerektiğini (%82.9) düşünmektedir (WVS, 2015). Güven konusunda Dünya Değerler Anketi'ne göre de Türk vatandaşları, topluma güvenmemektedir. Meclis üyelerine uygulanan genel güven endeksi ile de örtüşen bu anketle birlikte, bireyler arası güven ilişkilerinin nispeten düşük olduğu görülmüştür. Çalışma açısından nihai kerte, meclis üyeleri çevrelerindeki

bireylerin ve genelde toplumun güvenilir olmadığını düşünmektedir. Meclis üyeleri toplumun güvenilir olmadığını teyit etmişlerdir.

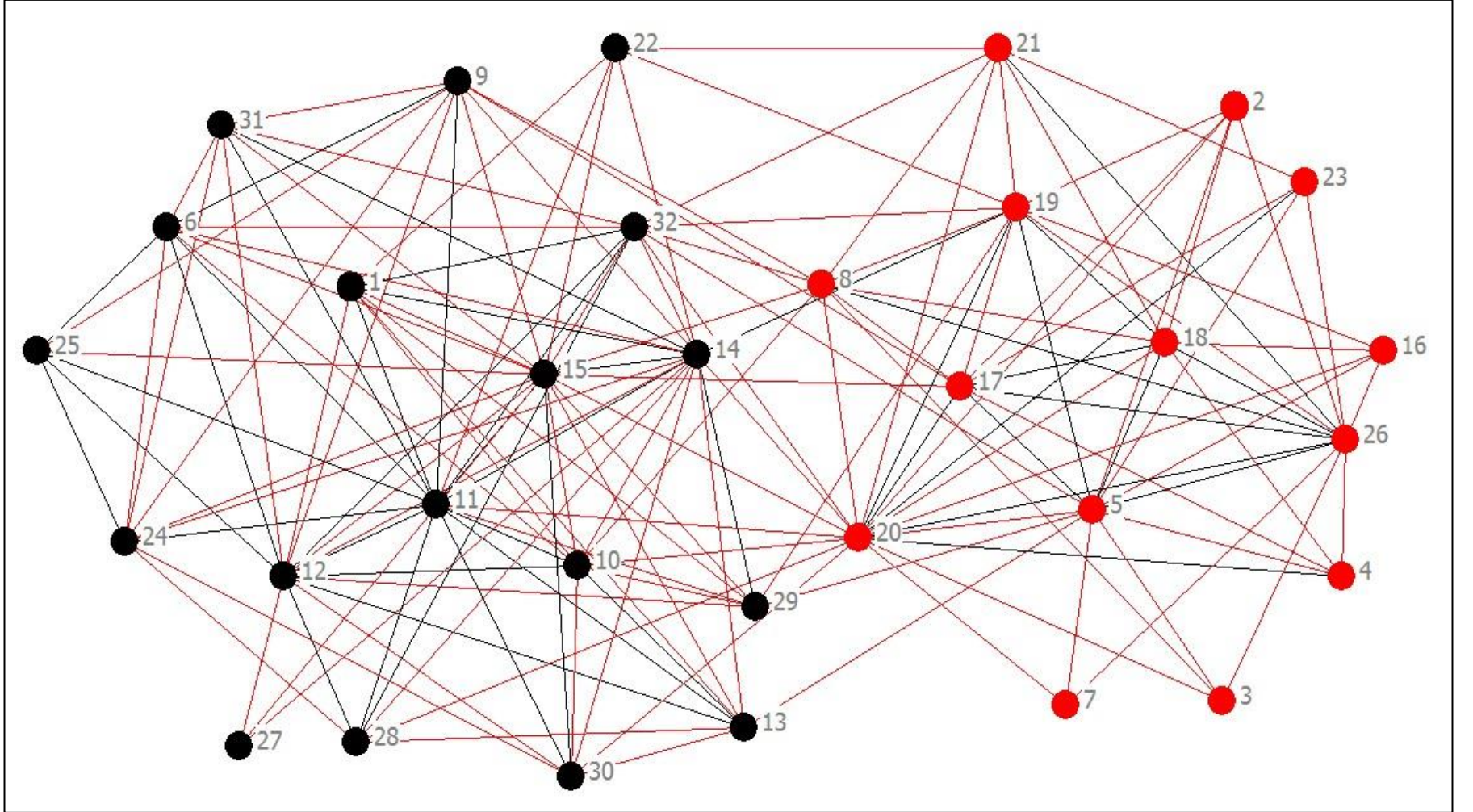
Çalışmada incelenen beşinci sosyogram tavsiye ilişkilerine aittir. Ankette tavsiye sorusu katılımcılara “Göreviniz süresince işle ilgili bir sorunda kimlerden görüş alırsınız?” şeklinde sorulmuştur. Daha deneyimli, daha bilgili veya daha yaşlı kişilerden tavsiye alınması esastır. Genelde tavsiye ilişkisinin sosyolojik olarak asimetrik ve karşılıklı olmayan bağlardan oluşması beklenmektedir.

Bu bakımdan ham veriye hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Bu yüzden ağda karşılıklı olmayan veya asimetrik, yönlü ilişkilerin fazla olması beklenmektedir.

H₆: Tavsiye almada deneyim ve donanımı az olan aktörden daha deneyimli ve bilgiliye yönelik hiyerarşik bir ilişki bulunduğu için belediye meclisi tavsiye ağında asimetrik bağlar yüksektir.

Analizlerde tavsiye ilişkilerinde toplam 204 bağdan 110 tanesi karşılıklı olmayan 94 tanesi ise karşılıklı olan bağlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla H₆ kabul edilmiştir. Şekil 8’de tavsiye sosyogramı gösterilmektedir. Grafikte kırmızı çizgiler asimetrik bağları göstermektedir. Ağ tek bir ana bileşenden oluşmaktadır.

Şekil 8: Belediye Meclisinde Tavsiye Sosyogramı

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 9: Tavsiye Ağı Bütünleşmesi

NETWORK COHESION	
	Tavsiye
1 Avg Degree	6.375
2 Indeg H-Index	8
3 Deg Centralization	0.434
4 Out-Central	0.420
5 In-Central	0.354
6 Density	0.206

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Ağ bütünleşmesine yönelik değerler yandaki tabloda sunulmuştur. Ağın ortalama bağ sayısı 6, yoğunluğu 0.20 olarak gerçekleşmiştir. Tavsiye ağıda yoğunluğun düşük çıkması nedeniyle H_5 kabul edilmiştir. Bu değerler düşük oldukları için tavsiye ilişkilerinde yoğun ve güçlü bağların bulunmadığı görülmektedir. Dayanımcı sosyal sermaye açısından göreceli olarak düşük bir ağ yapısı karşımıza çıkmaktadır. Yönlü bir ağ olduğu için giden ve

gelen derece merkezileşmesi değerleri birbirlerinden farklıdır. Bu merkezileşme değerlerinden 0.35 olan gelen derece merkezileşmesinin alınması yorumlama açısından daha uygundur. Giden derece merkezileşmesi aktörlerin tavsiye aldıklarını beyan ettikleri kişileri gösterirken, gelen derece merkezileşmesi bir aktörün tavsiye verdikleri kişileri göstermektedir. Göreceli olarak düşük değerdeki derece merkezileşmesi bağların tüm ağda nispeten homojen dağıldığına işaret etmektedir.

Şimdiye kadar yukarda genel özelliklerine değinilen ağlardan önceden tanıma, arkadaşlık ve tavsiye ağları katılımcıları doğrudan sorularak elde edilen ağlardır. Ağ verilerinin en iyi yönlerinden biri de ham veriyi kullanarak yeni veriler üretebilme özelliğidir. Matris çarpımı ile elde edilen ağlar araştırma konusu ve kitlesinin daha kapsamlı incelenmesine olanak vermektedir. Matris çarpımı tüm ağdaki dolaylı bağlantıların ortaya çıkarılmasıyla erişilebilirlik hakkında bilgi vermektedir (Knoke ve Kuklinski, 1982: 46-47). Sosyal ağ analizi, aktörler arasındaki arkadaşlık, akrabalık gibi tek bir ilişki türünü tanımlayan ağ yapılarına odaklanmaktadır. Fakat aktörler birden fazla ilişkide yer almakta ve durum daha karışık hale gelebilmektedir (Hanneman ve Riddle, 2012: 337-338). Bu durum matris çarpımı ile elde edilmektedir. Matris çarpımı bahsedilen ilişki türlerinin matematiksel gösterimidir. Mantıksal bağlamında birleştirilmiş sosyal ilişkiler yatmaktadır. Örneğin, aynı aktörler ve aynı sayılardan oluşan bir arkadaşlık (A matrisi) ilişkileri ağı matrisi olduğunu düşünelim. AXA matris çarpımının sosyolojik açıklaması, incelenen aktörün '*arkadaşının arkadaşısı*'dir. Ya da A matrisi ile Patronluk (P) ilişkileri matrisinin çarpımı, AXP matrisidir ve sosyolojik yorumlaması bir aktörün '*arkadaşının patronu*' şeklindedir. Fakat burada matris

arpımının doğru yönde okunması gerekmektedir. Kısacası AXP matrisi ile PXA matrisinin anlamları aynı değildir (Borgatti vd., 2013: 22).

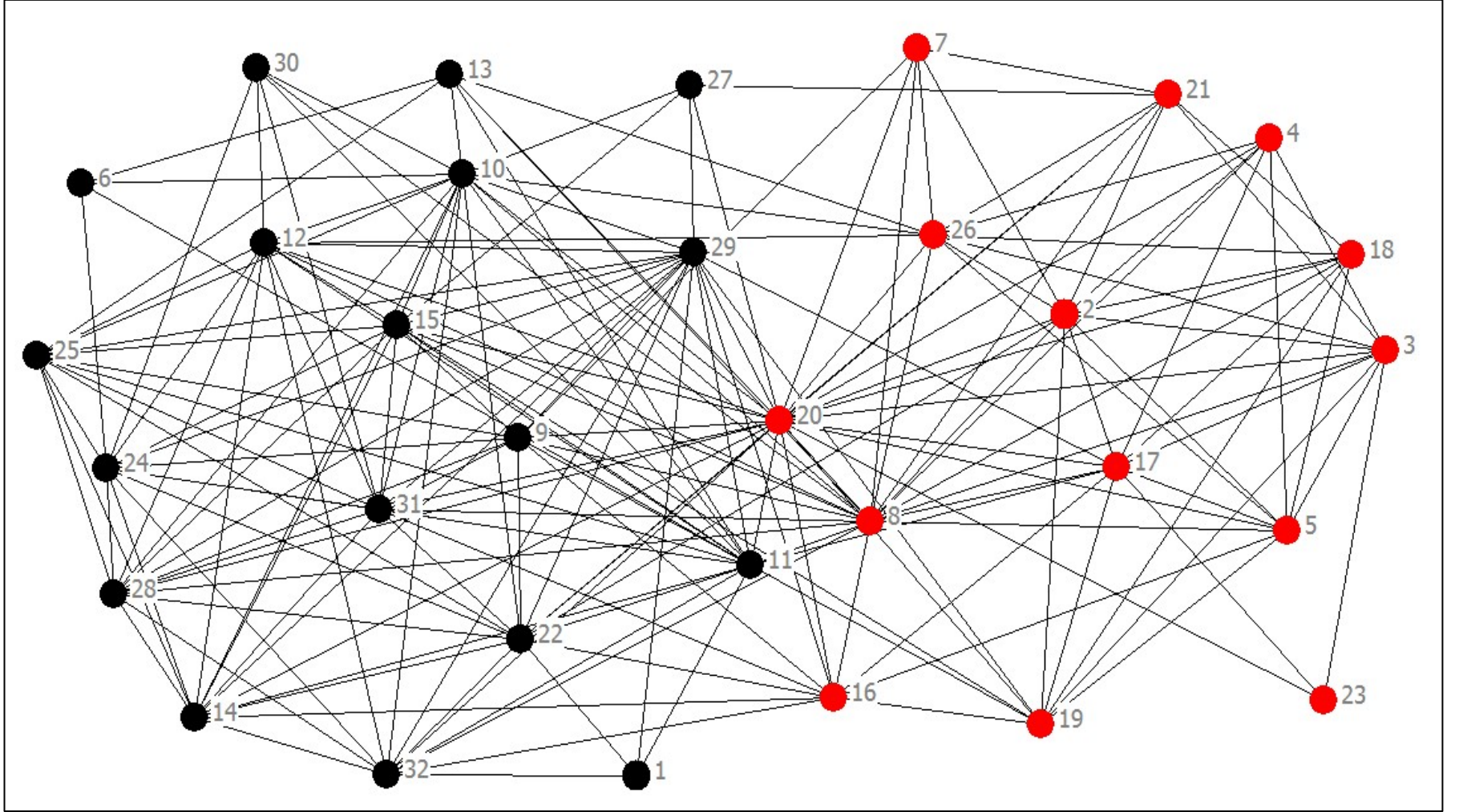
Çalışmada sosyolojik açıdan anlamlı olan bütün matris çarpımlar çıkarılmıştır. Matris çarpımına başvurularak çıkartılan sosyogramların iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi, siyasi aktörler olan meclis üyelerinin, arkadaşlık ilişkileri konusunda fazla iyimser olmaları ve herkesi arkadaş olarak beyan etmeleridir. Bu bakımdan dolaylı yoldan elde edilen matris çarpımları arkadaşlık ilişkisinin daha doyurucu bir şekilde yorumlanmasında kullanılabilir. İkincisi ise sosyolojik olarak gerçekten yakın arkadaş olanların uzun süreli ve istikrarlı ilişkilere dayanması ve arkadaşlığın nitelikli olabilmesi için tavsiye ilişkilerini de içermesidir. Bu yüzden araştırmada, önceden tanınan arkadaşlar ve tavsiye alan arkadaşlar ağlar incelenmiştir. Bu bakımdan çalışmada altıncı ve yedinci sosyogramlar ham verilerden dolaylı yoldan türetilen ilişkileri göstermektedir. Dolayısıyla çalışmada matris çarpımı ile elde edilen bu sosyogramların yoğunluğunun beyan edilen arkadaşlık sosyogramından düşük olması beklenmektedir.

H₇:Belediye meclisinde önceden tanınan arkadaşlar ağının yoğunluğu arkadaşlık ağının yoğunluğundan düşüktür.

H₈:Belediye meclisinde tavsiye alan arkadaşlar ağının yoğunluğu arkadaşlık ağının yoğunluğundan düşüktür.

Altıncı sosyogram önceden tanıma ve arkadaşlık ağlarının matris çarpımı ile elde edilen “nceden tanınan arkadaşlar”ın ağıdır. Bu ağda bağ kurma kuralı, aktörlerin meclis yesi olmadan önce de bilmeleri ve halen arkadaş olmalarına bağlıdır. şekil 9’da önceden tanınan arkadaşlar sosyogramı gösterilmektedir. Ağda sadece karşılıklı ve minimumda simetrik bağlar alınmıştır. Ağ tek bir bileşenden oluşmaktadır. Toplam 370 adet karşılıklı bağ ve 185 adet simetrik ikili bulunmaktadır.

Şekil 9: Önceden Tanınan Arkadaşlar Sosyogramı

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 10: Önceden Tanınan Arkadaşlar Ağ Bütünleşmesi

NETWORK COHESION	

	Önceden Tanınan Arkadaşlar

1 Avg Degree	11.563
2 Indeg H-Index	12
3 Deg Centralization	0.497
4 Out-Central	0.481
5 In-Central	0.481
6 Density	0.373

Tarafımızca oluşturulmuştur.

bir yapı olan meclisin genelde var olan ilişkileri olduğundan yüksek beyan etme eğilimidir. Başka bir ifadeyle, meclis üyelerine tek tek sorulduğunda neredeyse yarıdan fazla üye ile arkadaş oldukları beyan edilmektedir. Fakat esas itibarıyla arkadaşlık zaman ve enerjiye mal olan nitelikli bir arkadaşlık türüdür. Aynı zamanda bir arkadaşlık ilişkisi, uzun yıllar devam eden ve içinde tavsiye, destek, güven ve işbirliği gibi ilişkileri de barındıran bir ilişkidir. Bu bakımdan, çalışmada sadece beyan edilen arkadaşlık ile yetinilmeyip, uzun yıllardan beri sürdürülen istikrarlı arkadaşlık ilişkileri matris çarpımıyla elde edilmiştir. Çalışma açısından gerçek arkadaşlığın sürekliliği önemli olduğu için önceden tanınan arkadaşlar sosyogramı önemlidir. Bu durum dolaylı yoldan H₂ hipotezinin bir doğrulaması olarak da gösterilebilir.

Sonuç olarak ağ yapısındaki ilişkilerin meclis üyeliği öncesi dönemlere dayandığı görülmektedir. Bu durum tercih türdeşliğinin bir göstergesidir. Başka bir ifadeyle, ağdaki aktörler ağ yapısı nedeniyle değil, kendi bireysel tercihleri sonucunda bağ kurma eğilimi göstermişlerdir. Bu durum, teşvik edilmiş türdeşliğin arka planda kaldığını göstermektedir. Ağ yapısındaki ilişkiler bağımsız değişken iken ağ yapısı bağımlı değişkendir. Kısacası ilişkilerin varlığı ağı belirlemiştir. Ağın yapısı bağ kurulmasında etken rol oynamamıştır.

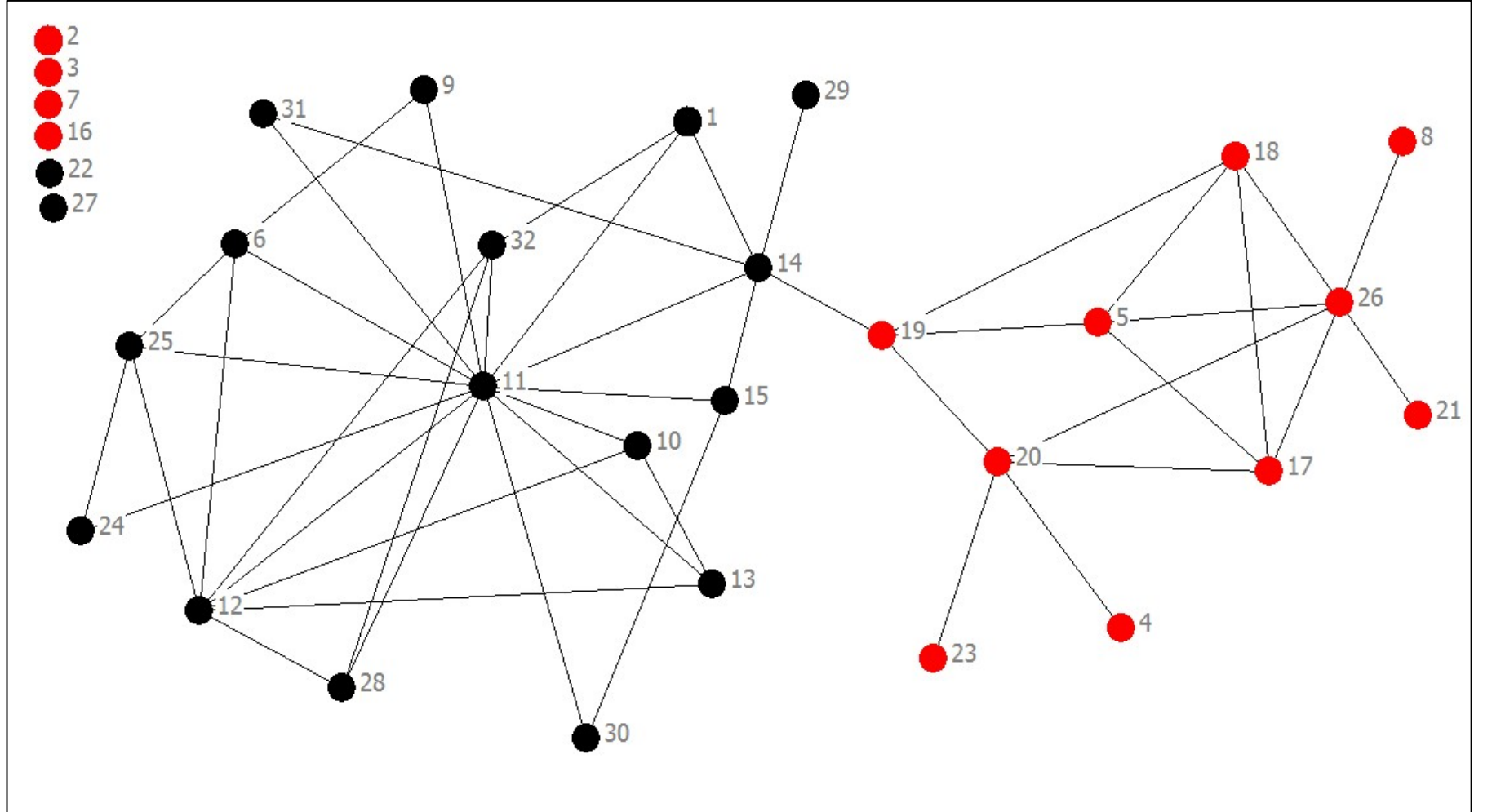
Bu ağ kendisini oluşturan önceden tanıma ve arkadaşlık ağlarının yoğunluklarına ve ortalama bağ kurma sayılarına kıyasla düşük yoğunluğa sahip bir ağıdır. Bu durum mecliste hem önceden tanınan meclis üyeleriyle artık sürdürülen karşılıklı ilişkilerin

Önceden tanınan arkadaşlar ağında ortalama bağ sayısı 11,5 olarak gerçekleşmiştir. Derece merkezileşmesi ise 0,497 olarak gerçekleşmiştir. Önceden tanınan arkadaşlar ağının yoğunluğu 0.373 olarak çıkmıştır. Arkadaşlık ağının yoğunluğu (0.603) ile karşılaştırıldığında, bu ağda yoğunluğun düşük olması nedeniyle H₇ kabul edilmiştir. Matris çarpımıyla elde edilen bu ağ ile beyan edilen arkadaşlık ilişkileri arasında yoğunluk ve bütünleşme değerlerinin bu kadar farklılaşmasının nedenlerinden biri de siyasi

olmadıkları hem de meclis üyeleri birbirlerini önceden tanımadıkları halde mevcut durumda arkadaş oldukları şeklinde yorumlanabilir. Hatırlanacağı üzere önceden tanıma ağında gelen derece merkezileşmesi ve arkadaşlık ağında derece merkezileşmesi esas alınmıştır. Önceden tanınan arkadaşlar ağının ise derece merkezileşmesi her iki ağdan daha yüksektir. Bu durum bağların nispeten belli bir merkezi aktörde toplandığını, yani geçmişten gelen ve halen arkadaşlıklarını sürdüren bir aktörün ortalama bağ sayısından çok daha yüksek bağı elinde bulundurduğuna işaret etmektedir.

Son sosyogram tavsiye alan arkadaşları göstermektedir. Genel olarak ağ yapısının parçalı olduğu, bağ sayısının az olduğu, çok sayıda yalıtılmış aktör bulunduğu ve AK Parti kanadında daha düşük bir yoğunluğun olduğu göze çarpmaktadır. 2,3,7,16,22 ve 27 numaralı aktörler yalıtılmış aktörlerdir. Ağ yedi bileşenden oluşmakta ve toplam 94 bağ ile 47 simetrik ikili bulunmaktadır.

Şekil 10: Tavsiye Alan Arkadaşlar Sosyogramı

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 11: Tavsiye Alan Arkadaşlar Ağ Bütünleşmesi

NETWORK COHESION	
	Tavsiye Alan Arkadaşlar
1 Avg Degree	2.938
2 Indeg H-Index	5
3 Deg Centralization	0.381
4 Out-Central	0.368
5 In-Central	0.368
6 Density	0.095
7 Components	7

Tarafımızca oluşturulmuştur.

rağmen göreceli olarak yüksek merkezileşmenin çıkmasının nedeni merkezi aktörün oldukça fazla sayıda bağı elinde tutmasıdır.

Tavsiye alan arkadaşlar ağında dayanışmacı sosyal sermayenin düşük olduğu sosyogramdan da görülmektedir. Esasında tavsiye ve arkadaşlık ilişkileri temelinde güven unsurunu da barındırmaktadır. Bu bakımdan tavsiye alan arkadaşlık ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi zamana ve ilişkilere vakfedilen enerjiye dayanmaktadır. Yoğunluğu ve ortalama bağ sayısı düşük olarak tespit edilen bu ağda örgüt yönetimi ve birey getirileri açısından hiçbir sıkıntı bulunmamaktadır. Aynı zamanda ağa ilk bakışta aracı sosyal sermayenin örgüt ve ağ yapısı açısından dayanışmacı sosyal sermayeye kıyasla çok daha önemli olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Çünkü meclisteki MHP ve AK Parti kanatlarını birbirlerine bağlayan tek bir bağ ve iki aktör bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, 14 ile 19 numaralı aktörler arasındaki bağın ağdan çıkartılması halinde ağ iki ana bileşenden oluşmaktadır. Bu senaryoda parti temsilcileri arasında görüş alma ve danışma gibi faaliyetlerin yürütülemeyeceği ve parti kanatları arasında bilgi akışının kesilebileceği anlamına gelmektedir. Meclisteki parti kutuplaşmasının ise karar alma ve örgüt işleyişi açısından tıkanmalara ve uzlaşmazlıklara yol açma riski bulunmaktadır. Bu sebeple tavsiye alan arkadaşlar ağında yapısal boşluğun köprü aktörler ile doldurulmasıyla aracı sosyal sermayenin daha önemli olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Ağ bütünleşmesi tavsiye ve arkadaşlık ilişkilerinden farklılık göstermektedir. Bunun en önemli nedeni matris çarpımında arkadaşlık ilişkisinin bulunması ve matris verilerinin minimumda simetrik hale getirilmesidir. Bu yüzden veride sadece derece merkezileşmesi esas alınmaktadır. Ortalama bağ sayısı 3 civarındadır. Ağın yoğunluğu 0.095'tir ki ağ oldukça düşük bir yoğunluğa sahiptir. Dolayısıyla H_8 kabul edilmiştir. Bu kadar düşük yoğunluk ağ yapısının zayıf bağlardan oluştuğunu işaret etmektedir. Derece merkezileşmesi 0.381'dir. Düşük yoğunluğa

Tablo 12: Ağ Düzeyi İnceleme Sonuçları

	Önceden Tanıma	Arkadaşlık	Çatışma	Güven	Tavsiye	Önceden Tanınan Ark.	Tavsiye Alan Ark.
Yoğunluk	0.540	0.603	0.034	0.175	0.206	0.373	0.095
Merkezileşme	0.441	0.310	0.308	0.260	0.434	0.497	0.381
Ortalama Bağ	16.750	18.688	1.063	5.438	6.375	11.563	2.938
Merkezi Aktör Bağ Sayısı	30	28	10	13	19	26	14
Bileşen	1	1	28	4	1	1	7
Yalıtılmış aktör	-	-	27	2	-	-	6

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda ağ düzeyi incelemelerinin sonuçları özet halinde verilmiştir. Yoğunluk ile merkezileşme değerleri ne kadar birbirine yakın olursa, ağ o kadar homojenleşmektedir. Başka bir ifadeyle, önceden tanıma, güven ve önceden tanınan arkadaşlar ağlarında ağ genelinde bağ dağılımı dengelidir. Aynı zamanda merkezi aktörün bağ sayısı ile ortalama bağ arasındaki fark arttıkça, ağın merkezileşmesi artmaktadır. Önceden tanıma, çatışma, tavsiye, önceden tanınan arkadaşlar, tavsiye alan arkadaşlar ağları bu duruma örnektir. Belediye meclisinde en parçalı yapı ve en çok yalıtılmış aktör çatışma ağında bulunmaktadır. Çatışma ağının nispeten düşük yoğunlukta ve parçalı olarak gerçekleşmesi örgüt işleyişi açısından olumludur. Son olarak sadece önceden tanıma ve arkadaşlık ağında yoğunluk değeri merkezileşmeden yüksektir. Bu durum ağ genelinde bütün aktörlerin yüksek sayıda doğrudan bağının olduğuna işaret etmektedir.

Bu düzeyde 7 sosyogram ortaya çıkarıldıktan sonra, ikinci aşamada istatistiksel anlam testleri gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel anlam testleri, UCINET programında bulunan QAP (*Quadratic Assignment Procedure*) korelasyon testleri aracılığıyla yapılmıştır. QAP sosyal ağ analizinde kullanılan özel bir permütasyon testidir. Bu test parametrik istatistiksel bir test niteliği taşımamaktadır. Çünkü parametrik testlerde analize tabi tutulan gözlemlenen durumların birbirlerinden bağımsız olması esastır. Bu esas gözlemlenenler arasında bağımlılık ilişkisi bulunması nedeniyle sosyal ağ analizinde geçerli değildir. Bu sebeple, gözlemlenenler arası bağımsızlık bulunmadığı için, QAP

non-parametrik test sınıflandırmasına girmektedir (Barnett, 2011: 732). Sonuç olarak QAP iki ağ arasındaki korelasyonun istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını tespit etmeye yarayan non-parametrik bir permütasyon testidir.

P değerinin düşük çıkabilmesi için rastsal permütasyon sayısının yüksek olması gerekmektedir. Bu aşamada rastsal ağların, gözlemlenen ağ yapısından büyük olması esastır. Böylece incelenen ağların rastsallıktan uzak olup olmadığı tespit edilmektedir. Başka bir ifadeyle, gözlemlenen ağ yapısının oluşmasında sosyal bir mekanizmanın, sosyal bir gücün varlığı kanıtlanmaktadır. Belediye meclisinde incelenen sosyal ağların korelasyon testlerinde oluşturulan hipotezler aşağıda verilmiştir.

H₉: Belediye meclisinde incelenen bütün ağlar istatistiksel olarak anlamlıdır.

H₁₀: Çatışma ağı sosyolojik olarak olumsuz bir ağ türü olduğu için diğer ağlarla arasında negatif bir korelasyon bulunmaktadır.

Tablo 13: Yedi Ağın İstatistiksel Anlam Testi Sonuçları

QAP	Correlations	1	2	3	4	5	6	7
		Çatışma	Arkadaşlık	Önceden Tan. Ark.	Tavsiye Al. Ark.	Güven	Önceden Tanıma	Tavsiye
1	Çatışma	1.000	-0.232	-0.145	-0.061	-0.087	-0.160	-0.096
2	Arkadaşlık	-0.232	1.000	0.626	0.263	0.342	0.467	0.388
3	Önceden Tanınan Ark.	-0.145	0.626	1.000	0.291	0.335	0.711	0.366
4	Tavsiye Alan Ark.	-0.061	0.263	0.291	1.000	0.412	0.209	0.636
5	Güven	-0.087	0.342	0.335	0.412	1.000	0.255	0.415
6	Önceden Tanıma	-0.160	0.467	0.711	0.209	0.255	1.000	0.319
7	Tavsiye	-0.096	0.388	0.366	0.636	0.415	0.319	1.000
QAP	P-Values	1	2	3	4	5	6	7
		Çatışma	Arkadaşlık	Önceden Tan. Ark.	Tavsiye Al. Ark.	Güven	Önceden Tanıma	Tavsiye
1	Çatışma	0.000	0.000	0.000	0.064	0.006	0.000	0.003
2	Arkadaşlık	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
3	Önceden Tanınan Ark.	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
4	Tavsiye Alan Ark.	0.064	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
5	Güven	0.006	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
6	Önceden Tanıma	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
7	Tavsiye	0.003	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000

Tarafımızca oluşturulmuştur. (p<0.05)

Yukarıdaki tabloda çıkarılan bütün ağlar arasındaki korelasyon gösterilmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi çatışma ve tavsiye alan arkadaşlar ağları arasındaki p değeri hariç bütün değerler %5'ten küçüktür. Başka bir ifadeyle, çatışma ve tavsiye alan arkadaşlar sınırda anlamlı ($0.10 < p < 0.05$) iken, diğer bütün ağlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark ($p < 0.05$) bulunmaktadır. Çıkan bulgular çalışmadaki bütün ağların rastsallıktan uzak olduğunu ve ağ yapısının temelinde sosyal bir mekanizmanın varlığını doğrulamaktadır. Dolayısıyla H_9 kabul edilmiştir.

Çatışma ilişkileri olumsuz bir ilişki türü olduğu için diğer bütün ağlarla korelasyonu negatif çıkmıştır. Dolayısıyla H_{10} kabul edilmiştir. Özellikle arkadaşlık ağıyla %23 oranında ters bir korelasyon bulunmaktadır. Arkadaşlık ilişkileri ile en fazla örtüşen önceden tanıma (%62,6) ağlarıdır. Önceden tanınan arkadaşlar ağıyla, önceden tanıma ağları arasında (%71,1) oranında örtüşme bulunmaktadır. Tavsiye alan arkadaşlar ile en fazla örtüşen (%63,6) tavsiye ağlarıdır. Matris çarpımı ile elde edilen ağlarda yüksek oranda korelasyon çıkması beklenmektedir. Çünkü çarpımda kullanılan temel ağlardan biri oldukları için oran yüksek çıkmıştır. Güven ağları ile tavsiye alan arkadaşlar (%41,2) ve tavsiye ağları (%41,5) arasında pozitif bir korelasyon bulunmaktadır.

Sonuç olarak çalışmadaki bütün ağlar arasındaki korelasyon istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlıdır. Tabloda korelasyon bulunan her bir ağ çifti arasında bir ağda aynı aktörler arasında bir bağ bulunması (bulunmaması) durumunda, diğer ağda da aynı aktörler arasında bağ bulunma (bulunmama) olasılığı yüksektir. Örneğin arkadaşlık ilişkilerinde iki aktör arasında bir bağ varsa önceden tanıma ağında da %62,6 oranında bağ kurma olasılığı bulunmaktadır. Bu durum sadece çatışma ağı için ters orantılıdır.

Ağ düzeyinde belediye meclisinin makro düzeyde ilişkileri ve özelliklerine değinilmiştir. Bundan sonraki bölümde meso düzey olan ilişki düzeyi ve mikro düzey olan aktör düzeyi incelenip makro düzeye yansımaları incelenmektedir.

3.2.2. Belediye Meclisinde İlişki Düzeyi Analizler

Belediye meclisinin sosyal ağ analizinde incelenen ikinci düzey ilişki düzeyidir. Ağ analizinde ikili ilişkiler, ağ yapısında alt grupların oluşmasına neden olmaktadır. Ağlarda ayrı bir yapı olarak analiz edilebilen, birbirleriyle etkileşimi bulunan aktör grupları yer almaktadır. Alt grupları tanımlamada kullanılan en önemli kavramlar, bileşen ve kliklerdir. Sosyal hayatta, bireylerin aidiyet duyguları ile ilişkisel aidiyetin bir arada

olduğu kabul edilmektedir. Bu yüzden bireylerin ait oldukları gruplarda, benzer bireyler ilişkisel olarak birbirlerine bağlanmaktadır (Friedkin, 1984: 258). Ağlarda bileşen ve klik analizleri bütünlük açısından değerlendirilmekte ve bu bütünlüğün makro düzeyde ağ yapısına yansımaları incelenmektedir.

Ağda karşılıklı bağlantılı aktörlerden oluşan yüksek yoğunluklu alt gruplara, 'bileşen' adı verilmektedir. Bileşenler, bir ağda her bir aktörün ulaşabildiği maksimum sayıdaki aktörleri kapsayan ağdan daha küçük alt gruplardır. Bileşenler, birbirlerine zincir halinde bağlanan nokta setleridir. Bileşendeki bir aktör, aynı bileşende yer alan bütün aktörlerle doğrudan veya dolaylı bağlanmaktadır. Bileşen kavramı, ağdaki parçalanma seviyesini analiz etmede kullanılmaktadır. Bir ağı bileşenlere ayırarak inceleme, bütün ağın yapısal özelliklerini ortaya konulmasını sağlamaktadır. Bileşenlerin büyüklüğü, aktör açısından kaynak veya bilginin aktarımında fırsat ve sınırları belirlemektedir (Scott, 2000: 100-113).

Klikler, bileşenin özel bir durumudur. Kliklerde her bir noktanın istisnasız bütün diğer noktalarla doğrudan bağlı olması gerekmektedir. Bu durumu bozmadan herhangi bir aktör klikte yer alamaz. Bir aktör birden fazla klikte yer alabilmektedir. Bu yüzden ağ yapısında kliklerin çakışması gözlemlenebilir. Büyük ağlarda klikleri tespit etmek oldukça zordur. Bu yüzden yazılım programlarında klik analizi ve hiyerarşik kümelenme analizleri bulunmaktadır (Borgatti vd., 2013: 183-186). Bir aktörün birden fazla klikte yer alması ve kliklerin çakışması, analizlerde anlaşılabilirliği engelleyerek yorum yapmayı güçleştirmektedir. Fakat klik çakışması, sosyal bir gerçekliktir. Birden fazla sosyal çevrede yer alan bireyler, farklı kliklerin birleşmesine katkıda bulunmaktadırlar. Kliklerde bütün ağ yapısından daha yoğun ilişkiler bulunmaktadır. Klik üyeleri arasında tüm ağdan farklı şekilde, o kliğe özgü kültür, kural ve normlar gelişmektedir. Klikler, bireyler ve kimlikler açısından önemli referans noktalarıdır. Kliklerde görülen düşünce ve değerlerin farklılaşması, yoğun ilişkiler ve üyelerine yaptırım uygulayabilme, ağda lokal olarak yer alan kliklerin özelliklerinin ve etkilerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır (Prell, 2012: 155-156). Klikler esasında katı bir kurala dayanmaktadır. Çünkü klikteki her aktörün diğer bütün aktörlerle sadece doğrudan bağlantılarını içermektedir. Dolayısıyla, dolaylı bağlantılar ve bu bağların etkileri göz ardı edilmektedir. Bu katı kural k-klik kavramıyla çözüme kavuşturulmuştur.

K-klikler, kliklerin genişletilmiş durumunu nitelemektedir. Burada 'k' harfi, kliği oluşturan noktalar arasında en fazla olabilecek patika uzunluğunu ifade etmektedir. Kavram, bilginin araçlar yoluyla aktarımını göstermektedir. Örneğin, 2-klik doğrudan bir çizgiyle ve dolaylı olarak iki çizgi ile bağlanan noktaları içermektedir. Başka bir deyişle, 2-klik en fazla iki çizgiyle bağlanan aktörleri kapsamaktadır. K-kliklerdeki 'k' değerinin artması idealde mümkün olsa da sosyolojik açıklamalar açısından sıkıntılı olabilmektedir. Çünkü gerçek hayatta iletişim 'k' sayısı küçük olduğunda söz konusu iken, ikiden fazla patikalar esasında zayıf ilişkilerin göstergesidir. K-klik mantığı küçük dünya kuramının da temelini oluşturmaktadır. Ancak bilinmeyen dolaylı ilişkileri, klik üyesi olarak kabul etmek mümkün gözükmemektedir (Scott, 2000: 114-116). Değerin üçten fazla olması gerçek hayatta sosyal sermaye açısından anlamlı olmayacaktır. Hatta 3-kliğin bile yorumlanması 'arkadaşımın arkadaşının arkadaşı'dır. Böyle bir bağın oluşma ve sosyal sermaye olarak etkileme oranı oldukça düşüktür (Prell, 2012: 159). K-klikler aracı aktörlerle dolaylı bağlantılara imkân tanırken, aynı zamanda dolaylı bağlantılar arasında en fazla uzaklığın sınırlanmasını sağlamaktadırlar.

Meso düzeyde bütünlük gösteren bileşenlerdeki aktörlerin ortak özelliklerine ve ayrı bir yapı oluşturma nedenlerine bakılabilmektedir. Bileşenlerin kendilerine özgü ortak hedef, davranış ve tutumları bulunmaktadır. Bu özellikler grup içinde bütünlüğü ve klik dışındaki aktörlerden farklılaşmalarını sağlamaktadır. Bileşenlerdeki aktörler arasında benzer hareketler yönelik bir baskı ortamı da oluşmaktadır. Bileşen ve kliklerin yoğun ve dışarıdan kopuk olması, bütün ağa bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Kliklerin katılımı ve dışarı ile bağlantılarının olmaması, tabiri caizse '*örgüt içinde örgüt olma*' riskini de beraberinde getirmektedir. Uyuşmazlıklar, kutuplaşmalar ve diğer gruplara karşı olumsuz tutumlar gözlemlenebilmektedir (Borgatti vd., 2013: 181-182).

Çoğu ikili ilişki türü açısından bağlantıların sürekliliğini sağlayan temel ilke karşılıklıdır. İkililerde karşılıklık, sosyal süreçlerin yapı taşıdır. Yönlü bağlarda karşılıklık, olumlu duyguların baskın olduğu ilişkilerin varlığı anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle karşılıklık eğilimi, karşılıklı tanınırlık ve desteğe dayalı olarak bağlantıların devamlılığını sağlamaktadır (Robins, 2015: 22). Bir ağda denge, asimetrik ilişkilerin uzun vadede ya karşılıklı olmasını ya da bağlantının yok olmasını gerektirmektedir (Hennig vd., 2012: 38-39). Nitekim özellikle çatışmanın görüldüğü örgütlerde, asimetrik ilişkilerin daha fazla olduğu, yani karşılıklık esasının az olduğu

kanıtlanmıştır (Nelson, 1989: 396). Doğal olarak bu ilkenin istisnası, hiyerarşik yapılanmadaki asimetrik ilişkilerdir (Hennig vd., 2012: 38-39).

Karşılıklılık kavramı iki aktör arasında çift yönlü bir bağ bulunması (simetri) durumudur. A ve B aktörleri arasında A'dan B'ye ve B'den A'ya ($A \leftrightarrow B$) çift yönlü bir bağ kurulmaktadır. Ağlarda karşılıklılık genelde denge durumuna gelme anlamına gelmektedir. Yönlü ağlarda tek yönlü bir bağ zamanla denge durumuna gelmek amacıyla ya kaybolacak ya da karşı tarafla bir bağ kurularak denge sağlanacaktır. Fakat bu durum incelenen ilişki durumuna göre değişmektedir. Çalışmada arkadaşlık, güven, önceden tanınan arkadaşlar ve tavsiye verilen arkadaşlar ağları simetrik hale getirilmiştir. Bunun anlamı ham verideki asimetrik bağların atılması demektir. Çünkü gözlemlenen ilişkilerde arkadaşlık ve güven ilişkilerinin karşılıklı olması esastır. Bu yüzden incelenen bu ağların yapısı karşılıklı hale getirilmiştir. Bu yüzden bu sosyogramlar sadece karşılıklı olan bağları göstermektedir⁵. Fakat önceden tanıma, tavsiye ve çatışma bağlarının sosyolojik olarak simetrik olmaları beklenmemektedir. Bu sebeple karşılıklılıkta sadece önceden tanıma, tavsiye ve çatışma sosyogramlarının karşılıklılık özellikleri verilmektedir.

Tablo 14: Önceden Tanıma Ağı Karşılıklılık

RECIPROCITY	
Overall Reciprocity Measures	
	Önceden Tanıma
1 Recip Arcs	432
2 Unrecip Arcs	104
3 All Arcs	536
4 Arc Reciprocity	0.806
5 Sym Dyads	216
6 Asym Dyads	104
7 All Dyads	320
8 Dyad Reciprocity	0.675
Hybrid Reciprocity: 0.6750	

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Önceden tanıma sosyogramında toplam 536 adet yönlü bağın 104'ü asimetriktir. Karşılıklılık oranı ise %67,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, makro düzeyde önceden tanıma ağının, ağ kapanması özelliği gösterdiği anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle simetrik bağların sayıca üstün olduğu gözlemlenen ağda yoğunluğun da yüksek olması beklenir. Nitekim bir önceki bölümde önceden tanıma sosyogramının yoğunluğunun 0.54 ile yüksek olduğu görülmüştür.

Sosyogramda karşılıklı bağların sayıca fazla olması ağın yapısal gücü olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda analizde, 20 ve 11 numaralı aktörlerin meclis üyesi olmadan önce tanıdıkları meclis üyeleriyle en yüksek

⁵ Ek 3'te arkadaşlık ve güven sosyogramlarının ham veri ve analizde kullanılan verilerin karşılıklılık oranları verilmiştir.

karşılıklılık oranına sahip oldukları görülmektedir. Bu durum bahsedilen aktörlerin merkezileşmelerinin yüksek olmasının da açıklamasıdır.

Tablo 15: Çatışma Ağı Karşılıklılık

RECIPROCITY	

Overall Reciprocity Measures	
	Çatışma

1 Recip Arcs	8
2 Unrecip Arcs	26
3 All Arcs	34
4 Arc Reciprocity	0.235
5 Sym Dyads	4
6 Asym Dyads	26
7 All Dyads	30
8 Dyad Reciprocity	0.133
Hybrid Reciprocity: 0.1333	

Tarafımızca oluşturulmuştur.

yorumlaması düşük yoğunluktur. Nitekim bu durum ağ yapısının dağınık olmasına ve çok sayıda yalıtılmış aktör bulunmasına neden olmuştur.

Çatışma ağı ise toplam 34 bağdan sadece 8'i karşılıklı bağlardan oluşmaktadır. Buna karşılık 26 asimetrik bağ bulunmaktadır. Karşılıklılık ahlaki bir norm olarak kabul edilmesine rağmen çatışma ilişkilerinde karşılıklılık ilkesini aramak sosyal bir açıklama olarak sıkıntılıdır. Çatışmanın olumsuz bir ilişki türü olması nedeniyle mecliste sosyolojik olarak uzlaşmacı bir ortamın varlığını göstermektedir. Karşılıklılık oranı %13 civarında gerçekleşmiştir. Oldukça düşük olan

karşılıklılık oranının genel ağa yönelik

Tablo 16: Tavsiye Ağı Karşılıklılık

RECIPROCITY	

Overall Reciprocity Measures	
	Tavsiye

1 Recip Arcs	94
2 Unrecip Arcs	110
3 All Arcs	204
4 Arc Reciprocity	0.461
5 Sym Dyads	47
6 Asym Dyads	110
7 All Dyads	157
8 Dyad Reciprocity	0.299
Hybrid Reciprocity: 0.2994	

Tarafımızca oluşturulmuştur.

ilişkilerinde uygulama yapılmadan önce de asimetrik bağların sayıca fazla olması

Karşılıklılık kavramının son bakıldığı sosyogram tavsiye ağıdır. Tavsiye sosyogramında ilişki düzeyinde toplam 204 adet bağdan sadece 94'ü karşılıklıdır. Bağların karşılıklılık oranı %30 civarındadır. Bu oran tavsiye ilişkilerinin doğasında asimetrik olma özelliğini yansıtmaktadır. Taraflardan birinin gücü elinde bulundurması ilişkide karşılıklılık ilkesinin aranmamasına neden olmaktadır. Tavsiye ilişkilerinde güç ögesi olarak deneyim, yaş ve bilgi gibi beşeri sermayeler kabul edilebilir. Kısacası, tavsiye

öngörülmüştür. Düşük karşılıklılık oranı ağın daha dağınık bir yapıda oluşmasının da nedenidir. Tavsiye ağının yoğunluk değeri düşük çıkmıştır. Genel olarak ağ kapanma özelliği göstermemektedir.

Meso düzeyde karşılıklılık kavramı incelendikten sonra çalışmada 2-klikler tespit edilmiştir. Klikler çok katı bir kurala dayandıkları, sadece doğrudan bağlantıları göz önünde bulundurdıkları için tercih edilmemiştir. 2-klikler en fazla iki bağ (bir doğrudan ve bir dolaylı) ile birbirlerine bağlanan aktörler kümesini göstermektedir. 2-klikler aracı aktörlerle dolaylı bağlantılara imkân tanırken, dolaylı bağlantılar arasında en fazla uzaklığa sınır koymaktadır.

2-kliklerin çok sayıda bulunduğu ağ yapıları, aktörlerin kendi klikleri içinde kendi normlarını oluşturmalarını, belirli ortak özelliklere sahip olmalarını ve güvene bağlı dayanışmayı desteklemektedir. Aynı zamanda 2-kliklerde en fazla kliğe üye olan aktörlerin kendi çevrelerinde enformel etkiye sahip olduğu öngörülmektedir. Bu aktörler yer aldıkları ağda fikirlerini en fazla aktöre yayabilme ve çevrelerinin kararlarını etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Fakat aynı zamanda bir ağda 2-kliklerin sayıca fazla genel anlamda örgüt yapısına tehdit arz eden bir riski de beraberinde getirmektedir. 2-klik açısından zengin olan ağlarda kutuplaşma ve çatışma ortamı ortaya çıkabilmekte, 2-kliklerde yer alanlar kendi düşünce ve normlarını örgüt genelinde görebilmek amacıyla baskı ve rekabet ortamı yaratabilmektedir.

2-kliklerin tespitinde kullanılan program yönlü ağları yönsüz olarak kabul etmekte ve sadece bağın varlığıyla ilgilenmektedir. Bu yüzden önceden tanıma, tavsiye ve çatışma ağlarında sağlıklı bir analiz elde edilememektedir. Geriye kalan arkadaşlık, güven, önceden tanınan arkadaşlar ve tavsiye alan arkadaşlar sosyogramları 2-klik analizine tabi tutulmuştur. 2-klikler açısından incelenen ağlardan sadece arkadaşlık ağının yoğunluğu ve ortalama bağ sayısının yüksek olması nedeniyle çok sayıda klike rastlanılmayacağı varsayılmaktadır. 2-kliklerin hipotezleri aşağıda verilmiştir.

H₁₁: Ağ bütünleşmesi yüksek olan arkadaşlık ağında çok az sayıda 2-klik bulunmaktadır.

H₁₂: Güven ağında 2-klik bulunmaktadır.

H₁₃: Önceden tanınan arkadaşlar ağında 2-klik bulunmaktadır.

H₁₄: Tavsiye alan arkadaşlar ağında 2-klik bulunmaktadır.

Çalışmada, arkadaşlık ağında 2 adet 2-klik tespit edilmiştir. Dolayısıyla H_{11} kabul edilmiştir. Bu durum arkadaşlık ağ yapısındaki ilişkilerin oldukça homojen dağıldığının göstergesidir. Kısacası, bütün aktörler en fazla 2 bağ ile hemen hemen herkese erişebilmektedir. Herhangi bir bilginin ağ içinde yayılması çok hızlı gerçekleşmektedir. Bu durum aynı zamanda arkadaşlık ağında dayanışmacı sosyal sermayenin de yüksek olduğunu kanıtlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda güven ağının klik ve hiyerarşik kümelenme sonuçları gösterilmektedir. Ağda toplam 10 adet 2-klik tespit edilmiştir. Dolayısıyla H_{12} kabul edilmiştir. Bu 2-klikler detaylı olarak incelendiğinde 3. ve 4. kliklerin sadece AK Parti meclis üyeleri⁶nden, 8., 9. ve 10. kliklerin de sadece MHP meclis üyeleri⁷nden oluştuğu görülmektedir. Son tahlilde klik oluşumunda ait olunan parti üyeliği etkilidir. Geriye kalan kliklerde (1.,2.,5.,6. ve 7.) ise aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktörler yer almaktadır. Çünkü aracı sosyal sermayesi yüksek olan bu aktör kendi partisinden oluşmayan kliklerde yer almaktadırlar. 2-kliklerin oluşumu tek tek incelendiğinde bu aktörlerin 12 (MHP) ve 19 (AK Parti) numaralı meclis üyeleri oldukları görülmektedir. Bu meclis üyelerinin aktör düzeyinde aradalık merkeziliklerin yüksek olması muhtemeldir. Belirtilen aktörler klikler arası köprü görevi üstlendikleri için sosyal ilişkilerde ve örgüt işleyişinde çatışma ve kutuplaşmaları azaltmaktadırlar.

Tablo 17: Güven Ağı 2-klikler

N-CLIQUEs	
Max Distance (n-):	2
Minimum Set Size:	3
10 2-cliques found.	
1:	1 6 11 12 13 14 15 19 21 22 24 30 31 32
2:	2 12 19 20 21 22 30 32
3:	2 7 19 20 21 22 23
4:	2 4 5 7 17 18 19 20 21 23
5:	2 5 12 19 20 21 30 32
6:	1 6 11 12 13 14 15 19 22 24 25 29 30 31 32
7:	6 11 12 13 14 15 19 22 24 25 28 29 30 32
8:	6 9 10 11 12 14 15 22 24 25
9:	1 6 10 11 12 13 14 15 22 24 25 29 30 32
10:	6 11 12 14 15 22 24 27 30 31

Tarafımızca oluşturulmuştur.

⁶ AK Parti’li meclis üyeleri 2,3,4,5,7,8,16,17,18,19,20,21,23 ve 26 numaralı aktörlerdir.

⁷ MHP’li meclis üyeleri 1,6,9,10,11,12,13,14,15,22,24,25,27,28,29,30,31 ve 32 numaralı aktörlerdir.

En fazla klikte yer alan bu aktörler aynı zamanda herhangi bir bilginin ağa yayılması ve dağılması bakımından kilit aktörlerdir. 22 ve 12 numaralı aktörler arasındaki bağ 7 ayrı 2-klikte yer almaktadır. Bu aktörler ağ bütününde enformel etkiye sahip meclis üyeleridir. Başka bir ifadeyle, bir bilginin bu aktörlere aktarılması bilginin bütün ağa yayılması bakımından stratejik bir karar olacaktır. Bilginin yayılmasının yanı sıra bu aktörler en çok kllikte yer alarak klikler arası bağı sağlamaktadır. Ayrıca bu aktörlerin dayanışmacı sosyal sermayeleri ve merkeziliklerinin de yüksek olması beklenmektedir.

Güven sosyogramından da hatırlanacağı gibi 3 ve 16 numaralı aktörler yalıtılmış aktörlerdir. 8 ve 26 numaralar ise ana bileşenden kopuk bir bağ ile birbirlerine bağlanmışlardır. Bu sebeple belirtilen aktörler hiçbir 2-klikte yer almamaktadırlar.

2-klikler açısından incelenen önceden tanınan arkadaşlar sosyogramının analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Önceden tanınan arkadaşlar ağında toplam 6 adet 2-klik bulunmaktadır. Dolayısıyla H_{13} kabul edilmiştir.

Tablo 18: Önceden Tanınan Arkadaşlar Ağı 2-klikler

N-CLIQUEs	
Max Distance (n-):	2
Minimum Set Size:	3
6 2-cliques found.	
1:	2 3 4 5 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 26 27 28 29 30 31 32
2:	2 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 19 20 21 22 24 25 26 27 28 29 30 31 32
3:	2 3 4 5 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 26 27 28 29 31 32
4:	1 2 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 19 20 21 22 24 25 27 28 29 30 31 32
5:	1 6 8 9 10 11 12 13 14 15 17 19 20 22 24 25 27 28 29 30 31 32
6:	6 8 9 10 11 12 13 14 15 17 19 20 22 24 25 26 27 28 29 30 31 32

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Ağda yer alan çok sayıda aktör bütün 2-kliklerde bulunmaktadır. Aynı zamanda 2-kliklerin aktör sayısı bakımından büyük olduğu görülmektedir. Bu durum ağ düzeyinde bağların homojen dağılımıyla açıklanmaktadır. Bu sosyogramda belirgin bir aracı sosyal sermayenin göze çarpmamasının nedenlerinden biri 2-kliklerin boyutlarının büyük olması ve çok sayıda aktörü kapsamasıdır. Sadece 23 numaralı aktörün tek bir 2-klikte yer aldığı görülmektedir. Bu aktör AK Parti’li kadın bir meclis üyesidir. Öncesinde parti il başkanlığında kadın kollarında çalışmalar yapmıştır. 23 numaralı aktör parti başkanlığının isteği üzerine 1 yıldan beri meclis üyeliği görevini sürdürmektedir. Başka bir ifadeyle bu aktör seçimlerin hemen ardından meclis üyesi olarak göreve

başlamamıştır. Bu sebeple meclis üyeleriyle etkileşiminin fazla olmadığı aktör tarafından da onaylanmıştır. Sosyogramda da aynı partiden sadece 3 aktör ile bağının olduğu görülmektedir.

2-klikler açısından incelenen son sosyogram tavsiye alan arkadaşlar ağıdır. Bu ağda da toplam 6 adet 2-klik bulunmaktadır. Dolayısıyla H_{14} kabul edilmiştir.

Tablo 19: Tavsiye Alan Arkadaşlar Ağı 2-klikler

N-CLIQUEs	

Max Distance (n-):	2
Minimum Set Size:	3
6 2-cliques found.	
1:	1 6 9 10 11 12 13 14 15 24 25 28 30 31 32
2:	1 11 14 15 19 29 31
3:	5 14 18 19 20
4:	4 17 19 20 23 26
5:	5 8 17 18 20 21 26
6:	5 17 18 19 20 26

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Fakat bir önceki analize kıyasla kliklerde yer alan aktör sayısı azdır. 2-kliklerden 1. ve 2. klikler sadece MHP meclis üyelerinden, 4., 5. ve 6. klikler de sadece AK Parti meclis üyelerinden oluşmaktadır. 3. klikte ise sadece 14 numaralı aktör farklı partidendir. Bu aktörün aracı sosyal sermayesinin yüksek olması öngörülmektedir. Çünkü farklı partilerde yer alan meclis üyelerini birbirlerine bağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, 14 numaralı aktör derece merkeziliğinde en yüksek değere (en fazla bağ sayısına) sahip olmasa dahi, ağdaki konumundan dolayı avantajlı durumda olduğu için aradalık merkeziliğinin yüksek çıkması beklenmektedir.

Aracı sosyal sermayesinin yüksek olması nedeniyle, klikler arası iletişimi sağlayabilmekte ve yeni bilgilere ulaşabilmektedir. Ağ düzeyinde ise örgütün birbirinden bağımsız bileşenler hale gelmesini ve örgütün dağılmasını engellemektedir. Tavsiye alan arkadaşlar sosyogramında 2,3,7,16,22 ve 27 numaralı meclis üyeleri yalıtılmış aktörler oldukları için hiçbir klikte yer almamaktadırlar.

Sonuç olarak, az sayıda klikten oluşan ağlarda homojen bir dağılım bulunmaktadır. Enformel etki için tek bir aktöre bağımlılık azalmaktadır. Bütün ağlardaki 2-klik oluşumlarında parti tüdeşliği etkili olmaktadır. Bu durum, parti içi dayanımacı

sosyal sermayenin yüksek olduğunu göstermektedir. Aktörler kendi partilerinde bilgiyi kolaylıkla yayabilmekte ve kendi enformel etki alanlarını oluşturmaktadırlar. En fazla 2-klikte yer alan aktörlerin, özel bir konumu bulunmaktadır. Bu aktörlerin dayanışmacı sosyal sermayeleri yüksek olduğu için bilgiyi ağ geneline daha hızlı yayması esastır. Aynı zamanda enformel etki bakımından diğer aktörlere daha hızlı ve kolay ulaşmaları söz konusudur. Herhangi bir bilginin bütün ağa yayılmasında bu aktörlerin kullanılması stratejik bir karardır.

Parti klikleri arası bağlar ise aracı sosyal sermayesi yüksek olan ve diğer partinin kliklerinde yer alan köprü aktörlerle sağlanmaktadır. Köprü aktörler ağlarda tek bir ana bileşenin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Klikler arası iletişimde etkili olan bu aktörler kliklere yeni bilgilerin iletilmesini sağlamaktadırlar.

İlişki düzeyinde son aşamada türdeşlik testlerine yer verilmiştir. Bu testler ağ yapısında aktörler arası ortak kişisel özelliklerin bağ kurmaya etkilerini ortaya koymaktadır. Türdeşlik karşılıklılık ilkesine benzer şekilde ağ araştırmalarının merkezinde yer alan önemli bir sosyal güçtür. Türdeşlik kültürel davranışsal, kalıtsal veya maddi bilginin aktarımının lokalleşmesine neden olmaktadır. Sosyal özelliklerdeki farklılıklar ağda aktörler arasında mesafeye neden olmaktadır. Başka bir deyişle, bir ağda türdeş olanlar belli bölgelerde yoğunlaşmakta ve benzer olmayan birbirlerinden uzak konumlarda yer almaktadırlar. Bu nedenle türdeşlik ağ yapısını şekillendiren sosyal bir güç olarak görülmektedir (Lazarsfeld ve Merton, 1954'ten aktaran Hennig vd., 2012: 38).

Örgütlerde türdeşlik, homojenlik ve bütünleşmeyi sağlamakta, alt gruplarda iş tatmini ve örgütsel performansı etkilemektedir. Kolay ve hızlı iletişim bir grubun etkili çalışmasını sağlamaktadır (Smith vd., 1994: 414-420). Türdeşlikten kaynaklanan yoğun ilişkilerin hâkim olduğu alt gruplarda, iletişim ve eşgüdüm maliyetleri düşmektedir. Bu ekolojik olay, sosyal ağlar ve sosyal sermayede de kurucu kavram olarak kullanılmaktadır.

Çalışmada beş temel ağ yapısında etkili bağımsız değişken olarak kabul edilen kişisel niteliklerden hangilerinin türdeşlik özelliği gösterdiği tespit edilmiştir. Türdeşlik testleri için, parti, cinsiyet, yaş, meslek, eğitim düzeyi ve deneyim (dönem) değişkenleri işleme sokulmuştur.

Belirtilen bütün nitelikler teste tabi tutulmasına rağmen, türdeşlik tablolarında sadece türdeşlikte anlamlı veya sınırda anlamlı çıkan niteliklere yer verilmiştir. Bu

sebeple tablolarda yer alan değişkenler farklılık gösterebilmektedir. Matris çarpımı ile elde edilen ağlar olan önceden tanınan arkadaşlar ve tasviye alan arkadaşlar ağları, arkadaşlık ağının türdeşlikleriyle aynı sonuçlar vermiştir. Bu sebeple türdeşlik testlerinde bu iki ağın sonuçlarına yer verilmemiştir.

Permütasyon testlerinde mecliste yer alan meslek gruplarından avukatlık ve dış hekimliği sadece tek aktörden oluştuğu için bu meslekten üyeler arası türdeşlik etkilerini test etmek mümkün değildir. Aynı zamanda 30 yaş altı tek bir meclis üyesi bulunduğu için türdeşlik testine tabi tutulmamıştır. Önceden tanıma ağının türdeşlik testi hipotezleri aşağıda verilmiştir.

H₁₅: Önceden tanıma ağında parti türdeşliği bulunmaktadır.

H₁₆: Önceden tanıma ağında cinsiyet türdeşliği bulunmaktadır.

H₁₇: Önceden tanıma ağında yaş türdeşliği bulunmaktadır.

H₁₈: Önceden tanıma ağında meslek türdeşliği bulunmaktadır.

H₁₉: Önceden tanıma ağında eğitim düzeyi türdeşliği bulunmaktadır.

H₂₀: Önceden tanıma ağında dönem türdeşliği bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda önceden tanıma ağının ilişki düzeyinde türdeşlik testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 20: Önceden Tanıma Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları

Nitelik		Aktör Sayısı	E-I Index ⁸	Sonuç
Parti	MHP	18	-0.556	Türdeşlik
	AK Parti	14	-0.733	Türdeşlik
Cinsiyet	Erkek	28	0.017	Çeşitlilik
Yaş	31-40 yaş arası	5	-0.867*	Türdeşlik

Tarafımızca oluşturulmuştur. (0.10 < p < 0.05 sınırda anlamlılık, belirtilmedikçe p < 0.05 değeri alınmıştır.)*

Önceden tanıma ağında p < 0.05 değerinde, istatistiksel olarak anlamlılığı yüksek olan türdeşlik türleri partide MHP ve AK Parti, cinsiyette erkek ve yaşta 31-40 yaş arası olan aktörleri arasında tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre bu ağda H₁₅ ve H₁₇ kabul

⁸ Türdeşlik testleri UCINET programında yer alan E-I Index (External-Internal Index) analizi ile gerçekleştirilmiştir. E-I endeksinde türdeş aktörler arasındaki bağlar “internal”, türdeş olmayan aktörler arasındaki bağlar ise “external” olarak işleme koyulmaktadır. Bu endeks -1 ile 1 arası değerler almaktadır. Çıkan değer -1’e yakın ise aktör bağları arasında türdeşlik, 1 yakın ise aktör bağları arasında çeşitlilik bulunmaktadır. Türdeşlik testleri sonuçlarında potansiyel bağ kurma ihtimalinin göstergesi olarak türdeşlik görülen niteliklere sahip aktörlerin sayısı da tabloya eklenmiştir. Aktör sayısının yorumlarda faydalı olacağı düşünülmüştür.

edilmiştir. Ağda parti ve yaş türdeşliği görülmektedir. Hipotezlerden H_{16} olan cinsiyet türdeşliği ise erkekler arasında çeşitlilik görülmesi nedeniyle reddedilmiştir. Aynı ağda analiz sonuçlarına göre H_{18} , H_{19} ve H_{20} ise reddedilmiştir. Başka bir ifadeyle, önceden tanıma ağında meslek, eğitim düzeyi ve dönem türdeşliği bulunmamaktadır. Önceden tanıma ağında parti türdeşliğinin baskın olduğu görülmektedir. Özellikle AK Parti kanadında yer alan 14 aktörün yüksek oranda türdeş oldukları ve önceden birbirlerini tanıdıkları tespit edilmiştir. Yani belediye meclisinde bir meclis üyesi, üye olmadan önce ait olduğu partiden dolayı diğer parti üyelerini tanımaktadır. Bu ağda cinsiyet bakımından erkek meclis üyeleri arasında bir çeşitlilik (kadın ve erkeklerin birbirlerini önceden tanıması) görülse de, bu değer ağ yapısını çok fazla etkileyecek güce sahip değildir. Yaş değişkeninde ise 31-40 yaş arası beş meclis üyesi arasında sınırdan anlamlı, yüksek oranda türdeşlik olduğu görülmüştür. Başka bir ifadeyle yaş bakımından aktran bu beş meclis üyesinin birbirlerini önceden tanıdıkları görülmektedir.

Sonuç olarak önceden tanıma ağında, özellikle parti üyeliğinin önemli bir bağımsız değişken olduğu gözlemlenmektedir. Araştırmanın yapıldığı örgütün meclis olması nedeniyle, çalışma açısından bu durum beklenmektedir. Çünkü meclis üyeleri aktif yerel siyasette yer alan ve kendi partilerinin il başkanlıklarında faaliyetler sürdüren aktörlerdir. Bu çalışmaları sonucunda meclis üyelikleri teklif edilmektedir. Dolayısıyla, aktif siyaset meclis üyeliği öncesi dönemde de birbirlerini tanımalarını sağlamaktadır.

Türdeşlik testine tabi tutulan ikinci sosyogram arkadaşlık ağıdır. Arkadaşlık ağı hipotezleri ve tabloda arkadaşlık ağı türdeşlik testi sonuçlarına yer verilmiştir.

H_{21} : Arkadaşlık ağında parti türdeşliği bulunmaktadır.

H_{22} : Arkadaşlık ağında cinsiyet türdeşliği bulunmaktadır.

H_{23} : Arkadaşlık ağında yaş türdeşliği bulunmaktadır.

H_{24} : Arkadaşlık ağında meslek türdeşliği bulunmaktadır.

H_{25} : Arkadaşlık ağında eğitim düzeyi türdeşliği bulunmaktadır.

H_{26} : Arkadaşlık ağında dönem türdeşliği bulunmaktadır.

Tablo 21: Arkadaşlık Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları

Nitelik		Aktör Sayısı	E-I Index	Sonuç
Parti	MHP	18	-0.922	Türdeşlik
	AK Parti	14	-0.524	Türdeşlik
Cinsiyet	Erkek	28	-0.288	Türdeşlik
Yaş	61 yaş ve üstü	5	-1.000	Türdeşlik
Meslek	Öğretmen	5	-1.000	Türdeşlik
Eğitim Düzeyi	Önlisans	4	-1.000*	Türdeşlik

Tarafımızca oluşturulmuştur. ($0.10 < p < 0.05$ sınırda anlamlılık, belirtilmedikçe $p < 0.05$ değeri alınmıştır.)*

Meclis üyelerinin arkadaş tercihlerinde sadece türdeşlik görülmektedir. Dolayısıyla analiz sonuçlarına göre hipotezlerden H_{21} , H_{22} , H_{23} , H_{24} ve H_{25} kabul edilmiştir. Sadece H_{26} reddedilmiştir. Önceden tanıma ağına da görüldüğü gibi, aynı partiden olma arkadaşlık bağı kurma eğilimini arttırmaktadır. Özellikle MHP kanadındaki üyelerin kendi parti üyeleri arasında bağ kurmalarının yüksek olduğu gözlenmiştir. Erkek meclis üyeleri arasında da türdeşlik görülmektedir. Arkadaşlık ağlarında 61 yaş ve üstü üyelerin tam türdeşlik sergiledikleri görülmektedir. Yaşlı sınıfına giren beş meclis üyesi arasında tam türdeşlik görülmektedir. Başka bir ifadeyle bu üyelerin her biri karşılıklı olarak arkadaş olduklarını beyan etmişlerdir. Önceden tanıma ağından farklı olarak bu ağda aynı zamanda öğretmen olan beş meclis üyeleri arasında türdeşlik görülmektedir. Aynı şekilde önlisans mezunu olan dört meclis üyesinin her biri karşılıklı olarak arkadaştır. Yaş, meslek ve eğitim düzeyi aktör sayılarının az olmasına rağmen istisnasız her birinin arkadaş olmaları türdeşliğin iyi bir örneğidir. Fakat nihai kertede, arkadaşlık ağına da parti türdeşliğinin ağ yapısını önemli şekilde belirlediği gözlemlenmiştir.

İncelenen üçüncü sosyogram çatışma ağıdır. Diğer ağlardan farklı olarak çatışma ağına olumsuz bir iliki türü olduğu için türdeşlik yerine çeşitlilik aranmıştır. Aşağıda çatışma ağı türdeşlik hipotezlerine ve tabloda türdeşlik testi sonuçlarına yer verilmiştir.

H_{27} : Çatışma ağına parti çeşitliliği bulunmaktadır.

H_{28} : Çatışma ağına cinsiyet çeşitliliği bulunmaktadır.

H_{29} : Çatışma ağına yaş çeşitliliği bulunmaktadır.

H_{30} : Çatışma ağına meslek çeşitliliği bulunmaktadır.

H_{31} : Çatışma ağına eğitim düzeyi çeşitliliği bulunmaktadır.

H_{32} : Çatışma ağına dönem çeşitliliği bulunmaktadır.

Tablo 22: Çatışma Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları

Nitelik		Aktör Sayısı	E-I Index	Sonuç
Parti	MHP	18	1.000	Çeşitlilik
Cinsiyet	Erkek	28	0.267	Çeşitlilik

Tarafımızca oluşturulmuştur. (p<0.05)

Türdeşlik testi sonuçlarına göre sadece H₂₇ ve H₂₈ kabul edilmiştir. Yalnız MHP üyeleri ile erkek meclis üyeleri arasında çeşitlilik görülmüştür. H₂₉, H₃₀, H₃₁ ve H₃₂ önermeleri ise reddedilmiştir. Çatışma ilişkilerinde yaş, meslek, eğitim düzeyi ve dönemin ağ oluşumuna bir etkisi görülmemektedir. MHP’li meclis üyelerinin kendi partisinden olan diğer aktörlerle hiç çatışma ilişkisi bulunmamaktadır. Mecliste cinsiyetler arası bir çatışmanın varlığı da tespit edilmiştir. Çatışmanın sosyolojik olarak olumsuz bir ilişki türü olduğu düşünüldüğünde, farklı kutuplarda yer alan özellikler arasında çatışmanın görülmesi, çalışma açısından anlamlı bir sosyolojik olgudur. Nitekim bu sonuçlar, türdeşlikleri incelenen diğer dört ağın sonuçlarıyla da tutarlılık sergilemektedir. Olumlu ilişkilerden oluşan diğer ağlarda parti ve cinsiyet türdeşliğe sebep olurken, çatışma ilişkisinde çeşitlilik gözlemlenmektedir.

Türdeşlik testlerine tabi tutulan dördüncü sosyogram güven ağıdır. Aşağıda güven ağı türdeşlik testi hipotezlerine ve tabloda türdeşliğin görüldüğü kişisel niteliklere yer verilmiştir.

H₃₃: Güven ağında parti türdeşliği bulunmaktadır.

H₃₄: Güven ağında cinsiyet türdeşliği bulunmaktadır.

H₃₅: Güven ağında yaş türdeşliği bulunmaktadır.

H₃₆: Güven ağında meslek türdeşliği bulunmaktadır.

H₃₇: Güven ağında eğitim düzeyi türdeşliği bulunmaktadır.

H₃₈: Güven ağında dönem türdeşliği bulunmaktadır.

Tablo 23: Güven Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları

Nitelik		Aktör Sayısı	E-I Index	Sonuç
Parti	MHP	18	-0.647	Türdeşlik
	AK Parti	14	-0.352	Türdeşlik
Yaş	51-60 yaş arası	12	-0.359	Türdeşlik
	61 yaş ve üstü	5	-0.733	Türdeşlik
Eğitim Düzeyi	Önlisans	4	-0.800	Türdeşlik
	Lisansüstü	4	-0.600*	Türdeşlik

Tarafımızca oluşturulmuştur. ($0.10 < p < 0.05$ sınırdan anlamlılık, belirtilmedikçe $p < 0.05$ değeri alınmıştır.)

Türdeşlik testi sonuçlarına göre H_{33} , H_{35} ve H_{37} kabul edilmiştir. Güven ilişkilerinde parti, yaş ve eğitim düzeyi türdeşliği görülmektedir. Güven ağı türdeşlik önermelerinden H_{34} , H_{36} ve H_{38} ise reddedilmiştir. Güven ilişkilerinde cinsiyet, meslek ve dönem türdeşliği bulunmamaktadır. Analizlerde cinsiyet türdeşliği etkisinin ağ yapısını şekillendirmediği tek ağ güven ağıdır. Önceden tanıma, arkadaşlık ve çatışma ağlarına benzer şekilde bu ağın oluşumunda da parti türdeşliğinin etkisi bulunmaktadır. özellikle MHP’li meclis üyeleri kendi partisinden olan aktörlere daha fazla güvenme eğilimindedir. Ayrıca 51-60 yaş ile 61 yaş ve üstü sınıflandırmalarına giren akran meclis üyelerinin birbirlerine daha fazla güvendikleri ve bağ kurdukları görülmektedir. Son olarak önlisans ve lisansüstü meclis üyelerinin birbirleriyle bağ kurma eğilimi bulunmaktadır. Aktör sayıları göz önünde bulundurulduğunda mecliste aynı partiden olanlar ile 51-60 arasında olan meclis üyelerinin güven ağının yapısını şekillendirdiği gözlemlenmektedir.

Çalışmada türdeşlik testlerine tabi tutulan son sosyogram tavsiye ağıdır. Tavsiye ağının da diğer ağlardan farklı bulguları bulunmaktadır. Tavsiye ağı türdeşlik hipotezleri ile türdeşlik testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

H_{39} : Tavsiye ağında parti türdeşliği bulunmaktadır.

H_{40} : Tavsiye ağında cinsiyet türdeşliği bulunmaktadır.

H_{41} : Tavsiye ağında yaş türdeşliği bulunmaktadır.

H_{42} : Tavsiye ağında meslek türdeşliği bulunmaktadır.

H_{43} : Tavsiye ağında eğitim düzeyi türdeşliği bulunmaktadır.

H_{44} : Tavsiye ağında dönem türdeşliği bulunmaktadır.

Tablo 24: Tavsiye Ağı Türdeşlik Testi Sonuçları

Nitelik		Aktör Sayısı	E-I Index	Sonuç
Parti	MHP	18	-0.072	Türdeşlik
	AK Parti	14	-0.010	Türdeşlik
Cinsiyet	Erkek	28	-0.661	Türdeşlik
	Kadın	4	1.000	Çeşitlilik
Yaş	61 yaş ve üstü	5	-0.467	Türdeşlik
Eğitim Düzeyi	Lise ve dengi	9	-0.200*	Türdeşlik
	Lisansüstü	4	-0.200*	Türdeşlik

Tarafımızca oluşturulmuştur. ($0.10 < p < 0.05$ sınırda anlamlılık, belirtilmedikçe $p < 0.05$ değeri alınmıştır.)*

Analiz sonuçlarına göre H_{39} , H_{41} ve H_{43} kabul edilmiştir. Ağda parti, yaş ve eğitim düzeyi türdeşliği görülmektedir. Hipotezlerden H_{40} ise kısmen kabul edilmiştir. Çünkü kadınlar arasında tavsiye alma ilişkilerinde tam çeşitlilik görülmektedir. Haliyle kadınlar kadınlardan tavsiye almamaktadır. Hipotezlerden H_{42} ve H_{44} ise reddedilmiştir. Tavsiye ağında parti, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi türdeşlikleri görülmüştür. Diğer ağlardan farklı olarak sadece tavsiye ağında kadın meclis üyelerinin tavsiye almak amacıyla sadece erkek meclis üyeleriyle bağ kurdukları tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, kadınlar kadınlardan tavsiye almamakta, bu durum bağ kurmada çeşitliliğe sebep olmaktadır. Tavsiye ağının diğer ağlardan başka bir farklılığı ise parti türdeşliği değerinin düşük çıkmasıdır. Kısacası parti türdeşliği, sadece tavsiye alma ilişkilerinde ağ yapısını ve bağ kurmayı çok az etkilemektedir. Daha ziyade bu ağda cinsiyet türdeşliğinin baskın olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda yaş ve eğitim düzeyinde de türdeşliğe rastlanılmıştır.

Sonuç olarak ilişki düzeyinde çeşitli açılardan türdeş meclis üyelerinin aralarında bağ kurma eğiliminin bulunduğu gözlemlenmiştir. Çatışma ağı ve tavsiye ağları türdeşlik testlerinde diğer ağlardan daha farklı sonuçlar vermiştir. Çatışma ağında sadece çeşitlilik gözlemlenirken, tavsiye ağında cinsiyetin parti üyeliğinden daha etkili olduğu tespit edilmiştir. Makro düzeyde ağ yapısına en fazla etki eden türdeşlik özelliğinin aynı parti mensupluğundan kaynaklandığı saptanmıştır. Dönem türdeşliği ise hiçbir ağda ağ oluşumu ve bağ kurulumunu etkilememektedir. Aynı zamanda cinsiyet değişkeninin de bağ kurma ve ağ yapısında etkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışma açısından parti değişkeninin etkisi 2-kliklerde de gözlemlendiği için, meclis üyeleri arasında enformel ilişkilerde temel sosyal güç parti üyeliğidir. Başka bir ifadeyle, her iki partinin üyeleri de kendi aralarında daha yoğun, karşılıklı, geçişken ve türdeş olan güçlü bağlara sahiptir.

3.2.3. Belediye Meclisinde Aktör Düzeyi Analizler

Ağ analizindeki mikro düzey, aktör düzeyidir. Bu düzeyde merkezilik kavramı en çok kullanılan analitik araçtır. Merkezilik ağdaki bir noktanın diğer noktalara göre daha merkezde bulunmasıdır. Buna 'nokta merkeziliği' veya 'aktör merkeziliği' adı verilmektedir. Nokta merkeziliği, yıldız modeline uygun ağlar kavramından türetilmiştir. Bir noktanın bağ sayısı yüksek ise daha merkezidir. Derece, nokta merkeziliğini ölçmede kullanılmaktadır. Bir noktanın çevresindeki noktalarla ne kadar iyi bağlandığını göstermektedir (Scott, 2000: 83-84). Merkezi aktörlerin, diğerlerine göre ağ bağlantıları aracılığıyla daha fazla bilgiye erişim imkânına sahip oldukları bilinmektedir. Merkezi aktörlerin, diğer aktörlerin tepkilerini öğrenme, farklı aktörlerden kazanılan bilgileri sentezleme, bilgiyi kendi istekleri doğrultusunda kullanma ve diğerlerine istedikleri şekil ve ölçütte aktarma avantajlarına sahip oldukları bilinmektedir (Hagedoorn, 2006: 673). Çok sayıda doğrudan ve dolaylı bağa sahip olan bu aktörlerin, diğer aktörler tarafından güvenilir görüldükleri de kabul edilmektedir (Tsai ve Ghoshal, 1998: 465).

Aktör düzeyinde belirli aktörlerin, saygınlık (itibar), tanınırlık (popülerlik), etki ve güç gibi göstergeleri merkezilik kavramıyla ölçülmektedir (Scott ve Carrington, 2012: 4). Bir aktörün diğer aktörlerden daha fazla saygınlık görmesi, o aktörün ilişkideki saygınlığının daha yüksek olduğuna da işaret etmektedir. İtibar gören aktörlerin kendileri bağ kurmaya çabalamazken, diğer aktörler tarafından bağ kurulmak için seçilen aktörler haline gelmektedirler. Bu sebeple, saygın aktörler aynı zamanda popüler hale gelerek deyim yerindeyse 'mıknatıs' gibi ilişkilere çekmektedirler. Merkezilik aynı zamanda aktörlerin etki alanının belirlenmesinde de kullanılan bir ölçüttür. Aktörün doğrudan ve dolaylı bağlantı sayısı etki alanı olarak tanımlanmaktadır. Aktör merkeziliği etki alanında yer alan bütün aktörlerin ortalama uzaklığı olarak ifade edilmektedir (Knoke ve Kuklinski, 1982: 54). Merkezi aktörlerin çeperdeki aktörlere oranla daha çeşitli görüş ve bilgilerden beslendiği kabul edilmektedir (Krackhardt ve Brass, 1994: 216).

Bu noktada merkezilik ile merkezileşme arasındaki farkı vurgulamada fayda bulunmaktadır. Aktör merkeziliği bir ağın lokal niceliği iken, ağ merkezileşmesi tüm ağ düzeyinde bir özelliktir. Daha açık bir şekilde, bir aktörün derecesi o aktöre ilişkin bir özelliği vermekte, ağ merkezileşmesi ise ağın bütününe ilişkin bir özelliği göstermektedir. Bir ağın derecesi ve dağılımı, ağ yapısının nasıl olduğuna dair açıklamalarda bulunmak için kullanılmaktadır (Tüzüntürk, 2012a: 53).

Ağdaki bir aktörün yapısal önemi, o aktörün merkeziliği ile ilgilidir. Merkezilik kavramında farklı türler bulunmaktadır. Bu çalışmada da test edilen merkezilik türleri, derece ve aradalık merkezilikleridir. Ayrıca yazında özdeğer ve Bonacich merkeziliği bulunmaktadır. Geliştirilen her bir merkezilik ölçütü, esasında farklı aktörlerin ağdaki kilit konumlarının önemine işaret etmektedir. Bir aktör konumu dolayısıyla önemli ise aktörün kaldırılması durumunda ağ birbirinden ayrı bileşenler oluşturabilmektedir. Aktörün göreceli olarak çok sayıda bağı bulunmakta ve bilgi akışını kontrol edebilmektedir. Kilit konum, farklı merkezilik ölçütleri ile ölçülmektedir (Borgatti vd., 2013: 164). Derece merkeziliği, aktör etkinliğini ölçmektedir. Aradalık merkeziliği aktörün bilgi akışını kontrol edebilme olasılığını göstermektedir (Prell, 2012: 107).

Bu düzeyde derece merkeziliği ile ağdaki aktörlerin dayanışmacı sosyal sermayeleri, aradalık merkeziliği ile aracı sosyal sermayeleri tespit edilmiştir. Yönlü ağlarda derece merkeziliği gelen ve giden derece merkeziliği olarak ikiye ayrılmaktadır. Gelen derece merkeziliği enformel liderlik, güç ve saygınlık kavramları ile, giden derece merkeziliği ise enformel etki kavramıyla bağlantılıdır. Bir aktörün sahip olduğu doğrudan bağlar derece merkeziliğiyle ölçülmektedir. Bu merkezilik türünde bir aktör ağda ne kadar fazla kişiye doğrudan ulaşabiliyorsa ağda o kadar merkezde ve önemlidir. Aynı zamanda bu aktörler ağda yoğun ve güçlü bağlara sahip olmakta ağ içinde saygı duyulan kişiler olarak görülmektedir.

Derece merkeziliği, bir aktörün sahip olduğu doğrudan bağların toplamını nitelemektedir. Derece merkeziliği, incelenen ilişki durumuna göre tercih edilebilmektedir. Örneğin güven ağlarında, bir aktörün toplam bağlantı sayısı doğrudan etkileyebileceği kişi sayısını vermektedir. Bu konumdaki aktörün daha popüler olduğu sosyal bir gerçektir. Bulaşıcı hastalıkları konu alan bir çalışmada ise hastalığın bağlar aracılığıyla yayıldığı düşünülürse, derece merkeziliği yüksek olan aktörün hastalığa yakalanma olasılığı da yüksektir (Borgatti vd., 2013: 166-168). Derece merkeziliği yüksek olan aktörlerin iletişim ağlarında, bilgiyi daha önce elde ettiği ve bu bilgiyi daha kolay yayabildiği bilinmektedir (Prell, 2012: 97).

Derece merkeziliği, yönlü ağlarda gelen ve giden derece merkeziliği olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Gelen derece merkeziliği, bir aktörün diğerlerinden aldığı bağlantıları göstermektedir. Aktör saygınlığı ile tanınırlığının ölçümünde kullanılmaktadır. Başka bir deyişle, gelen derece merkeziliği yüksek olan bir aktörün,

yönlü ilişkilerde popüler ve saygınlık sahibi olduğu kabul edilmektedir. Giden derece merkeziliği ise bir aktörden diğer aktörlere çıkan bağlantıların sayısıdır. Giden derece merkeziliği yüksek olan aktörlerin düşüncelerinin yayılmasının yüksek olduğu, sosyal etkisinin yüksek olduğu kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu kişiler fikir ve bilgilerini ağda daha hızlı yayıp, diğerlerinin karar, değer ve düşüncelerini etkileyebilmektedirler (Prell, 2012: 99). Örneğin çalışmada, tavsiye ağı yönlü asimetrik bir ağ olduğu için giden derece merkeziliği bir aktörün tavsiye aldığı aktörleri gösterirken, gelen derece merkeziliği aynı aktörün tavsiye verdiği bireyleri göstermektedir.

Aradalık merkeziliğinde, bağlanılan aktör sayısı değil aktörün ağda nerede konumlandığı önemlidir. Eğer aktör, iki ayrılmış aktör ya da bileşen arasında yer alıyorsa aradalık merkeziliği yüksektir. Aradalık merkeziliği, bir aktörün aslında bağlı olduğu aktörlerden kaçında jeodezik uzaklıkta yer aldığını hesaplamaktadır (Prell, 2012: 103-104). Bir aktörün aradalık merkeziliği sıfır olduğunda, ya ağdaki hiçbir iki aktör arasında yer almamaktadır ya da yalıtılmış aktördür. Yalıtılmış aktörlerin tespiti, örgütler açısından önemlidir. Çünkü bu aktörler, örgütte atıl kapasite ve kaynağın olduğunu göstermektedir (Tüzüntürk, 2012b: 152). İlkel olarak aradalık merkeziliği yüksek olan aktörlerin bilgi akışını engelleyebildikleri için güç sahibi oldukları savunulmaktadır. Çünkü iki aktör arasındaki en kısa mesafede konumlanan bir aktörün bilgi akışını durdurması, ağda bilginin yayılması için daha az etkili ve uzun yolları tercih etmesine neden olacaktır. Dolayısıyla bilgiye müdahale edebilme olanakları da bulunmaktadır (Borgatti vd., 2013: 174-175). İki aktör arasındaki jeodezik uzaklıkta ne kadar çok aktör varsa bu aktörlerin aradalık merkeziliği değerleri de o kadar azalmaktadır. Çünkü güç, birden fazla aktör arasında paylaşılmaktadır.

Aradalık merkeziliği ile bulunan aracı sosyal sermayesi yüksek aktörler ise iki farklı alt grubu birbirlerine bağlamaktadırlar. Bu aktörler var oldukları bileşenlerin dış dünyayla bağlantı noktalarıdır. Ağa yeni bilgi sağlama görevi üstlenmişlerdir. Aynı zamanda köprü aktörler ağdan çıkarılırsa, ağ iki ayrı bileşenden oluşacağı için bu aktör, ağdaki konumundan dolayı örgüt bütünlüğüne katkıda bulunmaktadır. Buradan çıkarılacak sonuç, bir ağda yapısal konumundan dolayı birden fazla aktörün merkezi ve önemli olduğudur. Kullanılan merkezilik türüne bağlı olarak kilit konumda olan aktörler değişebilir.

Önceki bölümlerde değinilen Burt'ın yapısal boşluk kuramı, aradalık merkeziliğiyle bağlantılıdır. Aradalık merkeziliği ve yapısal boşluk kuramında odak, bağlantılı olmayan aktör ya da bileşenler arasındaki aktördür. Fakat yapısal boşluk kavramı, ego ağlarında köprü aktörlere bakarken, aradalık merkeziliği tüm ağlarda kullanılmaktadır. Aradalık, bir aktörün kaç tane iki aktör arasındaki en kısa uzaklıkta yer almasını ölçmesine rağmen aradalık merkeziliği bütün koşullarda aktörün köprü olması anlamına gelmemektedir. Kısacası, aradalık merkeziliği yüksek olan aktörün, çoğu zaman köprü rolünde olmadığı bilinmektedir (Prell, 2012: 124). Tez uygulamasında aktör düzeyinde, belediye meclisinde enformel güç, saygınlık ve tanınırlık unsurları derece merkeziliği ve aradalık merkeziliğiyle ölçülmektedir. En yüksek değeri alan aktörün ağda en fazla aktöre ulaşabildiği ve fikirlerini yayarak diğer aktörleri etkilediği düşünülmektedir.

Tezde her bir ağ meclisi nitelemesine rağmen ilişki türüne bağlı olarak farklı merkezi aktörlerin çıkması beklenmektedir. Aynı zamanda merkezi aktörlerin formel yapıdaki lider belediye başkanından farklı aktörlerden oluşması öngörülmektedir. Bu durum meclisin bir örgüt olarak enformel yapısı ve güçlerini ortaya koymaktadır. Çalışmada ilk olarak önceden tanıma ağının hipotezlerine ve derece ile aradalık merkeziliklerine yer verilmiştir.

H₄₅: Önceden tanıma ağında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.

H₄₆: Önceden tanıma ağında beyan edilen dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₄₇: Önceden tanıma ağında referans verilen dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₄₈: Önceden tanıma ağında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

Tablo 25: Önceden Tanıma Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri

FREEMAN DEGREE CENTRALITY						FREEMAN BETWEENNESS CENTRALITY			
Network 1 is directed? YES									
Degree Measures									
		1	2	3	4			1	2
		Outdeg	Indeg	nOutdeg	nIndeg			Betweenness	nBetweenness
1	1	9.000	14.000	0.290	0.452	20	20	85.700	9.215
2	2	16.000	14.000	0.516	0.452	8	8	51.076	5.492
3	3	12.000	15.000	0.387	0.484	11	11	36.026	3.874
4	4	11.000	18.000	0.355	0.581	21	21	32.227	3.465
5	5	12.000	11.000	0.387	0.355	26	26	27.014	2.905
6	6	8.000	11.000	0.258	0.355	29	29	21.037	2.262
7	7	16.000	11.000	0.516	0.355	10	10	20.106	2.162
8	8	31.000	23.000	1.000	0.742	24	24	16.122	1.734
9	9	19.000	14.000	0.613	0.452	16	16	14.914	1.604
10	10	22.000	19.000	0.710	0.613	2	2	13.788	1.483
11	11	24.000	26.000	0.774	0.839	15	15	12.526	1.347
12	12	17.000	18.000	0.548	0.581	14	14	11.433	1.229
13	13	9.000	12.000	0.290	0.387	17	17	11.202	1.205
14	14	20.000	18.000	0.645	0.581	25	25	10.617	1.142
15	15	22.000	16.000	0.710	0.516	3	3	9.262	0.996
16	16	16.000	21.000	0.516	0.677	12	12	8.923	0.959
17	17	14.000	16.000	0.452	0.516	4	4	8.790	0.945
18	18	14.000	13.000	0.452	0.419	22	22	8.700	0.935
19	19	12.000	15.000	0.387	0.484	7	7	7.518	0.808
20	20	30.000	30.000	0.968	0.968	19	19	7.239	0.778
21	21	27.000	17.000	0.871	0.548	9	9	6.610	0.711
22	22	18.000	18.000	0.581	0.581	31	31	6.415	0.690
23	23	4.000	11.000	0.129	0.355	18	18	6.281	0.675
24	24	21.000	21.000	0.677	0.677	28	28	5.420	0.583
25	25	16.000	17.000	0.516	0.548	30	30	3.753	0.404
26	26	31.000	14.000	1.000	0.452	1	1	3.472	0.373
27	27	5.000	14.000	0.161	0.452	13	13	2.832	0.305
28	28	19.000	16.000	0.613	0.516	32	32	2.443	0.263
29	29	20.000	22.000	0.645	0.710	5	5	1.962	0.211
30	30	10.000	17.000	0.323	0.548	27	27	1.040	0.112
31	31	19.000	17.000	0.613	0.548	6	6	1.017	0.109
32	32	12.000	17.000	0.387	0.548	23	23	0.533	0.057

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Önceden tanıma ağında giden derece merkeziliği (1. Sütun-outdegree) doğrudan aktörlerin kendilerine sorularak önceden tanıdıklarını beyan ettikleri diğer aktörlerin sayısını göstermektedir. Önceden tanıma ağı yönlü bir ağ ve asimetric bağlara sahip olduğu için gelen ve giden derece merkezilik değerleri bulunmaktadır. Bu sebeple meclis üyelerinin kendileri tarafından beyan edilen ve diğer üyeler tarafından tanındığına dair referans verilen iki farklı dayanışmacı sosyal sermaye türü bulunmaktadır. Merkezilik sonuçlarına göre H₄₅ kısmen kabul edilmiştir. Çünkü giden derece merkeziliğinde 8 numara, gelen derece merkeziliği ile aradalık merkeziliğinde ise 20 numara en merkezi aktörlerdir. Kısacası, beyan edilen dayanışmacı sosyal sermaye ile referans verilen dayanışmacı sosyal sermaye ve aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktörler birbirinden farklıdır.

Giden derece merkeziliğinde kilit aktörler sırasıyla 8, 26 ve 20 numaralı aktörlerdir. 8 numaralı aktör formel statü sahibi olmayan AK Parti’li etkin çalışan genç

bir mimar meclis üyesidir. Dolayısıyla H₄₆ kabul edilmiştir. Aynı zamanda yapılan görüşmelerde bu aktörün babasının yerel siyasette aktif rol alan biri olduğu ve siyaset geleneğinin aileden geldiği belirtilmiştir. Ailenin aktif siyasette yer alması 8 numaralı aktörün önceden tanıma ağındaki konumunda belirleyici olmuştur. 8 numaralı aktörün gelen derecesinin de yüksek olması bu durumun doğruluğunu kanıtlamaktadır.

26 numaralı aktör de AK Parti’li genç bir meclis üyesidir. Bu aktör meclisteki herkesi önceden tanıdığını beyan etmiştir. Fakat giden derece merkeziliği (14) ortalama bağ sayısından (16,75) oldukça düşüktür. Beyan edilen ve dolaylı yoldan elde edilen bilgi arasında bu kadar fark olmasının sebebi, 26 numaralı aktörün anketi cevaplarken *‘iyimser veya politik’* davranması olarak düşünülebilir. Nitekim yapılan görüşmelerde özellikle MHP kanadında bu aktörün oldukça deneyimsiz olduğu ve popüler olmak amacıyla hareket ettiği belirtilmiştir.

Giden derece merkeziliği en yüksek olan bir diğer aktör 20 numaralı AK Parti’li bir aktördür. Aktör mecliste AK Parti kanadı meclis başkanıdır. Deneyimli bir aktör olduğu ve özellikle kendi partisi içinde sözünün geçtiği belirtilmiştir. Giden derecede merkezi olan aktörlerin ortak özelliği serbest meslekle uğraşmaları ve bu sebeple yerelde geniş bir çevreye sahip olmalarıdır.

Ağ araştırmalarına göre, giden derece merkeziliği etki ve yayılmayı temsil etmektedir. Giden derece merkeziliği yüksek olan bu aktörlerin örgüt kararlarında da etkili olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Özellikle 8 ve 20 numaralı aktörlerin dayanışmacı sosyal sermayeleri yüksektir. Aktörler ağ yapısının şekillenmesinde rol almakta, yoğun, sık ve güçlü bağlarla dayanışmacı sosyal sermaye açısından önkoşul olan güven unsurunu ağda pekiştirmektedir. Herhangi bir kararda öncelikli olarak 8 ve 20 numaralı aktörlere ulaşp onları ikna etmek örgüt ve kararlar açısından stratejik bir karar olacaktır. Çünkü bu aktörlerin doğrudan bağlarla diğer aktörleri etkileme olasılıkları oldukça yüksektir. Aynı zamanda örgüt içinde herhangi bir bilginin yayılması istendiğinde bu aktörler aktif rol alabilecek ve sözleri dinlenecek kişilerdir. Nihai kertede, beklenilenin aksine önceden tanıma ağında, giden derece merkeziliği en yüksek olan üç aktör de azınlıkta olan muhalefet kanadının temsilcileridir. AK Parti’nin enformel etki ve çevre konusunda daha yetkin olduğu gözlemlenmiştir.

Gelen derece (2. *Sütun-indegree*) aktörlerin ağda veya bulundukları çevrede sosyal statülerinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Gelen derece merkeziliği

ağda saygınlık ve popülerliği temsil etmektedir. Önceden tanıma ağında, gelen derece merkeziliği en yüksek aktörler sırasıyla 20, 11 ve 8 numaralı aktörlerdir. 20 numaralı aktörün AK Parti meclis grup başkanı olması nedeniyle H₄₇ reddedilmiştir.

11 numaralı aktör MHP'li belediye başkanıdır. 3 dönemden beri belediye başkanlığı yürüten bu aktörün örgütün hem formel hem de enformel yapısında lider olduğu görülmektedir. Fakat enformel liderliği diğer aktörlerle paylaşmaktadır. Formel statüsünden dolayı kazandığı avantajın ağ yapısında belli bir dereceye kadar olduğu görülmektedir. Gelen dereceleri yüksek olan bu aktörlerin örgütte ve çevrelerinde saygınlığı da yüksektir. Doğrudan bağları yüksek olduğu için popülerdirler. Burada esasen 20 numaranın AK Parti meclis başkanı ve 11 numaranın belediye başkanı olarak formel yapıda da avantajlı oldukları düşünüldüğünde, 8 numaralı aktörün dikkate değer enformel gücünün, siyasetteki gelecek çalışmalarda avantajlı olacağı sonucu çıkarılabilir. Bu aktör diğerlerine kıyasla daha genç olduğu için, uzun süre aktif siyasette yer alacağı düşünülmektedir.

Önceden tanıma ağında aradalık merkezilikleri de benzer sonuçlar vermiştir. Aracı sosyal sermayesi en yüksek olan 20 numaralı aktörün AK Parti meclis grup başkanı olması nedeniyle H₄₈ reddedilmiştir. Aradalık merkeziliği en yüksek olan ilk üç aktör değişmemiştir. Fakat 20 numaralı aktörün aradalık merkeziliği (85.700) ikinci sıradaki aktöre (51.076) kıyasla oldukça yüksektir. Bu nedenle sadece 20 numaralı aktörün köprü rolünde olduğu ve ağdaki konumundan dolayı avantajlı olduğu görülmektedir. Bu aktörün aracı sosyal sermayesinin yüksek olduğu, ağdaki konumdan dolayı yapısal boşluğu doldurduğu ve bireysel olarak yapısal avantajlardan faydalandığı görülmektedir. Bu aktör ağda bilgi akışını kontrol edebilmekte, farklı bileşenlerde yer alan aktörleri birbirlerine bağlayabilmektedir. Ayrıca AK Parti kanadına da çevreden gelen yeni bilgileri aktarabilmektedir. Bu aktörün bilgiyi kontrol etme gücünün, örgütün işleyişi açısından önemli olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, örgüt yönetimini ve kararları etkileyebilmektedir. Diğer aktörlere kıyasla, bireysel performansının çıktıları örgüt performansını da daha fazla etkilemektedir. Dolayısıyla aktör sadece kendi partisi için değil aynı zamanda örgüt yönetimi için de kilit aktör konumundadır.

Aktör düzeyinde incelenen ikinci ağ arkadaşlık ağıdır. Bu ağ yönsüz ve simetrik bir ağ olduğu için tek derece merkeziliği görülmektedir. Arkadaşlık ağının hipotezleriyle derece ve aradalık merkezilikleri aşağıda yer almaktadır.

H₄₉: Arkadaşlık ağında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.

H₅₀: Arkadaşlık ağında dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₅₁: Arkadaşlık ağında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

Tablo 26: Arkadaşlık Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri

FREEMAN DEGREE CENTRALITY				FREEMAN BETWEENNESS CENTRALITY			
Network Arkadaşlık is directed? NO							
Degree Measures							
		Degree	nDegree			1 Betweenness	2 nBetweenness
1	1	21.000	0.677	20	20	30.951	6.656
2	2	16.000	0.516	8	8	28.925	6.220
3	3	12.000	0.387	32	32	19.723	4.241
4	4	12.000	0.387	17	17	15.157	3.260
5	5	14.000	0.452	22	22	10.453	2.248
6	6	16.000	0.516	19	19	8.675	1.866
7	7	10.000	0.323	9	9	8.125	1.747
8	8	27.000	0.871	12	12	8.075	1.736
9	9	20.000	0.645	26	26	8.050	1.731
10	10	21.000	0.677	21	21	7.779	1.673
11	11	20.000	0.645	13	13	6.892	1.482
12	12	24.000	0.774	29	29	6.530	1.404
13	13	21.000	0.677	14	14	6.288	1.352
14	14	23.000	0.742	15	15	6.095	1.311
15	15	23.000	0.742	16	16	4.913	1.057
16	16	18.000	0.581	2	2	4.253	0.915
17	17	21.000	0.677	10	10	4.172	0.897
18	18	9.000	0.290	27	27	3.036	0.653
19	19	20.000	0.645	1	1	2.946	0.634
20	20	28.000	0.903	31	31	2.924	0.629
21	21	16.000	0.516	11	11	2.910	0.626
22	22	25.000	0.806	5	5	2.618	0.563
23	23	7.000	0.226	7	7	1.761	0.379
24	24	16.000	0.516	3	3	1.481	0.318
25	25	16.000	0.516	28	28	1.207	0.260
26	26	18.000	0.581	4	4	0.997	0.214
27	27	19.000	0.613	30	30	0.363	0.078
28	28	19.000	0.613	24	24	0.198	0.043
29	29	22.000	0.710	25	25	0.186	0.040
30	30	16.000	0.516	6	6	0.186	0.040
31	31	21.000	0.677	23	23	0.067	0.014
32	32	27.000	0.871	18	18	0.067	0.014

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Arkadaşlık ağında aradalık ve derece merkeziliği en yüksek olan aktörler 20, 8 ve 32 numaralı aktörlerdir. Dolayısıyla H₄₉ reddedilmiştir. Her iki merkezilik değerlerinde de 20 numaralı formel statü sahibi aktörün merkezi çıkması nedeniyle H₅₀ ve H₅₁ önermeleri de reddedilmiştir.

Bu ağda 32 numaralı aktör göze çarpmaktadır. MHP'li meclis üyesi olan bu aktör 2 dönemden beri meclis üyeliği yapan 51-60 yaş aralığında ve işçi emeklisidir. Yapılan görüşmede oldukça mütevazı davranan aktör, uzun yıllar parti il başkanlığında da aktif

rol almıştır. Hemşerilik bağlarına önem vermekte ve arkadaş çevresinin önemli olduğunu düşünmektedir. Aradalık merkeziliğinde de aynı aktörler aracı sosyal sermayesi en yüksek olan aktörlerdir. Başka bir ifadeyle 20, 8 ve 32 numaralı meclis üyeleri hem dayanışmacı hem de aracı sosyal sermayeyi elinde bulundurmaktadır. Önceden tanıma ağında merkezi aktörlere yönelik tespitler arkadaşlık ağında da geçerlidir.

Bu ağda belediye başkanının ağdaki yapısal konumu bir önceki ağa kıyasla daha zayıftır. Belediye başkanının ortalama bağ sayısından yüksek bağ bulunmasına rağmen, arkadaşlarının göreceli olarak az olduğu görülmektedir. Bu durum formel yapıda lider olan başkanın, arkadaşlık ilişkilerinde enformel liderliğe sahip olmadığı anlamına gelmektedir. Özellikle MHP kanadından meclis üyeleriyle yapılan görüşmelerde de başkanın formel statüsü dolayısıyla arkadaş kategorisine giremeyeceği belirtilmiştir. İlişkiler ve iletişimin daha çok formel konularda formel yollarla sağlandığı ifade edilmiştir. Kısacası, belediye başkanının formel statüsü sosyal statünün önünde bir engel oluşturmuştur.

Önceden tanıma ağında görüldüğü gibi bu ağın yapısında da AK Parti üyeleri daha etkilidir. Parti üyeleri ağda stratejik konumları ellerinde bulundurmaktadırlar. Başka bir ifadeyle, mevcut durumda muhalefet partisi olan AK Parti meclis üyelerinden 20 ve 8 numaralı aktörlerin iletişim becerilerinin yüksek olduğu, bireysel olarak bu durumdan faydalandıkları ve örgüt içi dayanışmaya katkıda bulundukları görülmektedir. Fakat aynı zamanda en düşük bağa sahip olan 23 ve 18 numaralar da AK Parti kanadında yer almaktadır. Özellikle 23 numaralı aktör AK Parti’li kadın bir avukattır. Sadece bir yıldan beri meclis üyesidir. Meclis üyeleriyle etkileşimi en düşük düzeydedir. Yalnız kendi partisinden üyelerle arkadaş olduğunu beyan etmiştir.

Çalışmada aktör düzeyinde incelenen üçüncü sosyogram çatışma ağıdır. Bu ağ yönlü bir ağ olduğu için gelen ve giden derece merkezilikleri ile aradalık merkeziliği değerlendirilmiştir.

H₅₂: Çatışma ağında farklı aktörlerin derece ve aradalık merkezilikleri yüksektir.

H₅₃: Çatışma ağında giden derece merkeziliği yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₅₄: Çatışma ağında gelen derece merkeziliği yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H_{55} : Çatışma ağında aradalık merkeziliği yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

Tablo 27: Çatışma Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri

FREEMAN DEGREE CENTRALITY						FREEMAN BETWEENNESS CENTRALITY			
Network Çatışma is directed? YES									
Degree Measures									
		Outdeg	Indeg	nOutdeg	nIndeg		1 Betweenness	2 nBetweenness	
1	1	0.000	1.000	0.000	0.032	7	7	40.500	4.355
2	2	0.000	1.000	0.000	0.032	14	14	4.333	0.466
3	3	0.000	3.000	0.000	0.097	28	28	4.333	0.466
4	4	0.000	0.000	0.000	0.000	23	23	2.500	0.269
5	5	0.000	3.000	0.000	0.097	32	32	1.333	0.143
6	6	0.000	0.000	0.000	0.000	1	1	0.000	0.000
7	7	10.000	4.000	0.323	0.129	5	5	0.000	0.000
8	8	0.000	0.000	0.000	0.000	2	2	0.000	0.000
9	9	4.000	0.000	0.129	0.000	9	9	0.000	0.000
10	10	0.000	0.000	0.000	0.000	10	10	0.000	0.000
11	11	1.000	1.000	0.032	0.032	3	3	0.000	0.000
12	12	0.000	0.000	0.000	0.000	4	4	0.000	0.000
13	13	0.000	0.000	0.000	0.000	13	13	0.000	0.000
14	14	5.000	1.000	0.161	0.032	6	6	0.000	0.000
15	15	0.000	1.000	0.000	0.032	11	11	0.000	0.000
16	16	0.000	0.000	0.000	0.000	8	8	0.000	0.000
17	17	0.000	1.000	0.000	0.032	17	17	0.000	0.000
18	18	0.000	1.000	0.000	0.032	18	18	0.000	0.000
19	19	0.000	2.000	0.000	0.065	19	19	0.000	0.000
20	20	0.000	0.000	0.000	0.000	20	20	0.000	0.000
21	21	0.000	2.000	0.000	0.065	21	21	0.000	0.000
22	22	0.000	1.000	0.000	0.032	22	22	0.000	0.000
23	23	1.000	4.000	0.032	0.129	15	15	0.000	0.000
24	24	0.000	0.000	0.000	0.000	24	24	0.000	0.000
25	25	0.000	0.000	0.000	0.000	25	25	0.000	0.000
26	26	0.000	4.000	0.000	0.129	26	26	0.000	0.000
27	27	0.000	1.000	0.000	0.032	27	27	0.000	0.000
28	28	5.000	1.000	0.161	0.032	12	12	0.000	0.000
29	29	0.000	1.000	0.000	0.032	29	29	0.000	0.000
30	30	1.000	0.000	0.032	0.000	30	30	0.000	0.000
31	31	4.000	0.000	0.129	0.000	31	31	0.000	0.000
32	32	3.000	1.000	0.097	0.032	16	16	0.000	0.000

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Merkezilik sonuçlarına göre sadece H_{52} reddedilmiş, diğer önermeler kabul edilmiştir. Çatışma ağında çok sayıda yalıtılmış aktör bulunduğu ve her bir yalıtılmış aktör de bileşen kabul edildiği için ağ parçalı bir yapıdadır. Yalıtılmış aktörlerin hiçbir bağı bulunmadığından merkezilik değerleri de sıfır çıkmıştır.

Giden derece merkeziliğinde 7 numaralı aktör 10 adet bağı sahiptir. Çatışma ilişkileri dolaylı yoldan arkadaşlık ham verilerinden elde edildiği için, çatışmadaki bağlar aktörler arasında ya tanıyıp görüşmedikleri ya da hiç tanımadıkları aktörlerle ilişkilerini göstermektedir. Bu bakımdan 7 numaralı aktör bu bireyleri tanımamaktadır. Zaten arkadaşlık ağında da 10 tane aktörle arkadaş olduğu ve en az arkadaşına sahip aktörlerden biri olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan arkadaşlık ağları 7 numaralı aktörün çatışma ağındaki konumunu doğrulamaktadır. 7 numaranın çatışma yaşadığı 10 aktörden dokuzunun üyenin muhalefet partisinden olduğu da görülmektedir. Yani bağ kurmada

çeşitlilik hakimdir. Bu aktör kadın AK Parti’li bir meclis üyesidir. Aktörün genelde meclis ve komisyon toplantılarına mazeretli olarak katılmadığı ve çoğunlukla aynı ortamı paylaşmadığı kaydedilmiştir. Haliyle aktör diğer meclis üyeleriyle etkileşim halinde değildir. Ayrıca kendisi partisinin ısrarı üzerine meclis üyeliğini kabul ettiğini belirtmiştir. STK’larda aktif rol alan ve emekli dış hekimi olan bu aktörün meclis üyeleriyle ilişkilerinin genelde kendi partisiyle sınırlı kaldığı arkadaşlık ağında da gözlemlenmektedir. Başka bir ifadeyle aktör açısından meclis bir sosyalleşme ve çevre edinme aracı olarak görülmemektedir.

Gelen derece merkeziliğinde ise 7, 23 ve 26 numaralı aktörler göze çarpmaktadır. 7 numaralı aktör gibi 23 ve 26 numaralı aktörler de arkadaşlık ağında en az arkadaşına sahip olan aktörlerdir. 23 numara AK Parti kanadında bir yıldır meclis üyeliği yapan kadın bir avukattır. 26 numaralı aktör de AK Parti kanadında emekli bir mühendistir. 26 numaralı aktörün hiç giden bağı bulunmamaktadır. Bir bakıma aktörlerin beyan ettiklerinden ziyade, aktörlerden toplanan verilerle ego ağının oluşması nedeniyle çatışma ağında gelen derece merkeziliğinin daha tutarlı bir gösterge olduğu kabul edilebilir. Gelen derece merkeziliğinde de daha homojen bir dağılım görülmektedir.

Aradalık merkeziliğinde 7 numaralı aktörün en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. 7 numaralı aktörün sosyogramdan çıkarılması durumunda ağ en az 6 adet daha yalıtılmış aktöre sahip olacağı için en yüksek aradalık merkeziliğine sahiptir. Çatışma ağında bütün ağlar için geçerli olan olumlu çıkarımlar yapılamamaktadır. Çatışma ağının çok parçalı ve düşük yoğunluklu olması nedeniyle örgüte zarar verme potansiyeli de düşüktür. Örgütte uzlaşmacı bir atmosferin hâkim olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Özellikle 7 numaralı aktörün ağdaki konumunu olumlu yönde geliştirmesi gerekmektedir. En azından örgüt kültürü ve örgüt işleyişi açısından diğer meclis üyeleri ile entegrasyonunun, birey ve örgüt açısından olumlu sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Aktör düzeyinde simetrik ve yönsüz bağlardan oluşan güven ağının hipotezleri ve sonuçları aşağıda sunulmuştur.

H₅₆: Güven ağında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.

H₅₇: Güven ağında dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₅₈: Güven ağında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

Tablo 28: Güven Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri

FREEMAN DEGREE CENTRALITY				FREEMAN BETWEENNESS CENTRALITY			
		Degree	nDegree			Betweenness	nBetweenness
		-----	-----			-----	-----
1	1	4.000	0.129	19	19	89.258	19.195
2	2	7.000	0.226	12	12	85.858	18.464
3	3	0.000	0.000	22	22	74.012	15.917
4	4	5.000	0.161	21	21	55.442	11.923
5	5	5.000	0.161	20	20	42.200	9.075
6	6	9.000	0.290	6	6	28.667	6.165
7	7	7.000	0.226	15	15	27.337	5.879
8	8	1.000	0.032	14	14	24.542	5.278
9	9	2.000	0.065	2	2	16.600	3.570
10	10	3.000	0.097	30	30	16.570	3.563
11	11	11.000	0.355	32	32	13.904	2.990
12	12	13.000	0.419	11	11	11.429	2.458
13	13	4.000	0.129	5	5	11.172	2.403
14	14	12.000	0.387	7	7	7.461	1.605
15	15	9.000	0.290	25	25	5.733	1.233
16	16	0.000	0.000	31	31	3.850	0.828
17	17	3.000	0.097	13	13	3.733	0.803
18	18	5.000	0.161	4	4	1.367	0.294
19	19	6.000	0.194	18	18	1.367	0.294
20	20	8.000	0.258	24	24	1.337	0.288
21	21	5.000	0.161	29	29	0.512	0.110
22	22	12.000	0.387	10	10	0.450	0.097
23	23	3.000	0.097	17	17	0.200	0.043
24	24	8.000	0.258	3	3	0.000	0.000
25	25	4.000	0.129	1	1	0.000	0.000
26	26	1.000	0.032	8	8	0.000	0.000
27	27	1.000	0.032	27	27	0.000	0.000
28	28	1.000	0.032	28	28	0.000	0.000
29	29	3.000	0.097	9	9	0.000	0.000
30	30	8.000	0.258	26	26	0.000	0.000
31	31	7.000	0.226	23	23	0.000	0.000
32	32	7.000	0.226	16	16	0.000	0.000

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Merkezilik sonuçlarına göre derece merkeziliğinde 12 numara ve aradalık merkeziliğinde 19 numaranın merkezi olması nedeniyle H₅₆ kabul edilmiştir. Dayanışmacı sosyal sermayenin ölçütü olan derece merkeziliğinde 12 numaralı aktörün belediye başkan yardımcısı olması nedeniyle H₅₇ reddedilmiştir. Aracı sosyal sermayenin ölçütü olan aradalık merkeziliğinde 19 numaralı aktörün herhangi bir formel statüsü bulunmamaktadır. Bu bakımdan H₅₈ kabul edilmiştir.

Güven ağı diğer bütün ağ türlerinden nitelik bakımından ayrılmaktadır. Çünkü bireyler arasında ve örgüt içinde güvenin sağlanması uzun erimli bir sosyal sermaye yatırımdır. Kurulması zaman alan bu ilişkilerin genelde istikrarlı bir yapı sergiledikleri belirtilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde güven ağı bulgu ve sonuçlarının da hem çalışma hem de örgüt açısından ayrıcalıklı bir önemi bulunmaktadır.

Güven ağında derece merkeziliği en yüksek aktörler 12, 14 ve 22 numaralardır. Bu aktörlerin hepsi MHP kanadında yer almaktadır. 12 numaralı aktör belediye başkan yardımcısı, 14 ve 22 numaralar ise 20 yılı aşkın süredir partide (MHP) aktif rol alan tabiri caizse ‘alaylı’ ve en deneyimli kişilerdir. Sonuç olarak örgüt açısından önemli ve istikrarlı kabul edilen güven ağında merkezi aktörlerin MHP kanadında yer almaktadır.

3 ve 16 numaralı aktörler yalıtılmış oldukları için merkezilikleri bulunmamaktadır. 3 numaralı aktör AK Parti’li kadın bir meclis üyesidir. Mevcut meclis 2,5 yıldır faaliyet göstermesine rağmen bu aktör, AK Parti il genel başkanlığı tarafından meclise önerilmiş olup bir yıldır meclis üyeliği yapmaktadır. Bu bakımdan 3 numaralı aktörün güven çevresi genişletecek kadar mecliste bulunmadığı ihtimaller arasındadır. 16 numaralı aktör, önceki dönem MHP’den şimdiki dönemde ise AK Parti’den meclis üyesi olarak seçilmiştir. Parti değiştirme kararı bile kimseye güvenmeme nedenlerinden biri olabilir.

8 ve 26 numaralı AK Parti’li aktörler arasında bağ bulunmaktadır. Bu aktörler en genç AK Parti’li meclis üyeleridir. Akran aktörler oldukları için benzer düşünce ve çevreyi paylaştıkları ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu aktörler meclis dışında da ailecek görüşmektedirler.

Güven ağında derece ve aradalık merkeziliği en yüksek olan aktörler farklıdır. Aradalık merkeziliğinde en yüksek değerleri alan aktörler 19, 12 ve 22 numaralardır. Güven ağının yoğunluğunun düşük çıkmasına rağmen, aracı sosyal sermayelerin bulunması, örgüt içi kutuplaşmaları engellemektedir. Fukuyama’nın güven yarıçapı kavramı aracı sosyal sermayeler ile bu ağ üzerinden yorumlanabilir. Bu kavrama göre, eğer güven yarıçapı örgüt içi bileşenleri aşıyorsa bileşenler pozitif dışsallık üretmekte, böylece örgütte kutuplaşma engellenmekte ve güven ortamı sağlanmaktadır. Güven ağında güven yarıçapının bileşen sınırlarını aşması aracı sosyal sermayesi yüksek kişiler (19, 12 ve 22 numaralı aktörler) tarafından sağlanmaktadır.

Aracı sosyal sermayesi yüksek aktörlerden 19 numara deneyimli bir AK Parti üyesi iken, 12 ve 22 numaralar MHP kanadında yer almaktadır. Formel yapıda 12 numaralı aktörün belediye başkan yardımcısı olması da güven konusunda aradalık merkeziliğinin yüksek olmasına katkıda bulunmaktadır. 22 numaralı aktör (MHP) ise 20 yılı aşkın süredir parti il başkanlığında aktif rol alan serbest meslek sahibi bir meclis

üyesidir. Güven ağındaki yapısal boşlukları dolduran bu aktörlerin ağıdaki konumları dolayısıyla ilişkileri de kontrol edebilme güçleri bulunmaktadır.

Çalışmada incelenen beşinci ağ tavsiye ilişkilerini göstermektedir. Yönsüz bir ağ olması nedeniyle veriden tavsiye alan (giden derece) ve tavsiye veren (gelen derece) merkezilikleri analiz edilebilmektedir. Tavsiye ağı merkezilik hipotezleri ve sonuçları aşağıda sunulmuştur.

H₅₉: Tavsiye ağında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.

H₆₀: Tavsiye alanlarda dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₆₁: Tavsiye verenlerde dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₆₂: Tavsiye ağında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

Tablo 29: Tavsiye Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri

FREEMAN DEGREE CENTRALITY						FREEMAN BETWEENNESS CENTRALITY			
Network Tavsiye is directed? YES									
Degree Measures						Betweenness nBetweenness			
		Outdeg	Indeg	nOutdeg	nIndeg				
1	1	8.000	4.000	0.258	0.129	20	20	281.449	30.263
2	2	1.000	5.000	0.032	0.161	11	11	171.338	18.423
3	3	2.000	2.000	0.065	0.065	26	26	114.452	12.307
4	4	1.000	5.000	0.032	0.161	19	19	101.739	10.940
5	5	14.000	4.000	0.452	0.129	14	14	101.519	10.916
6	6	4.000	10.000	0.129	0.323	30	30	61.532	6.616
7	7	1.000	2.000	0.032	0.065	12	12	53.306	5.732
8	8	1.000	11.000	0.032	0.355	32	32	52.519	5.647
9	9	5.000	7.000	0.161	0.226	17	17	43.676	4.696
10	10	7.000	7.000	0.226	0.226	15	15	33.888	3.644
11	11	17.000	14.000	0.548	0.452	8	8	30.385	3.267
12	12	8.000	14.000	0.258	0.452	5	5	24.794	2.666
13	13	3.000	9.000	0.097	0.290	9	9	24.410	2.625
14	14	18.000	6.000	0.581	0.194	10	10	23.857	2.565
15	15	19.000	3.000	0.613	0.097	21	21	17.640	1.897
16	16	0.000	5.000	0.000	0.161	23	23	9.219	0.991
17	17	9.000	6.000	0.290	0.194	28	28	7.150	0.769
18	18	10.000	4.000	0.323	0.129	13	13	5.390	0.580
19	19	11.000	6.000	0.355	0.194	6	6	4.886	0.525
20	20	8.000	17.000	0.258	0.548	29	29	4.761	0.512
21	21	6.000	3.000	0.194	0.097	24	24	4.694	0.505
22	22	0.000	6.000	0.000	0.194	18	18	4.427	0.476
23	23	2.000	4.000	0.065	0.129	1	1	2.575	0.277
24	24	4.000	7.000	0.129	0.226	25	25	2.250	0.242
25	25	4.000	6.000	0.129	0.194	3	3	0.143	0.015
26	26	13.000	6.000	0.419	0.194	2	2	0.000	0.000
27	27	1.000	2.000	0.032	0.065	7	7	0.000	0.000
28	28	6.000	4.000	0.194	0.129	4	4	0.000	0.000
29	29	1.000	8.000	0.032	0.258	27	27	0.000	0.000
30	30	6.000	4.000	0.194	0.129	22	22	0.000	0.000
31	31	7.000	3.000	0.226	0.097	31	31	0.000	0.000
32	32	7.000	10.000	0.226	0.323	16	16	0.000	0.000

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Aktör düzeyi değerlendirmelere göre tavsiye ağında gelen derece ve aradalık merkeziliğinde 20 numaralı aktörün, giden derece merkeziliğinde ise 11 numaralı belediye başkanının merkezi aktör çıkması nedeniyle H₅₉ kısmen kabul edilmiştir. Her iki aktörün de formel statü sahibi olmaları nedeniyle diğer hipotezler reddedilmiştir.

Tavsiye ağında gelen derece merkeziliği aktörlerin tavsiye verdikleri kişileri göstermektedir. Gelen derece merkeziliği 17 bağ ile en yüksek olan aktör 20 numaralı AK Parti kanadı meclis başkanıdır. Yani 20 numaralı aktör ağdaki 17 aktöre tavsiye vermektedir. Fakat bu aktörün tavsiye aldığı aktör sayısı yani giden derece merkeziliği sadece 8 bağ ile sınırlıdır. Bu durum, 20 numaralı aktörün az kişiden tavsiye alırken, grupta çok kişiye tavsiye verdiği anlamına gelmektedir. Bu aktörün merkezi olması kısmi olarak 20 numaralı aktörün formel yapıdaki konumuyla açıklanabilir. Nitekim her biri AK Parti meclis üyesi olan 13 kişi 20 numaralı aktörden tavsiye almaktadır. Dolayısıyla AK Parti kanadında görüş alma konusunda yukardan aşağıya bir yapılanmanın benimsenmektedir. Başka bir ifadeyle, formel yapı enformel tavsiye ilişkilerini de şekillendirmektedir

Ağda giden derece merkeziliği aktörlerin tavsiye aldıkları kişileri göstermektedir. Giden derece merkeziliği yüksek olan aktörler gelen derece merkeziliğinden farklıdır. Sırasıyla 15 ve 14 numaralı aktörlerin ağda tavsiye almak için en fazla sayıda aktörle iletişimde bulunmaktadır. Her iki aktör de MHP kanadında yer almaktadır. 15 numaralı aktör aynı zamanda belediye başkanının akrabası olan ve emekli bir öğretmendir. 14 numaralı aktör ise MHP kanadında 20 yılı aşkın süredir çeşitli görevlerde aktif rol almış, uygulamayı bilen serbest meslek sahibi bir meclis üyesidir. Bu aktörlerin görüş almada çevrelerinin geniş olduğu ve dolayısıyla görüş alışverişinde dayanışmacı sosyal sermayelerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Aradalık merkeziliğinde 20 numaralı AK Parti meclis başkanı ile 11 numaralı MHP belediye başkanı en yüksek değerleri almıştır. Görüş alışverişi konusunda formel yapının enformel yapıyı etkilediği görülmektedir. Belediye başkanı farklı aktörlere danışma konusunda aracı sosyal sermaye konumundadır. Partiler arası bağlantıyı sağlayan bir köprü aktördür. Bu bakımdan danışma ilişkilerinde farklı aktörlerden beslenmektedir. Esasında belediye başkanının köprü rol örgüt işleyişi ve kararlar konusunda sadece kendi partisiyle sınırlı kalmadığını ve muhalefet partisinden gelen görüşleri de kullandığını göstermektedir. Belediye başkanının dayanışmacı sosyal

sermayeden ziyade aracı sosyal sermayede kilit aktör olması örgüt işleyişi ve kararlar açısından çok daha önemlidir. Çünkü mecliste işbirliği ve eşgüdümü teşvik etmektedir. Aynı durum 20 numaralı AK Parti meclis başkanı için de geçerlidir.

Aktör düzeyinde incelenen matris çarpımı ağlarından ilki önceden tanınan arkadaşlardır. Sosyogram yönsüz ve simetrik ağlardan oluşmaktadır. Aşağıda önceden tanınan arkadaşlar ağı önerme ve aktör düzeyi sonuçlarına yer verilmiştir.

H₆₃: Önceden tanınan arkadaşlar ağında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.

H₆₄: Önceden tanınan arkadaşlar ağında dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₆₅: Önceden tanınan arkadaşlar ağında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

Tablo 30: Önceden Tanınan Arkadaşlar Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri

FREEMAN DEGREE CENTRALITY				FREEMAN BETWEENNESS CENTRALITY			
Degree Measures				Betweenness nBetweenness			
		Degree	nDegree				
1	1	4.000	0.129	20	20	85.379	18.361
2	2	12.000	0.387	8	8	48.620	10.456
3	3	10.000	0.323	11	11	34.011	7.314
4	4	7.000	0.226	10	10	21.163	4.551
5	5	10.000	0.323	29	29	20.846	4.483
6	6	4.000	0.129	22	22	19.145	4.117
7	7	6.000	0.194	17	17	11.195	2.408
8	8	21.000	0.677	26	26	10.424	2.242
9	9	12.000	0.387	12	12	7.385	1.588
10	10	17.000	0.548	9	9	7.323	1.575
11	11	19.000	0.613	15	15	7.293	1.568
12	12	14.000	0.452	24	24	7.024	1.510
13	13	7.000	0.226	2	2	6.792	1.461
14	14	13.000	0.419	19	19	6.103	1.312
15	15	14.000	0.452	32	32	5.902	1.269
16	16	11.000	0.355	31	31	5.692	1.224
17	17	12.000	0.387	16	16	5.472	1.177
18	18	8.000	0.258	21	21	5.091	1.095
19	19	10.000	0.323	13	13	5.067	1.090
20	20	26.000	0.839	3	3	4.262	0.917
21	21	9.000	0.290	25	25	2.832	0.609
22	22	15.000	0.484	14	14	2.559	0.550
23	23	3.000	0.097	28	28	2.549	0.548
24	24	13.000	0.419	5	5	2.096	0.451
25	25	12.000	0.387	18	18	1.071	0.230
26	26	12.000	0.387	27	27	0.950	0.204
27	27	5.000	0.161	7	7	0.833	0.179
28	28	13.000	0.419	6	6	0.417	0.090
29	29	18.000	0.581	30	30	0.363	0.078
30	30	6.000	0.194	4	4	0.143	0.031
31	31	15.000	0.484	1	1	0.000	0.000
32	32	12.000	0.387	23	23	0.000	0.000

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Aktör düzeyi merkezilik sonuçlarına göre bu ağda 20 numaralı aktörün her iki merkezilik değerinin de yüksek olduğu tespit edildiği için H₆₃ reddedilmiştir. Aynı şekilde bu aktör formel statü sahibi olduğu için diğer önermeler de reddedilmiştir.

Önceden tanınan arkadaşlar ağında derece ve aradalık merkezileşmesi en yüksek olan aktörler sırasıyla 20 ve 8 numaralı aktörlerdir. Bu aktörlerin arkadaşlık bağlarının meclis üyeliği öncesine dayandığı görülmektedir. Her iki merkezilik türünde de en yüksek değerlere sahip oldukları için hem dayanışmacı hem de aracı sosyal sermayede kilit aktörler haline gelmektedirler. 20 numaralı aktör hem AK Parti meclis başkanı hem de uzun yıllardan beri yerelde serbest meslekle uğraşan yaşlı bir meclis üyesi olduğu için sosyal çevresi oldukça geniştir. Bu çevrenin bir yansıması olarak mecliste de önceden tanıdığı meclis üyesi sayısı yüksektir. 8 numaralı aktör de aileden aktif siyasette yer alan, serbest meslek sahibi genç bir AK Parti meclis üyesidir. Gelecek yıllarla ilgili bir öngöründe bulunarak, 8 numaralı aktörün parti içinde stratejik hareket ederek yerel

siyasette önemli pozisyonlara gelmesi öngörülmektedir. Bu aktör parti içindeki en popüler kişilerden biri olduğu için, deyim yerindeyse ‘gelecekte yıldızının parlaması’ olasılığı yüksektir.

Aktör düzeyinde incelenen son sosyogram tavsiye alan arkadaşlar ağına aittir. Aşağıdaki tablolarda tavsiye alan arkadaşlar sosyogramının hipotezleri ve derece ile aradalık merkezilikleri sonuçları sunulmuştur.

H₆₆: Tavsiye alan arkadaşlar ağında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.

H₆₇: Tavsiye alan arkadaşlar ağında dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

H₆₈: Tavsiye alan arkadaşlar ağında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.

Tablo 31: Tavsiye Alan Arkadaşlar Ağı Derece ve Aradalık Merkezilikleri

FREEMAN DEGREE CENTRALITY				FREEMAN BETWEENNESS CENTRALITY			
		Degree	nDegree			Betweenness	nBetweenness
1	1	3.000	0.097	14	14	165.500	35.591
2	2	0.000	0.000	11	11	162.500	34.946
3	3	0.000	0.000	19	19	146.000	31.398
4	4	1.000	0.032	20	20	69.667	14.982
5	5	4.000	0.129	26	26	49.000	10.538
6	6	4.000	0.129	5	5	22.667	4.875
7	7	0.000	0.000	18	18	22.667	4.875
8	8	1.000	0.032	1	1	6.000	1.290
9	9	2.000	0.065	15	15	6.000	1.290
10	10	3.000	0.097	12	12	6.000	1.290
11	11	14.000	0.452	17	17	2.000	0.430
12	12	7.000	0.226	32	32	1.000	0.215
13	13	3.000	0.097	25	25	1.000	0.215
14	14	6.000	0.194	6	6	1.000	0.215
15	15	3.000	0.097	7	7	0.000	0.000
16	16	0.000	0.000	8	8	0.000	0.000
17	17	4.000	0.129	13	13	0.000	0.000
18	18	4.000	0.129	2	2	0.000	0.000
19	19	4.000	0.129	3	3	0.000	0.000
20	20	5.000	0.161	4	4	0.000	0.000
21	21	1.000	0.032	21	21	0.000	0.000
22	22	0.000	0.000	22	22	0.000	0.000
23	23	1.000	0.032	23	23	0.000	0.000
24	24	2.000	0.065	24	24	0.000	0.000
25	25	4.000	0.129	9	9	0.000	0.000
26	26	6.000	0.194	10	10	0.000	0.000
27	27	0.000	0.000	27	27	0.000	0.000
28	28	3.000	0.097	28	28	0.000	0.000
29	29	1.000	0.032	29	29	0.000	0.000
30	30	2.000	0.065	30	30	0.000	0.000
31	31	2.000	0.065	31	31	0.000	0.000
32	32	4.000	0.129	16	16	0.000	0.000

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Tavsiye alan arkadaşlar ağında derece merkeziliğinde 11 numaralı belediye başkanı toplam 14 bağı elinde bulundurarak ağda en merkezi aktör haline gelmiştir.

Aradalık merkeziliğinde ise 14 numaralı aktör merkezidir. Bu sebeple H₆₆ kabul edilmiştir. Dayanımcı sosyal sermayesi yüksek olan merkezi aktör aynı zamanda belediye başkanı olduğu için H₆₇ reddedilmiştir. Aracı sosyal sermayesi en yüksek olan 14 numaralı aktörün formel yapıda bir statüsü olmadığı için H₆₈ kabul edilmiştir.

İkinci merkezi aktörün ise sadece 7 bağı bulunmaktadır. Tavsiye ağı ile tavsiye alan arkadaşlar ağının bu denli farklılaşmasının temelinde tavsiye ağının asimetrik bağlardan oluşan yönlü bir ağ olması yatmaktadır. Bu yüzden hem gelen derece hem de giden derece merkezilikleri hesaplanmıştır. Bu sosyogramda ise sadece karşılıklı ve simetrik bağlara sahip arkadaşlar arasında tavsiye alanlar gözlemlenmektedir.

Tavsiye ağında gelen derece merkeziliği en yüksek olan 20 numaralı AK Parti kanadı meclis başkanının, tavsiye alan arkadaşlar ağında ise 11 numaralı MHP'li belediye başkanının merkezi aktörler çıkması incelemeye değer bir bulgudur. AK Parti kanadında parti içi işleyişin genelde yukarıdan aşağıya bir yapı sergilediğini ve AK Parti'nin daha merkezi ve mekanik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Fakat MHP'li belediye görüş alan kişi konumundadır. Bu sebeple MHP parti içi işleyişinin daha desentralize ve organik bir yapıda olduğu görülmektedir.

Çıkarılan sonuç, bu liderlerin muhalefet ve iktidar partisinde yer almalarından da etkilenmektedir. İktidar partisinin iş yoğunluğu nedeniyle belediye başkanının sürekli bilgilendirilmesi gerekmektedir. Fakat AK Parti meclis üyeleri muhalefet olduğu için örgüt işleyişi açısından ortak karar alma durumunun ağır basmaktadır. AK Parti muhalefet partisi olduğu için kararlarda ortak hareket etme düşüncesinin partide hâkim olduğu söylenebilir. Fakat MHP belediye başkanı açısından sadece kendi partisinin görüşlerinden ziyade bütün bir örgüt olarak muhalefet ve iktidar görüşlerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle, belediye başkanı formel statüsünden dolayı yatay bir yapılanma olan mecliste daha katılımcı bir yöntemi tercih ederek örgütün sağlıklı işleyişini garanti altına almaktadır. Diğer üyelere danışmada belediye başkanı formel statüsüne uygun davranarak enformel ağlarda da merkezde yer almakta, fakat hem organik ve katılımcı yapıyı korumakta hem de aracı sosyal sermayesini kullanarak iletişimsiz gruplar arası uzlaşmayı sağlamaktadır. Aradalık merkeziliğinde belediye başkanının ağdan kaldırılması durumunda MHP kanadında çok sayıda meclis üyesi arasında bağlantının kopmaktadır. Başka bir ifadeyle, belediye başkanının aradalık merkeziliği sadece kendi partisi, kendi kliği için önemli olduğunu göstermektedir.

Aradalık merkeziliğinde bu sosyogram ile diğerleri karşılaştırıldığında, bu sosyogramın eşsiz bir özelliği ortaya çıkmaktadır. Bu özellik ağ yapısında kutuplaşmayı önleyen bağın sadece 14 ve 19 numaralı aktörler arasındaki tek bir bağ ile sağlanmasıdır. Sosyogramdan da görüldüğü gibi bu aktörler farklı partilerdendir. Aralarındaki bağ ağı yapısal olarak iki ana bileşene ayırma gücüne sahiptir. Bu bakımdan belediye başkanının yanı sıra, 14 ve 19 numaralı aktörlerin ağdaki konumu dolayısıyla ağ düzeyinde önemli etkileri olan yapısal boşlukları doldurduklarını, aracı sosyal sermaye oldukları için bilgi akışını ve yayılmasını kontrol ettiklerini, aynı zamanda ağ bütünlüğüne kilit düzeyde katkıda bulundukları gözlemlenmektedir.

Aktör düzeyinde kurulan hipotezlere genel olarak bakıldığında, genelde formel statünün ağ merkeziliğine de faydası bulunduğu gözlemlenmiştir. Kısacası formel statü sahibi meclis üyelerinin enformel ağlarda da merkezde ve sosyal sermayeleri yüksektir. Bu durum formel ve enformel yapının ayrılmazlığının ve yakın etkileşimlerinin bir göstergesidir. Fakat yine de enformel yapıda söz sahibi olan ve formel yapıda bir pozisyonu işgal etmeyen meclis üyelerinin de ağları avantajlarına kullanabilecekleri görülmektedir. Ayrıca, bazı ağlarda hem dayanışmacı hem de aracı sosyal sermayede aynı aktörlerin merkezi oldukları da tespit edilmiştir. Fakat ilk üç merkezi aktörler ayrıntılı olarak incelendiğinde formel yapıda statü sahibi olmayanların da merkezi aktöre yakın değerler aldıkları, formel statüde yer almayan kişiler oldukları ve ağ konumlarından faydalandıkları görülmektedir (Bkz. Ek 3 Hipotezler Tablosu).

Özetle aktör düzeyinde her bir sosyogramın derece ve aradalık merkeziliğinde kilit rolde olan aktörleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 32: Yedi Ağın Derece ve Aradalık Merkezilikleri Özet Tablo

	YÖNSÜZ AĞLAR				YÖNLÜ AĞLAR		
	Arkadaşlık	Güven	Önceden Tanınan Ark.	Tavsiye Alan Ark.	Önceden Tanıma	Çatışma	Tavsiye
Derece Merkeziliği	20,8,32	12,14,22	20,8	11	20,11,8 8,26,20	7,23,26 7	20 15,14
Aradalık Merkeziliği	20,8,32	19,12,22	20,8	14, 11,19	20,8,11	7	20,11

Tarafımızca oluşturulmuştur.

Belediye meclisinde formel yapıda statü sahibi kişiler, 11 numaralı MHP belediye başkanı, 12 numaralı MHP belediye başkan yardımcısı ve 20 numaralı AK Parti kanadı meclis başkanıdır. Formel yapıdaki hiyerarşik ilişkiler ve statünün, enformel ağları da

etkilediği, sadece çatışma ilişkileri hariç bütün ağlarda en az bir formel statü sahibi meclis üyesinin merkezi aktör olduğu gözlemlenmektedir. Belediye başkanı önceden tanıma, arkadaşlık ve tavsiye alan arkadaşlarda merkezi aktördür. AK Parti grubu meclis başkanı arkadaşlık, önceden tanıma, önceden tanınan arkadaşlar ve tavsiye ağlarında merkezidir. Belediye başkan yardımcısı ise güven ağında kilit aktördür. Belediye başkan yardımcısının güven ağında aradalık merkeziliğinin yüksek olması partiler arası aracı rolde olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda enformel yapıdaki bu konumunun formel yapıdaki görevine katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Aynı zamanda bütün ağlar incelendiğinde formel statü sahibi olmayan fakat enformel ilişkilerde oldukça etkili enformel statü sahibi olan bir aktör göze çarpmaktadır. Bu aktör 8 numaralı AK Parti grubunda yer alan serbest meslek sahibi, aileden aktif siyasette yer alan genç bir mimardır. 8 numaralı aktör önceden tanıma, arkadaşlık, önceden tanınan arkadaşlarda yüksek merkezilik değerlerine sahiptir. Diğer ağlarda da nispeten ağırlığı olan aktörün, sadece güven ağında 26 numaralı aktörle ana bileşenden ayrılan tek bir bağla ayrı bir bileşende yer almaktadır. Aktörün yaşı, mesleği ve ilişkileri nedeniyle popüler olduğu görülmektedir. 8 numaralı aktörün zamanla aktif siyasette deneyim sahibi olması mümkündür. Bu sebeple aktörün gelecekte enformel ilişkilerindeki kilit konumundan dolayı formel yapıda da rol alma ihtimalinin yüksek olacağı düşünülmektedir. Analizlerden çıkan bulgulardan hareketle, bu aktörün statü değişikliği gerçekleşirse muhtemelen yakın arkadaşı olan 26 numaralı aktörle işbirliğine gitmesi öngörülmektedir.

7 numaralı aktör ise çatışma ilişkilerinde öne çıkan, meclisle çok fazla etkileşimde bulunmayan, AK Parti gurubunda yer alan, emekli kadın bir diş hekimidir. 7 numaralı aktörün il başkanlığı isteği doğrultusunda meclis üyesi olduğu ifade edilmiştir. Bu aktörün formel yapıda herhangi bir rol alma gayesinin bulunmadığı ve bu yüzden meclis üyelerini tanımadığı ve görüşmediği tespit edilmiştir. Aynı zamanda aktör, AK Parti grubunun sosyal yardım ve politika işlerinde yer almayı tercih etmiştir. Bu sebeple yerelde aktif bir STK'nin başkanlığı ve faaliyetlerini gönüllü olarak yürütmektedir. Fakat uzun erimde 7 numaralı aktörün meclisle iletişiminin iyileştirilmesi hem parti hem de meclis adına olumlu bir katkı sağlayacaktır. Nihai kertede, kişisel ilişkilerden kaynaklanan çatışmanın azaltılması örgüt adına avantajlı olacaktır. Aynı zamanda bu aktörün, özellikle gönüllü sivil kuruluştaki çalıştığı için meclis dışı sosyal sermayesinin de

yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Kısacası, aktörün sosyal ilişkilerinin zenginleşmesi, yerelde sosyal yardım ve dayanışmanın da güçleneceği anlamına gelmektedir.

Görüş almada 14 ve 19 numaralı aktörler özellikle meclisteki iki parti arasında görüş alışverişini sağlayan eşsiz bir bağa sahip oldukları için kilit konumdadırlar. Görüş almada iki parti arasındaki tek bağ, bu aktörler arasında bulunduğu için bu aktörlerin özellikle karmaşık kararlarda örgütün bütünlüğünü sağladıkları ve partiler arası köprü görevi görerek örgütün yeknesak işleyişi ile uzlaşmasına katkıda bulundukları öngörülmektedir. Bu aktörler özellikle partiler arası fikir ayrılıklarının görüldüğü kararlarda örgütteki gerilim ve kutuplaşmayı azaltmakta ve bir şekilde yerel kararlar açısından ‘orta yolu’ bulmaya katkı sağlamaktadırlar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Weberyan bürokrasinin tek tipleştirici kurallarının evrensel gerçekliği en çok eleştirilen noktalardan biridir. Birey ve örgüt amaçları karşılaştırıldığında birey amaçlarının tikelci (özel), örgüt amaçlarının ise evrensel (genel) olarak kabul edilebilir. Çünkü bireylerin birbirlerine olan sorumluluklarıyla gelişen kişiler arası ilişkiler tikelcidir ama aynı zamanda örgütün genel amaçlarına hizmet etmektedir. İdeal tip bürokraside yasallık, resmîlik, rasyonalizasyon süreci ve kuralların hâkim olması tikelcilik ve evrensellik arasında karşılaştırma yapmayı zorunlu kılmaktadır. Örgütlerde standart ve genel kurallar işlerin örgütler açısından tahmin edilebilirliğini ve düzeni sağlamaktadır. Fakat evrensellik ve iş bölümü ilkesi, bazen iş tanımına girmediği iddiasıyla işi yapmamaya sebep olmaktadır. Aynı zamanda bu ilke her bir bireyin kapasitesinin farklı olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir (Heimer, 1992).

Evrensellik ve kurallar örgütlerde standartların meşruluk kazanmasına yardımcı olmaktadır. Aksine tikelci kurallar daha karmaşık, yönetimi ve değerlendirmesi daha zor kurallardır. Tikelcilik bütün bireyleri özellikleri ve yer aldıkları duruma göre yönetilmesini gerektirmekte, bu da karmaşıklığı ve maliyetleri arttırmaktadır. Her ne kadar iş hayatında ve örgütlerde tikelciliğin olumsuz bir anlamı olsa da bahsedilen olumsuzluk ve etik kabul edilmeyen tikelcilik türü, çıkar sağlayan tikelciliktir. Tarafsız tikelcilik ise özünde evrenselliği içeren bir ilkedir. Bu yüzden örgütlerin genel amaç ve çıkarlarının, bireylerin tikelci etkileşimi ile ayakta durduğunun bilinmektedir. Tikelciliğin örgütlerin doğasında bulunduğu gerçekliğinin veya meşruluğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Son tahlilde, örgütler bireylerden oluşmakta ve sorumlu davranışın bireyler arasındaki ilişkiler ve etkileşimde gerçekleşmektedir. Örgütlerdeki bireylerin davranışları ise evrensellikten ziyade tikelcilik içermektedir (Heimer, 1992).

Bu çalışma örgütlerde sosyal ilişkilerden doğan sosyal sermaye ve örgüt işleyişindeki sosyal mekanizmaları incelemektedir. Çalışmanın amacı sosyal sermaye ve enformel ilişkilerin birey ve örgütleri etkilediğini görgül olarak test edip göstermektir. Bu amaçla sosyal ağ analizi yöntemi kullanılarak enformel ilişkiler ve enformel ağlar çıkartılmış, bu yapıdaki sosyal güçler ile enformel yapıya etkileri tartışılmıştır. Tarafsız tikelcilikteki enformel ilişkilerin birey ve örgütleri etkilemesi gerçeği teorik ve uygulamalı olarak araştırılmıştır. Kuramsal ve kavramsal çerçevede bütün örgütlere haiz genel ilkeler ve öngörüler bulunmaktadır. Tikelcilik birey ve örgüt nitelikleriyle

dinamiklerine göre değişebilen bir olgu olduğu için görgöl araştırmanın evrensel genellenebilen iddiaları bulunmamaktadır. Tezin görgöl araştırması mikro bir örnek olay çalışması sınıflandırmasına girmektedir. Bu sebeple incelenen belediye meclisinin formel ve enformel yapısının özellikleri yine meclise özgü sonuçlara ulaşılmıştır. Buna rağmen, son tahlilde, birey ve örgüt işleyişi açısından görev ve sorumlulukların yerine getirilmesinde enformel sosyal ilişkilerin hatırı sayılır etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle eşit yetkiye sahip bireylerden oluşan yatay yapılanmalarda hiyerarşik ilişkilerin bulunmaması, araştırma kitlesinin ast-üst ilişkilerinin gölgesinde yer alan formel ilişkilerin enformel yapıya etkilerini azaltmakta ve sosyal ağ analizine daha uygun bir araştırma haline getirmektedir.

Çalışmada örgütlerde her zaman var olan enformel yapı ve enformel ilişkilerin önemi değerlendirilmiştir. Formel yapılar örgüt olduğu sürece varlığını sürdürecektir. Başka bir ifadeyle örgütlerde enformel yapılar formel yapının bir ikamesi değildir. Fakat neo-klasik örgüt kuramlarıyla birlikte örgüt başarısında insan faktörüne yapılan vurgudan günümüze kadar geçen süreçte, örgüt ve yönetimde bireyler de performansı etkileyen bir değişken olarak kabul edilmiştir. Artık bireyin sosyal yönü ile nesnelliğinin asgari düzeye indirilmesi düşüncesi geçerliliğini yitirmiştir. Örgüt performansında bireyin öneminin yanında bireyin sosyal etkileşimlerinin de denkleme katılmasında ağ araştırmalarının azımsanmayacak bir katkısı bulunmaktadır.

Sosyal ağ analizi bireyi çevresinden kopuk bir olgu olarak incelemeyerek ilişkileri ve etkileşimiyle ele alarak araştırma imkânı sunan yöntemlerden biridir. Araştırmalarda sosyal ağ analizi enformel yapının formel yapıya yansımalarını incelemeye, örgüt ve yönetimin gözle göremediği değişkenleri ilişkiler yoluyla ortaya koymada kullanılmaktadır.

Tez çalışmasının ilk bölümünde ağ araştırmaları ile sosyal ağ analizinin gelişmesine destek olan çalışma ve kuramlar tarihsel olarak verilmiştir. Ağ araştırmalarının temel öğesi sosyal çevredeki ilişkilerin etkileşimi olduğu için örgüt ve yönetimde insan faktörünün göz önünde bulundurulmasıyla başlanan neo-klasik örgüt kuramları başlangıç olarak kabul edilebilir. Hawthorne deneylerinden sonraki aşamada sistem yaklaşımı kapsamlı çalışmalar yapabilmek amacıyla örgüt ile örgütün içinde yer aldığı çevrenin ve örgüt-çevre etkileşiminin araştırılması gerektiğini savunmuştur. Neo-klasik kuramlarda fark edilen insanın sosyal yönünün örgüt performansına etkisi örgüt içi

etkileşimleri konu almıştır. Sistem yaklaşımı ise örgüt dışındaki sosyal etkileşimlerin de başarıyı etkilediğini savunarak, örgüt başarı denklemine dış çevreyi de eklemiştir. Her ne kadar sistem yaklaşımı, örgüt felsefesi açısından ufuk açıcı söylemlere yer verse de, uygulamada sistematik şekilde kullanılabilecek yöntemler demeti geliştirememiştir. Sistem yaklaşımında örgüt ve çevre organik bir yapı olarak kabul edilmekte, düzen ve dengenin olduğu bütüncül bir bakış açısı benimsenmektedir. Ancak sistem yaklaşımının organik yapı iddiaları tabiri caizse havada kalmış düzene yapılan vurgudan dolayı esasında mekanik yapıdan pek farklı olmadığı için eleştirilmiştir. Bu noktada, karmaşıklık bilimi örgüt içi ve örgüt çevresindeki etkileşimleri düşünülenenden daha dinamik olduğunu ve bünyesinde kaosa yakın rastsallığı barındırdığını savunmuştur. Karmaşıklık bilimiyle artık örgüt ve yönetimde anlık değişimlere bağlı rastsallık ve bu düzensizliğe uyum amacıyla kendiliğindenlik kavramları geliştirilmeye başlanmıştır. Diğer bir ifadeyle örgüt ve çevre etkileşiminde lineer gelişimin yer almadığı kabul edilmiştir. Bu durumun örgüt çalışanlarının ilişkileri açısından yorumlaması, ilişkilerin de anlık bir etkiye bağlı olarak düzensiz hale gelebilmesi veya ilişkilerin belli bir doyum noktasına ulaştığında yok olması veya pekiştirilmesidir. Sosyal ilişkilerdeki anlık değişimler örgüt başarısını da etkilemektedir. Karmaşıklık bilimi halen geliştirilmeye devam eden post-modern bir paradigmadır. Sosyal ağ analizi ve ağ araştırmaları örgüt ve yönetimde sistem yaklaşımı ile karmaşıklık bilimi arasında bir geçiş evresindedir. Ağ araştırmaları 1970'lerden 2000'lerin başına kadar bir düzen arayışı ve zaman boyutuna bağlı dinamik değişimin sınırlı kullanımıyla sistem yaklaşımına daha yakın bir çizgi çizmiştir. Fakat 2000'lerden sonra, özellikle fizik biliminin ağları konu almasıyla alanda karmaşık bilgisayar modellemelerine dayanan dinamik ve değişken yapı da analiz edilmeye başlanmıştır. Zaman boyutunun işleme katılması söz konusu olmuş, ağ yapısının zamana bağlı muhtemel alternatif değişimleri tahmin edilmeye başlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kuramsal ve kavramsal çerçevenin sınırları çizilmiştir. Kuramsal çerçevede ana kuram olarak sosyal sermaye kuramı tercih edilmiştir. Sosyal sermaye ele alındığı disipline göre bireysel ve kolektif bir yatırım ve getiri olarak görülmektedir. Özellikle iktisat alanında makro çalışmalarda kuram uluslara ve toplumlara mal edilmiştir. Sosyoloji ve diğer ilgili alanlarda ise mikro düzeyde araştırma konusu olmuş ve bireysel getirilerine odaklanılmıştır. Fakat iki özellik kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamaktadır. Çalışma açısından sosyal sermaye daha çok mikro

düzeyde ağlar ve sosyal ilişkilerin incelenebileceği bireysel bir mal olarak değerlendirilmiş ve bireyin bir ağdaki konumuna dayanarak bireye sağladığı getiriler açısından ele alınmıştır. Fakat örgüt işleyişine kolektif yansımalarının analizi de ihmal edilmemiştir.

Sosyal sermayenin tanımlarından ve getirilerinden yola çıkarak yazında bir sınıflandırma yapılmıştır. Çalışmaların tanımlamalara göre sınıflandırılmasının ardından, güven unsurunun sosyal sermayedeki konumuna bağlı olarak dayanışmacı ve aracı sosyal sermaye olarak iki türünün bulunduğu ifade edilmiştir. Yazında genelde kuramın olumlu yönlerine vurgu yapan çalışmalar çoğunluktadır. Ayrıca sosyal sermayenin dayanışmacı sosyal sermaye yönüne vurgu yapılmaktadır. Esasında bu durum sosyal sermayenin olumsuz yönlerini ve/veya aracı sosyal sermayeyi konu alan çalışmaların yazına özgün katkılar sağlayacağına işaretidir. Ayrıca, ülkemizin toplum ve kültür yapısının sosyal sermayenin göreceliği konusunda yapılacak çalışmalar zengin bir altyapı sağlayacağı düşünülmektedir. Bireyselci bir anlayışın Türk toplumunda hakim olmaması bakımından, genelde bireyselci toplumlarda çıkarılan çalışmaların evrenselliği sorgulanabilecektir.

Sosyal ağların oluşumu bağ kurmaya bağlıdır. Çok sayıda aktörle etkileşim sonucu kurulan ağlarda, bağ kurmanın temel önkoşulu veya ahlaki normu bağların karşılıklı olmasıdır. Karşılıklı bağlar, ağların dengede olmasını ve böylece yapıda istikrarı sağlamaktadır. Fakat hiyerarşik formel yapı ve enformel gücün bireyler arasında eşitsiz dağılımı karşılıklılık ilkesinin aranmamasına neden olabilmektedir. Türdeşlik de aslında ilişkilerin ilkel bir özelliğine dayanmaktadır. Benzer aktörler bir mıknaş gibi birbirlerini çekmekte ve bağ kurulmaktadır. Bu durum makro düzeyde ağ yapısını şekillendirmektedir. Çalışmada her bir ağda tercih türdeşliğine bağlı kişisel nitelikler bağımsız değişken olarak işleme konularak bağ kurmaya ve ağ yapılarına etkileri irdelenmiştir.

Uygulama ve analiz bölümünde, çalışma kamu yönetimi alanında gerçekleştirildiği için 32 aktörden oluşan bir belediye meclisi seçilmiştir. Aynı zamanda kullanılan yöntem açıklanmıştır. Son bölümde, sosyal ağ analiziyle meclisteki 7 farklı enformel ilişki türünün sosyogram tanımlanmıştır. Arkadaşlık, güven ve tavsiye ilişkileri meclisin güven ve itibar düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Siyasetçilerin genelde siyasete ailelerinin etkisiyle katıldıkları düşünüldükçe, geçmiş ilişkiler olan önceden tanıma ilişkilerinin incelenmesinin uygun olduğu düşünülmüştür. Böylece

geçmişteki statik ilişkilerden yola çıkarak mevcut ilişkileri yorumlayabilme olasılığı doğmuştur. Aynı zamanda siyasetle ilgilenenlerin var olan enformel ilişkileri mevcuttan daha fazla gösterme veya fazla 'iyimser' davranarak soruları cevaplama ihtimaline karşı matris çarpımları gerçekleştirilmiştir. Esasında bu matris çarpımları, arkadaşlığın özünde var olan uzun süreli ilişkileri (önceden tanınan arkadaşlar) ve fikir alışverişini (tavsiye alan arkadaşlar) göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim bu matris çarpımların beyan edilen cevaplarla elde edilen arkadaşlık sosyogramından çok daha düşük yoğunlukta olduğu ve bağ sayısının az olduğu gözlemlenmiştir. Bir bakıma bireylerin arkadaşlık sorusuna verdiği cevapların fazla iyimser olduğu kanıtlanmıştır.

Meclisteki ağ yapılarının bütün boyutlarıyla ele alınmasının birkaç önemli nedeni bulunmaktadır. Öncelikle ilişkilerin kapsamlı olarak incelenmesi amaçlandığı için bütün düzeyler araştırılmıştır. Genelde bir ağ çalışmasında, ağ düzeyi tespitler ilişkileri göstermek için bir gerekliliktir. Böylece enformel yapının genel görünümü ile sosyal sermayesi çıkarılmıştır. Aynı zamanda, yazında da çok kullanılan aktör düzeyi analizler ise çalışmada enformel güç, liderlik, saygınlık ve enformel etkiyi irdeleyebilmek amacıyla kullanılmıştır. Böylece kuramda kullanılan sosyal sermayenin türleri olan dayanışmacı ve aracı sosyal sermayeye ulaşılabilmiştir. Aktör düzeyinde çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan bireysel sosyal sermaye, dayanışmacı ve aracı sosyal sermaye kuramları ile yapısal boşluk kuramı operasyonel hale getirilen analizlerle tartışmalara dâhil edilmiştir. Aktör düzeyinde, enformel güç, enformel statü, liderlik, saygınlık, popülerlik, yayılma, bilgi akışı ve kontrolü gibi unsurlar çıkarılan sosyogramları üzerinden yorumlanmıştır. Aktör düzeyinde formel ve enformel yapı karşılaştırması, adem-i merkezîyetçi özellikler ile yatay yapılanmanın etkilerinden de bahsedilerek çalışma zenginleştirilmiştir. Yazında ağ araştırmalarının araştırma molekülü olarak ilişkileri ele aldığı belirtildiği için önemli oldukları düşünülmüştür. Aynı zamanda ağ düzeyi ile aktör düzeylerini birbirine bağlaması bakımından ilişki düzeyi analizlere yer verilmiştir.

Belediye meclisinde bütün ağlar istatistiksel olarak anlamlıdır. Ağ düzeyinde, önceden tanıma ve arkadaşlık ağlarının daha homojen olduğu ve nispeten daha fazla sayıda bağı barındırdığı, bu durumun örgüt işleyişinde olumlu etkileri olduğu araştırma bulgularından biridir. Çatışma ağının yoğunluğu düşük olduğu içinde örgütte uzlaşmanın hakim olduğu, güven ve tavsiye ağlarının ise göreceli olarak daha fazla yapısal boşlukları

içerdiği araştırma bulguları arasındadır. Özellikle güven ağında köprü rolünde olan aracı sosyal sermayesi yüksek aktörler ilk bakışta görülmektedir. Tavsiye ağında ise tavsiye ilişkilerinin doğası gereği asimetrik bağların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Önceden tanınan arkadaşlarda uzun süreden beri korunan ilişkiler gösterilmiştir. Tavsiye alan arkadaşlarda ise yoğunluk düşük olduğu için dayanışmacı sosyal sermayenin az olduğu fakat aracı sosyal sermayesi yüksek olan çok belirgin bir bağ ile örgüt içi kutuplaşmanın engellendiği gözlemlenmiştir.

Araştırmanın ilişki düzeyi bulguları olarak; önceden tanıma, tavsiye ve çatışma ağlarında karşılıklı olmayan bağların bulunduğu, arkadaşlık ağında yer alan üçlü kalıplar nedeniyle ağın nispeten dengede olduğu ve bu ağda anlaşma, uzlaşma ve sosyal destek gibi olumlu özelliklerin diğerlerine kıyasla daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca güven (10 adet), önceden tanınan arkadaşlar (6 adet) ve tavsiye alan arkadaşlar (6 adet) ağlarında 2-klikler tespit edilmiştir. Bu kliklerin genelde parti türdeşliği ile oluştuğu, klik içi dayanışmacı sosyal sermayenin yüksek olduğu bulgular arasındadır. 2-kliklerde belli aktörlerin ise karşı partilerin kliklerinde yer aldıkları, böylece kendi partilerine yeni bilgi akışı sağladıkları ve dolayısıyla aracı sosyal sermayelerinin yüksek olduğu saptanmıştır. İlişki düzeyinde son analizler olan türdeşlik testlerinde ise ağ yapısının şekillenmesinde öncelikle parti ve cinsiyet türdeşliğinin hakim olduğu gözlemlenmiştir. Sırasıyla yaş, eğitim düzeyi ve meslek de belli ağların oluşumunu etkilemektedir.

Aktör düzeyinde formel yapının enformel ilişkiler üzerinde etkileri gözlemlenmiştir. Özellikle formel statü sahibi 11, 20 ve 12 numaralı aktörlerin sosyal ilişkilerde de merkezi aktörler olduğu görülmektedir. Özellikle tavsiye ağı asimetrik bağlardan oluştuğu için gelen ve giden derece merkezilikleri bulunmaktadır. Giden derece merkeziliği bir aktörün görüş aldığı kişileri göstermektedir. Giden derecede belediye başkanının merkezi olması mecliste daha organik bir yapının göstergesidir. Diğer bir ifadeyle belediye başkanı formel konumunun da etkisiyle en fazla sayıda meclis üyesine ulaşarak fikir danıştığı saptanmıştır. Gelen derece merkeziliğinde ise 20 numaralı AKP kanadı meclis başkanının merkezi olması AKP kanadında, yani muhalefet partisinde, daha mekanik bir yapının korunduğu anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle AKP kanadında formel statüdeki lider parti üyelerine tavsiye vermektedir. Görünmez bir emir-komuta zincirinin var olduğu görülmüştür. 8, 14 ve 19 numaralı aktörler formel yapıda güç sahibi olmamalarına rağmen enformel yapıda merkezi ve güçlü aktörlerdir. 8

numaralı aktörün çoğu ağda derece merkeziliğinin yüksek olması, gelecekte bu aktörün enformel ilişkiler vasıtasıyla formel yapıda da yer alacağını işaretidir. 14 ve 19 numaralı aktörler ise tavsiye alan arkadaşlar ağında, ağın en yüksek aracı sosyal sermayesine sahiptirler. Bu aktörlerin arasındaki bağ incelemeye değerdir. Çünkü tek bir bağ ile partiler arası köprü kurulmakta ve ağın iki ana parti bileşeninden oluşma ihtimali bulunduğu için partideki kutuplaşma engellenmektedir. Son olarak 7 numaralı aktörün çatışma ağında merkezi çıkması nedeniyle, bu aktörün hem kendi partisi olan AKP'ye hem de karar almada meclise sosyal sermaye olarak katkıda bulunması için sosyal ilişkilerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Ağ yaklaşımı ve sosyal ağ analizi örgütlerin pratik uygulamalarında da yöneticiler açısından faydalı çıkarımların yapılarak gelecek projeksiyonlarını belirlemelerinde faydalı olmaktadır. Özellikle bir örgütün atıl ve potansiyel sosyal sermaye kaynaklarını belirlemede ağ analiziyle tespitler yapılabilmektedir. Bu tespitler ışığında yöneticiler, çalışanlar ve işleyişi konusunda stratejik kararlar verebilir. Çalışma sosyal ağları ve enformel ilişkileri konu alarak tabiri caizse örgütlerin anlık bir röntgenini çekmiş, sosyal sermaye kuramı ile de bu fotoğrafın detaylarını incelemiştir. Kuramsal ve kavramsal çerçevenin son bölümünde formel ve enformel yapılar ile bu yapıların birey ve örgüt açısından etkileşimlerine yer verilmiştir. Yazında sadece formel veya sadece enformel yapının incelenmesinin tek taraflı bir incelemeye sebep olduğu belirtilmektedir. Bu bakımdan çalışmada enformel ve formel yapı farklılıklarına yer verilmiş ve enformel yapı ortaya koyularak etkileri gösterilmiştir.

Örgüt yöneticileri soyut olanı somutla ifade edebildikleri için ağ yöntemlerine ilgi göstermektedirler. Başka bir deyişle yöneticiler, bilgi akışı ve iletişim gibi 'yumuşak' olguları haritalayıp, ölçüp, amaçlarına uygun şekilde kullanmaktadırlar. Fakat uygulamada bu durum, yöneticilerin ağ analizi sonuçlarını etik ihlallerde de kullanabilme riskini beraberinde getirmektedir. Analiz sonuçlarının çalışanlar açısından zarar doğurabilme potansiyeli bulunmaktadır (Borgatti ve Molina, 2003). Sosyal ağ analizinin özellikle yerel siyasette katılımcı yönetimi sağlama amaçlı paydaş analizine de katkıda bulunduğu bilinmektedir. Politika kararlarında, politikadan etkilenebilecek kilit aktörlerin tespit edilmesine yardımcı olmaktadır (Prell vd., 2007). Ağ çalışmaları, sivil toplum kuruluşlarının yönetim ve işleyişinde de işe yarayabilecek ipuçları sağlamaktadır. Örgütler arası işbirliği ağlarının geliştirilmesi yoluyla sektör kapasitesi

geliştirilebilmektedir. İzole örgütlerin entegrasyonunu sağlayarak, bu yapıların atıl kapasitelerini açığa çıkarmalarını teşvik etmektedir (Provan vd., 2011: 604).

Ne ağ yaklaşımı ne de sosyal sermaye başlı başına uygulamadaki bütün sorunlara çözüm olacak güce sahip değildir. Sosyal ağ analiziyle saha uygulamasının sadece bir anlık fotoğrafı çekilmiştir. Bu anlık fotoğrafın detaylarına da sosyal sermaye, türdeşlik, ve karşılıklılık kavramlarıyla bakılmıştır. Aynı zamanda enformel liderlik, enformel güç, enformel etki, saygınlık ve popülerlik gibi kavramların ağlar üzerinden ayrıntılı incelenmeye çalışılmıştır. Zaman faktörü ve ilişkilerin hassaslığıyla dinamikliği nedeniyle ağlarda her an değişiklik mümkündür. Aynı zamanda enformel yapıyı oluşturan ilişkiler ağı, formel yapıda disiplin ve istikrarı sağlamadan birey ve örgütü başarıya götüremez. Sosyal sermaye niteliği bakımından parasal olmayan belli faktörlerin de örgüt performansını etkilediğini iddia etmektedir. Aynı şekilde, örgütteki finansal, yönetsel, işlevsel ve insan kaynaklarının yetersizliğinde başlı başına bir kurtuluş reçetesi olarak düşünülmemelidir.

Araştırmanın en önemli geliştirilme potansiyeli zaman değişkeninin işleme katılmasıyla sağlanabilecektir. Belirtildiği gibi sosyal ağ analizi ile sadece belediye meclisinde bir kesitin fotoğrafı çekilmiştir. Bu bakımdan yakın gelecekte mecliste ikinci ve üçüncü defa veri toplanarak araştırmaya zaman boyutunun katılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Gelecek projeksiyonunda, tez araştırmasının sürdürülebilirliği açısından gerekli insiyatifleri alarak araştırmayı genişletme hedeflenmektedir.

Tez araştırmalarının en büyük ikilemlerinden biri kısıtlı sürede sahadan olabildiğince veri toplayıp, bu verileri tutarlı bir şekilde yönetebilmektir. Tezde araştırma sınırları açısından bir belediye meclisinin görgül çalışması yapılmıştır. Daha geniş bir spektrumda, belediyede çalışan bütün personel ile birimlerin araştırma kitlesi olduğu bir çalışmayla daha büyük ve ilişkili bir ağın kapsamlı olarak incelenmesi de mümkündür.

Bu doktora tezi mikro bir örnek olay çalışmasıdır. Benzer çalışmalar farklı örgüt yapılarında görgül olarak çalışılabilir. Bu bakımdan bu tez çalışmasının, örgüt ve yönetim alanında gelecek çalışmalara yol göstermesi ve özellikle konuyla Türkçe yazını zenginleştirmesi ümit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Adler, P. S. (2001). Market, Hierarchy, and Trust: The Knowledge Economy and the Future of Capitalism. *Organization Science*, 12(2), 215–234. <http://doi.org/10.1287/orsc.12.2.215.10117>
- Adler, P. S. ve Kwon, S. (2000). Social Capital: The Good, the Bad, and the Ugly. E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (ss. 89–115). USA: Butterworth - Heinemann.
- Adler, P. S., ve Kwon, S. (2002). Social Capital: Prospects for a New Concept. *The Academy of Management Review*, 27(1), 17–40.
- Agneessens, F. ve Skvoretz, J. (2012). Group differences in reciprocity, multiplexity and exchange: Measures and application. *Quality and Quantity*, 46(5), 1523–1545. <http://doi.org/10.1007/s11135-011-9465-6>
- Al, U., Sezen, U., ve Soydal, İ. (2012). *Türkiye'nin Bilimsel Yayınlarının Sosyal Ağ Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi*. Ankara.
- Alexander, M. (2009). We do complexity too ! Sociology , chaos theory and complexity science. *Chaos*, 1–15.
- Altay, A. (2007). Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 337–362.
- Ancona, D. G. ve Caldwell, D. F. (1992). Demography and Design: Predictors of New Product Team Performance. *Organization Science*, 3(3), 321–341.
- Anderson, J. G. ve Jay, S. J. (1985). The diffusion of medical technology: Social network analysis and policy research. *The Sociological Quarterly*, 26(1), 49–64. <http://doi.org/10.2307/4106175>
- Anderson, P. (1999). Complexity theory and organization science. *Organization Science*, 10(3), 216–232.
- Anderson, R. A., Crabtree, B. F., Steele, D. J. ve McDaniel, R. R. (2005). Case Study Research: The View from Complexity Science. *Qualitative Health Research*, 15(5), 669–685. <http://doi.org/10.1177/1049732305275208>
- Baker, W. E. (1992). The Network Organization in Theory and Practice. N. Nohria ve R. G. Eccles (Eds.), *Networks and organizations: Structure, form, and action* (ss. 397–429). Boston: Harvard Business School Press.
- Baransel, A. (1979). *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi: Klasik ve Neo-klasik Yönetim ve Örgüt Teorileri* (Birinci Cilt). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını.
- Barnes, J. A. ve Harary, F. (1983). Graph theory in network analysis. *Social Networks*, 5, 235–244.

- Barnett, G. A. (2011). *Encyclopedia of social networks*. London: SAGE.
- Başak, S. ve Öztaş, N. (2010). Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 27–56.
- Bavelas, A. (1950). Communication Patterns in Task-Oriented Groups. *Journal of The Acoustical Society of America*, 22(6), 725–730.
- Baykal, Ş. ve Gürbüz, S. (2016). Sosyal Sermaye ve Bireyler Arası Güven İlişkisinin Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi. *İş ve İnsan Dergisi*, 3(2), 77–91. <http://doi.org/10.18394/iid.40348>
- Beckert, J. (2003). Economic Sociology and Embeddedness: How Shall We Conceptualize Economic Action? *Journal of Economic Issues*, 37(3), 769–787.
- Bell, G. G. (2005). Clusters , Networks , and Firm Innovativeness. *Strategic Management Journal*, 26(3), 287–295. <http://doi.org/10.1002/smj.448>
- Berry, F. S., Brower, R. S., Choi, S. O., Goa, W. X., Kwon, M. ve Word, J. (2004). Three Traditions of Network Research: What the Public Management Research Agenda Can Learn from Other Research Communities. *Public Administration Review*, 64(5), 539–552. <http://doi.org/10.2307/3542536>
- Betts, S. C. ve Stouder, M. D. (2004). The Network Perspective in Organization Studies: Network Organizations or Network Analysis. *Academy of Strategic Management Journal*, 3, 1–21.
- Biggart, N. W. ve Hamilton, G. G. (1992). On the Limits of a Firm-Based Theory to Explain Business Networks: The Western Bias of Neoclassical Economics. N. Nohria ve R. G. Eccles (Eds.), *Networks and organizations: Structure, form, and action* (ss. 471–490). Boston: Harvard Business School Press.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G. ve Freeman, L. C. (2002). UCINET 6 for Windows: Software for Social Network Analysis.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G. ve Johnson, J. C. (2013). *Analyzing Social Networks*. London: SAGE.
- Borgatti, S. P. ve Foster, P. C. (2003). The network paradigm in organizational research: A review and typology. *Journal of Management*, 29(6), 991–1013. [http://doi.org/10.1016/S0149-2063\(03\)00087-4](http://doi.org/10.1016/S0149-2063(03)00087-4)
- Borgatti, S. P. ve Kidwell-Lopez, V. (2012). Network Theory. J. Scott ve P. J. Carrington (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Network Analysis* (pp. 40–54). London: SAGE Publications.
- Borgatti, S. P., Mehra, A., Brass, D. J. ve Labianca, G. (2009). Network Analysis in the Social Sciences. *Science*, 323(5916), 892–895. <http://doi.org/10.1126/science.1165821>
- Borgatti, S. P. ve Molina, J. L. (2003). Ethical and Strategic Issues in Organizational

Social Network Analysis. *Journal of Applied Behavioral Science*, 39(3), 337–349. <http://doi.org/10.1177/0021886303258111>

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm>, 21.03.2016.

Brass, D. J. (1984). Being in the Right Place : A Structural Analysis of Influence in an Individual Organization. *Administrative Science Quarterly*, 29(4), 518–539.

Brass, D. J., Butterfield, K. D. ve Skaggs, B. C. (1998). Relationships and unethical behavior: A social network perspective. *Academy of Management. The Academy of Management Review*, 23(1), 14–31. <http://doi.org/10.2307/259097>

Brass, D. J., Galaskiewicz, J., Greve, H. R. ve Tsai, W. (2004). Taking Stock of Networks and Organizations: a Multilevel Perspective. *Academy of Management Journal*, 47(6), 795–817. <http://doi.org/10.2307/20159624>

Burk, W. J., Steglich, C. E. G. ve Snijders, T. a. B. (2007). Beyond dyadic interdependence: Actor-oriented models for co-evolving social networks and individual behaviors. *International Journal of Behavioral Development*, 31(4), 397–404. <http://doi.org/10.1177/0165025407077762>

Burt, R. (2000). The network structure of social capital. *Research in Organizational Behavior*, 22, 345–423.

Burt, R. (2002). Bridge Decay. *Social Networks*, 24, 333–363.

Burt, R. S. (1992a). *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. USA: Harvard University Press.

Burt, R. S. (1992b). The Social Structure of Competition. N. Nohria ve R. G. Eccles (Eds.), *Networks and organizations: Structure, form, and action*. Boston: Harvard Business School Press.

Burt, R. S. (2000). The Contingent Value of Social Capital. E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (ss. 255–286). USA: Butterworth - Heinemann.

Burt, R. S. (2008). Structural Holes versus Network Closure as Social Capital. N. Lin, K. Cook ve R. S. Burt (Eds.), *Social Capital Theory and Research* (4th Edition, ss. 31–56). New Jersey: Aldine Transaction.

Butts, C. T. (2001). The complexity of social networks: Theoretical and empirical findings. *Social Networks*, 23(1), 31–71. [http://doi.org/10.1016/S0378-8733\(01\)00030-2](http://doi.org/10.1016/S0378-8733(01)00030-2)

Byrne, D. (2013). Evaluating complex social interventions in a complex world. *Evaluation*, 19(3), 217–228. <http://doi.org/10.1177/1356389013495617>

Callaghan, G. (2008). Evaluation and Negotiated Order: Developing the Application of

Complexity Theory. *Evaluation*, 14(4), 399–411.
<http://doi.org/10.1177/1356389008095485>

Centola, D., González-Avella, J. C., Eguíluz, V. M. ve San Miguel, M. (2007). Homophily, Cultural Drift, and the Co-Evolution of Cultural Groups. *The Journal of Conflict Resolution*, 51(6), 905–929.

Centola, D. ve van de Rijt, A. (2015). Choosing your network: Social preferences in an online health community. *Social Science & Medicine*, 125, 19–31.
<http://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.05.019>

Cialdini, R. B. (1989). Indirect Tactics of Image Management: Beyond Basking. In R. A. Giacalone & P. Rosenfeld (Eds.), *Impression Management in The Organization* (ss. 45–56). New Jersey: Erlbaum.

Cohen, M. (1999). Commentary on the Organization Science Special Issue on Complexity. *Organization Science*, 10(3), 373–376.

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94 (95), <http://doi.org/10.1086/228943>

Coleman, J. S. (1990). Foundations of Social Theory. *Social Forces*, 69(2), 993.
<http://doi.org/10.2307/2579680>

Coleman, J. S. (2000). Social Capital in the Creation of Human Capital. E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (ss. 43–68). USA: Butterworth - Heinemann.

Coles, N. (2001). It's Not What You Know—It's Who You Know That Counts. Analyzing Serious Crime Groups as Social Networks. *British Journal of Criminology*, 41(4), 580–594. <http://doi.org/10.1093/bjc/41.4.580>

Cross, R., Parker, A., Prusak, L. ve Borgatti, S. (2001). Knowing what we know: Supporting knowledge creation and sharing in social networks. *Organizational Dynamics*, 30(2), 100–120.

Crozier, M. P. (2010). Rethinking Systems: Configurations of Politics and Policy in Contemporary Governance. *Administration & Society*, 42(5), 504–525.
<http://doi.org/10.1177/0095399710377443>

Çorbacioğlu, S. (2008). Kamu Politikası Analizinde Görünmez Üniversite: Altı Bilim Adamı Arasındaki Bilişsel ve Sosyal Ağbağ. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(4), 23–48.

Daft, R. L. (2015). *Örgüt Kuramları ve Tasarımını Anlamak*. Çeviren Ö. N. Timurcanday, (10. Basım)Ankara: Nobel.

De Lange, D., Agneessens, F. ve Waeye, H. (2004). Asking Social Network Questions: A Quality Assessment of Different Measures. *Metodoloski Zvezki*, 1(2), 351–378.

Demir, H. ve Taktak, F. (2011). Konumsal Veri Üzerine Sosyal Ağ Analizi (SAA):

Afyonkarahisar Örneği. *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 3(1), 7–16.

DiMaggio, P. (1992). Nadel's Paradox Revisited: Relational and Cultural Aspects of Organizational Structure. N. Nohria ve R. G. Eccles (Eds.), *Networks and organizations: Structure, form, and action* (ss. 118–142). Boston: Harvard Business School Press.

Dorussen, H. ve Ward, H. (2008). Intergovernmental Organizations and the Kantian Peace. *Journal of Conflict Resolution*, 52(2), 189–212.

Döğerlioğlu, Ö. (2005). Sosyal Ağlar ve Örgütsel Başarı: Yerleşiklik Teorisi. *İktisat İşletme ve Finans*, 20(235), 36–41. <http://doi.org/10.3848/iif.2005.235.4520>

Eraydın, A., Armatlı Köroğlu, B., Erkuş Öztürk, H. ve Yaşar, S. S. (2008). Network Governance for Competitiveness: The Role of Policy Networks in the Economic Performance of Settlements in the Izmir Region. *Urban Studies*, 45(11), 2291–2321. <http://doi.org/10.1177/0042098008095869>

Ercan, T. ve Begenirbaş, M. (2016). Türkiye'deki Örgütsel Davranış Yazınına Bakış: Örgütsel Davranış Kongrelerinin Yazar ve İçerik Yönünden Ağ Analizi İle İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 328–354.

Erdoğan, E. (2006). Sosyal sermaye, güven ve Türk gençliği, 1–39. [http://urbanhobbit.net/PDF/Sosyal Sermaye_emre erdogan.pdf](http://urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf), 10.07.2016.

Eren, E. (2015). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi* (15. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Erickson, B. H., Nosanchuk, T. A. ve Lee, E. (1981). Network sampling in practice: Some second steps. *Social Networks*, 3(2), 127–136. [http://doi.org/10.1016/0378-8733\(81\)90011-3](http://doi.org/10.1016/0378-8733(81)90011-3)

Farris, G. F. (1979). The Informal Organization in Strategic Decision-Making. *International Studies of Management and Organization*, 9(4), 37–62.

Feld, S. (1981). The Focused Organization of Social Ties. *American Journal of Sociology*, 86, 1015–1035.

Feld, S. (1982). Social Structural Determinants of Similarity among Associates. *American Sociological Review*, 47, 797–801.

Field, J. (2006). *Sosyal Sermaye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Fischer, C. S. (1982). What do we mean by “friend”? an inductive study. *Social Networks*, 3(4), 287–306. [http://doi.org/10.1016/0378-8733\(82\)90004-1](http://doi.org/10.1016/0378-8733(82)90004-1)

Freeman, L. C. (2004). *The Development of Social Network Analysis*. USA: Empirical Press.

Freeman, L. C. (2008). Going the Wrong Way on a One-way Street: Centrality in Physics and Biology. *Journal of Social Structure*, 9(2).

Freeman, L. C. (2012). The Development of Social Network Analysis- with an Emphasis on Recent Events. J. Scott ve P. J. Carrington (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Network Analysis* (ss. 27–39). London: SAGE Publications.

Freeman, R. ve Huang, W. (2015). Collaborating With People Like Me: Ethnic co-authorship within the US. *Journal of Labor Economics*, 33(1), 289–318. <http://doi.org/10.3386/w19905>

Friedkin, N. E. (1980). A Test of Structural Features of Granovetter's Strength of Weak Ties Theory. *Social Networks*, 2(4), 411–422. [http://doi.org/10.1016/0378-8733\(80\)90006-4](http://doi.org/10.1016/0378-8733(80)90006-4)

Friedkin, N. E. (1981). The development of structure in random networks: an analysis of the effects of increasing network density on five measures of structure. *Social Networks*, 3(1), 41–52. [http://doi.org/10.1016/0378-8733\(81\)90004-6](http://doi.org/10.1016/0378-8733(81)90004-6)

Friedkin, N. E. (1984). Structural cohesion and equivalence explanations of social homogeneity. *Sociological Methods & Research*, 12, 235–261.

Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly*, 22(1), 7–20. <http://doi.org/10.1080/713701144>

Gladwell, M. (2000). *The Tipping Point: How Little Things Can Make A Big Difference*. New York: Little Brown.

Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 1360–1380.

Granovetter, M. S. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*, 1, 201–233.

Granovetter, M. S. (1992). Problems of Explanation in Economic Sociology. N. Nohria ve R. G. Eccles (Eds.), *Networks and organizations: Structure, form, and action* (ss. 25–56). Boston: Harvard Business School Press.

Grobman, G. M. (2005). Complexity Theory : A New Way to Look at Organizational Change. *Public Administration Quarterly*, 29(3), 350–382.

Günay, N. A. (2012). A Study of Social Network Analysis: The Âyan of Bursa in the Late 18th Century. *Akademik Bakış*, 5(10), 39–49.

Gürsakal, N. (2009). *Sosyal Ağ Analizi. Bursa: Dora Yayıncılık*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Hagedoorn, J. (2006). Understanding the cross-level embeddedness of interfirm partnership formation. *Academy of Management Review*, 31(3), 670–680.

Hammond, S. C. ve Glenn, L. M. (2004). The ancient practice of Chinese social networking: Guanxi and social network theory. *Emergence*, 6(1-2), 24–31.

Hancock, P. G. ve Raeside, R. (2010). Analysing communication in a complex service

process: an application of social network analysis in the Scottish Prison Service. *Journal of the Operational Research Society*, 61(2), 265–274. <http://doi.org/10.1057/jors.2008.145>

Hanneman, R. A. ve Riddle, M. (2012). Concepts and Measures for Basic Network Analysis. J. Scott ve P. J. Carrington (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Network Analysis* (ss. 340–369). London: SAGE Publications.

Hansen, M. (1999). The search-transfer problem: The role of weak ties in sharing knowledge across organization subunits. *Administrative Science Quarterly*, 44, 82–111.

Heaney, M. T. ve McClurg, S. D. (2009). Social Networks and American Politics. *American Politics Research*, 37(5), 727–741. <http://doi.org/10.1177/1532673X09337771>

Heemskerk, E., ve Fennema, M. (2009). Network Dynamics of the Dutch Business Elite. *International Sociology*, 24(6), 807–832. <http://doi.org/10.1177/0268580909343496>

Heimer, C. A. (1992). Doing Your Job and Helping Your Friends: Universalistic Norms About Obligations to Particular Others in Networks. N. Nohria ve R. G. Eccles (Eds.), *Networks and organizations: Structure, form, and action* (ss. 143–164). Boston: Harvard Business School Press.

Hempel, C. G. (1951). General System Theory: A New Approach to Unity of Science. *Human Biology*, 23(4), 313–322.

Hennig, M., Brandes, U., Pfeffer, J. ve Mergel, I. (2012). *Studying Social Networks: A Guide to Empirical Research*. Frankfurt / New York: Campus Verlag.

Huisman, M. ve van Duijn, M. A. J. (2012). A Reader's Guide to SNA Software. J. Scott ve P. Carrington (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Network Analysis* (ss. 578–600). London: SAGE Publications.

Hwang, S. ve Moon, I. (2009). Are We Treating Networks Seriously? The Growth of Network Research in Public Administration and Public Policy. *Connections*, 29(2), 4–17.

INSNA, International Network of Social Network Analysis, www.insna.org, 05.04.2017.

Jones, M. (2008). A Complexity Science View of Modern Police Administration. *Public Administration Quarterly*, 32(3), 433–457.

Kadushin, C. (2005). Who Benefits from Network Analysis: Ethics of Social Network Research. *Social Networks*, 27, 139–153.

Kahraman, Ç. A. ve Sevim, C. (2014). Dış Ticarete Doğrudan İkili İlişkilerden Öteye Dolaylı İlişkiler Belirlenebilir mi? Ağ Analizi Yaklaşımı ile Çekim Modelinin Testi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 41–58.

Kandel, D. B. (1978). Homophily, Selection, and Socialization in Adolescent Friendships. *American Journal of Sociology*, 84(2), 427–436.

Kaplan, M. (1968). Systems Theory and Political Science. *Social Research*, 35(1), 30–47.

Kapucu, N. (2006). Interagency Communication Networks During Emergencies: Boundary Spanners in Multiagency Coordination. *The American Review of Public Administration*, 36(2), 207–225. <http://doi.org/10.1177/0275074005280605>

Kapucu, N. (2008). Effective Nonprofit Governance and Social Capital: A Network Analysis Perspective. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(2), 65–89.

Kapucu, N., Arslan, T. ve Collins, M. L. (2010). Examining Intergovernmental and Interorganizational Response to Catastrophic Disasters: Toward a Network-Centered Approach. *Administration & Society*, 42(2), 222–247. <http://doi.org/10.1177/0095399710362517>

Kapucu, N. ve Garayev, V. (2012). Designing, Managing, and Sustaining Functionally Collaborative Emergency Management Networks. *The American Review of Public Administration*. <http://doi.org/10.1177/0275074012444719>

Kapucu, N., Hu, Q. ve Khosa, S. (2014). The State of Network Research in Public Administration. *Administration and Society*, 1–34. <http://doi.org/10.1177/0095399714555752>

Kapucu, N., Yuldashev, F., Demiroz, F. ve Arslan, T. (2010). Social Network Analysis (SNA) Applications in Evaluating MPA Classes. *Journal of Public Affairs Education*, 16(4), 541–563.

Karagöz, D. ve Yüncü, H. R. (2013). Sosyal Ağ Analizi ile Turizm Alanında Yazılmış Doktora Tezlerinin Araştırma Konularının İncelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(15), 205–231.

Kast, F. E. ve Rosenzweig, J. E. (1972). General Systems Theory : Applications for Organization and Management. *Academy of Management Journal*, 15(4), 447–465. <http://doi.org/10.2307/255141>

Kauffman, S. A. (1995). *At Home in the Universe: The Search for the Laws of Self-Organization and Complexity*. Oxford: Oxford University Press.

Kilduff, M. ve Tsai, W. (2003). *Social Networks and Organizations*. London: SAGE Publications.

Kilduff, M., Tsai, W. ve Hanke, R. (2006). A Paradigm Too Far? A Dynamic of the Stability Reconsideration of the Social Network Research Program. *The Academy of Management Review*, 31(4), 1031–1048.

Kleinnijenhuis, J., van den Hooff, B., Utz, S., Vermeulen, I. ve Huysman, M. (2011). Social Influence in Networks of Practice: An Analysis of Organizational Communication Content. *Communication Research*, 38(5), 587–612. <http://doi.org/10.1177/0093650210385225>

- Klijin, E. (2007). Managing complexity: Achieving the impossible? *Critical Policy Studies*, 1(3), 252–277. <http://doi.org/10.1080/19460171.2007.9518522>
- Klijin, E. (2008). Complexity Theory and Public Administration: What's New? *Public Management Review*, 10(3), 299–317. <http://doi.org/10.1080/14719030802002675>
- Knoke, D. ve Kuklinski, J. H. (1982). *Network Analysis: Quantitative Application in the Social Sciences*. London: SAGE Publications.
- Koçel, T. (2007). *İşletme Yöneticiliği* (11. Basım). İstanbul: Arıkan.
- Kossinets, G. ve Watts, D. J. (2009). Origins of Homophily in an Evolving Social Network. *American Journal of Sociology*, 115(2), 405–450. <http://doi.org/10.1086/599247>
- Krackhardt, D. (1992). The Strength of Strong Ties: The Importance of Philos in Organizations. N. Nohria ve R. G. Eccles (Eds.), *Networks and organizations: Structure, form, and action* (ss. 216–239). Boston: Harvard Business School Press.
- Krackhardt, D. (1999). The Ties that Torture-Simmelian Tie Analysis in Organizations. *Research in the Sociology of Organizations*.
- Krackhardt, D. ve Brass, D. J. (1994). Intraorganizational Networks: The Micro Side. S. Wasserman ve J. Galaskiewicz (Eds.), *Advances in Social Network Analysis: Research in the Social and Behavioral Sciences* (ss. 207–229). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Krackhardt, D. ve Hansen, J. (1993). Informal networks: The company behind the charts. *Harvard Business Review*, 71(4), 104–113.
- Krackhardt, D. ve Kilduff, M. (1990). Friendship patterns and culture: the control of organizational diversity. *American Anthropological Association*, 92(1), 142–154. <http://doi.org/10.2307/681396>
- Labianca, G. ve Brass, D. J. (2006). Exploring the social ledger: Negative relationships and negative asymmetry in social networks in organizations. *Academy of Management Review*, 31(3), 596–614. <http://doi.org/10.5465/AMR.2006.21318920>
- Labianca, G., Brass, D. J. ve Gray, B. (1998). Social Networks and Perceptions of Intergroup Conflict: The Role of Negative Relationships and Third Parties. *The Academy of Management Journal*, 41(1), 55–67. <http://doi.org/10.2307/256897>
- Laumann, E. O., Marsden, P. V. ve Prensky, D. (1983). The boundary specification problem in network analysis. R. S. Burt ve M. J. Minor (Eds.), *Applied Network Analysis: Structural Methodology for Empirical Social Research* (ss. 18–34). Beverly Hills, CA: SAGE.
- Lazega, E. (2001). *The collegial phenomenon: The social mechanisms of cooperation among peers in a corporate law partnership*. Oxford: Oxford University Press.

Lazega, E. ve Pattison, P. E. (2008). Social Capital as Social Mechanisms and Collective Assets: The Example of Status Auctions among Colleagues. N. Lin, K. Cook ve R. S. Burt (Eds.), *Social Capital Theory and Research* (4th Editio, pp. 185–208). New Jersey: Aldine Transaction.

Leana, C. R. ve Van Buren III, H. J. (1999). Social Capital and Employment. *Academy of Management Review*, 24(3), 538–555.

Leavitt, H. J. (1951). Some Effects of Certain Communication Patterns on Group Performance. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 46(1), 38–50.

Lee, J. ve Kim, S. (2011). Exploring the Role of Social Networks in Affective Organizational Commitment: Network Centrality, Strength of Ties, and Structural Holes. *The American Review of Public Administration*, 41(2), 205–223. <http://doi.org/10.1177/0275074010373803>

Leskovec, J. ve Horvitz, E. (2008). Planetary-scale views on a large instant-messaging network. In *Proceedings of the 17th international conference on world wide web*.

Lesser, E. L. (2000). Leveraging Social Capital in Organizations. E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital* (ss. 3–16). USA: Butterworth - Heinemann.

Levy, D. L. (2000). Applications and limitations of complexity theory in organization theory and strategy. *Public Administration and Public Policy*, 79, 67–88.

Lilienfeld, R. (1975). Systems Theory as an Ideology. *Social Research*, 42(4), 637–660.

Lin, N. (2008). Building A Network Theory of Social Capital. N. Lin, K. Cook ve R. S. Burt (Eds.), *Social Capital Theory and Research* (4th Edition, ss. 3–30). New Jersey: Aldine Transaction.

Lin, N., Cook, K. ve Burt, R. S. (2008). *Social capital: Theory and research* (4th Edition). USA: Transaction Publishers.

Lin, N., Fu, Y. ve Hsung, R. M. (2008). The Position Generator: Measurement Techniques for Investigation of Social Capital. N. Lin, K. Cook ve R. S. Burt (Eds.), *Social Capital Theory and Research* (4th Edition, ss. 57–81). New Jersey: Aldine Transaction.

Lippitt, R., Polansky, N. ve Rosen, S. (1952). The Dynamics of Power: A Field Study of Social Influence in Groups of Children. *Human Relations*, 5, 37–64.

Lowndes, V. ve Wilson, D. (2001). Social capital and local governance: exploring the institutional design variable. *Political Studies*, 49(4), 629–647.

Lusher, D., Robins, G., Pattison, P. E. ve Lomi, A. (2012). “Trust Me”: Differences in expressed and perceived trust relations in an organization. *Social Networks*, 34(4), 410–424. <http://doi.org/10.1016/j.socnet.2012.01.004>

Mainas, E. D. (2012). The analysis of criminal and terrorist organisations as social network structures: a quasi-experimental study. *International Journal of Police Science*

and Management, 14(3), 264–282. <http://doi.org/10.1350/ijps.2012.14.3.285>

Manuel-Navarrete, D. (2001). Approaches and Implications of using Complexity Theory for dealing with Social Systems. *University of Waterloo: Department of Geography*, 1–16.

Marin, A. ve Wellman, B. (2012). Social Network Analysis: An Introduction. J. Scott & P. J. Carrington (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Network Analysis* (ss. 11–25). London: SAGE Publications.

Marsden, P. V. (1990). Network Data And Measurement. *Annual Review of Sociology*, 16(1), 435–463. <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.16.1.435>

Marsden, P. V. ve Friedkin, N. E. (1993). Network Studies of Social Influence. *Sociological Methods and Research*, 22(1), 127–151.

McPherson, J. M. ve Smith-Lovin, L. (1987). Homophily in Voluntary Organizations: Status Distance and the Composition of Face-to-Face Groups. *American Sociological Review*, 52(3), 370–379.

McPherson, M. (2004). A Blau space primer: prolegomenon to an ecology of affiliation. *Industrial and Corporate Change*, 13(1), 263–280. <http://doi.org/10.1093/icc/13.1.263>

McPherson, M., Smith-Lovin, L. ve Cook, J. M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 415–444. <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>

Milward, H. ve Provan, K. (1998). Measuring network structure. *Public Administration*, 78, 387–407.

Mischen, P. A. ve Jackson, S. K. (2008). Connecting the Dots: Applying Complexity Theory, Knowledge Management and Social Network Analysis to Policy Implementation. *Public Administration Quarterly*, 32(3), 314–338.

Mizruchi, M. S. (1994). Social Network Analysis : Recent Achievements and Current Controversies. *Acta Sociologica*, 37(4), 329–343.

Moliterno, T. P. ve Mahony, D. M. (2011). Network Theory of Organization: A Multilevel Approach. *Journal of Management*, 37(2), 443–467. <http://doi.org/10.1177/0149206310371692>

Mollica, K. A., Gray, B. ve Trevino, L. K. (2003). Racial Homophily and Its Persistence in Newcomers' Social Networks. *Organization Science*, 14(2), 123–136. <http://doi.org/10.1287/orsc.14.2.123.14994>

Morçöl, G. (2005a). A New Systems Thinking: Implications of The Sciences of Complexity for Public Policy and Administration. *Public Administration Quarterly*, 29(3), 297–320.

Morçöl, G. (2005b). Phenomenology of Complexity Theory and Cognitive Science :

Implications for Developing an Embodied Knowledge of Public Administration and Policy. *Administrative Theory and Praxis*, 27(1), 1–23. <http://doi.org/10.1080/10841806.2005.11029483>

Morçöl, G. (2008). Complexity of Public Policy and Administration: Introduction to the Special Issue. *Public Administration Quarterly*, 32(3), 305–313.

Nahapiet, J. ve Ghoshal, S. (2000). Social Capital, Intellectual Capital and the Organizational Advantage. E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (ss. 119–158). USA: Butterworth - Heinemann.

Nelson, R. E. (1989). The Strength of Strong Ties: Social Networks and Intergroup Conflict in Organizations. *Academy of Management Journal*, 32(2), 377–401. <http://doi.org/10.2307/256367>

Newell, W. H. ve Meek, J. W. (1997). What can public administration learn from complex system theory? *Administrative Theory and Praxis*, 19(3), 318–330. <http://doi.org/10.2307/25611229>

Newton, K. (2001). Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201–214. <http://doi.org/10.1177/0192512101222004>

Nohria, N. (1992). Introduction: Is a Network Perspective a Useful Way of Studying Organizations? N. Nohria ve R. G. Eccles (Eds.), *Networks and Organizations: Structure, Form, and Action* (ss. 1–22). Boston: Harvard Business School Press.

Otte, E., ve Rousseau, R. (2002). Social network analysis: a powerful strategy, also for the information sciences. *Journal of Information Science*, 28(6), 441–453. <http://doi.org/10.1177/016555150202800601>

Özer, B. ve Şeker, G. (2013). Komplekslik Kuramı ve Kamu Politikaları: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Kavramlarını Yeniden Düşünmek. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 89–102.

Özkan-Canbolat, E. (2008). *Örgütsel Ağ Düzenineğinin Örgütsel Alandaki Çeşitlilik ve Değişime etkisi: Çankırı Örneği*. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkan-Canbolat, E. (2010). Örgütlerin İçinde Bulunduğu Ağ Şebekelerindeki Konumlarının Örgütsel Alandaki Eşbiçimliliğe Etkisi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 1–9.

Öztaş, N. (2013). *Yönetim: Örgüt ve Yönetim Kuramları*. Ankara: Otorite Yayınları.

Öztaş, N. (2014). Karmaşıklık Bilimleri: Kaosun Kıyısında Bilime ve Yönetim. M. Acar ve H. Özgür (Eds.), *Çağdaş Kamu Yönetimi 1* (2. Basım, ss. 45–74). Ankara: Nobel Akdaemi.

Öztaş, N. (2015). *Örgüt: Örgüt ve Yönetim Kuramları* (2. Baskı). Ankara: Otorite Yayınları.

Öztaş, N. ve Acar, M. (2004). Ağbağ Analizine Giriş: Kavramlar ve Yöntemler. M. Acar ve H. Özgür (Eds.), *Çağdaş Kamu Yönetimi II* (ss. 289–320). Ankara: Nobel Akademi.

Padgett, J. K. ve Ansell, C. (1993). Robust Action and the Rise of the Medici. *American Journal of Sociology*, 98(6), 1259–1319. <http://doi.org/10.1086/230190>

Pascale, R. T. (1999). Surfing the Edge of Chaos. *Sloan Management Review*, 40(3), 83–94.

Paxton, P. (1999). Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment. *American Journal of Sociology*, 105(1), 88–127. <http://doi.org/10.1086/210268>

Pelled, L. H., Eisenhardt, K. M. ve Xin, K. R. (1999). Exploring the black box: An analysis of work group diversity, conflict, and performance. *Administrative Science Quarterly*, 44(1), 1–28. <http://doi.org/10.2307/2667029>

Phillips, D. C. (1972). The Methodological Basis of Systems Theory. *The Academy of Management Journal*, 15(4), 469–477. <http://doi.org/10.1080/078559812>

Podolny, J. M. ve Page, K. L. (1998). Network Forms of Organization. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 57–76. <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.57>

Porter, T. B. (2006). Coevolution as a Research Framework for Organizations and the Natural Environment. *Organization & Environment*, 19(4), 479–504. <http://doi.org/10.1177/1086026606294958>

Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 1–24. <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>

Portes, A. (2000a). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (ss. 43–67). USA: Butterworth - Heinemann.

Portes, A. (2000b). The two meanings of social capital. *Sociological Forum*, 15(1), 1–12. <http://doi.org/10.1023/A:1007537902813>

Prell, C. (2012). *Social Network Analysis: History, Theory and Methodology*. London: SAGE Publications.

Prell, C., Hubacek, K. ve Reed, M. (2007). Stakeholder Analysis and Social Network Analysis in Natural Resource Management. *SRI Papers*, 22(6), 501–518. <http://doi.org/10.1080/08941920802199202>

Prigogine, I., Stengers, I. ve Toffler, A. (1984). *Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. New York: Bantam Books.

Provan, K. G., Fish, A. VE Sydow, J. (2007). Interorganizational Networks at the Network Level: A Review of the Empirical Literature on Whole Networks. *Journal of Management*, 33(3), 479–516. <http://doi.org/10.1177/0149206307302554>

Provan, K. G., Veazie, M. A., Staten, L. K. ve Teufel-shone, N. I. (2005). The Use of Network Analysis to Strengthen Community Partnerships. *Public Administration Review*, 65(5), 603–613.

Pryke, S. (2012). *Social Network Analysis in Construction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.

Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65–78.

Reif, W. E., Monczka, R. M. ve Newstrom, J. W. (1973). Perceptions of the formal and the informal organizations: Objective measurement through the semantic differential technique. *Academy of Management Journal*, 16(3), 389–403.

Resmi Gazete. 5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>, 17.09.2016.

Robins, G. (2015). *Doing Social Network Research: Network-based Research Design for Social Scientists*. London: SAGE Publications.

Rogers, E. M. ve Bhowmik, D. K. (1970). Homophily-Heterophily: Relational Concepts For Communication Research. *American Association for Public Opinion Research*, 34(4), 523–538. <http://doi.org/10.1093/poq/nfp060>

Sağsan, M. ve Medeni, T. D. (2009). Geleneksel Olmayan Örgüt Yapılarında Bilgi Haritalaması için Alternatif Yol Arayışı. In *XI. Akademik Bilişim Konferansı* (pp. 561–567). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Sambrook, T. ve Whiten, A. (1997). On the Nature of Complexity in Cognitive and Behavioural Science. *Theory and Psychology*, 7(2), 191–213. <http://doi.org/10.1177/0959354397072004>

Sandefur, R. L. ve Laumann, E. O. (2000). A Paradigm for Social Capital. E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (ss. 69–88). USA: Butterworth - Heinemann.

Sarı, S. (2015). Bağlamın Etkisinde Şekillenen Örgütler Arası Bağların Finansal Performans Üzerindeki Etkileri:Türkiye'deki İşletme Grupları. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(1), 55–72.

Schalk, J., Torenvlied, R. ve Allen, J. (2010). Network embeddedness and public agency performance: The strength of strong ties in Dutch higher education. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 20(3), 629–653. <http://doi.org/10.1093/jopart/mup018>

Schilling, M. A. ve Phelps, C. C. (2007). Interfirm Collaboration Network: The Impact of Network Structure on Firm Innovation. *Management Science*, 53(7), 1113–1126.

<http://doi.org/10.1287/mnsc.l060.0624>

Schneider, M. ve Somers, M. (2006). Organizations as complex adaptive systems: Implications of Complexity Theory for leadership research. *Leadership Quarterly*, 17(4), 351–365. <http://doi.org/10.1016/j.leaqua.2006.04.006>

Scott, J. (1988). Trend Report Social Network Analysis. *Sociology*, 22(1), 109–127.

Scott, J. (1991). Networks Of Corporate Power: A Comparative Assessment. *Annual Review of Sociology*, 17(1), 181–203. <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.17.1.181>

Scott, J. (2000). *Social Network Analysis* (2nd Edition). London: SAGE Publications.

Scott, J. (2011). Social network analysis: developments, advances, and prospects. *Social Network Analysis and Mining*, 1(1), 21–26. <http://doi.org/10.1007/s13278-010-0012-6>

Scott, J. (2012). Social Physics and Social Networks. J. Scott ve P. J. Carrington (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Network Analysis* (ss. 55–66). London: SAGE Publications.

Scott, J. ve Carrington, P. (2012). *The SAGE Handbook of Social Network Analysis*. London: SAGE Publications.

Scott, W. G. (1974). Organization Theory: A Reassessment. *The Academy of Management Journal*, 17(2), 242–254.

Shrader, C. B., Lincoln, J. R. ve Hoffman, A. N. (1989). The network structures of organizations: Effects of task contingencies and distributional form. *Human Relations*, 42, 43–66.

Siisiäinen, M. (2000). Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam. *North*, 40(2), 183–204. <http://doi.org/10.1083/jcb.200611141>

Skvoretz, J. (2002). Complexity theory and models for social networks. *Complexity*, 8(1), 47–55. <http://doi.org/10.1002/cplx.10062>

Skyttner, L. (1996). General systems theory: origin and hallmarks. *Kybernetes*, 25(6), 16–22. <http://doi.org/10.1108/03684929610126283>

Smith, J. M., Halgin, D. S., Kidwell-Lopez, V., Labianca, G., Brass, D. J. ve Borgatti, S. P. (2014). Power in politically charged networks. *Social Networks*, 36(1), 162–175. <http://doi.org/10.1016/j.socnet.2013.04.007>

Smith, K. G., Smith, K. A., Olian, J. D., Sims, H. P., O'Bannon, D. P. ve Scully, J. A. (1994). Top management team demography and process: the role of social integration and communication. *Administrative Science Quarterly*, 39(3), 412–438. <http://doi.org/10.2307/2393297>

Sobel, J. (2002). Can We Trust Social Capital ? *Journal of Economic Literature*, 15, 139–154.

Sözen, C. H. ve Gürbüz, S. (2015). Örgütsel Ağlar. H. C. Sözen ve H. N. Basım (Eds.), *Örgüt Kuramları* (3. Baskı, ss. 317–342). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sözen, H. C. (2007). *Bağlam kapsamında örgütler arası ağ düzenekleri dayanaklı ev aletleri sektörü örneği*. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sözen, H. C. ve Alan, H. (2017). Biçimsel ve Biçimsel Olmayan Sosyal Ağların Sosyal Sermaye Edinimindeki Rolü: Kadın Yönetim Kurulu Üyeleri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Business Research Turk*, 9(1), 339–361. <http://doi.org/10.20491/isarder.2017.248>

Stacey, R. D. (1995). The science of complexity: An alternative perspective for strategic change processes. *Strategic Management Journal*, 16(6), 477–495.

Stewart, P. (2001). Complexity Theories, Social Theory, and the Question of Social Complexity. *Philosophy of the Social Sciences*, 31(3), 323–360. <http://doi.org/10.1177/004839310103100303>

Tam Cho, W. K. ve Fowler, J. H. (2010). Legislative Success in a Small World: Social Network Analysis and the Dynamics of Congressional Legislation. *The Journal of Politics*, 72(01), 124. <http://doi.org/10.1017/S002238160999051X>

Thayer, F. (1972). General The System(s) Theory: The Promise That Could Not Be Kept. *The Academy of Management Journal*, 15(4), 481–493.

Tichy, N. M., Tushman, M. L. ve Fombrun, C. (1979). Social Network Analysis for Organizations. *The Academy of Management Review*, 4(4), 507–519.

Tietge, D. (2004). Complexity Theory and Evolutionary Discourse. *JAC*, 24(4), 973–989.

Tindall, D. ve Wellman, B. (2001). Canada as social structure: Social network analysis and Canadian sociology. *Canadian Journal of Sociology*, 26(3), 265–308.

Tocqueville, A. de. (1994). *Amerika'da demokrasi*. Çeviren S. S. Özdemir. İstanbul: Yetkin Yayınları.

Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga*. Çeviren S. Yeniçeri. İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Torun, T. ve Eğilmez, Ö. (2014). Yerleşiklik ve İlişkileri Anlamada Ağ Düzenekleri Kuramı: Sosyolojik Bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 69–76.

Tsai, W. ve Ghoshal, S. (1998). Social Capital and Value Creation: The Role of Intrafirm Networks. *The Academy of Management Journal*, 41(4), 464–476.

Tuire, P. ve Erno, L. (2001). Exploring invisible scientific communities : Studying networking relations within an educational research community . A Finnish case. *Higher Education*, 42(4), 493–513. <http://doi.org/10.1023/A:1012242009758>

Tunçay, S. S., Özer, P. S. ve Tozkoparan, G. (2015). Yerel Yazında Sosyal Sermaye

Araştırmaları: Odaklar ve Boşlukların Sosyal Ağ Analizi İle İncelenmesi. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 16(2), 71–89.

Tuzlukaya, Ş. E. (2013). *Kuşaklararası Değişimin Örgütlerarası Ağ Düzenekleri Yapılanmasına Etkisi*. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tüzüntürk, S. (2012a). *Ağ Bilimi*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Tüzüntürk, S. (2012b). *Organizasyonel Ağ Analizi*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Villadsen, A. R. (2011). Structural embeddedness of political top executives as explanation of policy isomorphism. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21(4), 573–599. <http://doi.org/10.1093/jopart/mur007>

Von Bertalanffy, L. (1950). The theory of open systems in physics and biology. *Science*, 111(1), 23–29. <http://doi.org/10.1126/science.111.2872.23>

Von Bertalanffy, L. (1972). The History and Status of General Systems Theory. *The Academy of Management Journal*, 15(4), 407–426.

Wagner, W. G., Pfeffer, J. ve O'Reilly, C. A. (1984). Organizational demography and turnover in top-management group. *Administrative Science Quarterly*, 74–92.

Walby, S. (2003). Complexity Theory, Globalisation and Diversity. In *Conference of the British Sociological Association, University of York*.

Walby, S. (2007). Complexity theory, systems theory and multiple intersecting social inequalities. <http://doi.org/10.1177/0048393107307663>

Waldstrøm, C. (2001). Informal Networks in Organizations – A Literature Review. <http://pure.au.dk/portal/files/32302046/0003088.pdf>, 04.04.2016.

Wasserman, S. ve Faust, K. (1994). *Social Network Analysis Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wasserman, S. ve Galaskiewicz, J. (1994). *Advances in Social Network Analysis: Research in the Social and Behavioral Sciences*. London: SAGE Publications.

Wellman, B. ve Frank, K. (2008). Network Capital in a Multilevel World: Getting Support from Personal Communities. N. Lin, K. Cook ve R. S. Burt (Eds.), *Social Capital Theory and Research* (4th Edition, ss. 233–274). New Jersey: Aldine Transaction.

WVS Association. (2015). *World Values Survey (2010-2014) Crossings by country*. <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>, 21.10.2016.

Yeloğlu, H. O. ve Sözen, H. C. (2008). Örgütsel Ekoloji Kuralı, Yerleşiklik Kavramı ve Kapanma Oranlarına Yönelik Önermeler. *16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 243–247). İstanbul: İKÜ Yayınevi.

Yıldırım, İ. ve Suna, B. (2017). Otel İşletmelerinde Sosyal Ağlar ve Müşteri Temini:

Gaziantep İlinde Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(61), 661–675.

Zachary, W. W. (1977). An Information Flow Model for Conflict and Fission in Small Groups. *Source Journal of Anthropological Research Journal of Anthropological Research*, 33(4), 452–473.

EKLER

EK 1: Tezde Kullanılan Anket Soruları

SOSYAL AĞ ANALİZİ ANKET FORMU

Açıklama

Sayın Meclis Üyesi;

Elinizdeki anket formu, SDÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü “Ağ Yaklaşımı ve Sosyal Sermaye Kuramı Perspektifinden Formel Örgütlerde İlişkiler: Belediye Meclisi Sosyal Ağ Analizi İncelemesi” Tez Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Sayın meclis üyesi, projemizde ağ analizine yol gösterecek olan bu anket formu; 2 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde anketi dolduran kişiye ait temel bilgiler istenmektedir. İkinci bölümde, meclis üyelerinin sosyal ilişkileri ile ilgili çok yönlü değerlendirmelerini tespitiye yönelik sorular bulunmaktadır.

Araştırma bilimsel bir nitelik taşıdığından derlenen kişi ve verdiği bilgileri gizli tutulacak ve bilimsel yöntemlere göre değerlendirilip analiz edilecektir. Bu nedenle sorulara içtenlikle cevap vererek, araştırmaya yardımcı olacağınızı umuyoruz.

10 dakikadan fazla sürmeyecek olan anketimize yardımlarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

HAZİRAN 2016

BÖLÜM 1: KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz: ☐ Erkek ☐ Kadın

2. Yaşınız: ☐ 30 ve altı ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51-60 ☐ 61 ve üstü

3. Eğitim durumunuz:

☐ İlkokul-ortaokul ☐ Lise ve Dengi ☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Lisansüstü

4. Mesleğiniz:

5. Gelir Düzeyiniz: ☐ 2000 ve altı ☐ 2001 ile 4000 arası ☐ 4001 ile 6000
☐ 6001 ile 8000 arası ☐ 8001 ve üstü

6. Üyesi olduğunuz parti: ☐ MHP ☐ AKP

7. Kaç dönemdir meclis üyeliği yapmaktasınız?

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ve daha fazla

8. Kaç yıldır meclis üyeliği görevindesiniz?

9. Meclis komisyonlarında üyeliğiniz var mı? ☐ Evet ☐ Hayır

10. Hangi komisyondasınız?

11. Ne kadar sıklıkla meclis toplantılarına katılmaktasınız?

☐ Nadiren ☐ Genelde ☐ Çoğunlukla ☐ Hepsine

BÖLÜM 2: SOSYAL İLİŞKİLERE YÖNELİK SORULAR

1. Aşağıdaki meclis üyeleri ile KURUM DIŞINDA arkadaşım. (Bütün satırların işaretlenmesi gerekmektedir.)

MECLİS ÜYESİ ⁹	Kesinlikle görüşmem	Tanıyorum fakat görüşmem	Tanıyorum	Arkadaşız	Yakın arkadaşız
11 numara					
12 numara					
14 numara					
19 numara					
31 numara					
16 numara					
7 numara					
3 numara					
23 numara					
4 numara					
28 numara					
18 numara					
30 numara					
25 numara					
5 numara					
1 numara					
20 numara					
8 numara					

⁹ Etik açıdan kişisel bilgilerin gizli tutulması amacıyla tezde meclis üyelerinin yerine kullanılan kodlar verilmiştir. Saha uygulamasındaki ankette numaralı kodlar yerine alfabetik sırayla ad ve soyadlar bulunmaktadır.

21 numara					
29 numara					
15 numara					
32 numara					
27 numara					
22 numara					
9 numara					
24 numara					
13 numara					
17 numara					
26 numara					
6 numara					
10 numara					
2 numara					

2. Göreviniz süresince işle ilgili bir sorunda kimlerden **GÖRÜŞ** alırsınız? (Sadece tavsiye aldıklarınızı işaretleyiniz, birden fazla seçebilirsiniz)

MECLİS ÜYESİ	
11 numara	
12 numara	
14 numara	
19 numara	
31 numara	
16 numara	
7 numara	
3 numara	
23 numara	
4 numara	
28 numara	
18 numara	
30 numara	
25 numara	
5 numara	
1 numara	

MECLİS ÜYESİ	
20 numara	
8 numara	
21 numara	
29 numara	
15 numara	
32 numara	
27 numara	
22 numara	
9 numara	
24 numara	
13 numara	
17 numara	
26 numara	
6 numara	
10 numara	
2 numara	

3. Acil bir işiniz çıktı. Elinizdeki telefon anahtar gibi değerli eşyaları da birisine emanet etmeniz gerekiyor. **Üyelerden kimlere güvenip eşyalarınızı emanet edersiniz?** (Sadece güven duyduklarınızı işaretleyiniz, birden fazla seçebilirsiniz)

MECLİS ÜYESİ	
11 numara	
12 numara	
14 numara	
19 numara	
31 numara	
16 numara	
7 numara	
3 numara	
23 numara	
4 numara	
28 numara	
18 numara	
30 numara	
25 numara	
5 numara	
1 numara	

MECLİS ÜYESİ	
20 numara	
8 numara	
21 numara	
29 numara	
15 numara	
32 numara	
27 numara	
22 numara	
9 numara	
24 numara	
13 numara	
17 numara	
26 numara	
6 numara	
10 numara	
2 numara	

4. Meclis üyesi olmadan önce de tanıdığınız kişiler kimlerdir? (Birden fazla seçebilirsiniz)

MECLİS ÜYESİ	
11 numara	
12 numara	
14 numara	
19 numara	
31 numara	
16 numara	
7 numara	
3 numara	
23 numara	
4 numara	
28 numara	
18 numara	
30 numara	
25 numara	
5 numara	
1 numara	

MECLİS ÜYESİ	
20 numara	
8 numara	
21 numara	
29 numara	
15 numara	
32 numara	
27 numara	
22 numara	
9 numara	
24 numara	
13 numara	
17 numara	
26 numara	
6 numara	
10 numara	
2 numara	

EK 2: Tezde Kullanılan Görüşme Soruları

SOSYAL AĞ ANALİZİ MÜLAKAT FORMU

Mülakatın

Yapıldığı yer :

Tarihi :

Tahmini süre : 20 dakika

Gerçekleşen süre :

Türü : Yüz Yüze - Yarı Yapılandırılmış

SORULAR

S.1 Yerel siyasetin en önemli karar organı olan mecliste, üyeler arasında işbirliği veya fikir birliği gerekmektedir. Belediye meclisinizin genel işleyişini göz önünde bulundurduğunuzda mevcut ilişkileri nasıl tanımlarsınız?

***Açıklama:** Bu soru belediye meclisinde genel atmosfer hakkında açıklayıcı olacaktır. Soruyu takiben katılımcıların kararlarda çatışmacı mı yoksa uzlaşmacı mı tavır sergiledikleri daha detaylı sorulacaktır. Uzlaşmacı veya çatışmacı özellikler formel ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Dost veya düşman tavırlar ise genelde enformel ilişkilerin tanımlamalarıdır. Somut örneklerle örgüt içi genel ilişki yapısına yönelik izlenimler hakkında bilgi toplanacaktır.*

S.2 Meclis üyeleri arasında sadece resmi kanallardan iletişim kurduğunuz meclis üyeleri var mı?

***Açıklama:** Soru formel iletişim prosedürlerinin işleyip işlemediğini tespit etmek amacı taşımaktadır. Ayrıca meclis üyeleri arasında örtük çatışma durumlarını da ortaya çıkaracaktır. Bu şekilde iletişime geçilen kişiler arasında sosyal ilişkilerin zayıf olması ve sosyal sermayeyi kullanamaması söz konusudur.*

S.3 Kendinizi daha çok meclis üyesi olarak mı yoksa partinizle mi tanıtırınız?

***Açıklama:** Bu soru, meclis üyesinin kimlik ve aidiyet duygularını ölçmeye yöneliktir. Ayrıca klikler ve ilişkilerde partiden kaynaklanan türdeşliğin var olup olmadığını tespit etmeye çalışacaktır. Eğer meclis üyesi eşit derse, soru belediye içinde ve dışında kendilerini nasıl tanımladıkları tespit edilecektir. Örneğin meclis üyesi Isparta'da kendisini partisiyle özdeşleştirirken, bürokrasinin çeşitli kademelerinde meclis üyesi kimliğini kullanabilir.*

S.4 Mecliste söz sahibi olabilmek için meclis üyesi olarak geçirilen yılların önemli olduğunu düşünüyor musunuz? Mecliste deneyimin önemli olduğunu düşünüyor musunuz?

Açıklama: Bu soru, meclis üyesinin deneyim ve yaşla ilgili algılarını tespit etmeye yöneliktir. Soru meclis üyesinin beşeri sermayesini sosyal sermayeye dönüştürmesi ile alakalıdır. Sorudan elde edilen bilgilerin tavsiye ilişkilerinde yansımalarıyla karşılaştırılarak değerlendirilecektir.

S.5 Ailenizde veya tanıdıklarınız arasında önceki dönemlerde siyasi pozisyonda bulunan tanıdıklarınız var mı?

Açıklama: Bu soruda yakın çevrenin siyasetle alakası tespit edilmeye çalışılacaktır. Tanıdıkların üye olmada etkili olduğu düşünülmektedir. Bu kişilerin dışarıda sahip oldukları sosyal sermayeden ötürü sosyal güç ve sosyal etkiyi ellerinde tutma ihtimali bulunmaktadır.

S.6 Mesleğinizdeki sosyal çevrenin üye olmada etkili olduğunu düşünüyor musunuz?

Açıklama: soru kişinin yerelde tanınırlığını ve ilişkiler ağının genişliğini göstermektedir. Bu kişilerin dışarıda sahip oldukları sosyal sermayeden ötürü sosyal güç ve sosyal etkiyi ellerinde tutma ihtimali bulunmaktadır.

S.7 Meclis toplantılarında sayın belediye başkanının etkili olduğunu düşünüyor musunuz?

Açıklama: Bu soru, belediye başkanının pozisyonundan kaynaklanan göreceli konumunu tespit etmeye yöneliktir. Anket sorularından aktör merkeziliği analizlerine dahil edilerek değerlendirilecektir.

EK 3: Tez Çalışmasında Kullanılan Hipotezler Özet Tablosu

AKTÖR DÜZEYİ HİPOTEZLER	RED KABUL
<i>H₁: Tanıma eyleminin fazla zaman ve enerjiye mal olmaması nedeniyle belediye meclisindeki önceden tanıma ağının yoğunluğu yüksektir.</i>	KABUL
<i>H₂: Arkadaşlık zaman ve enerjiye mal olması nedeniyle belediye meclisindeki arkadaşlık ağının yoğunluğu düşüktür.</i>	RED
<i>H₃: Çatışma olumsuz bir ilişki türü olduğu için yoğunluğu düşüktür.</i>	KABUL
<i>H₄: Güven nitelikli bir ilişki türü olduğu için yoğunluğu düşüktür.</i>	KABUL
<i>H₅: Tavsiye alma nitelikli bir ilişki türü olduğu için yoğunluğu düşüktür.</i>	KABUL
<i>H₆: Tavsiye almada deneyim ve donanımı az olan aktörden daha deneyimli ve bilgiliye yönelik hiyerarşik bir ilişki bulunduğu için belediye meclisi tavsiye ağında asimetrik bağlar yüksektir.</i>	KABUL
<i>H₇: Belediye meclisinde önceden tanınan arkadaşlar ağının yoğunluğu arkadaşlık ağının yoğunluğundan düşüktür.</i>	KABUL
<i>H₈: Belediye meclisinde tavsiye alan arkadaşlar ağının yoğunluğu arkadaşlık ağının yoğunluğundan düşüktür.</i>	KABUL
<i>H₉: Belediye meclisinde incelenen bütün ağlar istatistiksel olarak anlamlıdır.</i>	KABUL
<i>H₁₀: Çatışma ağı sosyolojik olarak olumsuz bir ağ türü olduğu için diğer ağlarla arasında negatif bir korelasyon bulunmaktadır.</i>	KABUL
İLİŞKİ DÜZEYİ HİPOTEZLER	RED KABUL
<i>H₁₁: Ağ bütünleşmesi yüksek olan arkadaşlık ağında çok az sayıda 2-klik bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₁₂: Güven ağında 2-klik bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₁₃: Önceden tanınan arkadaşlar ağında 2-klik bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₁₄: Tavsiye alan arkadaşlar ağında 2-klik bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₁₅: Önceden tanıma ağında parti türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₁₆: Önceden tanıma ağında cinsiyet türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED

<i>H₁₇:Önceden tanıma aşında yaş türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₁₈:Önceden tanıma aşında meslek türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₁₉:Önceden tanıma aşında eğitim düzeyi türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₂₀:Önceden tanıma aşında dönem türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₂₁:Arkadaşlık aşında parti türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₂₂:Arkadaşlık aşında cinsiyet türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₂₃:Arkadaşlık aşında yaş türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₂₄:Arkadaşlık aşında meslek türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₂₅:Arkadaşlık aşında eğitim düzeyi türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₂₆:Arkadaşlık aşında dönem türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₂₇:Çatışma aşında parti çeşitliliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₂₈:Çatışma aşında cinsiyet çeşitliliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₂₉:Çatışma aşında yaş çeşitliliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₃₀:Çatışma aşında meslek çeşitliliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₃₁:Çatışma aşında eğitim düzeyi çeşitliliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₃₂:Çatışma aşında dönem çeşitliliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₃₃:Güven aşında parti türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₃₄:Güven aşında cinsiyet türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₃₅:Güven aşında yaş türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₃₆:Güven aşında meslek türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₃₇:Güven aşında eğitim düzeyi türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₃₈:Güven aşında dönem türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₃₉:Tavsiye aşında parti türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₄₀:Tavsiye aşında cinsiyet türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KISMEN KABUL
<i>H₄₁:Tavsiye aşında yaş türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₄₂:Tavsiye aşında meslek türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED
<i>H₄₃:Tavsiye aşında eğitim düzeyi türdeşliği bulunmaktadır.</i>	KABUL
<i>H₄₄:Tavsiye aşında dönem türdeşliği bulunmaktadır.</i>	RED

AKTÖR DÜZEYİ HİPOTEZLER	RED KABUL
<i>H45:Önceden tanıma aşında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.</i>	KISMEN KABUL
<i>H46:Önceden tanıma aşında beyan edilen dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	KABUL
<i>H47:Önceden tanıma aşında referans verilen dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H48:Önceden tanıma aşında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H49:Arkadaşlık aşında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.</i>	RED
<i>H50:Arkadaşlık aşında dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H51:Arkadaşlık aşında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H52:Çatışma aşında farklı aktörlerin derece ve aradalık merkezilikleri yüksektir.</i>	RED
<i>H53:Çatışma aşında giden derece merkeziliği yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	KABUL
<i>H54:Çatışma aşında gelen derece merkeziliği yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	KABUL
<i>H55:Çatışma aşında aradalık merkeziliği yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	KABUL
<i>H56:Güven aşında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.</i>	KABUL
<i>H57:Güven aşında dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H58:Güven aşında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	KABUL
<i>H59:Tavsiye aşında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.</i>	KISMEN KABUL
<i>H60:Tavsiye alanlarda dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H61:Tavsiye verenlerde dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H62:Tavsiye aşında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H63:Önceden tanınan arkadaşlar aşında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.</i>	RED
<i>H64:Önceden tanınan arkadaşlar aşında dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED
<i>H65:Önceden tanınan arkadaşlar aşında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	RED

<i>H₆₆:Tavsiye alan arkadaşlar arasında farklı aktörlerin dayanışmacı ve aracı sosyal sermayesi yüksektir.</i>	<i>KABUL</i>
<i>H₆₇:Tavsiye alan arkadaşlar arasında dayanışmacı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	<i>RED</i>
<i>H₆₈:Tavsiye alan arkadaşlar arasında aracı sosyal sermayesi yüksek olan aktör formel statü sahibi değildir.</i>	<i>KABUL</i>

EK 4: Simetrik Sosyogramların Ham Verileri

4A: Arkadaşlık Ham Verisi ve Simetrik Hale Getirilmiş Veri

RECIPROCITY	RECIPROCITY
-----	-----
Overall Reciprocity Measures	Overall Reciprocity Measures
Arkadaşlık	Arkadaşlık Simetrik
-----	-----
1 Recip Arcs 598	1 Recip Arcs 598
2 Unrecip Arcs 94	2 Unrecip Arcs 0
3 All Arcs 692	3 All Arcs 598
4 Arc Reciprocity 0.864	4 Arc Reciprocity 1
5 Sym Dyads 299	5 Sym Dyads 299
6 Asym Dyads 94	6 Asym Dyads 0
7 All Dyads 393	7 All Dyads 299
8 Dyad Reciprocity 0.761	8 Dyad Reciprocity 1
Hybrid Reciprocity: 0.7608	Hybrid Reciprocity: 1.0000

4B: Güven Ham Verisi ve Simetrik Hale Getirilmiş Veri

RECIPROCITY	RECIPROCITY
-----	-----
Overall Reciprocity Measures	Overall Reciprocity Measures
Güven	Güven Simetrik
-----	-----
1 Recip Arcs 174	1 Recip Arcs 174
2 Unrecip Arcs 156	2 Unrecip Arcs 0
3 All Arcs 330	3 All Arcs 174
4 Arc Reciprocity 0.527	4 Arc Reciprocity 1
5 Sym Dyads 87	5 Sym Dyads 87
6 Asym Dyads 156	6 Asym Dyads 0
7 All Dyads 243	7 All Dyads 87
8 Dyad Reciprocity 0.358	8 Dyad Reciprocity 1
Hybrid Reciprocity: 0.3580	Hybrid Reciprocity: 1.0000

ÖZGEÇMİŞ

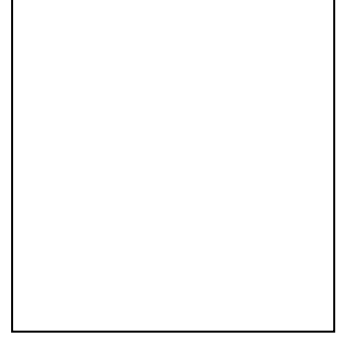
Adı Soyadı: Hülya AĞCASULU

Doğum Yeri ve Yılı: İzmir, 1984

Medeni Hali: Evli

Yabancı Dili: İngilizce

E-posta: hulyatek@sdu.edu.tr

Eğitim Durumu

İlkokul: Menderes İlköğretim Okulu, 1995

Ortaokul: Menderes Lisesi, 1998

Lise: Menderes Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi, 2002

Lisans: Orta Doğu Teknik Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, 2008

Yüksek Lisans: University of Twente,
Faculty of Management & Governance,
Department of Public Administration,
Policy & Governance Track, 2009

Doktora: Süleyman Demirel Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, 2017

Mesleki Deneyim

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Mart 2010- Kasım 2011
(Uzman Yardımcısı)

Süleyman Demirel Üniversitesi
(Araştırma Görevlisi)

Eylül 2011-